Universitatea de Stat din Moldova
Institutul de Filologie Română „B. Petriceicu-Hasdeu”

Ion Bărbuță • Elena Constantinovici
Alexandru Cosmescu • Tatiana Sîmboteanu

Enunțul între gramatică și discurs

Epigraf 2023

Lucrarea a fost recomandată pentru editare de Consiliul ştiinţific al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu" al Universităţii de Stat din Moldova.

Redactor ştiinţific: dr. hab. Inga Druţă

Recenzenţi: dr. hab. Viorica Molea
dr. Elena Varzari

Lucrarea a fost realizată în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea ştiinţifică a patrimoniului lingvistic naţional în contextul integrării europene*, finanţat de Agenţia Naţională pentru Cercetare şi Dezvoltare a Republicii Moldova.

Editor: Oleg Bujor
Design şi machetare: Aliona Tofan
Tipar: Bons Offices

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAŢIONALE A CĂRŢII

Enunţul între gramatică şi discurs / Ion Bărbuţă, Elena Constantinovici, Alexandru Cosmescu, Tatiana Sîmboteanu ; redactor ştiinţific: Inga Druţă ; Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Filologie Română "Bogdan Petriceicu Hasdeu". – [Chişinău] : Epigraf, 2023 (Bons Offices). – 232 p.

Bibliogr.: p. 230-232. – [50] ex.
ISBN 978-9975-60-522-9.
811.135.1'36
E 58

Cuprins

Introducere

Lucrarea de față are ca obiect de cercetare, în principal, enunțul în limba română. Această unitate comunicativă este descrisă atât din perspectiva organizării semantico-sintactice, cât și sub aspectul comportamentului ei discursiv. Cu alte cuvinte, enunțul este văzut dintr-o perspectivă dublă: ca unitate a codului și ca unitate care funcționează în actul de comunicare.

Capitolul întâi al lucrării este consacrat examinării enunțului din punctul de vedere al structurii lui interne. Scopul urmărit aici este de a identifica cele mai generale principii care guvernează combinarea unităților lexicale în unități comunicative. În special, sunt elucidate aspectele legate de interacțiunea dintre cele trei componente ale enunțului: componenta lexicală, morfologică și sintactică. Prin urmare, descrierea ce urmează se află în opoziție cu direcțiile de cercetare care stipulează o diviziune riguroasă dintre lexic, morfologie și sintaxă.

În capitolul doi al lucrării sunt abordate o serie de probleme legate de producerea și de funcționarea enunțului în calitatea sa de unitate comunicativă generată în cadrul actului de comunicare. Enunțul este examinat aici nu doar din perspectiva capacității lui de a asigura transmiterea de informaţie către interlocutor, ci și sub aspectul multiplelor sale ipostaze funcționale. Pornind de la descrierea structurii semantice a enunțului, sunt examinate variantele lui discursive datorate interacțiunii enunțului cu factorii care derivă din contextul situațional al comunicării.

Un alt capitol al lucrării conţine o descriere amplă a actelor de vorbire din limba română. Pe baza unui material de limbă bogat, sunt inventariate și prezentate mărcile actelor de vorbire de diferite tipuri. În plus, a fost analizat și descris modul de manifestare a actelor de vorbire la nivelul discursului urmărindu-se, în special, comportamentul actelor de vorbire indirecte realizate prin intermediul unor enunțuri caracterizate printr-o valoare ilocuţionară primară și una secundară.

Ultimul capitol abordează, din perspectiva unei pragmatici fenomenologice, fenomenele textului și discursului. Cu instrumentele fenomenologiei, analizei discursului și pragmaticii, au fost identificate bazele experiențiale ale indicilor textualității și formele în care se manifestă

aceștia. Pornind de la observațiile fenomenologic-pragmatice cu privire la textualitate, a fost propusă o formă de clasificare a textelor, având drept criteriu raportarea locutorului la caracterul actual sau inactual al stării de lucruri pe care o prezintă destinatarului. Astfel, descrierea, explicația și narațiunea se constituie drept moduri de raportare la o stare de lucruri prezentată drept actuală; ficțiunea, predicția și sugestia se constituie drept moduri de raportare la o stare de lucruri prezentată drept inactuală.

Lucrarea a fost elaborată după cum urmează: Capitolul 1 și 2: Ion Bărbuță; Capitolul 3 (cu excepția ultimului paragraf): Elena Constantinovici; Paragraful *Actele de vorbire indirecte în discurs*: Tatiana Sîmboteanu; Capitolul 4: Alexandru Cosmescu.

I. Enunțul din perspectivă funcțional-semantică

Componentele structurale ale enunțului: componenta lexicală, morfologică și sintactică

Comunicarea umană se realizează prin enunţuri. Cuvintele sunt implicate în procesul de comunicare doar ca elemente constituente ale enunţurilor. Astfel, enunţul, care reprezintă o secvență sonoră dotată cu semnificație, este cea mai importantă unitate comunicativă a limbii utilizată de vorbitori în vederea realizării unei sarcini comunicative într-o situaţie de comunicare concretă.

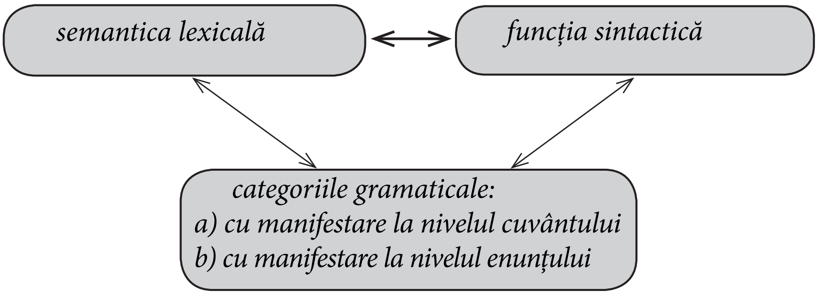
Din punct de vedere structural, enunțul este o construcţie sintactică alcătuită din unul sau mai multe cuvinte dispunând de sens lexical și fiind folosite la o anumită formă gramaticală. În componența enunțului, cuvintele sunt legate prin anumite relații sintactice. Prin urmare, latura de conţinut a enunțului nu reprezintă o simplă sumă a semnificațiilor exprimate de elementele lui constituente. Ea însumează sensul lexical al cuvintelor din componența lui și valorile datorate funcționării lor în structura enunțului.

Într-o concepţie asupra structurării pe niveluri a limbii, enunțul se organizează în baza a trei componente: componenta lexicală, componenta morfologică și componenta sintactică. Ele sunt reprezentate prin următoarele trei elemente: semantica lexicală, categoriile gramaticale și funcţiile sintactice ale cuvintelor.

Integrate în structura enunțului, componentele în cauză interacționează între ele. Dacă pornim de la premisa că relaţiile dintre componentele respective sunt decisive pentru constituirea și funcționarea acestei unități comunicative, ar trebui nu doar să le examinăm separat pe fiecare dintre ele, ci să urmărim și cele trei tipuri de relaţii pe care se sprijină structura enunțului:

- relația dintre semantica lexicală și categoriile gramaticale,
- relația dintre semantica lexicală și funcțiile sintactice,
- relația dintre structura sintactică și categoriile gramaticale.

Organizarea acestor relații este prezentată grafic prin intermediul schemei care urmează.

Cele trei componente ale enunțului, lexicală, morfologică și sintactică, sunt studiate, de regulă, în cadrul unor domenii distincte ale științei despre limbă. În puține cazuri, se pune problema corelației dintre elementele care țin de aceste componente. Analiza întreprinsă în continuare se concentrează asupra aspectelor legate de interdependența lor în structura enunțului.

Precizăm că pentru constituirea enunțului este determinant raportul dintre semantica lexicală și funcțiile sintactice ale cuvintelor. Cât privește categoriile gramaticale, acestea manifestă o dependență dublă: ele sunt influențate, pe de o parte, de semantica lexicală și, pe de altă parte, de funcțiile sintactice ale cuvintelor. În general, trebuie spus că aceste relații sunt puse în evidență în cazul în care enunțul este examinat dintr-o perspectivă integratoare.

Pentru a înţelege modul în care cele trei componente ale enunțului interacţionează între ele, este important să clarificăm esența elementelor din structura lui și modul cum este organizat enunțul. Vom începe prin a descrie specificul funcţional-semantic al cuvintelor în calitatea lor de unități constituente ale enunțului.

Clasificarea funcțional-semantică a cuvintelor. Părțile de vorbire

Punctul de plecare în analiza structurii semantice a cuvintelor îl constituie clasificarea acestor unități pornind de la specificul lor funcțional-semantic.

Stabilirea claselor de cuvinte delimitate sub aspect funcțional este o operație complexă care presupune luarea în considerare a trăsăturilor caracteristice fiecărei clase de cuvinte, în special a trăsăturilor categorial-semantice (sensul cuvântului) și a celor sintactice (funcția cuvântului în structura enunțului).

Tradițional, cuvintele sunt grupate în părţi de vorbire. Gramaticile înregistrează, de obicei, nouă părţi de vorbire. După trăsăturile lor lexico-gramaticale aceste clase sunt însă neomogene, astfel că gruparea lor nu poate fi făcută pe baza aceluiași criteriu. Pentru a depăși acest inconvenient, este necesar ca unitățile lexicale ale limbii să fie clasificate în mai multe etape.

În prima etapă cuvintele sunt clasificate după rolul cu care ele sunt utilizate în limbă. Din acest punct de vedere se delimitează următoarele trei clase de cuvinte:

- clase de cuvinte cu autonomie semantică și sintactică; acestea sunt părțile de vorbire cu sens noţional; ele sunt folosite pentru a denumi / desemna elemente din realitate, fapt care le conferă calitatea de elemente constitutive ale enunțului;
- clase de cuvinte cu rol gramatical; au un rol auxiliar fiind identificate și diferenţiate doar după funcţia cu care sunt utilizate în structura enunțului; exprimă raporturi dintre noţiuni, servind la îmbinarea cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în frază;
- cuvinte care exprimă sincretic emoții (exteriorizează sentimente, stări fizice), acte de voință sau imită sunete din natură.

Primele două clase conțin mai multe subclase care pot fi delimitate prin aplicarea unor criterii diferite în cadrul unor etape ulterioare.

În cea de a doua etapă cuvintele autonome semantic sunt clasificate în funcție de proprietățile lor categorial-semantice generalizate. În acest caz, elementele fiecărei clase se caracterizează printr-un anumit sens lexical general, care se corelează într-o anumită măsură cu specificul lor referențial. Din acest punct de vedere, se diferențiază următoarele clase de cuvinte:

- cuvinte care denumesc obiecte, adică entități distincte, discrete reale sau imaginabile. Precizăm că prin *obiect* se înțelege orice entitate despre care vorbim și despre care putem întreba *cine* sau *ce este acesta/ aceasta*? (*băiat, floare, carte*);
- cuvinte care denumesc însușiri ale obiectelor (*alb, înalt, frumos, rece*);
- cuvinte care denumesc procese (*a lucra, a scrie, a trece, a se dezvolta*);
- cuvinte care denumesc modul desfășurării acțiunii sau circumstanțele (timpul și locul) (*bine, încet, afară, ieri, repede*).

Pe baza acestor valori se delimitează următoarele părți de vorbire: substantivul, adjectivul, verbul, adverbul. Pe lângă aceste clase mari de

cuvinte se mai delimitează alte două părți de vorbire cu un statut aparte. Acestea sunt cuvintele care nu presupun existența unor trăsături categoriale diferite de cele ale părților de vorbire de bază. Ele prezintă un anumit specific doar în ce privește conținutul lor semantic. Este vorba în acest caz de identificarea următoarelor două părți de vorbire: numeralul și pronumele. Numeralele exprimă un număr sau o determinare numerică. Pronumele sunt cuvintele care indică persoana sau lucrul fără a le denumi. În structura enunțului ele substituie, de obicei, substantivul care denumește persoane sau lucruri.

În cadrul celei de a treia etape sunt identificate și descrise cuvintele folosite cu rol gramatical. Din categoria dată fac parte prepozițiile și conjuncțiile, care servesc la combinarea cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în frază. Astfel, prin statutul lor ele se aseamănă cu mijloacele de natură morfologică.

Structura semantică a cuvintelor cu sens lexical autonom

Cuvintele care aparțin celor patru părți de vorbire cardinale, substantivul, adjectivul, verbul, adverbul, ocupă un loc central în sistemul limbii. Ele se definesc prin cea mai complexă structură semantică jucând un rol esențial în constituirea enunțului. Structura lor semantică este alcătuită din următoarele două componente:

- semnificatul *referențial* (reprezintă informația despre referent);
- semnificatul *categorial* (este ipostaza conceptuală în conformitate cu care este prezentat referentul în limbă).

E. Coșeriu folosește pentru desemnarea acestor componente termenii *semnificat lexical* și *semnificat categorial* (Coșeriu, 1994, p. 67).

Semnificatul referențial este nucleul semantic originar al cuvântului fiind orientat spre entitatea din realitate la care trimite cuvântul respectiv. Acest component include informația despre caracteristicile esențiale ale referentului. După cum se știe, orice entitate care apare ca referent al unei unități lexicale poate fi considerată sub aspect calitativ, cantitativ și relațional. Altfel spus, ea poate fi caracterizată din punctul de vedere al ansamblului de proprietăți, însușiri, din punctul de vedere al clasei din care face parte și din punctul de vedere al relațiilor în care este implicată.

În conformitate cu aceste trei aspecte ale informației despre referent (caracteristicile calitative, cantitative și relaționale), în structura semnificatului referențial al cuvântului, se disting respectiv trei componente:

• intensiunea, • extensiunea, • implicația.

Intensiunea cuvântului cuprinde informația privind ansamblul proprietăților esențiale, definitorii ale referentului. Această componentă semantică este descrisă prin definiția lexicografică a cuvântului înregistrată în dicționarele explicative ale limbii.

Semele intensionale au o organizare ierarhică. La nivelul superior al structurii semantice se află semele cu un grad mare de generalitate. Fiind comune mai multor unități lexicale, ele servesc drept bază pentru clasificarea semantică a cuvintelor. Dintre aceste trăsături semantice ar putea fi menționate, de exemplu: concret / abstract, animat / inanimat, uman / nonuman la substantive; acțiune / devenire / stare / relație la verbe; însușire / relație la adjective, timp / loc / mod la adverbe etc. Trăsăturile în cauză se definesc, de obicei, prin relevanță la nivel morfologic sau sintactic. Ele determină capacitatea cuvântului de a exprima o anumită categorie gramaticală sau de a îndeplini anumite funcții sintactice.

În același timp, în formula semică a cuvântului se mai conțin seme distinctive sau variabile, datorită cărora cuvintele se diferențiază între ele.

Extensiunea cuvântului are la bază informația privind aspectul cantitativ al entităților desemnate. Această componentă semantică înglobează trăsături ce țin de sfera noțională. Specificul acestui constituent depinde de natura referenților, fiind diferit pentru fiecare parte de vorbire.

În cazul substantivului, extensiunea cuprinde informația referitoare la structura și componența clasei de obiecte. În linii mari, după componența lor, clasele de obiecte pot fi de două feluri: clase alcătuite dintr-o mulțime de elemente de același fel (*om, casă, arbore* etc.) și clase care includ un singur element (*lună, soare*).

Extensiunea adjectivelor conține informația referitoare la capacitatea însușirilor de a varia în anumite limite fără a-și schimba calitatea. Se delimitează următoarele două clase: însușiri care se caracterizează prin trăsătura „variabilitate" (*mare, mic, bun, harnic* etc.) și însușiri cu trăsătura „nonvariabilitate" (*viu, mort, orb* etc.).

Extensiunea verbului conține informația referitoare la durata procesului în timp. Din acest punct de vedere, se disting procese durative

(*a merge, a respecta, a sta* etc.) și procese nondurative sau momentane (*a cădea, a intra, a tresări* etc.).

Extensiunea adverbului se aseamănă cu elementul corespunzător al semnificatului referenţial al adjectivelor având ca suport ontic capacitatea caracteristicilor modale și circumstanţiale de a varia în anumite limite. Sub aspectul intensităţii lor, acestea pot fi variabile (*repede, încet, departe, târziu* etc.) sau invariabile (*așa, astfel, acum, aici, acolo* etc.).

În sistemul limbii, extensiunea unităților lexicale are, de regulă, un caracter nedefinit, nedeterminat. Ea este actualizată contextual fie prin mijloace gramaticale (numărul la substantive, gradele de comparaţie la adjective și adverbe etc.), fie prin mijloace lexicale (de exemplu, numeralele).

Implicaţia cuvântului are la bază informaţia referitoare la ansamblul de relaţii care se pot stabili între referent și alte entităţi din realitate. Termenul folosit frecvent în lingvistică pentru acest element constituent al semnificatului referenţial este valenţa. De menţionat însă că valenţa constituie doar o anumită parte din ceea ce reprezintă potenţialul implicaţional al unui semnificat lexical.

La nivelul limbii, implicația apare ca „un câmp gravitaţional" al cuvântului. Capacitatea cuvântului de a intra în relații cu alte elemente ale limbii se explică prin specificul categorial-semantic al părţii de vorbire respective. Sistemul de relaţii la nivelul întregii clase de cuvinte este determinat de semul categorial al părţii de vorbire.

Astfel, substantivul, datorită semului categorial /obiect/, se combină cu adjective (pe baza raportului dintre obiect și însușirea lui), cu verbe (raportul stabilit între un obiect și acţiunea înfăptuită sau suportată) sau cu alte substantive (ca expresie a raportului dintre două obiecte).

Adjectivul, caracterizat prin semul categorial /însușire/, apare în enunț ca determinant al substantivului, acesta desemnând obiectul care este purtătorul însușirii respective.

Implicaţia verbului ca parte de vorbire (adică sistemul de actanţi și circumstanţe la nivelul întregii clase) este determinată de semul /proces/. Anume procesul în calitatea sa de semn dinamic cu desfășurare în timp implică un punct de plecare, o sursă (agentul), un punct final, un obiect afectat de proces (pacientul), un participant în favoarea / defavoarea căruia se realizează procesul (destinatarul), diferite circumstanţe locale, temporale, modale, cauzale, condiţionale etc. Acesta este sistemul general de actanţi

și de circumstanțe ale verbului. Fiecare unitate lexicală din această clasă se caracterizează însă printr-o structură actanțială proprie (conține informația referitoare la participanții la situație și la relațiile lor cu procesul).

Implicația adverbului determină capacitatea lui de a determina verbele și adjectivele care desemnează procesele și însușirile caracterizate de cuvintele aparținând acestei părți de vorbire.

Dintre toate părțile de vorbire, verbul, prin implicația sa, joacă cel mai important rol în constituirea enunțului. După cum se știe, structura enunțului este determinată de capacitatea verbului predicat de a deschide poziții libere în care apar actanții și circumstanțele. În felul acesta, structura semantico-sintactică a enunțului este văzută ca fiind actualizarea structurii actanțiale a verbului, ca manifestare a componentei lui implicaționale.

Așadar, componentă referențială reprezintă o sinteză a trăsăturilor de ordin calitativ, cantitativ și relațional ale referentului. Constituind, de fapt, un minimum de cunoștințe despre referent, despre clasa căreia acesta îi aparține, precum și despre relațiile lui cu alte entități, aceste informații sunt necesare pentru identificarea referentului în situația concretă de comunicare și pentru folosirea corectă a cuvântului în structura enunțului.

Semnificatul categorial reprezintă modul de conceptualizare semantică a elementelor din realitate desemnate prin intermediul unităților lexicale.

E. Coșeriu constată că în limbile lumii există numai patru semnificate categoriale (Coșeriu, 1994, p. 68). Acestea sunt semele categoriale specifice părților de vorbire autonome semantic. Semele date au la bază patru concepte fundamentale ale gândirii umane, și anume:

- *obiect*; este semul categorial al substantivului; în sens larg este definit drept „tot ceea ce există sau poate fi prezentat în gândire ca având existență de sine stătătoare";
- *însușire*; este semul categorial al adjectivului; este interpretat drept „tot ceea ce caracterizează un obiect";
- *proces*; semul categorial al verbului; este conceput ca „tot ceea ce se desfășoară în timp";
- *caractweristică a altui semn*; semul categorial al adverbului; este înțeles ca „tot ceea ce caracterizează o acțiune sau o însușire"; adverbul ca parte de vorbire include de asemenea cuvintele ce denumesc circumstanțele în care se desfășoară procesele sau se manifestă însușirile.

Atunci când este desemnat prin mijloace de limbă, fragmentul din realitate este repartizat în sfera uneia dintre aceste categorii, fiind astfel conceptualizat fie ca obiect, fie ca însușire, fie ca proces, fie ca semn al semnului. Pentru a ilustra rolul semelor categoriale în limbă vom analiza un exemplu. Astfel, calitatea obiectelor de a fi albe poate fi desemnată în limba română prin adjectivul *alb*, prin substantivele *alb* și *albeață* și prin verbul *a albi*. Există însă o deosebire fundamentală între felul cum este conceptualizată calitatea în cauză de fiecare dintre cele trei părţi de vorbire. Adjectivul semnifică însușirea de a fi alb ca pe o caracteristică a unui obiect (*zăpadă albă*). Substantivul, dimpotrivă, o „desprinde" de la purtătorul ei prezentând-o ca pe o entitate de sine stătătoare căreia i se pot atribui alte caracteristici (*albul imaculat al zăpezii*). La rândul său, verbul o descrie ca pe un fenomen care se desfășoară în timp (*I-a albit părul.*).

Tipuri de categorii gramaticale

Categoriile gramaticale reprezintă ansambluri de valori marcate prin formele unui cuvânt organizate pe baza unor opoziții. În plan funcțional-semantic, categoriile gramaticale nu sunt omogene. După rolul lor în limbă, ele se împart în:

- categorii gramaticale cu funcție semantică sau nominativă (se definesc printr-un conținut orientat spre realitatea extralingvistică) și
- categorii gramaticale cu funcţie structurală sau relaţională (îndeplinesc o funcţie intralingvistică, asigurând organizarea unităţilor nominative ale limbii în cadrul codului lingvistic, precum și funcţionarea lor în procesul de comunicare).

Categoriile gramaticale cu funcţie semantică au un substrat informațional. Latura lor de conţinut include informaţia referitoare la cele mai generale aspecte ale fenomenelor din realitate, la organizarea procesului de comunicare sau la atitudinea vorbitorului faţă de cele comunicate.

În planul valorilor exprimate, aceste categorii sunt strâns legate de conţinutul semantic al părţilor de vorbire pe care le caracterizează. De exemplu, numărul la substantive este o categorie gramaticală cu funcţie semantică. Exprimând opoziția „un exemplar" vs. „mai multe exemplare", această categorie este caracteristică substantivului, partea de vorbire cu sensul general „obiect". În felul acesta, substantivele posedă categoria numărului deoarece ele desemnează obiecte care pot fi numărate.

În limba română există următoarele categorii cu funcţie nominativă:

La substantiv:

- numărul (exprimă distincţia existentă în realitate între un exemplar și mai multe exemplare ale aceluiași obiect),
- cazul (marchează funcțiile sintactice ale cuvintelor în structura enunțului, acestea fiind o expresie a rolurilor îndeplinite de participanţii la evenimentul descris în enunț),
- categoria referirii la realitate (indică diferite grade de individualizare a obiectului).

La pronume:

- numărul și cazul (se definesc prin aceeași semnificație și îndeplinesc aceleași funcții ca și categoriile corespunzătoare ale substantivului);
- persoana (exprimă raportul care se stabilește între participanţii la actul de comunicare).

La adjectiv și adverb:

- gradele de comparaţie (codifică diferenţa dintre gradul în care se manifestă o însușire la diferite obiecte sau la același obiect în situaţii diferite).

La verb:

- timpul (exprimă raportul dintre momentul desfășurării acţiunii și momentul vorbirii);
- modul (redă modalitatea în care vorbitorul prezintă acţiunea ca fiind sigură, ireală, dorită sau realizabilă în funcţie de anumite condiții);
- diateza (prezintă din diferite perspective raportul subiect – acţiune – obiect).

Totodată, categoriile cu funcţie semantică pot fi clasificate și după tipul de semnificaţie codificată. Din acest punct de vedere, ele sunt de două feluri: categorii cu conţinut de natură referenţială și categorii cu conţinut de natură pragmatică.

Categoriile cu conţinut referenţial semnifică anumite aspecte, caracteristici, relaţii ale entităţilor desemnate de unităţile lexicale. Acestea sunt numărul și cazul (la substantiv), numărul, cazul și persoana (la pronume), gradele de comparaţie (la adjectiv și la adverb), timpul (la verb). Categoriile cu conţinut pragmatic reflectă aprecierea sau modul în care vorbitorul vede sau prezintă cele comunicate în enunț. Această subclasă cuprinde următoarele categorii: categoria referirii la realitate a substan-

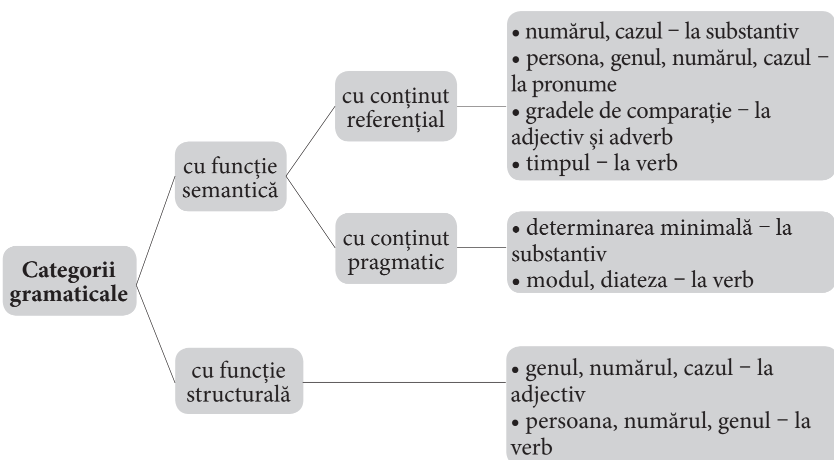
tivului, modul și diateza verbului. Clasificarea dată nu are un caracter absolut, deoarece și în cazul categoriilor cu conţinut pragmatic este posibilă existenţa unui anumit element referenţial.

O altă clasificare a categoriilor gramaticale ia în considerare modalitatea lor de manifestare. Din acest punct de vedere se delimitează următoarele tipuri:

- categorii gramaticale cu manifestare la nivelul cuvântului;
- categorii gramaticale cu manifestare la nivelul enunțului.

Pentru categoriile din ambele subclase este caracteristic faptul că sunt exprimate prin forma cuvântului respectiv. Deosebirea rezidă însă în ce privește rolul lor. Cele dintâi sunt strâns legate de semantica părții de vorbire respective, apărând în plan funcțional ca niște accesorii ale cuvântului respectiv. Din această subclasă fac parte cele mai multe categorii gramaticale cu excepția cazului la substantive și a modului și a diatezei la verbe. Acestea de la urmă au o anumită tangență cu semantica și structura enunțului.

Cât privește categoriile cu funcție structurală, menționăm că ele asigură legătura unităților lexicale pe axa sintagmatică. Ele realizează coeziunea dintre termenul subordonat și termenul determinat. Categoriile date au un rol conectiv, care constă în repetarea caracteristicilor gramaticale ale primului termen la cel de-al doilea. În limba română sunt următoarele categorii gramaticale cu funcţie structurală: genul, numărul și cazul la adjectiv, persoana, numărul și genul la verb.

În legătură cu clasificarea categoriilor gramaticale în funcţie de tipul de semnificaţie transmisă, trebuie menţionat că unele dintre acestea combină cele două tipuri de semnificaţie. Ele sunt întrebuinţate cu funcţie semantică, dar și cu funcţie structurală. În aceste cazuri însă una dintre aceste funcții este principală, iar cealaltă secundară. Astfel, apar numai cu funcţie semantică următoarele categorii gramaticale: gradele de comparaţie la adjectiv și adverb, diateza, timpul și modul la verb. Pe de altă parte, numărul și cazul substantivului sunt, după funcţia lor primară, categorii cu conţinut semantic. În același timp, datorită faptului că sunt antrenate în realizarea acordului între substantiv și adjectiv, ele capătă și o funcţie structurală.

Cu totul altfel este situația în cazul categoriile de acord ale adjectivului (genul, numărul, cazul) și ale verbului (numărul, persoana, genul). Ele reiau prin repetare informaţia gramaticală transmisă de substantivul determinat. În felul acesta, la adjectiv și verb mărcile acestor categorii sunt purtători ai unor semnificaţii, care însă nu au vreo legătură cu valoarea lor funcţional-semantică.

Cele două tipuri de categorii gramaticale diferă nu numai sub aspect semantic și funcţional, ci și după originea lor. Astfel, în ceea ce privește geneza lor, categoriile noţional-semantice s-au constituit ca rezultat al gramaticalizării unor opoziţii semantice marcate iniţial prin mijloace lexicale. La rândul lor, categoriile structural-sintactice au apărut ca rezultat al extinderii pe axa sintagmatică a categoriilor gramaticale de la cuvântul supraordonat (substantiv, pronume) la cuvintele dominate (adjectiv, verb). Ele au fost transmise prin acord având un rol conectiv. Astfel, comparând formele de număr ale unui substantiv cu cele ale unui adjectiv: *munte – munţi* și *înalt – înalţi*, observăm că cele dintâi exprimă o distincție reală dintre un exemplar și mai multe exemplare. În același timp, formele de număr ale adjectivului nu exprimă opoziția o însușire – mai multe însușiri, ci doar arată că însușirea respectivă caracterizează unul sau mai multe obiecte.

Este de observat că unele categorii cu funcție semantică au în limbă echivalente lexico-semantice, adică unităţi lexicale care exprimă același sens sau sensuri apropiate. De exemplu, numărul la substantive are ca unitate corelativă numeralul, care precizează cantitatea obiectelor denumite de substantiv. Echivalentele lexico-semantice ale timpului verbal sunt adverbele de timp.

După prezentarea categoriilor gramaticale ar trebui să urmeze paragrafele în care ar fi analizată corelaţia dintre sensul lexical al cuvântului și categoriile lui gramaticale. Din lipsă de spațiu vom omite aspectul dat menționând doar că o descriere a problemelor legate de interacțiunea dintre componenta lexicală și cea morfologică este realizată în lucrarea (Bărbuţă, 2002).

Structura semantico-sintactică a enunțului

Spre deosebire de cuvânt, care este folosit pentru desemnarea unor elemente izolate, enunțul conține o informaţie referitoare la un „fapt" care face obiectul comunicării (GALR, I, p. 17). Altfel spus, cuvântul identifică entități (obiecte, însușiri, acțiuni), iar enunțul descrie evenimente, stări de lucruri, alcătuite din mai multe elemente constituente.

În general, enunțul este văzut ca fiind o unitate a limbii care se caracterizează printr-o semnificație complexă, în cadrul ei delimitându-se următoarele două laturi:

- latura **semantică** (reprezintă rezultatul codificării informaţiei despre ceea ce desemnează enunţul);
- latura **sintactică** (conţine informaţia privind modul de organizare a elementelor componente în structura enunţului).

Primul strat de semnificație este de natură referenţială și cuprinde informaţia despre elementele evenimentului desemnat. La acest nivel, semnificația enunțului este organizată în conformitate cu structura evenimentului din realitate. Prin unitățile acestui strat enunțul desemnează participanții la evenimentul descris, caracteristicile, stările ori relaţiile stabilite între acestea și circumstanţele în care se desfășoară evenimentul dat. Astfel, unităţile minime ale acestei structuri sunt actanţii, predicatul semantic și circumstanțele.

Actantul$_1$	Predicatul semantic	Actantul$_2$	Actantul$_3$	Circumstanța
Copilul	***doarme.***			
Muntele	***este înalt.***			
Elevul	***scrie***	*o compunere.*		
Bunicul	***i-a adus***	*un cadou*	*nepotului.*	
Caietul	***este***			*pe masă.*
Piatra	***se rostogolește***			*la vale.*

Cel de al doilea strat de semnificație organizează informaţia codificată la primul nivel al structurii semantice a enunțului în conformitate cu structura binară a judecăţii. Acest strat reprezintă o expresie a relaţiei stabilite între obiectul comunicării (subiectul) și caracteristica ce i se atribuie (predicatul). Datorită acestei structuri informaţia referenţială este prezentată în conformitate cu mișcarea gândirii de la obiectul despre care se comunică ceva spre caracteristica ce i se atribuie.

Subiectul	Predicatul
Copilul	*doarme*
Muntele	*este înalt.*
Elevul	*scrie o compunere.*
Bunicul	*i-a adus un cadou nepotului.*
Caietul	*este pe masă.*
Piatra	*se rostogolește la vale.*

Din exemplele prezentate observăm că subiectul identifică obiectul în legătură cu care se comunică ceva în enunţ, iar predicatul atribuie o caracteristică subiectului, adică spune ceva despre obiectul comunicării. Astfel, subiectul este realizat la nivel sintactic printr-un grup nominal, iar rolul de predicat este îndeplinit de grupul verbal.

Constatăm că cele două straturi de semnificație se deosebesc prin unitățile lor minime și prin relațiile dintre acestea. În cazul structurii referențiale enunțul este văzut ca o unitate care desemnează:

- participanții la evenimentul (descriși prin intermediul actanților),
- procesul, starea, relația dintre aceștia (marcate cu ajutorul predicatului semantic);
- modul de desfășurare, timpul sau locul producerii evenimentului (realizate ca circumstanţe).

La nivelul structurii predicative conţinutul exprimat de enunț este împărțit între: un subiect (indică obiectul despre care se comunică) și un predicat (exprimă caracteristica atribuită subiectului; cuprinde verbul însoțit de determinanții lui obligatorii).

În gramatică tradițională enunțul este analizat în termenii funcțiilor sintactice. Funcția sintactică reprezintă rolul îndeplinit de o parte de propoziție în structura enunțului. Într-o astfel de gramatică, structura sintactică a enunțurilor citate este descrisă în felul următor.

Subiectul	Predicatul	Complementul direct	Complementul indirect	Complementul circumstanțial
Copilul	***doarme.***			
Muntele	***este înalt.***			
Elevul	***scrie***	*o compunere.*		
Bunicul	***i-a adus***	*un cadou*	*nepotului.*	
Caietul	***este***			*pe masă.*
Piatra	***se rostogolește***			*la vale.*

Este ușor de observat că structura sintactică a enunțurilor în cauză integrează cele două straturi de semnificație descrise anterior. Astfel, funcţia sintactică de subiect este preluată de la nivelul structurii predicative, iar celelalte funcţii sintactice corespund rolurilor delimitate la nivelul structurii referențiale. Anume prin aceasta se explică faptul că subiectul apare ca un determinant privilegiat în raport cu ceilalți determinanți ai verbului care se numesc complemente.

Prin urmare, analiza sintactică utilizată de gramatica tradițională reprezintă o descriere simplificată a modului de organizare a structurii semantico-sintactice a enunțului. Cu alte cuvinte, analiza pe mai multe niveluri a enunțului este înlocuită cu o analiză care admite existența unui sigur nivel.

Caracterul eterogen al funcțiilor delimitate prin analiza sintactică este demonstrat și pe baza definițiilor lor. În această ordine de idei, cercetătorii remarcă lipsa unui criteriu unitar în definirea acestora. Astfel, G. Pană Dindelegan scrie: „Definiţiile date funcţiilor sunt neunitare: exclusiv formală, în funcţie de calitatea morfologică a regentului, în cazul atributului; semantice, pentru complementele circumstanţiale; vag semantice și cu elemente formale, pentru complementele necircumstanţiale, logicizante, în cazul părţilor principale de propoziţie" (Pană Dindelegan, 2003, p. 104).

O urmare directă a organizării pe mai multe niveluri a semnificatului global al enunţului este și faptul că părţile de propoziţie sunt văzute ca unităţi polivalente. Uneori, în scopul reliefării acestei stratificări, se folosesc termeni distincţi și la nivelul părţilor de propoziţie: subiect / agent, complement direct / obiect etc. O astfel de interpretare a funcţiilor sintactice nu este o dovadă a caracterului inconsecvent al teoriei

lingvistice. Aplicarea unor criterii eterogene la identificarea părţilor de propoziție este o urmare a faptului că ele reprezintă niște entităţi care funcţionează la diferite niveluri ale enunţului.

Așadar, unităţile care constituie sistemul părţilor de propoziţie ţin de diferite niveluri de structurare a enunţului. În aceste condiţii, este evident că și criteriile care sunt puse la baza delimitării lor vor fi diferite.

Funcţiile sintactice ale cuvintelor în structura enunțului. Părțile de propoziție

Elementele constitutive ale enunțului la nivel sintactic sunt realizate prin cuvintele cu sens lexical deplin (substantive, adjective, verbe, adverbe, numerale, pronume) folosite la o anumită formă gramaticală însoțite uneori de anumite instrumente cu rol gramatical (cuvinte auxiliare). Astfel, prin parte de propoziţie se înțelege un cuvânt dotat cu semnificaţie lexicală aflându-se în anumite raporturi sintactice cu alte elemente ale propoziţiei. În felul acesta, partea de propoziție ar putea fi văzută ca fiind unitatea care combină sensul lexical al cuvântului cu funcția lui sintactică.

Interpretarea noţiunii de parte de propoziţie din perspectivă funcțional-semantică relevă că latura ei de conţinut integrează următoarele două componente:

- componenta categorial-semantică,
- componenta funcţional-sintactică.

Prima componentă reprezintă un rezultat al procesului denominativ bazat pe raportul dintre cuvânt și referent. Cea de-a doua descrie rolul elementului constituent al evenimentului din realitate fiind actualizată la nivelul enunţului prin relaţia sintactică stabilită între unităţile lexicale. De menţionat însă că, de cele mai multe ori, în definiţia părţilor de propoziție se pune accentul pe natura lor relaţională, ceea ce înseamnă că ele reprezintă, înainte de toate, o expresie a relaţiilor sintactice stabilite între cuvintele din structura enunțului.

Pentru ilustrarea modului în care aceste două componente se combină în structura funcțional-semantică a lexemului vom analiza următoarele părţi de propoziție preluate din enunțurile prezentate anterior.

Cuvântul	Sensul lexical	Valoarea cu care este utilizat în enunț (funcția sintactică)
copilul (în N)	„băiat sau fată în primii ani ai vieții până la adolescență”	purtătorul unei stări (*doarme*)
elevul (în N)	„persoană care învață într-o școală sau care este instruită de cineva”	realizatorul unei acțiuni (*scrie*)
o compunere (în A)	„lucrare școlară pe o temă dată”	obiectul unei acțiuni (*scrie*)
nepotului (în D)	„persoană considerată în raport cu bunicii săi ori cu unchii și mătușile sale”	destinatarul unei acțiuni (*a adus*)

Astfel, definindu-se prin anumite sensuri lexicale, aceste cuvinte posedă și anumite valori care vizează rolul participanților respectivi în cadrul evenimentului desemnat de enunț. Exemplele analizate denotă faptul că valoarea funcțional-semantică a unei părți de propoziție se constituie prin interferența conținutului semantic exprimat de cuvântul care funcționează ca parte de propoziție cu o valoare de natură relațională reprezentând funcția lui sintactică.

Pe lângă acestea, se mai poate vorbi și de o componentă de tip morfologic reprezentată de forma gramaticală a cuvântului. Ea este subordonată, pe de o parte, componentei lexicale și, pe de altă parte, într-o măsură mult mai mare, componentei sintactice, căci, după cum remarcă E. Coșeriu, „tot ce este gramatical în limbă este sintaxă” (Coșeriu, 1994, p. 65).

Așadar, analiza cuvintelor dotate cu o funcţie sintactică în structura enunţului relevă că valoarea funcţional-semantică a părţilor de propoziție include semnificaţia lexicală, care derivă din funcţia denominativă a lexemelor, și funcțiile sintactice, care se constituie pe baza relaţiilor stabilite între unităţile lexicale folosite în aceste poziţii.

Corelația dintre semantica lexicală și funcțiile sintactice ale cuvintelor

Descrierea structurii semantice a cuvintelor și clarificarea specificului funcţional-semantic al părţilor de propoziţie fac posibilă examinarea corelaţiei dintre sfera semantică a unităţilor lexicale și funcţiile lor sintactice.

Problema discutată aici ţine de o temă mai largă vizând raportul dintre aspectul semantic și aspectul sintactic al părţilor de propoziţie. După cum se arată în studiile de specialitate, dintr-o perspectivă funcţională, integratoare cele două aspecte – semantic și sintactic – sunt interdependente.

În calitatea sa de unitate a nivelului lexical, cuvântul se caracterizează printr-o structură semantică complexă, ale cărei componente sunt semnificatul categorial și semnificatul referenţial. Este important de menționat că aceste componente se manifestă nu doar în plan semantic, ci și la nivel sintactic reglementând comportamentul gramatical al unităților lexicale.

Semul categorial al cuvântului, o componentă de natură categorială, logică, are un rol dublu în limbă: asigură „organizarea primară a realităţii prin limbaj", fiind, în același timp, relevant în plan gramatical. De menționat că semul în cauză este responsabil pentru întregul spectru de aspecte legate de funcționarea cuvântului în structura enunțului. Astfel, el interferează, pe de o parte, cu ansamblul de categorii gramaticale specifice părţii de vorbire respective și, pe de altă parte, cu sistemul sintactic predispunând fiecare parte de vorbire pentru îndeplinirea anumitor funcţii sintactice. Într-o formă concisă, interdependenţa dintre specificul semantic și specificul funcţional al părţilor de vorbire ar putea fi formulată astfel: un anumit tip de semnificat categorial implică un anumit tip de comportament gramatical. Datorită rolului jucat de semul lor categorial, părţile de vorbire sunt văzute drept „forme generale de organizare a limbajului" în vederea folosirii unităților lexicale în structura enunțului.

Așadar, la nivelul limbii, semnificatul categorial este elementul care asigură raportul dintre lexic și gramatică.

Funcțiile sintactice prototipice / neprototipice ale părților de vorbire cardinale

Cuvintele celor patru părţi de vorbire cardinale (substantiv, adjectiv, verb, adverb), prin semnificatul lor categorial, sunt specializate pentru îndeplinirea anumitor funcţii sintactice:

- substantivul: unitățile acestei clase sunt specializate pentru utilizare în funcţiile sintactice de tip actanţial. Aceste funcţii exprimă rolurile îndeplinite de obiecte în cadrul evenimentului din realitate desemnat prin enunţ. Termenul în cauză reunește funcţiile sintactice care, în gramatica tradițională, sunt denumite drept subiect, complement direct, indirect,

de agent, sociativ și instrumental. Astfel, trăsătura comună cuvintelor cu funcţie actanţială este însăși calitatea substantivului de a numi lucruri, fiinţe, fenomene etc., ca „entităţi de sine stătătoare", ceea ce le permite să apară în calitate de participanți la evenimentul desemnat de enunț.

- adjectivul: cuvintele din această clasă funcţionează la nivel sintactic în principal ca atribut. Această funcţie se datorează faptului că adjectivul exprimă o caracteristică, o însușire care aparţine unui obiect, ceea ce face ca în structura enunțului această parte de vorbire să apară ca determinant al substantivului. În felul acesta, relaţionalitatea adjectivului cu un substantiv nu se prezintă în limbă doar ca un fapt sintactic, ea este motivată semantic.
- verbul: cuvintele acestei clase sunt specializate pentru funcţia sintactică predicat. Această funcţie este condiționată de faptul că procesul desemnat de verb reprezintă o caracteristică atribuită unui obiect, astfel că și în acest caz statutul sintactic este motivat semantic.
- adverbul: cuvintele din clasa dată sunt utilizate cu funcție circumstanţială indicând locul, timpul și modul desfășurării evenimentului descris în enunț. Funcția sintactică a adverbului și relaţia de subordonare faţă de verb are, de asemenea, o motivare semantică.

În legătură cu folosirea cuvintelor cu funcţie sintactică primară este de observat că, în acest caz, se constată o concordanţă între statutul lor categorial-semantic și cel sintactic. Este firesc să fie așa, deoarece, în general, manifestarea sintactică a cuvintelor depinde de caracteristicile lor semantice (Pană Dindelegan, 1992, p. 7).

Privite din această perspectivă, părțile de vorbire reprezintă clase de cuvinte caracterizate, sub aspect funcţional-semantic, printr-o trăsătură comună. Încercând să urmărim modul în care această trăsătură integrează cuvinte eterogene în plan semantic și le determină rolul îndeplinit la nivel sintactic obținem următorul tablou.

Partea de vorbire	Trăsătura semantică a cuvântului ca parte de vorbire	Funcția sintactică prototipică	Valoarea funcțional-semantică a cuvântului în calitate de parte de propoziție
substantivul	entităţi care există sau care pot fi prezentate la nivel conceptual ca entități de sine stătătoare	funcţii sintactice de tip **actanţial**	indică participanţii la evenimentul desemnat de enunț

adjectivul	entităţi prezentate ca însușiri ale obiectelor	**atribut**	indică o caracteristică a unui obiect
verbul	fenomene din realitate concepute ca procese care se desfășoară în timp	**predicat**	exprimă o caracteristic atribuită unui obiect al comunicării
adverbul	modul și circumstanțele în care se desfășoară procesele sau se manifestă însușirile	**complement circumstanțial**	indică modul și circumstanţele (locul, timpul) desfășurării evenimentului

Recategorizarea funcţional-semantică a cuvintelor

Analiza faptelor de limbă demonstrează însă că raportul dintre semnificatul categorial și funcţiile sintactice ale cuvintelor utilizate în componența enunțului este mult mai de complex. Aceasta înseamnă că fiecare dintre cele patru părți de vorbire autonome semantic se caracterizează nu numai prin funcţii sintactice primare, ci și prin funcţii sintactice secundare. Acestea sunt următoarele:

- pentru substantiv: atribut, predicat, circumstanţă;
- pentru adjectiv: o funcţie sintactică actanţială, predicat, circumstanţă;
- pentru verb: o funcţie sintactică actanţială, atribut, circumstanţă;
- pentru adverb: o funcţie sintactică actanţială, atribut, predicat.

Utilizarea cuvintelor cu funcții nespecifice este posibilă datorită unui sistem complex de recategorizare funcţional-semantică a părţilor de vorbire. Fenomenul în cauză este cunoscut în studiile de lingvistică drept conversiune. Tradițional, conversiunea este definită ca fiind un procedeu care constă în formarea unui cuvânt nou prin trecerea de la o clasă lexico-gramaticală la alta fără atașarea unor afixe derivative.

În studiul de faţă prin conversiune înţelegem orice tip de trecere a cuvântului de la o clasă morfologică la alta indiferent de procedeul folosit, inclusiv prin derivare (DSL, p. 143). În interpretarea conversiunii accentul se pune pe aspectul funcţional. Aceasta ne permite să determinăm rolul care îi revine conversiunii în procesul de corelare a valorilor semantice cu funcţiile sintactice pe care le îndeplinesc cuvintele în cadrul enunţului. Altfel spus, datorită acestui fenomen care, în ultimă instanță, presupune trecerea cuvintelor de la o parte de vorbire

la alta prin schimbarea categoriei gramaticale poate fi urmărită și mai clar interdependenţa dintre aspectul semantic și cel funcţional al părţii de vorbire.

După cum se știe, o teorie a conversiunii bazată pe criterii de conţinut a fost elaborată de lingvistul polonez J. Kurylowicz, care face distincţie între „*derivarea lexicală*" (cuvântul nou format își schimbă conţinutul semantic, păstrându-și funcţia sintactică) și „*derivarea sintactică*" (cuvântul își păstrează sensul lexical, dar își modifică funcţia sintactică).

O modalitate asemănătoare de diferenţiere a celor două tipuri de conversiune întâlnim și la Ch. Bally, care delimitează *transpoziţia funcţională* și *transpoziţia semantică*. În cazul transpoziţiei funcţionale are loc trecerea unui cuvânt în altă categorie cu păstrarea sensului lexical iniţial, deci cuvântul îndeplinește o nouă funcţie sintactică fără ca sensul său lexical să sufere vreo modificare. Iar în cazul transpoziţiei semantice cuvântul folosit cu o altă funcţie sintactică își schimbă și conţinutul lexical.

Menţionăm că în lucrarea de faţă, ne va interesa, de fapt, doar cazurile când cuvântul ajunge să fie utilizat cu o altă funcţie sintactică fără a suferi anumite modificări la nivelul semanticii lexicale, deci vom examina doar cazurile calificate drept derivare sintactică sau transpoziţie funcţională.

Ceea ce trebuie accentuat în legătură cu acest procedeu este faptul că în cadrul lui pot fi operate și alte distincţii dacă se ţine cont de mutaţiile semantice produse la nivelul semului categorial. Astfel, în funcţie de efectele la care se ajunge în urma utilizării cuvântului cu o funcţie sintactică străină specificului său categorial, pot fi distinse următoarele două tipuri de conversiune:

- conversiunea parţială și
- conversiunea totală.

Conversiunea parțială rezidă în utilizarea unui cuvânt cu o funcţie sintactică proprie unei alte părţi de vorbire. În cazul acestui tip de conversiune se schimbă statutul funcţional al cuvântului: acesta îndeplinește o funcţie sintactică străină specificului său categorial. Este vorba, de exemplu, despre funcţionarea substantivului în alte funcţii decât cea actanţială, și anume în poziţie atributivă, predicativă sau circumstanţială.

Aceeași e situația și cu folosirea actanțială, predicativă sau circumstanțială a adjectivului etc.

Caracteristic pentru conversiunea parțială este faptul că, în urma acestui fenomen, cuvântul nu trece la o altă parte de vorbire. Așadar, acesta ajunge să îndeplinească o funcție sintactică nespecifică fără a-și schimba semnificatul său categorial.

Pentru ilustrare vom examina utilizarea unor substantive în poziție atributivă sau predicativă:

casă de piatră; *El este student*.

În aceste contexte, cuvintele *piatră* și *student* continuă să rămână substantive. Chiar dacă nu mai identifică obiectele, servind la caracterizarea altor obiecte, ele își păstrează semnificația generală de obiect. În același timp, sub influența rolului sintactic îndeplinit, în structura lor semantică, un caracter foarte pronunțat capătă valoarea de semn, caracteristică. După cum se menționează, cuvintele în cauză se definesc, la nivel categorial, prin sincretism, combinând semul /obiect/ cu cel de /semn/.

Conversiunea parțială cunoaște patru procedee concrete. Acestea sunt denumite după funcția sintactică îndeplinită de cuvântul respectiv în propoziție:

- actanțializare, funcționarea în poziție actanțială a adjectivelor, a verbelor sau a adverbelor;
- atributivizare, funcționarea atributivă a substantivelor, a verbelor sau a adverbelor;
- predicativizare, funcționarea în poziție predicativă a substantivelor, a adjectivelor sau a adverbelor;
- circumstanțializare, funcționarea în poziție circumstanțială a substantivelor, a adjectivelor sau a verbelor.

Conversiunea totală are drept efect trecerea unui cuvânt de la o parte de vorbire la alta. Cuvântul supus conversiunii totale își păstrează intact semnificatul referențial. El capătă însă un semnificat categorial nou, caracteristic părții de vorbire la care trece cuvântul respectiv. Astfel, rezultatul conversiunii totale îl constituie formarea unui nou cuvânt, care, menținându-și nucleul semantic originar (adică semnificatul referențial), se definește printr-un alt statut categorial.

Referitor la fenomenul conversiunii totale, este de observat că acesta are la bază următoarele tipuri de transfer categorial:

- însușire => obiect;
- acţiune => obiect;
- caracteristică a unui semn => obiect etc.

Esenţa transferului categorial în cazul conversiunii totale rezidă în faptul că însușirea sau acţiunea sunt prezentate ca entităţi autonome, deci ca obiecte ale gândirii umane:

cer albastru => *albăstrimea cerului; trenul sosește* => *sosirea trenului.*

În plan lingvistic, conversiunea totală reprezintă rezultatul contragerii unor structuri sintactice în unităţi lexicale. Este de menţionat că unităţile lexicale obţinute prin conversiunea totală se constituie, de fapt, prin comprimarea unor sintagme care în structura lor de adâncime presupun existenţa unei relaţii dintre un determinat și un determinant (*ostaș rănit* => *rănitul*) sau a unor sintagme care implică prezenţa unui predicat (*rezistenţa metalului* => *metalul este rezistent*; *mișcarea frunzelor* => *frunzele se mișcă*). În felul acesta, conversiunea totală presupune condensarea semantică a lanţului sintagmatic.

Conversiunea totală cuprinde următoarele procedee concrete, denumite după clasa lexico-gramaticală în care trece cuvântul respectiv:

- substantivizarea (trecerea unui cuvânt în clasa substantivului),
- adjectivizarea (trecerea unui cuvânt în clasa adjectivului),
- verbalizarea (trecerea unui cuvânt în clasa verbului) și
- adverbializarea (trecerea unui cuvânt în clasa adverbului).

Comparând cele două tipuri de conversiune, parţială și totală, observăm că ele diferă prin efectele lor. În cazul conversiunii parţiale, cuvântul, îndeplinind o funcţie sintactică nespecifică, nu-și modifică semnificatul categorial, ci doar capătă un semnificat categorial secundar pe lângă cel de bază. Fenomenul în cauză este definit drept sincretism categorial. De exemplu, în sintagma *cartea elevului* se poate observa o discordanţă între dimensiunea semantică și specificul funcţional al cuvântului *elevului*. În plan semantic, cuvântul desemnează un obiect, iar, în plan sintactic, el realizează funcţia sintactică de atribut, aceasta fiind o funcţie specifică adjectivului.

Cât privește conversiunea totală, trebuie menţionat că în cazul producerii unui astfel de fenomen se modifică nu numai statutul funcţional, ci și statutul categorial al cuvântului, deci în acest caz are loc un transfer categorial. De exemplu, trecând în clasa lexico-gramaticală a substanti-

vului, adjectivul *verde* din sintagma *verdele pădurii* obţine semnificatul categorial /obiect/. Cu alte cuvinte, la nivel conceptual, acesta prezintă însușirea pădurii de a fi verde drept o entitate de sine stătătoare.

Așadar, în cazul folosirii cuvântului cu o funcţie sintactică secundară, străină specificului lui categorial se produce o trecere a părţii de vorbire respective de la o clasă lexico-gramaticală la alta. Această trecere, care poate fi parţială sau totală, este însoțită de anumite mutaţii semantice produse la nivel categorial. Se consideră că:

- în cazul conversiunii parțiale unitatea lexicală în cauză funcţionează cu mai mult de un semnificat categorial,
- iar în cazul conversiunii totale are loc modificarea semnificatului categorial, altfel spus, cuvântului dat i se atribuie un alt semnificat categorial.

În felul acesta, relaţia sem categorial – funcție sintactică cunoaște următoarele forme de manifestare:

a) semul categorial condiţionează utilizarea cuvântului cu o anumită funcție sintactică făcând posibilă exprimarea lui în structura de suprafaţă a enunţului;

b) cuvântul își modifică semnificatul categorial ca urmare a utilizării lui cu o altă funcție sintactică.

Constatăm, astfel, că prin conversiunea părţilor de vorbire se stabilește o concordanţă între principiul subordonării (funcţia sintactică) și forma de structurare a realităţii extralingvistice (semnificatul categorial). Printr-o formulă concisă, fenomenul în cauză poate fi definit drept o restabilire a paralelismului dintre semnificaţia lexicală și funcţia sintactică a părţilor de vorbire ca urmare a utilizării cuvântului dat cu o funcţie sintactică nespecifică.

II. Enunţul din perspectiva actului de comunicare

1. Paradigma comunicativă a enunţului

În sistemul limbii enunţul este descris prin intermediul unei scheme abstracte reprezentând o reflectare a structurii lui sintactice. Această schemă exprimă esența enunțului ca unitate a limbii, însă nu dezvăluie întregul spectru de valori care definesc enunțul ca unitate a discursului. Cercetătorii care analizează funcționarea enunțului în procesul de comunicare vorbesc despre posibilitatea identificării diferitor variante comunicative ale aceluiași enunț. Așadar, pentru a fi complet, un model al enunţului ar trebui să prevadă și examinarea **comportamentului discursiv** al acestor unități comunicative.

Prin comportament discursiv se înțelege faptul că enunțul, utilizat în situaţii diverse de comunicare, se manifestă prin intermediul unor variante adaptate de fiecare dată la condiţiile concrete ale actului de comunicare. Prin urmare, în procesul comunicării enunțul apare sub forma unor variante caracterizate prin anumite valori și nuanțe condiționate contextual.

Ansamblul de variante posibile ale enunţului datorate condiţiilor concrete de enunţare constituie paradigma lui comunicativă. Prin analogie cu paradigma morfologică a cuvântului constituită din formele lui gramaticale, paradigma comunicativă a enunțului întrunește variantele lui discursive. În felul acesta, enunțul poate fi analizat nu doar în plan sintagmatic, ci și din perspectiva organizării lui paradigmatice.

Structurile de bază și variantele discursive ale enunţului

Problemele care se pun în legătură cu modul de organizare a paradigmei comunicative a enunțului vizează, pe de o parte, elementul care determină gruparea variantelor discursive ale enunțului în cadrul aceleiași paradigme și, pe de altă parte, trăsăturile în funcție de care variantele se diferențiază între ele.

Pentru clarificarea primului aspect se impune luarea în considerare a structurilor de bază ale enunțurilor. Abordând variantele discursive ale enunțului sub aspectul genezei lor, constatăm că orice enunţ are ca punct de pornire o structură de bază. Așadar, paradigma comunicativă

a enunțului reunește totalitatea variantelor lui discursive, care reprezintă, de fapt, actualizarea în situații de comunicare concrete a unei structuri de bază.

Cât privește trăsăturile distinctive ale variantelor discursive ale enunțului, menționăm că acestea se datorează utilizării lui în situații de comunicare concrete. Este știut că structurile de bază sunt independente de orice context. În același timp, variantele discursive se caracterizează prin anumite valori cu determinare contextuală, deci valori care sunt de natură pragmatică.

În felul acesta, definim **variantele discursive** ale enunțului ca ocurențe ale acestei unități comunicative având drept punct de pornire o structură de bază și diferențiindu-se între ele prin valori datorate contextului concret de funcționare.

Paradigma comunicativă a enunțului reprezintă un ansamblu de variante organizate în funcție de valorile care le caracterizează. După statutul lor în structura paradigmei comunicative, variantele discursive ale enunțului sunt de două feluri. Se delimitează, pe de o parte, o **variantă canonică / prototipică** și, pe de alta, o serie de **variante discursive** ale enunțului reprezentând niște structuri reorganizate.

Varianta canonică este structura originară a paradigmei; ea se definește prin următoarele trăsături:

- reprezintă un enunț declarativ, adică un enunț folosit pentru transmiterea de informații către interlocutor, opunându-se astfel enunțurilor interogative, imperative și celor exclamative;
- este un enunț cu sens activ, adică participantul desemnat de subiect este cel care realizează acțiunea verbului predicat, opunându-se enunțurilor cu sens pasiv.
- este un enunț personal, în structura sa este exprimat sau, în caz de elipsă, poate fi subînțeles subiectul. Se opune deci enunțului impersonal.

Importanța structurilor canonice constă nu doar în faptul că sunt folosite în situații concrete de comunicare cu scopul transmiterii unor informații despre anumite evenimente din realitate. Ele servesc, totodată, drept bază pentru constituirea celorlalte variante discursive ale enunțului. În felul acesta, structurile canonice sunt văzute ca punct de referință pentru formarea tuturor celorlalte structuri derivate.

Structurile sintactice de bază ca punct de plecare în procesul de producere a enunţului

O problemă importantă care se pune în legătură cu analiza paradigmei comunicative a enunțului vizează identificarea și descrierea structurilor de bază în calitatea lor de entităţi care se află la temelia oricărui enunţ.

Prin **structură de bază** (numită și enunţ minimal sau enunţ-nucleu) se înțelege o structură constituită ca rezultat al reflectării la nivelul limbii a unei situaţii-tip din realitatea extralingvistică. Din perspectivă funcţională, structura de bază apare ca o schemă aplicabilă la construirea unui enunţ minim considerat a fi suficient în plan semantic și corect din punct de vedere gramatical.

O structură de bază reprezintă, de fapt, un enunț caracterizat printr-o ordine neutră a constituenţilor săi, considerat în absenţa oricărei utilizări discursive. Se admite că structură de bază este termenul neutru al enunțului din planul limbii.

Structurile de bază sunt descrise și inventariate cu ajutorul modelelor semantico-sintactice. Prin aplicarea acestei metode întreaga varietate de enunțuri concrete din vorbire poate fi prezentată sub forma unei liste finite de structuri.

Precizăm că în lucrarea de față, structurile de bază sunt studiate dintr-o „perspectivă derivaţională" cu dublă orientare. Astfel, pe de o parte, ele sunt văzute ca niște structuri sintactice generate de unităţile verbale ale limbii, iar, pe de altă parte, sunt un punct de pornire pentru constituirea ansamblului de variante discursiv-comunicative ale enunţului. În felul acesta, se consideră că la temelia oricărui enunț se află o structură de bază reprezentând actualizarea structurii referențiale a enunțului.

Structura semantico-valențială a verbului și structura sintactică a enunțului

După cum vom încerca să demonstrăm în continuare, semnificaţia lexicală a cuvintelor are importanţă nu numai pentru comportamentul sintactic al unităților lexicale (stabilind funcția lor sintactică), ci și pentru organizarea de ansamblu a enunţului.

Se știe că enunţul înglobează semnificaţii pe care toate celelalte unităţi ale limbii nu le cunosc. În plan semantic, enunţul reprezintă unita-

tea comunicativă care desemnează un eveniment, o stare de lucruri din realitate, indicând elementele constituente și rolul lor în cadrul evenimentului descris.

Elementul central cu rol hotărâtor în organizarea sintactică a acestei unități comunicative este verbul. Toate cele trei aspecte ale valorii funcţional-semantice a verbului, și anume aspectul calitativ (vizează structura semică a verbului), aspectul cantitativ (se referă la trăsăturile aspectual-temporale ale acţiunii) și aspectul relaţional (reprezentă capacitatea verbului de a deschide poziţii libere, ocupate de actanţi și de circumstanţe) sunt relevante pentru constituirea și funcționarea enunțului. Totuşi, cea mai mare importanţă pentru structura semantico-sintactică a enunțului prezintă aspectul relațional al verbului. Acesta reprezintă structura lui actanţială, care are la bază informaţia privind vecinătăţile lui sintactice. Pentru denumirea acestei categorii sunt folosiți și termenii schemă / grilă / configuraţie actanţială / cazuală / tematică / argumentală (DSL, p. 448; Stan, 2005, p. 179).

Anume datorită acestei componente de natură implicațională, verbul funcţionează în calitate de centru de grup sintactic, determinând numărul de actanţi care îl pot însoţi și rolul lor în structura enunțului. Astfel, după cum se arată în Gramatica Academiei, verbul, prin disponibilităţile asociative specifice, instituie enunţul ca unitate sintactică, determinând, în ansamblu, organizarea sintactică a enunțului analizabil (GALR, I, p. 17).

În plan sintactic, enunțul reprezintă, de fapt, actualizarea structurii actanţiale a verbului. Prin urmare, structura sintactică a enunțului poate fi descrisă luându-se în considerare trăsăturile semantico-sintactice ale predicatului semantic și rolurile tematice implicate de acesta. De exemplu, dacă analizăm enunţul

Băieţii prind pește cu undiţa.

constatăm că structura lui sintactică reprezintă o actualizare a structurii actanţiale a verbului *a prinde*.

În felul acesta, sub aspectul organizării sale structura semantico-sintactică a enunțului este determinată de structura semantico-valenţială a verbului predicat, căci, după cum se menţionează în Gramatica Academiei, acesta „poarta matricial schema sintactică pe care o poate actualiza" (GALR I, p. 314).

Anume din aceste considerente verbul este calificat, pe de o parte, drept „atribuitor de roluri tematice și de funcţii sintactice” (GALR II, p. 242) și, pe de altă parte, drept „generator de enunţ” (GALR II, p. 238). Astfel, constituind capacitatea verbului de a stabili relaţii sintactice cu alte cuvinte, trăsătura dată este în cea mai mare măsură responsabilă de constituirea structurii semantico-sintactice a enunţului.

Enunțurile sunt, în esența lor, niște construcții verbale. Ele reprezintă rezultatul lexicalizării, completării cu anumite lexeme a valenţelor obligatorii ale verbului. De aici rezultă că pentru descrierea structurilor de bază o importanță deosebită prezintă semantica și anturajul actanțial al verbului. În felul acesta, examinarea structurii semantice și a structurii actanţiale a verbului creează premise pentru modelarea semantică a enunţului.

Așadar, enunțul poate fi descris în termenii relaţiilor dintre verbul predicat și rolurile tematice și circumstanţele implicate de acesta. Pe de altă parte, informaţia privind evenimentul din realitate este interpretată în conformitate cu structura judecăţii, în cadrul ei distingându-se un obiect al comunicării (subiectul) și caracteristica ce i se atribuie (predicatul).

Clasificarea verbelor în funcţie de trăsăturile lor semantice

Pentru o descriere mai detaliată a structurii sintactice se impune precizarea aspectelor legate de clasificarea verbelor în funcţie de specificul semantico-valențial al verbelor în calitatea lor de centru de grup și de tipurile semantice de predicate existente în limbă.

Din studiile consacrate verbului se știe că trăsăturile semantice intensionale cu cel mai mare grad de generalitate sunt cele care reflectă caracteristicile esențiale ale proceselor desemnate, și anume: /acţiune/, /devenire/, /stare/, /relaţie/. În conformitate cu aceste trăsături în limba română se delimitează următoarele subclase de verbe:

- **verbele de acţiune**; exprimă procese dinamice: *a duce, a merge, a se mișca, a lucra, a sări, a urca, a apuca, a arunca, a construi, a rupe, a distruge*. Aceste verbe constituie zona centrală a clasei lexico-gramaticale a verbului. Ele se caracterizează prin toate sau aproape toate trăsăturile specifice lexemelor din clasa verbului.

- **verbele de devenire**; desemnează treceri dintr-o stare în alta: *a se agrava, a se boţi, a se coace, a se enerva, a se îmbogăţi, a se îngălbeni, a se ofili, a rugini, a se schimba*.
- **verbele de stare**; semnifică diferite ipostaze existenţiale ale obiectelor: *a absenta, a se afla, a exista, a fi, a hiberna, a lâncezi, a lenevi, a se nelinişti, a sta, a suferi, a trăi*. În esență, stările reprezintă niște caracteristici nondinamice, statice ale obiectelor sau ale fenomenelor.
- **verbele de relaţie**; semnifică diferite tipuri de raporturi existente între obiectele și fenomenele din realitate: *a avea, a depinde, a coincide, a se învecina, a semăna, a simboliza, a stăpâni, a poseda*.

Clasificarea verbelor în funcţie de trăsăturile lor valenţiale

Se știe că verbul, care desemnează acţiunea, starea, relația, indică, în același timp, și participanţii la aceste evenimente. În felul acesta, verbul apare ca expresie globală a evenimentului din realitate desemnat. Informaţia care vizează numărul, rolurile semantice atribuite determinanților și caracterul obligator / neobligator al acestora este codificată la nivelul componentei implicaționale a verbului.

Această informație, reprezentând valența sau structura (schema) lui actanţială, este actualizată la nivelul structurii semantico-sintactice a enunţului prin plasarea, în poziţiile deschise de verb, a actanţilor şi a circumstanţelor cu statut obligatoriu. Așadar, structura semantico-valențială a verbului constituie punctul de plecare în procesul de producere a enunţului.

Clasificarea verbelor pe criterii de natură sintagmatică presupune delimitarea următoarelor patru clase de verbe care sunt diferențiate în funcție de numărul de determinanți obligatorii:

1) verbe avalente; nu implică niciun determinant cu statut obligatoriu: *a ploua*, *a ninge*;

2) verbe monovalente; reclamă prezența unui determinant obligatoriu: *a alerga*, *a cânta*;

3) verbe bivalente; implică doi determinanţi cu statut obligatoriu: *a desena*, *a săpa*;

4) verbe trivalente; sunt verbe cu trei determinanți obligatorii: *a da*, *a divulga*.

Corelația dintre structură semantică și structura actanțială a verbelor

Ţinând cont de determinanţii cu statut obligatoriu, în sintaxa limbii române pot fi distinse următoarele specii de structuri de bază:

- Structuri uniactanţiale / monoactanţiale (V + 1);
- Structuri biactanţiale (V + 2);
- Structuri triactanţiale (V + 3);
- Structuri sintactice poliactanţiale (V + n)

Dacă pornim de la ipoteza că între conținutul semantic al verbului și structura sintactică în care el este utilizat există o adecvare, atunci primul lucru pe care urmează să-l constatăm este faptul că între cele două clasificări, clasificarea semantică și clasificarea sintagmatică a verbelor, ar trebui să existe o anumită corelație. Într-un sens foarte larg, aceasta ar putea să însemne că fiecărei clase semantice de verbe îi corespunde un anumit tip de comportament sintactic.

Analizând verbele celor patru clase semantice în raport cu tipul de structură actanțială care le caracterizează, constatăm că relațiile dintre cele două tipuri de structuri sunt diferite. Aceste relații depind de specificul semantic al fiecărei clase.

Clasa verbelor de acțiune este cea mai numeroasă, înglobând unități lexicale eterogene din punct de vedere semantic. Diversitatea semantică a verbelor de acțiune își lasă amprenta și asupra comportamentului lor sintactic. După cum demonstrează analiza faptele de limbă, verbele din această clasă pot fi utilizate în toate tipurile de structuri de bază existente în limbă:

- structuri **monovalențiale**: *În poiană cântă păsările.*;
- structuri **biactanțiale**: *Copiii adună fructele căzute din pom.*;
- structuri **triactanțiale**: *Poștașul mi-a adus o scrisoare.*

Această diversitate în plan sintactic nu reprezintă o dovadă a lipsei de legătură dintre semantica verbului și structura lui actanțială. Ea denotă doar faptul că specificul structurii actanțiale a verbelor în cauză este determinat nu de dominanta semantică /dinamicitate/, comună întregii clase, ci de alte trăsături diferenţiale prezente în structura semantică a verbului.

Cu totul alta este situația în cazul celorlalte clase semantice de verbe. Astfel, două dintre acestea, și anume verbele de stare și cele de devenire semnifică procese care se consumă în sfera subiectului, deci acțiuni care

nu se extind asupra unui alt obiect. Constituind un mod de a fi al unor participanți nondinamici, aceste două forme ale procesului presupun existența unui singur actant care se află într-o anumită stare sau care trece dintr-o stare în alta. Datorită acestei caracteristici a stărilor și a devenirilor, verbele în cauză sunt intranzitive fiind utilizate doar în structuri monoactanțiale:

Copilul doarme. Apa a înghețat.

Cea de a patra clasă, cea a verbelor de relație, implică prezența a doi actanți, ceea ce se motivează prin faptul că o relație se poate stabili între două obiecte sau fenomene. Prin urmare, ele se folosesc, de obicei, în componența unor structuri biactanțiale. Aceste verbe se diferențiază însă în ce privește orientarea acțiunii desemnate fiind fie tranzitive, fie intranzitive:

Muntele domină împrejurimile. Gardul mărginește curtea. Băiatul depinde de părinții săi.

Tabelul de mai jos prezintă clasele semantice de verbe prototipice în raport cu tipul de structură actanțială care le caracterizează.

Clasa semantică	Structura actanțială	Exemplu
Verbele de acțiune	$N_1 + V$ $N_1 + V + N_2$ $N_1 + V + N_2 + N3$	*Miei aleargă pe imaș.* *Studenții analizează textul.* *Regizorul distribuie rolurile actorilor.*
Verbele de stare	$N_1 + V$	*Becul arde toată noaptea.*
Verbele de devenire	$N_1 + V$	*Tipul se aprinde ușor.*
Verbele de relație	$N_1 + V + {}_N2$	*Casa aparține unui străin.*

Tipologia structurilor sintactice de bază ale enunțurilor

Structurile sintactice de bază sunt de mai multe tipuri. Din punctul de vedere al corelației dintre structura semantico-valențială a verbului și specificul construcției sintactice prin care aceasta este actualizată, structurile sintactice de bază se împart în următoarele două subclase:

A. Structuri sintactice **prototipice**; în cazul lor se constată o concordanță între structura semantico-valențială a verbului și structura morfosintactică a enunțului;

B. Structuri sintactice **deviante**; în cazul lor se constată o divergență între structura semantico-valențială a verbului și structura morfosintactică a enunțului.

A. Structurile sintactice prototipice

I. Structurile sintactice uniactanţiale (V + 1)

Aceste structuri sunt constituite de verbele care admit un singur actant cu statut obligatoriu, având funcţia sintactică de subiect. După natura morfologică a predicatului, ele sunt de tip verbal sau nominal.

1) Structurile sintactice uniactanţiale de tip verbal

Schema generală a structurilor în cauză este N + V. Enunțurile acestea sunt folosite pentru a descrie forme de manifestare a unor obiecte izolate. Prin conţinutul lor, ele semnifică procese limitate la sfera subiectului, altfel spus, procese care se produc fără a se extinde asupra unor obiecte din afară. Toate enunţurile din clasa dată au în calitate de predicat un verb monovalent, adică un verb intranzitiv. Verbele de acest tip exprimă proprietăţi dinamice sau nondinamice ale obiectelor, admiţând, astfel, relaţia cu un singur actant.

Din punct de vedere semantic, enunţurile la care ne referim constituie o clasă neomogenă. Ele exprimă un spectru larg de procese: acţiuni, stări, treceri de la o stare la alta etc. Prin urmare, sunt neomogene și enunţurile formate cu ajutorul lor. Structurile uniactanţiale de tip verbal din limba română se caracterizează prin următoarele scheme sintactice:

Modelul semantic al enunțului	Exemplu
Agent + acţiune	*Sportivul aleargă. Elevul învață. Pasărea cântă. Peștele înoată.*
Forţă + acţiune	*A căzut grindină. Când a lovit fulgerul, toţi au înlemnit.*
Temă + existenţă (/inexistenţă)	*Sunt mulţi oameni buni la suflet. Există câteva excepţii. Există multe specii de animale pe cale de dispariţie. Există diferite variante ale acestui cântec. El lipsește. Nu există altă soluţie.*
Temă + stare	*Copilul doarme. Ei se amuză. Soarele strălucește. Stelele sclipesc. Becul luminează.*
Temă + schimbare de stare	*Casa se ruinează. Seminţele au încolţit. Frunzele au îngălbenit. I-a încărunţit părul. Haina s-a învechit.*
Experimentator + stare	*Copiii s-au speriat.*

2) Structurile sintactice uniactanţiale de tip nominal

Acestea sunt enunţurile cu predicat nominal. Ele se caracterizează prin următoarea structură semantică: Temă + Caracteristică: *Cerul este senin. Marea este albastră. Drumul a fost anevoios.*

Din punct de vedere semantic, structurile în cauză au un sens calificativ. Ele se definesc prin mai multe valori:

− identificarea subiectului: *Cel mai bun prieten al meu este Ion.*;

− clasificarea subiectului, adică includerea lui într-o anumită clasă: *Mihai este inginer. Fratele lui este militar. Câinele este un mamifer.*

− descrierea calitativă a subiectului: *Fata este harnică.*

− descrierea cantitativă a subiectului: *Dușmanii sunt mulţi.* etc.

II. Structuri sintactice biactanţiale

Schema generală a acestor enunţuri este $\mathbf{N_1 + V + N_2}$. Ele au în calitate de predicat un verb bivalent, altfel spus, un verb care impune exprimarea a doi actanţi. În plan semantic, enunţurile de acest fel exprimă diverse raporturi care se stabilesc între cei doi participanţi ai situaţiilor descrise.

Structurile în cauză se împart în mai multe subspecii care diferă în ce privește funcţia sintactică îndeplinită de cel de al doilea determinant: acesta poate fi un complement direct, un complement indirect în dativ sau un complement prepoziţional.

Structura sintactică a enunțului	Exemplu
1. ***S + Pr + C d***	*Mama coace pâine. Copiii adună fructele căzute din pom.*
2. ***S + Pr + C ind D***	*Armata s-a opus dușmanului. Se opune tatălui său.*
3. ***S + Pr + C ind prep***	*El se mândrește cu copiii săi.*

1) **S + Pr + Cd**

Sensul general al acestor enunţuri are la bază un anumit tip de relaţii dintre un subiect și un obiect. Ele au în calitate de predicat verbe din subclasa tranzitivelor, exprimând, de cele mai multe ori, transferul acţiunii verbale dinspre un participant activ spre un obiect în calitate de participant pasiv.

Structurile biactanţiale cu un subiect și un complement direct obligatoriu se caracterizează printr-o mare diversitate de modele semantice. În tabelul de mai jos sunt prezentate modelele de bază.

Modelul semantic al enunțului	Exemplu
Agent + acţiune + pacient	*Poliţiștii au prins un infractor. Stăpânul își bate câinele. Pisica a mâncat peștele.*
Agent + proces + obiect	*Băieţii culeg cireșe. Ţăranii își adună recolta. Pictorul desenează un tablou.*
Temă + activitate + beneficiar	*Mama îl ajută pe copil. Oul învaţă găina.*
Temă + acţiune + locativ	*El își ocupă locul obișnuit pe canapea. Caravana străbate pustiul.*
Forţă + acţiune + obiect	*Furtuna a doborât mai mulţi copaci. Vântul împrăștie norii. Grindina a culcat grâul. Apele erodează solul.*
Instrument + acţiune + obiect	*Piatra a spart geamul. Cheia aceasta deschide orice ușă.*
Beneficiar + acţiune + obiect	*Profesorul a primit scrisori de felicitare.*
Experimentator + proces / senzaţie + obiect	*Turiștii au zărit o casă. Locatarii au simţit cutremurul. Mama își iubește copilul.*
Stimul + sentiment + experimentator	*Victoria îi entuziasmează pe toţi. Sănătatea copiilor mei mă preocupă. Mă uimește situaţia.*
Posesor + raport + obiect	*Ei au doi copii. Moșul avea un coș. El are o grădină superbă.*
Cauză + relaţie + efect	*Furtuna a adus mari pagube.*
Temă + relaţie + locativ	*Flori frumoase umplu grădina. Pădurile ocupă jumătate din regiune. Dulapul ocupă tot colţul.*
Locativ + relaţie + obiect	*Minereul conţine mult fier. Fructele proaspete conţin vitamine.*

2) **S + Pr + C ind D**

Enunţurile cu această structură se caracterizează prin următoarele modele semantice.

Modelul semantic al enunțului	Exemplu
Temă + comunicare + destinatar	*Fata i s-a destăinuit mamei sale.*
Temă + relaţii de opunere / supunere + fiinţă, fenomen	*Ei se împotrivesc hotărârii noastre. Aproape toţi s-au supus împrejurărilor vremii.*
Temă + consacrare + fiinţă, persoană, fenomen	*El s-a dedicat familiei.*
Temă + relaţie de posesie + posesor	*Bogăţiile naturale aparţin statului. Casa rămâne băiatului.*
Temă + relaţie de corespundere / necorespundere + fenomen, persoană	*Faptele corespund realităţii. Acţiunile lui contravin legii.*
Temă + relaţie temporală + persoană, eveniment, fenomen	*Lui Ștefan cel Mare i-a urmat fiul său Bogdan. O singură persoana a supraviețuit accidentului aviatic.*
Temă + relaţii de asociere + fiinţă, fenomen	*Un nou grup s-a alăturat protestatarilor.*
Temă + relaţie cauzală + fiinţă, fenomen	*Succesul se datorează muncii încordate. Frigul dăunează plantelor. Înţelepciunea nu strică nimănui.*

Ca și în cazul altor tipuri de structuri, un rol important în constituirea enunţurilor din această categorie le revine verbelor utilizate în calitate de predicat. Verbele care generează aceste enunţuri fac parte din următoarele clase semantice:

1) verbe de comunicare: *a se adresa, a se confesa, a se confia, a se destăinui, a se jelui, a se mărturisi, a se spovedi, a telefona, a telegrafia*;

2) verbe care exprimă relaţii de opunere / supunere: *a ceda, a se conforma, a se împotrivi, a se închina, a se opune, a se preda, a replica, a rezista, a riposta, a se supune*;

3) verbe care exprimă o apreciere subiectivă: *a-i conveni, a-i displăcea, a-i plăcea, a-i prii, a-i repugna, a-i tihni*;

4) verbe care exprimă dedicarea: *a se consacra, a se dărui, a se deda, a se dedica, a se devota, a se hărăzi, a se meni, a se vinde*;

5) verbe care exprimă relaţii de posesie: *a aparţine, a se cuveni, a-i lipsi, a reveni, a-i trebui*;

6) verbe care exprimă relaţii de corespundere / necorespundere: *a ajunge, a contraveni, a corespunde, a se potrivi, a răspunde, a semăna*;

7) verbe care exprimă relaţii temporale: *a premerge, a succeda, a supravieţui, a urma*;

8) verbe care exprimă relaţii de asociere sau relaţii spaţiale: *a se alătura, a se ralia, a se substitui, a se suprapune*;

9) verbe care exprimă relaţii cauzale: *a se datora, a dăuna, a folosi, a strica*.

Analiza acestor subclase de verbe și a enunțurilor pe care le generează denotă paralelismul existent între structurile actanţiale ale verbelor predicat și modelele semantice ale enunţurilor.

3) **S + Pr + C ind prep**

Enunțurile de acest fel conţin în calitate de determinant obligatoriu un complement prepoziţional. În majoritatea lor verbele predicat care le generează exprimă o relaţie dintre doi actanţi: *a se concentra asupra subiectului*; *a se deprinde cu greutăţile*; *a abuza de răbdarea cuiva*; *a proveni dintr-o familie de intelectuali* etc. Modelele semantice specifice acestor enunţuri sunt eterogene, ceea ce se datorează atât semanticii verbului care constituie nucleul lor predicativ, cât și, mai ales, valorilor prin care se definesc prepoziţiile cerute de verbele respective.

Prezentăm în continuare cele mai frecvente modele semantice caracteristice structurilor de acest tip.

Modelul semantic al enunțului	Exemplu
Agent – mișcare – ţintă, sursă	*El aleargă după fratele său. Toţi s-au îndepărtat de locul accidentului.*
Agent – mișcare – obiect	*M-am împiedicat de o piatră. S-a ferit de un biciclist.*
Agent – acţiune – obiectul cu care vine în contact subiectul	*Rănitul s-a proptit de perete.*
Agent – acţiune – grupul cu care se asociază sau de care se desprinde subiectul	*Ei s-au amestecat cu mulţimea. El s-a izolat de prieteni.*
Agent – acţiune – persoana, obiectul care suportă o agresiune	*Câinii au sărit la lup.*

Temă – relaţie de opunere – obiectul, situaţia cărora li se opune subiectul	*Ţăranii protestează împotriva exploatării.*
Temă – proces – persoana, situaţia de care se apără subiectul	*Ei s-au protejat de hoţi.*
Temă – activitate intelectuală – obiect	*Mă gândesc la examenul de matematică.*
Temă – comunicare – interlocutor	*El discută cu prietenii.*
Temă – transformare – punctul de încheiere al transformării	*Discuţia a degenerat în ceartă. Ploaia s-a întors în ninsoare.*
Temă – relaţie de echivalenţă / asemănare / deosebire – obiectul asemănării / deosebirii	*Ea seamănă cu sora ei. Pământul se deosebește de celelalte planete. Tăcerea prelungită echivalează cu uitarea.*
Posesor – relaţie de posesie – obiectul posedat	*El dispune de un apartament în centrul orașului.*
Temă – relaţie de constituire – elementele constituente	*Apartamentul e compus din trei odăi.*
Temă – provenienţă – punctul de provenire	*El descinde dintr-o familie înstărită. Cercetarea se bazează pe o documentaţie solidă.*
Experimentator + sentiment + cauză	*Ei se bucură mult de succesele obţinute. Ion se teme de câini. S-a săturat de alergat.*
Temă + relaţie de dependenţă + persoană, fenomen	*Viitorul său depinde de această hotărâre. Succesul unei opere depinde de calitatea ei. Nu depind de nimeni.*

III. Structuri sintactice triactanţiale

Schema generală a acestor structuri de bază este: $\mathbf{N_1 + V + N_2 + N_3}$. Enunţurile din această subclasă se caracterizează prin următoarele structuri sintactice.

Structura sintactică a enunţului	Exemplu
1. **S + Pr + C d + C d**	*Profesorul îi întreabă pe elevi tema.*
2. **S + Pr + C d + C ind D**	*Prietenul mi-a trimis o scrisoare.*
3. **S + Pr + C d + C ind prep**	*Maria l-a scăpat pe fratele său din încurcătură.*
4. **S + Pr + C ind D + C ind prep**	*Locurile acestea îmi amintesc de copilărie.*
5. **S + Pr + C ind prep + C ind prep**	*Din prinţesă, s-a prefăcut în lebădă.*

Ele se constituie prin actualizarea schemelor actanţiale caracteristice verbelor trivalente, care pot fi atât tranzitive, cât și intranzitive.

1) **S + Pr + Cd + Cd**

Structurile în cauză au ca centru predicativ un verb tranzitiv, care implică exprimarea obligatorie a subiectului și a două complemente directe, unul reprezentând obiectul „fiinţei", iar celălalt „al lucrului" sau „al acţiunii": *a anunţa (pe cineva ceva)*, *a asculta (pe cineva ceva)*, *a informa*, *a întreba*, *a învăţa*, *a ruga*, *a sfătui*, *a traversa*, *a trece (pe cineva strada)*, *a vesti* etc. Din punct de vedere semantic, cele mai multe dintre aceste verbe sunt din clasa verbelor care semnifică transmiterea sau obţinerea de informaţii.

Ele alcătuiesc enunţuri caracterizate prin următoarele modele semantice.

Modelul semantic al enunțului	Exemplu
Temă + transmiterea sau solicitarea informaţiei + destinatar + informaţie, activitate	*El m-a anunţat ora plecării. Profesorul îl întreabă pe elev tema. Pasărea își învaţă puii să zboare. Îi învaţă pe elevi să citească.*
Temă + cerere, solicitare + destinatar + activitate	*M-a rugat să-i împrumut stiloul. L-au sfătuit să plece.*
Agent + acţiune + pacient + locativ	*L-a trecut pe copil strada.*

2) **S + Pr + Cd + C ind D**

Valoarea generală a enunţurilor cu această structură este cauzarea relaţiei. Ele pot exprima următoarele tipuri de relaţii:

a) relaţia de cauzare a posesiei: *I-am dat elevului o carte.*;

b) relaţia de cauzare a percepţiei: *Ne-a arătat tablourile lui.*;

c) relaţia de cauzare a cunoașterii: *Le-am povestit această istorie.*

Cele mai frecvente modele semantice ale enunţurilor având în structura lor un subiect, un complement direct și unul indirect în dativ sunt următoarele:

Temă – transmitere – obiectul transmis – destinatar	*El ţi-a transmis o carte. Băiatul i-a adus mamei o floare. A donat biblioteca facultăţii.*

Temă – demonstrare – obiect – destinatar	*Pasagerul prezintă biletul controlorului.*
Temă – transmiterea informaţiei – informaţia comunicată – destinatar	*Bunica spune nepoţilor o poveste. Ne-a propus o altă soluţie. Le-a povestit prietenilor despre călătoria sa.*
Temă + acţiune + obiect + sursă	*Poliţistul i-a luat actele. El îmi cere un sfat. Băiatul le cere părinţilor bani.*

Valorile tipice, precum „transferul obiectului ori informației unui destinatar" sau „demonstrarea obiectului unui destinatar", sunt caracteristice pentru un număr relativ mare de verbe, dintre care cele mai frecvente sunt: *a arăta, a comunica, a da, a dărui, a explica, a informa, a prezenta, a scrie, a spune, a transmite, a trimite, a vinde* etc. Pe lângă acestea în limbă există verbe care în mod normal nu cer realizarea obligatorie a unui complement indirect. Ele însă pot căpăta sensul de acțiune orientată spre un anumit destinatar, admiţând utilizarea unui nume în Dativ cu rolul de destinatar sub influenţa unor factori de natură contextuală: *a arunca un os câinelui, a desena un tablou pentru copil, a scrie o scrisoare unui prieten, a cânta o melodie băieților, a turna ovăz cailor, a dori cuiva fericire, a stabili cuiva o sarcină.*

3) **S + Pr + Cd + C ind prep**

Enunţurile de acest tip, la fel ca și cele biactanţiale care conţin doar un complement indirect prepoziţional, sunt eterogene sub aspect semantic, ceea ce se datorează, mai ales, diversităţii raporturilor exprimate cu ajutorul prepoziţiilor:

Mama a transformat rochia fetei în fustă. Guvernul informează populaţia despre mărirea preţurilor la pâine. Colegii l-au suspectat pe Ion de furt. Profesorul și-a bazat expunerea pe documente autentice. El l-a scăpat pe prietenul său dintr-un mare necaz.

Este de menţionat că unele dintre verbele care constituie enunţuri de acest fel sunt identice cu cele care formează enunţuri cu un subiect și un complement indirect prepoziţional, deosebindu-se de acestea de la urmă prin absenţa formei neaccentuate a pronumelui reflexiv. Să se compare, bunăoară, următoarele două serii de construcţii:

a se amesteca cu mulţimea – a amesteca vinul cu apă; a se deprinde cu ordinea – a deprinde elevii cu disciplina; a se apăra de dușmani – a apăra copiii de câini; a se informa despre mersul trenurilor – a informa pe cineva despre un concurs.

După cum vedem, deosebirea dintre aceste două clase de enunţuri este prezenţa unui complement direct obligatoriu în structura celor de la urmă. Dată fiind asemănarea dintre modelele semantico-sintactice ale acestor două structuri, nu vom prezenta aici o descriere amănunţită a modelelor caracteristice enunţurilor alcătuite de verbele trivalente tranzitive.

4) **S + Pr + C ind D + C ind prep**

Aceste structuri au în componenţa lor un subiect și două complemente indirecte, unul în dativ și altul prepoziţional:

I-am vorbit fratelui despre tine. Participanţii au mulţumit gazdelor pentru ospitalitate. Locurile acestea îmi amintesc de copilărie.

5) S + Pr + C ind prep. + C ind prep

Structurile în cauză conțin un subiect și două complemente indirecte prepoziționale:

Bolnavul a discutat cu medicul despre boala sa.

La finalul acestei analize este cazul să ne întrebăm dacă ar fi posibilă identificarea unor structuri sintactice poliactanţiale, altfel spus, delimitarea unor enunţuri care ar descrie situaţii ce includ patru sau eventual mai mulţi participanţi. Referitor la această întrebare este de observat că, după cum se știe, în limbă există verbe polivalente. Prin urmare, cel puţin la nivel teoretic am putea admite existenţa unor astfel de structuri de bază. În cazul lor nu avem însă certitudinea că toţi actanţii acestor procese sunt absolut necesari pentru plenitudinea semantico-sintactică a enunţului, altfel spus, sunt obligatorii în toate situaţiile de comunicare. De cele mai multe ori, ei sunt exprimaţi explicit doar în cazurile când sunt ceruţi de scopul comunicării. Drept exemplu de astfel de verbe ar putea servi lexemele:

a arenda (cineva arendează ceva de la altcineva la un anumit preţ pe un anumit termen); a despărţi (cineva desparte curtea de grădină cu un gard); a împrumuta (cineva împrumută de la cineva / cuiva ceva pentru un anumit termen), a pedepsi (cineva pedepsește pe cineva pentru ceva cu ceva); a transmite (cuiva ceva prin cineva); a transforma (cineva transformă o sală din bibliotecă în laborator); a uni (cineva unește o clădire cu alta printr-un coridor) etc.

B. Structurile sintactice deviante

În limbă există verbe și locuțiuni verbale cu un comportament sintactic diferit de cel al verbelor atribuite claselor de bază descrise mai sus.

Aceste verbe alcătuiesc construcții sintactice deviante. Au fost identificate următoarele tipuri de astfel de structuri:

I. Structuri zeroactanţiale deviante(V + Ø)

Sensul general al structurilor de acest tip este definit drept „Proces" sau „Eveniment". Predicatul lor semantic este reprezentat printr-un verb sau printr-un grup verbal impersonal (avalent):

Plouă. Tună. Amurgește. Viscolește. Se luminează. Se desprimăvărează. Mijește de ziuă. Curge din cer. Afară toarnă cu găleata. etc.

Din această categorie fac parte așa-numitele verbe atmosferice (verba meteorologica). Ele desemnează:

− fenomene atmosferice: *Undeva în depărtare fulgeră. Afară vremuiește.*;

− stări ale mediului ambiant (modificări ale temperaturii aerului, diferite forme de precipitații etc.): *Ninge. Se înnorează. De mâine se răcește.*;

− fenomene asociate cu schimbarea părţilor zilei sau a anotimpurilor: *Se înnoptează. Se desprimăvărează.*

Verbele impersonale reprezintă, prin conţinutul lor semantic, o descriere globală a fenomenelor desemnate. Procesele în cauză sunt văzute de vorbitori ca desfășurându-se parcă de la sine, fără să implice un participant ce ar reprezenta sursa, iniţiatorul lor. În felul acesta, specificul semantic al acestor verbe își lasă amprenta asupra comportamentului lor sintactic, determinând constituirea unor construcții fără să admită utilizarea unui actant în poziția subiectului.

II. Structuri uniactanțiale deviante

Caracteristic pentru construcţiile de acest fel este faptul că au în calitate de predicat un verb care implică un determinant realizat printr-un nume la un caz oblic (dativ) sau printr-un grup prepozițional.

Enunțurile cu structura **Pr + C ind** sunt constituite de locuțiunile verbale care își asociază un nume cu trăsătura semantică /uman/ la cazul Dativ, acesta având funcţia sintactică de complement indirect. Ele exprimă sensul senzaţie fizică sau stare psihologică definindu-se prin modelul: Experimentator + stare:

Mi-e frig. Mi-e foame. Mi-e sete. Mi-e somn. Mi-e lene. Mi-e dor. Mi s-a făcut rău.

Faptul că unicul participant implicat de aceste verbe este exprimat în limba română, dar și în alte limbi, printr-un nume în dativ este

explicat prin caracterul său pasiv. După cum bine se știe, nominativul este simţit de vorbitori drept un caz utilizat pentru desemnarea participantului activ.

Un alt tip de enunțuri, întâlnite într-un număr foarte mic în limbă, se caracterizează prin structura **Pr + C ind prep**:

Miroase a pâine coaptă. Aici aduce a mucegai / a ars. Arată a ploaie.

Unicul actant guvernat de verbul din această structură este actualizat printr-un grup prepoziţional tot ca urmare a caracterului pasiv al participantului implicat.

Printre enunțurile cu structură deviantă sunt și cele cu structura **Pr + Cd:**

Mă plouă. Mă ninge. Florile s-au ofilit că noaptea le-a brumat.

Predicatul acestor enunţuri este un verb impersonal, care nu admite un actant subiect, însă datorită faptului că este tranzitiv poate primi, în anumite condiţii, un obiect direct.

III. Structuri biactanțiale deviante

În limbă există de asemenea un număr nu prea mare de structuri biactanţiale deviante. Astfel, un comportament sintactic neobișnuit se constată în cazul construcţiilor biactanţiale cu structura **Pr + C ind D + C ind prep**. Acestea au ca determinanți doar complemente indirecte, unul exprimat printr-un nume în dativ și altul prepoziţional:

Mi-e milă de el. Mi s-a acrit de școală / de poveștile lui. Nu-mi arde acum de plimbare.

Faptul că enunţurile de acest fel sunt construite diferit faţă de cele care exprimă o acţiune dinamică se explică prin caracterul nondinamic al procesului desemnat de verbul predicat. După cum putem observa, participantul reprezentat prin ființa umană este marcat printr-un nume în dativ, și nu prin unul la cazul nominativ, aceasta deoarece are caracter pasiv.

Construcțiile în cauză se formează cu ajutorul următoarelor verbe și locuțiuni verbale: *a-i arde (cuiva de ceva), a-i păsa (cuiva de ceva), a i se acri (cuiva de ceva), a i se apleca (cuiva de ceva), a-i părea bine / rău (cuiva de ceva)* etc.

În categoria enunțurilor deviante intră și construcțiile cu structura **Pr + C ind D + Sb**. Pentru ele este specific următorul model semantic: Experimentator + sentiment + obiect:

Îmi convine situația. Îmi priește clima de aici. Băiatului îi place sportul.

Specificul construcțiilor de acest fel constă în faptul că subiectul lor este reprezentat printr-un nume în Nominativ cu trăsătura /inanimat/. În același timp, cel de al doilea nume din componența lor caracterizat prin trăsătura /uman/ apare în calitate de complement indirect. S-a produs astfel o inversie, numele de persoană apare nu în poziția subiectului, cum ar fi firesc, ci în poziția obiectului indirect. Din clasa verbelor care pot constitui astfel de construcții fac parte: *a-i conveni, a-i displăcea, a-i plăcea, a-i prii, a-i repugna, a-i tihni*.

Din această categorie mai fac parte și construcțiile cu structura **Pr + C d. + Sb**:

Mă doare capul / rana. Mă dor dinții / picioarele / toate oasele. Mă ustură ochii. Mă mănâncă palmele. Mă furnică spatele. Mă pasionează sportul.

În construcțiile analizate numele marcat prin trăsătura /uman/ este la cazul Acuzativ, iar numele care denumește, de cele mai multe ori, o parte a corpului este în Nominativ, căpătând formal statutul de subiect. Faptul că numele de la urmă nu este un subiect în adevăratul sens al cuvântului poate fi demonstrat și prin aceea că în limbă se atestă construcții în care numele în Nominativ poate fi înlocuit printr-un nume la cazul Acuzativ cu prepoziție:

Mă doare în gât. Mă doare în piept.

Exemplele analizate ne permit să concluzionăm că verbele descrise mai sus formează construcții care denotă o puternică influență a semanticii lor lexicale asupra structurilor sintactice. Aceste verbe au capacitatea de a funcționa în calitate de centru predicativ al unui enunț de cele mai multe ori în absența unui subiect realizat printr-un nume în Nominativ. Ele sunt de două tipuri:

a) verbe care formează construcții cu subiect zero, vid și

b) verbe folosite în construcții cu un nume definit prin trăsătura /uman/ la un caz oblic (D sau Ac).

Numele cu trăsătura /uman/ desemnează un participant care este interpretat ca sediu al procesului nondinamic exprimat de verb. Așadar, caracterul pasiv al acestui participant face ca el să fie desemnat printr-un nume la alt caz decât cazul Nominativ. Acest specific al lor se explică prin natura semantică a verbelor predicat. Verbele în cauză sunt, de regulă, verbe de stare, ceea ce înseamnă ca actantul lor reprezintă un par-

ticipant pasiv, fiind exprimat printr-un nume la un caz oblic, și nu în Nominativ, care este văzut drept caz folosit pentru desemnarea unui participant activ.

În concluzie, vom menţiona că analiza structurilor de bază ale enunţurilor s-a bazat pe luarea în considerare atât a laturii lor sintactice, cât și a celei semantice, prima dintre ele fiind pusă în evidenţă prin structura formală a acestor unităţi comunicative (formele cuvintelor incluse și relaţiile dintre aceste forme), iar cea de a doua având ca suport proprietățile semantice și structura actanţială a verbelor utilizate în calitate de predicat. O importanţă deosebită prezintă de asemenea relaţia stabilită între nucleul predicativ și actanţii implicaţi de acesta. Trebuie precizat că descrierea structurilor de bază a enunţurilor s-a făcut în temei în termeni de semantică ceea ce permite explicarea legăturilor existente între aceste entităţi și structura semantico-actanţială a verbului, rolurile semantice, pe de o parte, și realizările lor sintactice, pe de alta.

În urma analizei întreprinse, au fost identificate patru tipuri de structuri de bază fiecare dintre ele cuprinzând mai multe subtipuri și un anumit număr de modele semantice. Fiind strâns legate de semantica verbului, structurile de bază ale enunţurilor reprezintă o componentă importantă a înțelegerii nu doar a mecanismului de producere și de interpretare a enunţurilor, ci și a modului de funcţionare a limbii în actul de comunicare. Precizăm că structurile de bază sunt abordate aici dintr-o „perspectivă derivaţională", înţelegându-se prin aceasta faptul că orice structură de acest fel reprezintă o bază pentru constituirea ansamblului de variante discursiv-comunicative ale enunţului. În această ordine de idei, cercetările ulterioare ar trebui să aibă în vizorul lor proprietățile paradigmatice ale variantelor discursiv-comunicative construite pe această schemă, prevăzând sistemul de realizări regulate și restricţiile impuse de structurile de bază în procesul actualizării lor discursive.

2. Modelarea semnificatului global al enunţului

Descrierea enunţului în lingvistică are drept obiectiv principal explicarea modului în care unei structuri i se asociază un sens. Spre deosebire de cuvânt, căruia i se atribuie o semnificaţie în urma unui act denominativ, enunţul ajunge să vehiculeze sensul respectiv fiind produs în cadrul unui

act individual de comunicare întrunind anumite elemente constituente și anumite operații enunțiative. Datorită acestui rol, actul de comunicare este văzut ca bază a procesului de producere / interpretare a enunțului.

Analiza enunțului din perspectivă pragmatică implică luarea în considerare a relațiilor stabilite între enunț și contextul lui comunicativ. În aceste condiții, enunțul este definit ca fiind o unitate comunicativă care realizează o intenție a locutorului, se raportează la un eveniment din realitate și la o situație de comunicare, include o presupoziție și are un efect asupra interlocutorului. În felul acesta, structura pragmasemantică a enunțului este definită ca o entitate formată prin sinteza unor semnificații care sunt la originea lor de natură semantică și pragmatică.

Prin urmare, pentru identificarea straturilor de semnificație din latura de conținut a enunțului este importantă înțelegerea modului de desfășurare a actului de comunicare cuprinzând actul producerii enunțului de către emițător și interpretarea lui de către receptor.

Structura actului de comunicare

În procesul analizei, se face distincție între *actul enunțării* (actul de a spune ceva) și *enunț* (ceea ce se spune). Din acest punct de vedere, enunțul este văzut ca produs, oral sau scris, al enunțării.

Actul enunțării (numit și *act enunțiativ*) este procesul care presupune rostirea de către o persoană, în anumite circumstanțe, a unui enunț adresat unui destinatar. Actul de comunicare verbală este descris ca un fenomen complex întrunind anumite elemente componente indispensabile și caracterizat printr-o structură interacțională.

Cel mai simplu model al actului de comunicare stipulează că transferul informației de la un participant (emițătorul) la altul (receptorul) are loc cu ajutorul unui mesaj prin intermediul unui canal de comunicare. Cu alte cuvinte, actul în cauză presupune cel puțin doi indivizi, care își vorbesc unul altuia conform următoarei reprezentări:

emițător → mesaj → receptor

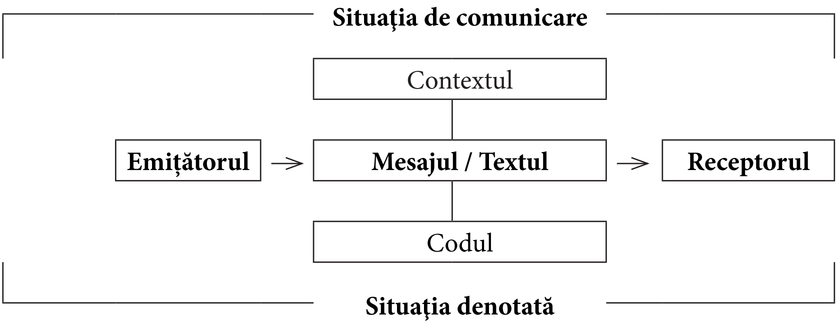
În complexitatea manifestării sale, actul de comunicare verbal se definește însă printr-un număr mai mare de factori. Astfel, realizarea actului de comunicare implică existența următoarelor elemente componente: participanții la actul de comunicare (emițătorul și receptorul),

coordonatele spaţio-temporale ale cadrului de enunţare, adică *locul* şi *timpul* comunicării, *codul* comun atât emiţătorului, cât şi receptorului, *mesajul* care codifică conţinutul informaţional transmis şi *canalul de comunicare* interpus între emiţător şi receptor.

În opinia celor mai mulţi cercetători, schimbul de mesaje bazat pe *transferul de informaţie* devine proces de comunicare numai în momentul în care emiţătorul are *intenţia* de a provoca asupra receptorului un *efect oarecare*. Astfel, pentru ca schema actului de comunicare să capete un caracter complet şi să reflecte esenţa lui ca proces comunicativ, este important ca ea să conţină *elementul intenţional* atribuit locutorului şi *efectul* produs de actul de comunicare asupra interlocutorului.

Aşadar, comunicarea este înţeleasă ca un proces prin care un emiţător transmite un mesaj către un receptor cu intenţia de a-i influenţa comportamentele ulterioare.

În acelaşi timp, orice act enunţiativ presupune o situație de comunicare, aceasta cuprinzând condiţiile concrete în care este produs un enunţ. Prin urmare, schema generală a comunicării ar trebui să includă şi alţi doi factori care joacă un rol important în procesul comunicării, şi anume: situaţia de comunicare şi realitatea desemnată.

Foarte succint, elementele componente ale actului de comunicare ar putea fi descrise astfel.

Emităţorul (*vorbitor, locutor, transmiţător, sursă*); participantul care produce mesajul; cel care codifică şi transmite informaţia; are rol principal în actul de comunicare; este cel care spune „eu"; este numit şi „subiect al enunţării".

Receptorul (*destinatar*; este numit *ascultător*, *interlocutor* în cazul comunicării orale sau *cititor* în comunicarea scrisă); participantul care primește mesajul; cel care receptează și decodifică informaţia; este cel căruia i se spune „tu".

Mesajul; produsul actului de comunicare constituit din elementele unui cod, adică secvenţa enunţiativă prin care se transmit informaţiile; asigură vehicularea informaţiei, descriind o stare de lucruri din lume și raportându-se la un anumit context.

Codul; sistem convenţional de semne și reguli combinatorii prin care se produce mesajul; trebuie să fie cunoscut, în egală măsură, emiţătorului și receptorului, pentru ca mesajul să se poată produce.

Canalul; mediul prin este transmis mesajul.

Contextul; cadrul spațio-temporal în care se produce actul de comunicare; ansamblul de informaţii cunoscute atât de emiţător, cât și de receptor; favorizează codificarea și înţelegerea mesajului.

Evenimentul desemnat; situația, starea de lucruri din realitate descrisă în enunț.

Operaţiile enunţiative

După cum am văzut, în contextul lingvisticii pragmatice, actul de comunicare verbală este definit ca un proces complex care implică cel puţin doi participanţi aflaţi în contact comunicaţional nemijlocit. Ceea ce îi unește pe participanţii la actul de comunicare este *interacţiunea* lor, altfel spus, acţiunea de transmitere a mesajului, orientată de la participantul care emite mesajul spre cel care îl recepţionează.

Cel mai important aspect de care trebuie să se ţină cont în legătură cu procesul de transmitere a mesajului este însă faptul că prin canalul de comunicare circulă doar latura sonoră a mesajului. Cât privește informaţia, pentru a putea fi transmisă în procesul de comunicare, ea trebuie să fie codificată de locutor și decodificată de receptor.

Așadar, chiar dacă conţinuturile exprimate prin mesaj sunt prezente atât la polul emiterii, cât și la polul receptării, ele nu circulă în cadrul lanţului comunicativ *emiţător – mesaj – receptor*, așa cum se întâmplă cu latura sonoră sau grafică a mesajului. Prezenţa acestor conţinuturi se manifestă prin faptul că ele sunt codificate la polul emiterii și decodificate la polul receptării.

În felul acesta, analiza actului de comunicare din perspectivă pragmatică, acţională are în vedere distincţia dintre activităţile care au loc la polul emiterii și cele care se produc la polul receptării.

Cele două acţiuni opuse prin care se realizează actul de comunicare sunt:

a) codificarea mesajului de către emiţător (altfel spus, codarea conţinuturilor prin semne);

b) decodificarea mesajului de către destinatar (adică, decodarea semnelor prin identificarea conţinuturilor exprimate de acestea).

Fiecare dintre operaţiile date se află în strânsă legătură cu un anumit element al actului de comunicare: codificarea este pusă în relaţie cu emiţătorul, decodificarea cu receptorul.

Cele prezentate mai sus sunt o dovadă a faptului că actul de comunicare nu poate fi caracterizat și definit ca un proces mecanic de vehiculare a sensurilor de la un participant la altul, ci ca un proces mult mai complex care cuprinde o serie de operaţii legate de activităţile de codare și de decodare.

În felul acesta, activităţile de codare și decodare, în calitatea lor de repere fundamentale ale actului de comunicare, au un caracter complex, manifestându-se prin următoarele două operaţii enunţiative:

a) atribuirea de semnificaţii; operaţie prin care elementelor constitutive ale enunţului le este asociat un sens;

b) atribuirea de referenţi; operaţie care presupune stabilirea relaţiei dintre cuvinte și lucruri.

Trebuie menţionat că aceste operaţii sunt caracteristice atât pentru actul de producere (codificare a informaţiei), cât și pentru actul de interpretare (decodificare a informaţiei), ceea ce înseamnă că atât locutorul, cât și interlocutorul realizează pe rând, la cele două poluri, aceste operaţii. Totuși, în esenţă, ele sunt de natură diferită deosebindu-se în mai multe privinţe.

Astfel, în cazul locutorului operaţia atribuirii de semnificaţii are următoarea orientare: de la informaţia despre elementele extraverbale spre mijloacele verbale de codificare a informaţiei date. În cazul interlocutorului, direcţia acestei operaţii are un sens opus: de la mijloacele verbale spre informaţia vehiculată de acestea.

Examinat din această perspectivă, enunţul este unitatea comunicativă rostită de către un emiţător într-un anumit context, cu un anumit scop, fiind adresat unui receptor.

Niveluri de organizare informaţională a semnificatului global al enunţului

În studiile de lingvistică de orientare pragmatică enunţul nu mai este definit ca o succesiune de unităţi lexicale combinate în conformitate cu regulile impuse de semantica și sintaxa limbii. El este văzut ca produs al enunțării reprezentând o realizare particulară a vorbitorului prin aplicarea anumitor operaţii enunţiative.

Purtător al unei informaţii complexe, enunțul dispune de un sens constituit prin sinteza unor straturi de semnificaţie de natură diferită. Ele au la bază informații referitoare la evenimentul din realitate și informaţii ce derivă din contextul producerii și funcţionării enunțului. În felul acesta, semnificațiile date sunt identificate și descrise prin raportare nu doar la mijlocelele de expresie, ci și la elementele constituente și la operaţiile implicate de actul de comunicare. Pentru delimitarea lor se impune luarea în considerare a factorilor constitutivi ai actului de comunicare și a operaţiilor enunţiative aferente producerii și interpretării enunţului.

Modelul interacţional al enunţului elaborat de lingvistica pragmatică presupune corelarea structurii semantice a acestei unități comunicative cu factorii și operațiile implicate de actul de comunicare. Pornind de la acest principiu, structura semantică a enunţului poate fi descrisă în funcţie de următorii factori:

- evenimentul din realitate desemnat;
- forma logică a gândirii;
- fondul de cunoștințe comun celor doi interlocutori;
- situaţia în care se desfășoară actul de comunicare, aceasta cuprinzând subiectul vorbitor și circumstanţele în care are loc comunicarea;
- aprecierea subiectivă (intelectuală, volitivă, emoţională) a celor comunicate prin enunţ;
- scopul comunicativ urmărit de locutor.

Din acest punct de vedere, enunţul apare ca o unitate comunicativă care, descriind o stare de lucruri din realitate, își asociază anumite valori discursiv-comunicative generate ca rezultat al operaţiilor enunţiative din cadrul actului de comunicare. Fiind de natură discursiv-comunicativă, acestea de la urmă au menirea de a organiza informația referențială în vederea transmiterii ei către destinatar.

Așadar, în contextul analizei pragmatice, sensul enunțului reprezintă rezultatul codificării unor informații de natură referențială, logică și comunicativ-pragmatică.

După modul în care sunt organizate, straturile de semnificație din structura semnificatului global al enunțului sunt de două tipuri:

- straturi de semnificație care se definesc printr-o anumită structură. Aceste straturi sunt reprezentate prin structura referențială, structura predicativă și structura informațională ale enunțului;
- straturi de semnificație de tip componentă. Delimităm următoarele componente semantico-pragmatice: componenta deictică, componenta modală și componenta ilocuționară ale enunțului.

Structura *referențială* este o structură de tip semantic reprezentând rezultatul raportului stabilit între enunțul semn și realitate denotată. La nivelul acestei structuri, enunțul codifică informația despre evenimentul din realitate care apare în calitate de referent al enunțului. Unitățile minime ale acestei structuri sunt predicatul semantic, actanții implicați de acesta și circumstanțele în care se desfășoară evenimentul dat.

Următoarele două straturi, structura predicativă și structura informațională, care sunt de natură logico-sintactică și, respectiv, discursivă, comunicativ-pragmatică, au rolul de a organiza informația referențială în vederea transmiterii ei către destinatar.

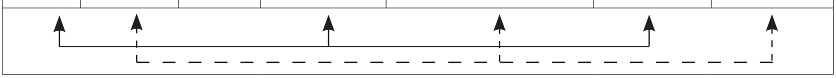
Structura *predicativă* are rolul de a încadra structura referențială a enunțului într-o schemă binară, alcătuită dintr-un subiect (obiectul despre care se comunică ceva) și un predicat (ceea ce se comunică despre acesta, caracteristica atribuită subiectului).

Prin structura *informațională* sau comunicativă, suprapusă peste primele două straturi de semnificație, informația referențială este structurată în conformitate cu modul de desfășurare a comunicării umane de la cunoscut spre necunoscut. Informația este comunicată de enunț fiind distribuită în următoarele două secvențe: tema (secvența purtătoare a informației vechi, date, cunoscute) și rema (secvența purtătoare a informației noi, necunoscute).

Tabelul de mai jos prezintă straturile de semnificație ale enunțului, unitățile lor minime și corelația dintre acestea.

Planurile structurii semantice a enunțului

<table>
<tr><td colspan="3">1. Planul referențial
(semantic)</td><td colspan="2">2. Planul categorial
(logico-sintactic)</td><td colspan="2">3. Planul enunțiativ
(discursiv)</td></tr>
<tr><td colspan="3">Structura referențial-semantică</td><td colspan="2">Structura predicativă</td><td colspan="2">Structura informațională</td></tr>
<tr><td colspan="3">reprezintă o descriere prin intermediul enunțului a evenimentului din realitate</td><td colspan="2">organizează conținutul semantic al enunțului în conformitate cu structura binară a gândirii</td><td colspan="2">organizează conținutul semantic al enunțului prin raportare la universul conversațional comun celor doi interlocutori</td></tr>
<tr><td colspan="7">Unitățile minimale și corelația lor</td></tr>
<tr><td>actanții</td><td>predicatul semantic</td><td>circumstanțele</td><td>subiectul</td><td>predicatul logico-sintactic</td><td>tema</td><td>rema</td></tr>
</table>

Pe lângă cele trei strawturi de semnificație organizate sub forma unor structuri, enunțului îi sunt asociate următoarele componente semantice:

- componenta *deictică* (sau categoria localizării situaționale); asigură ancorarea enunțului în situația de comunicare, având rolul de a localiza conținutul enunțului prin raportare la instanțele de discurs (emițătorul, receptorul) și la circumstanțele comunicării (timpul și momentul enunțării);
- componenta *modală*; codifică atitudinea locutorului în raport cu cele comunicate reprezentând o apreciere emoțională, intelectuală sau volitivă a celor descrise prin enunț;
- componenta *ilocuționară* (sau forța ilocuționară); are menirea de a preciza scopul cu care este folosit enunțul de către locutor, exprimă deci finalitatea comunicativă a enunțului; în sfârșit, componenta afectiv-expresivă, care exprimă trăirile (pozitive sau negative) ale emițătorului în raport cu cele comunicate prin enunț.

Acestea sunt structurile și componentele semantico-pragmatice din componența semnificatului global al enunțului care se constituie prin

codificarea informaţiilor datorate raportării enunţului la evenimentul desemnat şi la factorii implicați de actul de comunicare. După natura lor, aceste straturi de semnificație pot fi sistematizate în felul următor:

- un strat de semnificație **referenţial-semantică**: structura referenţială; are ca element corelativ evenimentul, starea de lucruri din realitate desemnată;
- două straturi de semnificație de natură **logico-sintactică**: structura predicativă și componenta modală; sunt dependente de natura logico-cognitivă a comunicării verbale;
- trei straturi de semnificație **discursiv-comunicativă**: structura informaţională, componenta deictică, componenta ilocuţionară; sunt dependente de contextul comunicativ și de caracterul intenţional al comunicării verbale.

3. Tripla organizare a structurii pragmasemantice a enunțului și variantele discursive determinate de reorganizarea structurii lui referențiale

Structura referenţială a enunțului

Structura referenţială a enunţului reprezintă descrierea unui eveniment, a unei stări de fapt din lumea reală. Prin unitățile sale minime structura în cauză indică elementele constituente și rolul lor în cadrul evenimentului despre care vorbește locutorul.

În planul analizei lingvistice, structura referenţială a enunțului constituie semnificaţia comună mai multor enunţuri care, descriind același eveniment, diferă între ele prin anumite valori de natură discursiv-comunicativă. Ilustrarea acestui fenomen poate fi realizată analizând enunţurile de mai jos:

1. *Mâine va fi o vreme frumoasă.*
2. *Poate mâine va fi o vreme frumoasă.*
3. *E bine că mâine va fi o vreme frumoasă.*
4. *El lucrează bine.*
5. *El lucrează bine?*
6. *Să lucreze bine!*

Primele trei enunţuri au în comun faptul de a descrie starea vremii în ziua următoare celei în care are loc comunicarea. Ele se diferențiază

prin valorile modale asociate conținutului lor referențial, comunicând, astfel, o informaţie care este sigură în (1), nesigură în (2) și o informaţie caracterizată sub aspectul evaluării apreciative în (3).

Următoarele trei enunţuri descriu modul de a lucra al unei persoane. De această dată conţinutul referențial, care constituie obiectul comun al acestor enunţuri, este prezentat sub forma unei afirmaţii în (4), unei interogaţii în (5) sau ca un îndemn în (6). Anume conţinutul comun reprezintă informaţia care constituie structura referenţială a enunţurilor în cauză

Unităţile minime ale structurii referenţiale a enunțului

Evenimentul despre care este vorba în enunț se caracterizează printr-o structură complexă. De cele mai multe ori, stările de lucruri descrise au la bază relația dintre un obiect și forma lui de manifestare sau interconexiunea dintre două sau mai multe elemente:

Astăzi cerul este senin.

Pisica prinde șoareci prin hambar.

În structura evenimentelor desemnate prin enunţurile de mai sus, identificăm următoarele elemente constituente: obiectele (*cerul, pisica, șoareci*), semnele dinamice sau statice (*este senin, prinde*) și circumstanţele (*astăzi, prin hambar*).

Așadar, evenimentele din realitate sunt constituite din următoarele tipuri de elemente:

- obiectele; sunt definite ca entităţi autonome, care se caracterizează prin anumite trăsături;
- semnele dinamice sau statice; reprezintă acţiuni, stări, relaţii, însușiri. Spre deosebire de obiecte, care au o existenţă de sine stătătoare, semnele totdeauna aparţin sau se stabilesc între anumite obiecte, deci sunt, într-un fel sau altul, legate de acestea de la urmă;
- circumstanţele (modul, timpul, locul etc.) în care se produc acţiunile sau există anumite caracteristici atribuite participanţilor la evenimente.

În structura enunțului elementele componente ale evenimentului desemnat sunt reprezentate prin unitățile minime ale structurii lui referențiale. Ele sunt de trei tipuri:

- actanţii semantici; desemnează participanţii la evenimentul desemnat de enunţ;

- predicatul semantic; exprimă procesele realizate de participanţi, proprietăţile atribuite acestora sau relaţiile stabilite între ei;
- circumstanţele; semnifică timpul, locul, modul și alte împrejurări în care se desfășoară procesul ori se manifestă o anumită proprietate, stare, relaţie.

Se ştie că la bază structurii referenţiale a enunţului se află structura actanţială a verbului. În funcţie de semantica sa lexicală, fiecare verb se caracterizează printr-o anumită grilă actanţială, indicând numărul și rolurile atribuite actanţilor implicaţi. Datorită acestei afinități, structura referențială a enunțului poate fi descrisă în termenii relaţiilor stabilite între predicatul semantic și actanții semantici, indicându-se circumstanţele în care se produce evenimentul respectiv. Astfel, structura referenţială a enunţului este prezentată cu ajutorul formulei care urmează:

Structura referențială = predicatul semantic + actanţii + circumstanţele

Drept exemplu a modului în care verbul determină prin structura sa actanţială structura enunţului poate fi adus verbul *a da*. Este un verb trivalent care implică următorii trei actanți: un actant, realizat ca subiect, indică participantul care realizează acțiunea, și alți doi actanți exprimați printr-un complement direct și un complement indirect, desemnând obiectul care suferă efectul acțiunii și, respectiv, participantul în favoarea căruia se realizează acțiunea. Datorită acestor trăsături semantico-valențiale verbul în cauză se utilizează în următoarea construcție triactanțială:

Profesorul i-a dat elevului o carte.

Structura referenţială a acestui enunţ ar putea fi descrisă cu ajutorul formulei care urmează:

ACTANT1 + ACȚIUNE + ACTANT2 + ACTANT3

Predicatul semantic

Predicatul semantic este elementul central al structurii referenţiale a enunţului. El desemnează entitatea care constituie nucleul oricărui eveniment descris prin intermediul enunțului, și anume: acțiunea, starea, însușirea atribuite obiectelor sau relația stabilită între două sau mai multe obiecte. La nivelul enunțului, predicatul este realizat printr-un verb sau printr-o altă parte de vorbire (substantiv, adjectiv) utilizată în poziţie predicativă.

Actanţii semantici

Actanţii semantici (denumiţi și roluri semantice, roluri actanţiale, cazuri profunde) sunt constituenţii enunţului care desemnează participanţii la evenimentul din realitate descris de enunț. În structura enunțului, actanţii reflectă rolul îndeplinit de fiecare participant în cadrul evenimentului. Ei sunt definiţi în raport cu „acţiunea", „starea" sau „procesul" denumite de predicat, reprezentând, astfel, expresia relației semantice pe care determinantul respectiv o are cu predicatul semantic.

Sub aspect semantic, se delimitează mai multe subspecii de actanți, al căror statut depinde de specificul semantic al centrului predicativ, dar și de semantica numelui utilizat cu acest rol. Cei mai frecvenţi actanţi din structura enunţului sunt: participantul care realizează procesul (agentul), participantul care suferă efectul procesului (pacientul), participantul în beneficiul / în defavoarea căruia se face acţiunea (beneficiarul), instrumentul cu ajutorul căruia se realizează procesul (instrumentul) etc.

În enunț, actanţii sunt exprimaţi prin substantive sau prin alte părţi de vorbire substantivizate. La nivelul structurii sintactice, ei sunt actualizaţi ca subiect sau prin intermediul unui complement necircumstanţial (complement direct, indirect, de agent, de asociere, instrumental etc.).

Actanții semantici au făcut obiectul multor controverse în ce privește numărul, natura și chiar existența lor. Inventarul actanților diferă, uneori într-o măsură foarte mare, de la un autor la altul. Astfel, pornind de la nuanţele semantice caracteristice actanților, precum și de la trăsăturile numelui ce poate apărea în poziţiile date și relația lui cu verbul predicat, lingviștii delimitează următoarele tipuri de actanți.

1. **Agentul** este actantul care inițiază și realizează acţiunea exprimată de verb:

Sportivul aleargă pe stadion. Sătenii își strâng recolta.

Din perspectivă componențială, Agentul prototipic se definește prin următoarelor trăsături: /intenţionalitate/, /sursă proprie de energie/, /control/, /eficiență/. Este evident că trăsăturile menționate reclamă exprimarea actantului în cauză printr-un substantiv marcat drept /uman/. Doar omul este înzestrat cu voință, fiind capabil să iniţieze în mod conștient și să realizeze o acţiune despre care putem spune că este volitivă și intenţională:

Elevul a rupt o foaie din caiet.

Tot agent ar trebui considerat și actantul realizat prin substantive cu trăsătura /animat nonuman/:

Păsările zboară. Lupul a omorât o căprioară.

2. **Forţa** este actantul care funcționează ca declanșator al unei acțiuni, al unui proces. În calitate de Forță apare un fenomen natural, care nu manifestă intenţie și nici voinţă. Prin urmare, Forţa poate fi la originea unei acţiuni sau stări, însă nu o poate controla:

Vântul rupe crengile copacilor. Furtuna a răsturnat arborii la pământ. Gerul a distrus plantele. Cutremurul a dărâmat clădirea.

3. **Experimentatorul** este actantul denumind participantul care apare ca sediu al unui proces psihologic sau care resimte efectul unui proces psihologic:

Călătorii au văzut în depărtare munţii. Băiatul s-a speriat de un șarpe.

Trăsătura obligatorie pentru participantul care funcţionează ca experimentator este /percepere senzuală sau emoţională/. Astfel, în poziția Experimentatorului apare un nume animat, caracterizat, de cele mai multe ori, prin trăsătura /uman/.

4. **Stimulul** este actantul care indică factorul ce provoacă o percepție sau un sentiment:

Copiii i-au înveselit pe bunici. Vestea m-a întristat.

Actantul în cauză poate fi exprimat atât printr-un nume animat marcat, în special, prin trăsătura /uman/, cât și printr-un nume non animat. El este cerut de un verb tranzitiv care exprimă cauzarea unei stări emoţionale (sentimente, emoţii, dispoziţii de natură afectivă). La nivel sintactic, este realizat ca subiect:

Scrisoarea ta m-a bucurat nespus de mult. Arta îl emoţionează pe om. Eșecul l-a înfuriat.

5. **Tema** este un actant semantic definit prin mai multe valori, având ca trăsătură dominantă caracterul static, non dinamic. Tema poate fi reprezentată prin următoarele entități:

- o entitate caracterizată sub aspect calitativ, cantitativ sau în planul localizării în spaţiu ori în timp:

Cartea este interesantă. Mihai locuiește la ţară. Ploaia a ţinut trei zile.

- o entitate care se află într-o anumită stare sau trece dintr-o stare în alta:

Copilul doarme. Starea bolnavului s-a înrăutăţit. Fructele s-au copt. Creanga s-a rupt. Se schimbă vremea.

- o entitate implicată într-o relaţie:

Lucrarea cuprinde trei capitole. Aceste sarcini depășesc puterile lui.

6. **Pacientul** reprezintă participantul animat care suportă efectul unei acţiuni realizate de un participant activ:

Sătenii au prins un hoț. Vânătorul a împușcat un iepure.

Pacientul se întâlnește în construcţiile biactanţiale cu un verb tranzitiv. El este compatibil și coocurent cu rolul de Agent. Aceasta înseamnă că Pacientul implică existenţa unui participant (Agentul, de cele mai multe ori) care ar realiza acţiunea ce se răsfrânge asupra lui.

7. **Obiectul** este participantul asupra căruia se răsfrânge acțiunea unui Agent sau a unei Forțe. Fiind asemănător cu Pacientul, Obiectul se deosebește de acesta prin faptul că este un participant inanimat:

Băiatul a spart geamul cu mingea. Inginerul a refăcut proiectul. Furtuna a distrus acoperișul casei.

8. **Perceptivul** este actantul care reprezintă obiectul unui proces de natură psihică, în special al unei percepții senzoriale:

Marinarii au văzut la orizont ţărmul. Am simțit un miros minunat de trandafiri.

9. **Beneficiarul** este actantul care exprimă fiinţa afectată indirect de proces arătând în beneficiul sau în detrimentul cui se realizează acţiunea:

Bunicul i-a adus nepotului un cadou. Poliţistul i-a retras șoferului permisul de conducere.

Fiind participantul care trage foloase sau care are de suferit în urma procesului, Beneficiarul se realizează printr-un nume marcat, de cele mai multe ori, prin trăsătura /animat/.

10. **Comitativul** indică participantul care se asociază agentului în realizarea acţiunii:

Ion a plecat la școală cu prietenul său.

11. **Instrumentul** exprimă mijlocul folosit de agent pentru realizarea acţiunii desemnate de verb:

Mama taie pâinea cu cuţitul.

Instrumentul este reprezentat, de regulă, printr-o entitate non animată, controlată de un agent. Într-o interpretare mai largă, rolul semantic Instrument poate fi reprezentat printr-un lucru, printr-o fiinţă care servește drept intermediar sau chiar printr-o acţiune care face posibilă realizarea unei alte acţiuni:

Elevul desenează cu creionul. El a reușit în viață datorită părinților. El a scăpat de sărăcie prin muncă / muncind.

Clasificarea actanților semantici

Actanții sunt clasificați în funcție de mai multe criterii. O clasificare frecvent întâlnită prevede gruparea actanților în funcție de poziția lor față de verbul predicat (L. Tesnière). Din acest punct de vedere, se delimitează următoarele specii de actanți:

- actanții care corespund subiectului (primul actant): Agentul, Forța, Experimentatorul, Stimulul, Tema / Descriptivul, Posesorul etc.
- actanții care corespund obiectului direct (al doilea actant): Pacientul, Obiectul, Rezultativul, Perceptivul etc.
- actanții care corespund obiectului indirect, dar și altor complemente necircumstanțiale (al treilea actant): Beneficiarul, Comitativul, Instrumentul / Mijlocul etc.

În contextul unei astfel de clasificări se ține cont de realizările prototipice ale actanților respectivi. Această corespondență între actanții semantici și părțile de propoziție prin care aceștia sunt actualizați poate fi uneori încălcată. Situația aceasta este posibilă în cazul structurilor sintactice derivate, dar și sub influența semanticii lexicale a verbelor predicat.

Rolurile semantice din poziția primului actant

Actanții din această categorie sunt utilizați prototipic la nivelul structurii sintactice în poziția subiectului. Trăsătura esențială a acestor actanți rezidă în faptul că ei se află la originea evenimentului, a stării de lucruri descrise de enunț, altfel spus, reprezintă punctul de pornire al acestora. Tabelul de mai jos rezumă trăsăturile actanților care pot apărea în această poziție.

Actantul	Definiția	Realizarea sintactică	Exemplu
Agentul	– participantul care inițiază și realizează acțiunea – trăsături: intenționalitate, sursă proprie de energie, control, eficiență	• subiect (în construcții active) • complement de agent (în construcții pasive)	• *Pisica a prins un șoarece.* • *Șoarecele a fost prins de pisică.*

Forţa	− factorul, entitatea care provoacă un proces, un eveniment	• subiect • complement de agent	• *Valurile lovesc în mal.* • *Clădirea a fost distrusă de cutremur.*
Experimentatorul	− fiinţa care resimte efectul unui proces psihologic	• subiect • complement direct • complement indirect	• *Ion a observat o corabie la orizont.* • *Vestea l-a abătut pe Ion.* • *Îmi place teatrul.*
Stimulul	− factorul care provoacă o percepţie sau un sentiment	subiect	*Dispariţia lui ne-a întristat pe toţi.*
Tema	• obiectul caracterizat într-o anumită privinţă (Descriptivul) • obiectul care se află într-o anumită stare sau trece dintr-o stare în alta • obiectul implicat într-o relaţie	subiect	• *Cartea este interesantă.* • *Părinţii mei locuiesc la ţară.* • *Ploaia a ţinut trei zile.*

Rolurile semantice din poziţia celui de al doilea actant

Determinanţii din poziţia celui de al doilea actant desemnează, de regulă, participanţii care suportă efectele acţiunii realizate de participantul activ. Fiind implicaţi în desfăşurarea evenimentului, aceștia au caracter non dinamic, pasiv, ei nu iniţiază şi nici nu controlează în vreun fel acţiunea desemnată de verbul predicat. Actanţii în cauză sunt elemente constituente ale unor construcţii biactanţiale sau triactanţiale.

O descriere succintă a rolurilor semantice din poziţia celui de al doilea actant este prezentată în tabelul care urmează.

Actantul	Definiţia	Realizarea sintactică	Exemplu
Pacientul	− entitatea care suportă acţiunea agentului, fiind exprimat	• complement direct (în construcţiile active)	• *Cânele l-a muşcat pe băiat de picior.*

	printr-un nume cu trăsătura +animat	• subiect (în construcțiile pasive)	• *Băiatul a fost mușcat de un câine.*
Obiectul	– entitatea care suportă acţiunea agentului (rezultă, se modifică sau este distrus în urma acţiunii), fiind exprimat printr-un nume cu trăsătura /inanimat/	complement direct	*Bombele au distrus clădirea.*
Perceptivul	– obiectul unui eveniment psihologic	complement direct	*Marinarii au văzut la orizont o corabie. Comportamentul lui mă uimește.*

Rolurile semantice din poziţia celui de al treilea actant

Rolurile semantice care ocupă poziţia celui de al treilea actant sunt Beneficiarul, Comitativul, Instrumentul. De menționat că rolurile semantice cuprinse în această categorie sunt eterogene atât sub aspect semantic, cât și sintactic, astfel încât gruparea lor împreună nu se explică decât prin necesităţi de ordin teoretic.

Actantul	Definiția	Realizarea sintactică	Exemplu
Beneficiarul	– participantul în beneficiul sau în detrimentul căruia se realizează acţiunea	complement indirect	*Le-a adus copiilor cadouri.*
Comitativul	– participantul care se asociază agentului în realizarea acţiunii sau care este asociat cu obiectul unei acţiuni	complement indirect	• *A plecat la mare împreună cu familia sa.* • *Certificatul se eliberează împreună cu echipamentul.*
Instrumentul	– mijlocul prin care se realizează un proces	complement indirect	*I-am legat rana cu un bandaj. Geamul a fost spart cu o piatră.*

Descrierea şi tipologia actanţilor prezentate mai sus se bazează pe un număr relativ mic de trăsături, de fapt, pe cele mai generale. Constatăm astfel că pentru caracterizarea actanților sunt relevante, în primul rând, trăsăturile semantico-valenţiale ale verbului și trăsăturile semantice ale numelor care apar în poziţie actanţială.

Circumstanţele

Circumstanţele sunt rolurile semantice care exprimă localizarea spațială ori temporală a unui proces, a unei stări de lucruri sau diferite caracteristici modale ale procesului desemnat de verb.

Locativul sau localizatorul este circumstanța care exprimă situarea spaţială a evenimentului descris în enunț (spațiul determinat, punctul de plecare, direcţia, distanța străbătută și limita spațială):

Pasărea s-a așezat pe o creangă. Soarele se ridică deasupra orizontului.

Temporalul este circumstanța care exprimă momentul acțiunii sau durata de desfășurare a acțiunii sau de manifestare a stării ori a unei caracteristici:

Mâine cerul va fi mai mult noros.

Modalul este circumstanța care exprimă o caracteristică a procesului, mai exact, felul cum se desfășoară o acțiune sau cum se prezintă o însușire:

Trenul merge încet. Ion lucrează cu tragere de inimă. A rupt pâinea în două.

Circumstanţele, spre deosebire de actanţi, manifestă un grad mai scăzut de dependenţă faţă de predicatul semantic, având, de cele mai multe ori, statutul de determinanți externi sau facultativi. Se întâlnesc însă și verbe pentru care circumstanțele sunt obligatorii. Astfel, pe lângă unele verbe cu sensul de localizare (*a se afla, a amplasa, a se găsi, a izvorî, a locui, a (se) plasa a rămâne, a sălășlui*) sau de mișcare (*a ajunge, a intra, a ieși, a se îndrepta*) locativul poate avea caracter obligatoriu făcând parte din schema actanțială a verbului. Există, de asemenea, verbe pe lângă care este obligatoriu temporalul (*a data, a dăinui, a dura*) sau modalul (*a se comporta, a proceda, a se purta*). Enunțurile construite cu astfel de verbe fără exprimarea circumstanțelor sunt incomplete, deci incorecte:

**Ion locuiește. *Fructele provin. *Textul datează. *Dinozaurii au trăit. *Ion se comportă. *Inelul valorează. *Sacul cântărește.*

În afară de cele menționate există și alte specii de circumstanțe. Acestea exprimă diferite raporturi logico-semantice precum scopul, cauza, condiția. Scopul este circumstanța care exprimă finalitatea desfășurării unui proces. Cauza este circumstanța care exprimă motivul realizării unei acțiuni sau al apariției unei stări. Condiţia este circumstanța care exprimă ipoteza de a cărei îndeplinire depinde realizarea unei acțiuni sau existența unei stări ori însușiri.

Structura predicativă a enunțului

Structura predicativă a enunțului este un strat de semnificație de natură conceptual-procedurală. Ea are rolul de a organiza informaţia referenţială în vederea comunicării acesteia către interlocutor. Datorită structurii predicative enunțul desemnează evenimentul din realitate ca fapt de gândire, adică structurat și organizat în conformitate cu forma logică a gândirii.

Această structură reprezintă o manifestare a relaţiei stabilite de gândire între obiectul comunicării și însușirea care i se atribuie. Operația enunţiativă prin care în semnificația enunțului se instituie o structură de natură logică este predicația. Actul de predicaţie reprezintă o primă etapă de organizare a informaţiei comunicate de vorbitor prin intermediul enunţului.

După cum am văzut, la temelia semnificatului global al enunţului se află structura referenţială reprezentând reflectarea generalizată a unui eveniment, a unei stări de lucruri din realitate. În continuare informația referenţială este organizată în conformitate cu structura binară a judecății. În acest caz, unul dintre actanții implicați de verb este selectat pentru rolul de subiect (desemnează obiectul comunicării), celelalte elemente având rolul de predicat (exprimă caracteristica atribuită subiectului).

Modalitatea de suprapunere a structurii predicative peste structura referenţială poate fi ilustrată analizând enunţurile care urmează.

Enunțurile:	1. *Medicul*	*îi tratează pe bolnavi.*
	2. *Ploaia*	*a stins incendiul.*
	3. *Mingea*	*a spart geamul.*
	4. *Fructele*	*se coc la soare.*
	5. *Vremea*	*este frumoasă.*

Organizarea semantică a enunţului:		
a) la nivelul structurii referenţiale:	1. Agent – 2. Forţă – 3. Instrument – 4. Temă – 5. Temă –	Acţiune – Pacient Proces – Obiect Proces – Obiect Devenire – Condiţie Caracteristică
b) la nivelul structurii predicative:	↓ Subiect	↓ Predicat

Observăm că fiecare dintre enunţurile de mai sus se defineşte printr-o structura referenţială proprie. În acelaşi timp, din perspectiva structurii predicative, ele sunt segmentate în conformitate cu aceeaşi schemă: Subiect – Predicat. Dintre participanţii la evenimentele descrise de aceste enunţuri, vorbitorul alege pentru rolul de subiect al comunicării un anumit actant. În enunţurile analizate aceştia se definesc prin următoarelor roluri tematice: agent, forţă, instrument, temă. Astfel, deşi actanţii din poziţia subiectului diferă sub aspect semantic, ei au la nivelul structurii predicative acelaşi rol: obiect al comunicării. Pe de altă parte, în poziţia predicatului sunt plasate grupurile verbale constituite din lexemele caracterizate prin trăsăturile semantice: acţiune, proces, devenire, însuşire, la care se adaugă determinanţii acestora.

Aşadar, informaţia codificată la nivelul structurii predicative a enunţului poate fi explicitată cu ajutorul expresiilor: „*Obiectul comunicării mele este…*” şi „*El se defineşte prin următoarea caracteristică*”. De aici ar trebui să deducem că predicaţia, care asigură corelaţia structurii referenţial-semantice a enunţului cu forma logică a gândirii, reprezintă operaţia enunţiativă cuprinzând următoarele două subacte:

a) selectarea şi plasarea în poziţia iniţială de obiect al comunicării a unuia dintre actanţi şi

b) atribuirea unei caracteristici subiectului; în urma acestui subact cele două unităţi ale structurii predicative sunt puse în legătură unul cu celălalt.

Trebuie precizat că predicaţia reprezintă ceva mai mult decât un simplu act al combinării unui nume care semnifică un obiect al gândirii cu un predicat prin care celui dintâi i se atribuie o caracteristică. Datorită predicaţiei enunţul nu doar descrie un eveniment, el comunică ceva în

legătură cu acesta. Prin actul de predicație enunțul se constituie într-o unitate care afirmă sau neagă existenţa unei însușiri atribuite obiectului comunicării. În felul acesta, a atribui un semn subiectului cu ajutorul predicatului echivalează, de fapt, cu a realiza o aserţiune.

Doar la această etapă putem vorbi de o unitate de limbă utilizată pentru realizarea unui scop comunicativ. Conchidem astfel că predicația are un rol constitutiv pentru enunț ca unitate comunicativă.

Rolul predicației în constituirea enunțului ca mijloc de transmitere a unei informații poate fi demonstrat clar comparând exemplele de mai jos, ele având menirea de a face distincție între unitățile denominative și cele comunicative:

Zăpadă albă vs. *Zăpada este albă.*

Nu e greu de observat că, sub aspectul conținutului referenţial, unitățile citate mai sus sunt echivalente. Ele se deosebesc însă în ce privește modul în care acest conținut este organizat în vederea comunicării lui către interlocutor.

Așadar, predicația este operația enunțiativă care asigură conversiunea structurilor semantice (folosite pentru a descrie evenimentul din realitate) în structuri cu rol comunicativ (utilizate cu scopul de a enunţa un gând încheiat despre un eveniment din realitate). Trecerea de la denominație la comunicare prin intermediul predicației poate fi descrisă astfel:

Desemnare + **Predicație** = **Aserţiune**

Examinarea acestui lanț din direcție opusă denotă că a face o afirmaţie cu ajutorul unui enunţ asertiv implică delimitarea, în structura enunţului, a elementului care reprezintă obiectul comunicării și a ceea ce se comunică în legătură cu acesta.

Unitățile minime ale structurii predicative

Structura predicativă a enunțului are, la fel ca și judecata logică, un caracter binar. Ea include două unități minime: subiectul și predicatul. Trăsăturile distinctive ale acestor unități pot fi relevate clar atunci când ele sunt descrise din perspectivă funcţională, adică sub aspectul funcției îndeplinite în structura enunţului.

Subiectul este constituentul care identifică obiectul comunicării, adică entitatea despre care în enunţ se spune ceva. Fiind un element cu funcție de identificare, subiectul trimite la un referent. El reprezintă

punctul de la care pornește gândirea în formularea unei judecăţi, exprimate cu ajutorul unui enunţ.

Predicatul este termenul care atribuie o caracteristică subiectului, deci spune ceva despre obiectul comunicării. El îndeplinește o funcţie comunicativă, transmiţând o informaţie în legătură cu obiectul comunicării. Funcţionând ca element descriptiv, predicatul asigură capacitatea asertivă a acestei unităţi comunicative. Predicatul, care enunţă ceva în legătură cu o entitate, constituie punctul de sosire al comunicării.

O trăsătură importantă a celor două unităţi ale structurii predicative rezidă în faptul că ele au un caracter relaţional, în sensul că ele nu pot fi concepute una fără cealaltă. Astfel, semnificaţia subiectului se definește prin raportare la un anumit semn care îi este atribuit de predicat, iar semnificaţia acestuia de la urmă se explică prin raportare la subiect. Acest raport reiese și din definiţiile lor: în definiția fiecăreia dintre cele două unități minime ale structurii predicative se face referință la funcţia corelativă.

Variantele discursive ale enunțului determinate de actul predicativizării

Variantele discursive ale enunțului de acest tip pot fi analizate examinându-se raportul stabilit între două dintre structurile delimitate în latura de conținut a enunțului, și anume structura referențială și structura lui predicativă.

Se știe că, spre deosebire de structura predicativă bazată pe opoziția subiect – predicat, structura referențială are un caracter complex cuprinzând un număr mai mare de unități minime (predicatul semantic, actanţii semantici, circumstanţele). În felul acesta, relațiile dintre funcțiile de subiect și predicat și rolurile semantice nu sunt univoce.

Trebuie spus că ambele structuri se caracterizează printr-o anumită orientare, ceea ce implică existenţa unui punct de plecare. La nivelul structurii referenţiale, acesta este unul dintre actanţi, iar la nivelul structurii predicative este subiectul. Corelația dintre aceste structuri rezidă astfel în alegerea unui actant pentru poziția de subiect al comunicării.

După cum demonstrează faptele de limbă, participantul care este selectat pentru poziţia de subiect poate avea diverse roluri tematice. Astfel, funcţiile semantice de bază care pot apărea în poziția subiectului sunt:

– Agentul: *Avionul zboară. Vânătorul a împușcat un iepure.*

– Forţa: *Vântul mişcă frunzele. Furtuna a scufundat corabia.*

– Tema: *Hârtia e albă. Apele line sunt adânci. Tabloul atârnă pe perete.*

Observăm că cele mai multe șanse de a ajunge în poziția subiectului au participanții cu trăsătura /dinamicitate/ (Agentul, Forța), dar și participanții caracterizați printr-o anumită însușire sau stare (Tema).

În cazuri mai rare, în poziția subiectului pot apărea și alți actanți semantici, și anume:

– Pacientul: *El a fost ajutat de prieteni.*

– Beneficiarul unei acţiuni: *Parlamentarii se bucură de unele privilegii.*

– Ţinta: *Sportivii noştri au obţinut multe medalii la întreceri.*

– Experimentatorul: *Copilul a auzit bătăi în uşă şi s-a speriat. Mircea s-a supărat pe colegii săi fără motiv.*

– Instrumentul: *Această cheie deschide orice uşă.*

– Posesorul: *Prietenul meu are o maşină nouă.*

– Obiectul posedat: *Casa aparţine părinților.*

– Locativul: *Orașul abundă în vestigii istorice.*

Acesta este tabloul general al corelației dintre cele două structuri. El ilustrează diversitatea de roluri semantice care pot apărea în poziția subiectului. Analiza acestor enunţuri nu ne permite să explicat modul în care se constituie variantele discursive ale enunțului ca rezultat al predicativizării.

Pentru realizarea acestei sarcini este necesar să clarificăm dacă este posibilă varierea raportului dintre unităţile structurii referenţiale și cele ale structurii predicative în cadrul acestor structuri, altfel spus, dacă un alt actant decât cel descris mai sus ar putea trece în poziția subiectului.

Răspunsul la întrebare îl găsim în gramaticile descriptive ale limbii, care constată că structura predicativă este variabilă în anumite limite în raport cu structura referenţială. Această variere se poate produce doar atunci când sunt îndeplinite anumite condiții, și anume în cazul construcţiilor cu un verb tranzitiv direct datorită categoriei diatezei.

Ca rezultat al transformării de pasivizare se constituie o variantă discursivă a enunțului care se diferențiază de structura de bază în ce privește selectarea actantului plasat în poziția subiectului și perspectiva din care sunt prezentate componentele structurii referențiale. În aceste condiții se distinge, pe de o parte, o construcție prototipică având în poziţia subiectului participantul activ:

Elevul citește o carte.

și, pe de altă parte, o construcție reorganizată, cu participantul pasiv trecut în poziţia subiectului:

Cartea este citită de elev.

Construcția derivată se constituie în urma varierii raportului dintre structura predicativă și cea referențială. De menționat că sub aspectul structurii referențiale enunțul nu suferă niciun fel de modificări, ceea ce poate fi demonstrat prin faptul că ambele construcții prezintă unul și același eveniment descris însă din direcţii diferite. În felul acesta, modificările se produc doar în ce privește structura predicativă. Anume această structură este cea care determină perspectiva de prezentare a evenimentului din realitate în enunţ. Orientarea structurii predicative este determinată de strategia informaţională aleasă de vorbitor, care, în funcţie de intenţia sa, poate selecta în calitate de obiect al comunicării pe unul dintre elementele enunţului, plasând în poziţie predicativă constituentele care au rolul de a caracteriza, de a descrie actantul din poziţia subiectului.

În concluzie la cele de mai sus ar trebui menționat că totuși variabilitatea structurii predicative în raport cu structura referențială a enunțului are un caracter foarte limitat, ceea ce se explică prin mai multe cauze. Principala cauză este relația strânsă stabilită între rolul semantic și valoarea de obiect al comunicării caracteristică subiectului în calitatea sa de unitate minimală a structurii predicative.

Structura informaţională a enunţului

Structura informațională a enunțului asigură organizarea informaţiei codificate de enunţ în conformitate cu direcția de desfășurare a comunicării umane, care este orientată, de regulă, de la cunoscut la necunoscut. Este o structură de tip comunicativ-operaţional care se constituie ca efect al actualizării contextuale a enunțului.

Se știe că atunci când formulează un enunţ asertiv, vorbitorul urmărește scopul de a comunica interlocutorului său o informaţie despre un eveniment, despre o stare de lucruri din realitate. Într-o primă etapă, informaţia referenţială conţinută de enunţ este organizată în conformitate cu structura binară a judecății, delimitându-se un obiect al comunicării, indicat prin subiect, și ceea ce se spune despre acesta cu ajutorul predicatului.

În același timp, enunțul, adresat unui anumit destinatar, nu apare în actul de comunicare izolat. El este utilizat de locutor într-o situație concretă de comunicare, fiind integrat atât într-un context situaţional, extradiscursiv, cât și într-un context textual, intradiscursiv (acesta funcţionează fie ca parte componentă a unui dialog, fie ca element constituent al unui text mai larg).

În aceste condiții, informația codificată de enunț este actualizată contextual. Mai exact, informația referențială este structurată de locutor, în special, în funcție de ceea ce cunoaște / nu cunoaște interlocutorul său. Operația enunțiativă prin care se instituie structura informațională a enunțului se numește localizare informaţională. Esenţa acestui tip de localizare rezidă în faptul că informaţia conținută în enunţ este pusă în relaţie cu informaţia care constituie fondul comun de cunoştinţe și care servește drept fundal pentru enunţare. În urma raportării conţinutului informaţional al enunţului la contextul situațional al comunicării în structura enunțului se delimitează:

a) *tema*, o secvenţă purtătoare de informaţie cunoscută ascultătorului în situaţia dată de comunicare, informaţie făcând parte din fondul de cunoştinţe comun celor doi interlocutori și

b) *rema*, o secvenţă purtătoare de informaţie nouă, necunoscută ascultătorului până în momentul comunicării, informaţie pe care vorbitorul intenţionează să o comunice prin enunţul dat.

Tabelul care urmează ne ajută să ilustrăm delimitarea celor două roluri pragmatice din structura enunțului.

Tema (informaţie veche, cunoscută)		**Rema (informaţie nouă, necunoscută)**
Vaza cu flori	=>	*este pe masă.*
Pe masă	=>	*este o vază cu flori.*

După cum observăm, aceste enunțuri sunt echivalente semantic. Ceea ce le diferențiază este însă modul de prezentare a informației. În primul enunț, tema (comunică o informație cunoscută) este reprezentată prin subiect (*vaza*). Ea se opune remei (purtătoarea informației noi) reprezentată prin grupul verbal (*este pe masă*). Cel de al doilea enunț are ca temă circumstanțialul de loc (*pe masă*), iar în calitate de remă funcționează predicatul împreună cu subiectul (*este o vază cu flori*).

Mijlocul de bază folosit pentru clarificarea contextului comunicativ și pentru identificarea sarcinii comunicative a enunţurilor este întrebarea latentă pe care o implică: *Unde este vaza?* pentru primul enunţ (răspuns: *este pe masă și nu în altă parte*) și *Ce este pe masă?* pentru cel de al doilea (răspuns: *este o vază și nu altceva*). Astfel, analiza enunţurilor citate demonstrează că, deși sunt constituite din aceleași unități lexicale, ele sunt utilizate pentru realizarea unor scopuri comunicative diferite ca urmare a faptului că apar în diferite situații de comunicare.

Tabelul prezentat în continuare sistematizează succint observațiile privind corelația dintre conținutul informațional al enunțurilor citate și contextul lor comunicativ.

Întrebarea latentă implicată de enunț	**Fondul de cunoştinţe comun interlocutorilor** ↓ **Informaţia veche, cunoscută, anterioară momentului enunţării**	→	**Intenţia comunicativă a locutorului** ↓ **Informaţia nouă, necunoscută, comunicată prin enunţul respectiv**
Enunțul apare ca răspuns la întrebarea:	Interlocutorul este informat cu privire la existența:		Interlocutorul nu știe:
1) *Unde este vaza cu flori?*	– *unei vaze cu flori.*		– *unde este vaza cu flori.*
2) *Ce este pe masă?*	– *unei mese.*		– *ce este pe această masă.*

Organizarea informațională a enunțului nu e intrinsecă, ea reprezintă un rezultat al contextualizării enunțului. Prin urmare, structura în cauză derivă din funcţionarea lui într-un anumit context comunicativ. Este evident că doar anumiți factori contextuali determină acest tip de structurare. Care sunt factorii respectivi și cum influențează ei segmentarea informațională a enunțului?

În formularea enunțului locutorul pornește de la anumite informații cunoscute ascultătorului sau care sunt stipulate ca fiind cunoscute în contextul dat, adăugând apoi informația nouă pe care o consideră esențială pentru situaţia dată de comunicare. Dintre elementele de natură contextual-discursivă implicate de actul de predicație, segmentarea

temă – remă se datorează unui cumul de factori discursiv-pragmatici, printre care se numără: a) fondul de cunoştinţe comun interlocutorilor și b) intenţia comunicativă a locutorului.

Fondul de cunoștinţe comun participanţilor la actul de comunicare reunește ansamblul de informații pe care interlocutorii le stăpânesc în comun în momentul comunicării. După cum se știe, enunţul formulat de locutor se bazează și, de regulă, preia o parte din informaţia anterioară actului comunicării. Prin urmare, informaţiile din fondul comun sunt importante pentru organizarea informaţională a enunţului prin faptul că servesc drept bază pentru stabilirea temei, iar, în anumite condiții, pot determina alegerea conţinutului prezentat ca remă. După proveniența lor, aceste informaţii se pot baza pe:

a) cunoștințe de ordin cognitiv (sau epistemic, enciclopedic);

b) cunoștințe de natură discursivă, altfel spus, de tip interacțional. Acestea sunt de două feluri: verbale (informațiile care derivă din secvențele rostite în cursul conversaţiei) și situaționale (sunt informațiile care decurg din cadrul în care se desfășoară procesul de comunicare).

Intenţia comunicativă a locutorului, prin care se înțelege, de fapt, scopul urmărit de locutor într-o situaţie de comunicare, este responsabilă într-o anumită măsură pentru integrarea informaţiei „vechi" cu informaţie „nouă". Prin urmare, intenţia comunicativă este factorul care determină realizarea remei.

Modul în care segmentarea informațională a enunțului depinde de factorii discursivi poate fi relevat analizând variantele unui enunț folosite în diferite contexte. Pentru început vom descrie segmentarea informațională a enunțului sub influența factorilor discursivi de natură verbală. Să examinăm două variante ale aceluiași enunț utilizate în următoarele minidialoguri:

Profesorul: – *Cine lipsește azi?*
Elevul: – *Lipsește* (T) ***Ionescu*** (R).

Profesorul: – *Iar acum să vină la tablă Ionescu.*
Elevul: – *Ionescu* (T) ***lipsește*** (R)

După cum observăm, segmentarea diferită la nivelul structurii informaționale a acestor variante se datorează utilizării lor în diferite contexte, ele fiind menite să servească la realizarea unor scopuri comunicative diferite.

În primul caz, segmentarea informațională a enunțului se face în funcție de raportarea lui la o întrebare, din care deducem următoarele con-

diții contextuale: profesorul bănuiește că cineva ar putea să fie absent (informația dată, veche) și vrea să afle cine anume (informația nouă, necunoscută). Enunțul utilizat ca răspuns la această întrebare are în poziția temei verbul predicat (*lipsește*), rema fiind realizată prin numele cu funcție de subiect (*Ionescu*).

Cel de al doilea enunț este folosit într-un context în care persoana identificată prin numele dat este menționată în enunțul anterior, ceea ce face ca în enunțul următor el să apară în poziția temei (*Ionescu*), iar verbul predicat (*lipsește*) funcționează în calitate de remă. Așadar, unul și același enunț, chiar și cel alcătuit din doar doi termeni, poate fi interpretat diferit în plan informațional ca urmare a funcționării în contexte diferite.

În continuare, pe baza unor variante ale aceluiași enunț vom ilustra modul în care structurarea informațională a enunțului se poate datora unui context mai amplu. De exemplu,

Merele, prunele și nucile (T) *se culeg toamna* (R).

Toamna (T) *se culeg merele, prunele și nucile* (R).

Având în vedere modalitatea diferită de structurare a informaţiei codificate în fiecare dintre cele două variante ale enunţului citat, am putea observa că prima variantă va apărea într-un text în care este vorba despre fructele respective, iar cea de a doua ar trebui să fie parte componentă a unui text consacrat descrierii anotimpului toamna.

Așadar, structura informaţională a enunţului se sprijină pe articularea obligatorie dintre informația veche derivată din fondul comun de cunoștințe și a informației noi dependente de intenţia comunicativă a locutorului.

Unităţile minime ale structurii informaţionale a enunţului

Unitățile minime ale structurii informaționale a enunțului nu sunt definite în plan semantic, în sensul că nu există o trăsătură semantică ce ar fi comună tuturor temelor, la fel cum nu poate fi identificată o trăsătură semantică specifică remelor în general. Explicația este simplă: segmentarea enunţului în temă și remă nu vizează informaţia codificată pin intermediul celor două unități, ci doar modul în care aceasta este organizată pentru a fi comunicată interlocutorului.

Distincția dihotomică temă – remă, care este de natură informațională, discursivă, poate fi prezentată drept informație conţinută în universul conversaţional comun interlocutorilor / informație adusă în universul conversaţional comun prin enunțul dat.

Cele două unități minime ale structurii informaționale se definesc printr-o serie de trăsături specifice care pot fi relevate pe baza următoarelor dimensiuni:

a) relația care se stabilește între temă și remă. Tema reprezintă „entitatea în legătură cu care se afirmă ceva”, rema constituie „ceea ce se spune despre temă”.

c) poziția rolurilor pragmatice în cadrul structurii informaționale. Tema unui enunţ este punctul de plecare al enunțului, rema apare ca punct de sosire.

d) ierarhia rolurilor pragmatice în funcţie de statutul lor informațional. Tema face legătura enunțului cu contextul situațional și discursiv, rema constituie centrul informaţional al enunţului, care are rolul de a aduce o informaţie nouă contribuind astfel la avansarea comunicării.

Variantele discursive ale enunţului determinate de actualizarea lui informațională

Variantele discursive ale enunţului constituite ca efect al actualizării lui contextuale se diferențiază în funcție de raportul existent între structura semantico-sintactică a enunțului și structura lui informațională. Prin structură semantico-sintactică se are în vedere aici sinteza altor două structuri: structura referențială (având la bază relaţia stabilită între predicatul semantic, actanții și circumstanțele implicate) și structura predicativă (bazată pe raportul subiect – predicat). Este vorba în acest caz de un raport stabilit între două planuri ale structurii semantice a enunțului, și anume între planul logico-referențial și planul enunțiativ.

Analizate din punctul de vedere al corelaţiei dintre structura semantico-sintactică și structura informaţională, variantele discursive ale enunțurilor sunt de două tipuri:

1) variante canonice / prototipice. Acestea sunt variantele discursive în care structura informaţională a enunțului are aceeași orientare ca și structura lui semantico-sintactică. Coincidență în cazul acestor două structuri înseamnă că subiectul apare ca temă, iar predicatul sau grupul predicatului ca remă. Structura unor astfel de enunţuri poate fi descrisă cu ajutorul schemei care urmează.

E = [Subiect (< Substantiv) = Temă] + [Predicat (< Verb) = Remă]

2) variante derivate. Acestea sunt variantele discursive în care structura informaţională nu coincide cu segmentarea semantico-sintactică. În cazul lor raportul dintre cele două tipuri de structuri (semantico-sintactică și informațională) este mult mai complex. Caracteristica lor comună rezidă în faptul că tema lor este reprezentată, de regulă, printr-o altă parte de propoziție decât subiectul.

Tabelul de mai jos ilustrează corelaţia dintre rolurile tematice (actanții, predicatul semantic, circumstanțele) și cele două unităţi minime ale structurii informaționale (temă, remă) într-un enunț prototipic și în una dintre variantele lui derivate.

Enunţul prototipic

	Elevul	***a pus cărțile în ghiozdan.***
Structura referențială	Agent	Acțiune + Obiect + Circumstanță
Structura predicativă	Subiect	Grupul predicatului
Structura informațională	Temă	Remă

Varianta derivată

	Cărțile	***elevul le-a pus în ghiozdan.***
Structura referențială	Obiect	Agent + Acțiune + Circumstanță
Structura predicativă	Complement	Subiect + Grupul predicatului
Structura informațională	Temă	Remă

Observăm că, în varianta prototipică, tema este reprezentată prin subiect, iar în calitate de remă apare predicatul împreună cu determinanții săi. În varianta derivată are loc dislocarea obiectului acțiunii verbale la stânga, în poziția temei. Rolul de remă este îndeplinit de secvența de după temă, alcătuită din subiect, predicat și o circumstanță.

În linii mari, ar trebui să spunem că din punct de vedere sintactic, cele două enunțuri au o structură diferită: primul enunț se caracterizează prin structura SVO, iar varianta lui discursivă are structura OSV. Diferența dintre cele două variante ale acestui enunț se explică prin faptul că ele sunt folosite pentru realizarea unor scopuri comunicative diferite.

În continuare urmează o descriere a trăsăturilor esențiale ale construcțiilor canonice și ale celor formate ca rezultat al reorganizării lor informaționale în raport cu structura lor lexico-sintactică.

A. Construcţiile prototipice au în poziția temei subiectul, în timp ce predicatul lor funcționează ca remă. Ele sunt utilizate ca răspuns la întrebarea subiectului:

(1) *Oaspeții* (T) *au plecat* (R); (2) *Elevul* (T) *citește o carte* (R). (3) *Copiii* (T) *aruncau cu bulgări de zăpadă în fereastră* (R).

Analiza enunțurilor cu structură canonică relevă trăsăturile prin care ele se definesc:

1) sunt de tip asertiv, având ca scop comunicativ transmiterea unei informații în legătură cu obiectul comunicării;

2) în structura lor subiectul (sau grupul subiectului) funcţionează ca temă, iar predicatul (sau grupul predicatului) apare în calitate de remă, aducând în discurs informația nouă, necunoscută interlocutorului până în momentul comunicării; se definesc printr-o corespondență univocă între structura informațională și structura semantico-sintactică a enunțului;

3) ordinea cuvintelor în astfel de structuri se supune următoarei reguli: tema ca punct de pornire este plasată în poziția inițială a enunţului, iar rema, care conţine informaţia nouă, necunoscută interlocutorului, se află în poziție finală; aceste structuri sunt nemarcate stilistic;

4) structura lor informațională manifestă o mai mare independență de context. Acest specific al construcțiilor prototipice se explică prin asocierea frecventă dintre funcția sintactică de subiect și funcția comunicativă de temă, pe de o parte, și dintre predicat și remă, pe de alta. Evident că în actul de comunicare concret această asociere ar trebui să nu vină în contradicție cu condițiile contextuale în care apare enunțul respectiv.

B. Variantele discursive ale enunțurilor datorate actualizării lui informaționale sunt produse sub influența unor factori contextuali. În acest caz, enunțul este supus unor modificări care au drept efect constituirea unor structuri sintactice derivate. Existența variantelor discursive ale enunțului denotă că relația dintre structura semantico-sintactică a enunțului și structura lui informațională nu are un caracter absolut.

Astfel, în cazul acestor variante nu este respectat principiul conform căruia subiectul (grupul subiectului) îndeplinește rolul de temă, iar predicatul (grupul predicatului) apare în calitate de remă. În felul acesta, structura lor informațională are o altă orientare decât structura lor semantico-sintactică (Lambrecht, 1994, p. 32).

O altă trăsătură importantă a variantelor derivate ale enunțurilor rezidă în faptul că segmentarea lor informațională manifestă o mare dependență contextuală. În cazul unor astfel de structuri secvențele cu funcție de temă și cele având rolul de remă sunt selectate exclusiv sub influența unor factori contextuali.

În opoziție cu structurile prototipice, în care rolurile de temă și remă sunt asociate cu funcțiile sintactice de subiect și predicat, structurile non canonice sunt considerate niște variante marcate. Să se compare:

(1) *Turmele* (T) *coboară de pe munte la iernat* (R).

(2) *De pe munte* (T) *coboară turmele la iernat* (R).

În varianta canonică a acestui enunț (1), subiectul, având rolul de temă, este preverbal, iar verbul împreună cu determinanții săi este plasat în poziția finală a enunțului, funcționând în calitate de remă. Această ordine respectă ierarhia rolurilor de temă și remă care se află într-o strânsă relație cu funcțiile sintactice de subiect și predicat. În varianta derivată a enunţului (2) acest principiu este însă încălcat. Prin urmare, plasarea altor constituenţi decât subiectul (grupul subiectului) și, respectiv, predicatul (grupul predicatului) în poziţia temei și a remei reprezintă o modalitate de marcare a rolului îndeplinit de aceste părți de propoziție la nivelul structurii informaționale.

Variantele discursive se constituie ca rezultat al modificării structurii informaţionale a enunţului în raport cu structura lui semantico-sintactică. Operațiile enunțiative prin care se modifică raportul dintre cele două structuri sunt: tematizarea (este operația care are drept rezultat utilizarea în calitate de temă a unor alți constituenţi decât subiectul / grupul subiectului) și rematizarea (prin care se înțelege plasarea în poziția remei a altor constituenţi decât predicatul / grupul predicatului). În felul acesta, se disting două tipuri de structuri neprototipice:

a) variante discursive datorate tematizării și

b) variante discursive rezultate prin rematizare.

Variantele discursive datorate tematizării se diferențiază în funcție de specificul sintactic al părții de propoziție care este trecută în poziția temei. Ele pot fi de următoarele tipuri:

a) variante discursive a căror temă este reprezentată printr-un actant altul decât subiectul. Acestea se constituie prin tematizarea părților de propoziție cu funcții actanțiale, și anume: complementul direct, indi-

rect, sociativ, de agent etc. Tematizarea acestor părţi de propoziţie se produce, de obicei, prin mijloace sintactice, cărora li se asociază uneori și mijloacele intonaţionale. Complementul direct utilizat ca temă este marcat prin plasarea lui în poziţie preverbală. În aceste condiții el comunică o informaţie cunoscută, informația nouă, necunoscută fiind transmisă de restul enunțului, care reprezintă partea lui rematică:

(1) *Cartea* (T) *am citit-o* (R); (2) *Pe copii* (T) *i-am văzut în sala de jocuri* (R); (3) *Pe cel părăsit de noroc* (T) *repede-l uită prietenii* (R).

Aceeași modalitate de marcare a segmentării informaționale o întâlnim și în cazul celorlalte complemente: indirect, sociativ, instrumental etc. Rolul de temă al acestor părți de propoziție este marcat prin mijloace sintactice, ele fiind plasate în poziţie iniţială:

(1) *Prietenilor* (T) *le-am comunicat deja noutatea* (R); (2) *Cu el* (T) *voi nu vă puteți compara* (R); (3) *Cu legumele* (T) *se combină bine nucile și seminţele* (R); (4) *Din stejar*, (T) *stejar răsare* (R).; (5) *Cu această cheie* (T) *poți deschide orice ușă* (R).

b) variante discursive care au în poziția temei un complement circumstanţial; se folosesc pentru comunicarea unei informaţii în legătură cu o circumstanţă în care se desfășoară evenimentul descris în enunț. Rema unor astfel de enunțuri este exprimată prin părţile principale ale propoziţiei însoţite sau nu de determinative. Pot apărea în poziția temei, de cele mai multe ori, complementele circumstanţiale de loc și cele de timp:

(1) *În barcă* (T), *sunt doi oameni* (R); (2) *În spatele clădirii* (T), *e o mică grădină* (R); (3) *Vara* (T), *plecăm la mare* (R).

Trebuie menționat totuși că circumstanțialele pot avea rolul de temă doar sporadic. Tematizarea complementelor circumstanţiale se produce sub influența contextului, mai ales, ca urmare a relaţiilor enunţului respectiv cu enunţurile precedente. Pentru ilustrare vom analiza următorul fragment:

Odată, Păcală stătea la marginea unei păduri. Deodată vede o trăsură venind spre el. Repede se scoală, ia un trunchi mare de copac, și-l ridică drept în sus. În trăsură (T) *erau boierul, cucoana și vizitiul, care mâna caii* (R). (I. Slavici)

După cum putem observa, segmentarea informațională a ultimului enunț este dictată de relația sa cu enunțurile precedente. Circumstanțialul de loc, utilizat ca temă în acest enunț, reia o informație care face parte

din fondul de cunoştinţe comun celor doi vorbitori: locul despre care se vorbește în enunț a fost menționat într-un enunț precedent, deci este cunoscut interlocutorilor. Așadar, tematizarea acestei părți de propoziție se datorează tipului de informație exprimat: ea conţine o informație, veche, cunoscută din contextul anterior. Datorită conţinutului său, circumstanțialul de loc, aflat în poziție inițială, reprezintă secvența care leagă enunţul respectiv de enunțurile precedente.

c) variante discursive constituite prin tematizarea predicatului semantic; au drept scop comunicarea unei informaţii vizând acțiunea, starea sau caracteristica exprimate de predicatul enunțului. Trebuie precizat că, în planul expresiei, variantele supuse analizei diferă de celelalte modalități de realizare a tematizării. În cazul lor tematizarea predicatului semantic nu se produce prin simpla modificare a ordinii cuvintelor, adică nu are loc ca urmare a plasării părții de propoziție respective în poziția inițială a enunţului, ci prin reorganizarea construcţiei sintactice. În aceste enunțuri constituentul tematizat nu mai este utilizat cu funcția sa primară de predicat. Fiind un „echivalent nominal al predicatului propoziției" (Pană Dindelegan, 2003, p. 154), constituentul respectiv apare cu funcția de complement de relaţie (GALR, II, p. 883). În enunțurile folosite pentru tematizarea predicatului, complementul de relație este exprimat prin supin atunci când predicatul propoziției este de tip verbal (1) sau prin grupurile *de + adjectiv*, de *+ substantiv*, *de + adverb* atunci când enunțul are un predicat nominal (2, 3, 4):

(1) *De venit* (T), *aş veni eu bucuros, dar nu prea am timp* (R). (2) *De cuminte* (T), *e cuminte* (R). (3) *De frate* (T), *mi-a fost frate* (R). (4) *De bine, e bine aici.*

Variantele constituite ca rezultat al rematizării se clasifică în funcție de componentul sintactic care apare în poziţia remei. Spre deosebire de enunțurile prototipice care au în calitate de centru informativ predicatul, în variantele derivate partea de enunţ care introduce o informaţie „nouă" pentru situaţia dată de comunicare poate fi reprezentată printr-un subiect, complement direct, indirect sau circumstanțial. Astfel, în funcţie de acest criteriu se disting următoarele tipuri de enunţuri neprototipice:

a) variante discursive care au în calitate de remă un actant, exprimat la nivelul structurii sintactice prin subiect sau prin unul dintre comple-

mentele necircumstanţiale. Aceste enunțuri au drept scop transmiterea unei informaţii referitoare la participanţii la evenimentul descris prin intermediul enunţului. Întrebările la care răspund aceste enunțuri sunt construite cu ajutorul următoarelor cuvinte interogative: *cine, pe cine, ce, cu cine, despre cine, cui* etc.:

(1) *Șunca o aduce* (T) *Ion* (R). (*Cine aduce șunca?*); (2) *Copilul a spart* (T) *o ceașcă* (R); (3); (4) *Părinții i-au cumpărat băiatului* (T) *bicicletă* (R); (5) *Tabloul aparţine* (T) *unui pictor vestit* (R); (6) *I-am dat banii* (T) *lui Ion* (R); (7) *Am adus cartea aceasta* (T) *pentru Radu* (R). *Merg la serviciu* (T) *cu troleibuzul* (R).

b) variante discursive a căror remă este reprezentată printr-un complement circumstanţial; sunt folosite pentru transmiterea unei informaţii referitoare la circumstanţele în care se desfășoară acţiunea, evenimentul desemnate prin enunţ. Presupun întrebări care conțin în structura lor următoarele elemente interogative: *unde, când, cum, cu ce scop, din ce cauză* etc.:

(1) *El locuiește* (T) *la țară* (R); (2) *Apa a pătruns* (T) *în interiorul clădirii* (R); (3) *Am ascuns banii* (T) *sub covor* (R); (4) *Vânătoarea este deschisă* (T) *începând cu luna septembrie* (R); (5) *Alimentele ne ajung* (T) *pentru două săptămâni* (R).

c) variante discursive în care rema este reprezentată printr-un enunț întreg. În literatura de specialitate, acestea sunt numite enunțuri nesegmentate. Caracteristic pentru ele este faptul că tema lor nu este exprimată prin intermediul vreunei părţi de vorbire și nici nu poate fi subînţeleasă din context. Uneori, ele sunt calificate drept enunţuri cu tema zero.

Enunțurile nesegmentate sunt folosite în stuațiile în care este necesar să fie transmisă o informaţie despre un eveniment, despre o stare de lucruri în ansamblul ei. Prin urmare, ele se definesc printr-un conţinut constituit în totalitatea lui doar din informaţii noi, necunoscute. În structura lor nu poate fi identificată o secvenţă care ar conţine o informaţie veche, cunoscută, adică un element cu rolul de punct de plecare al comunicării. Unicul component care este reprezentat în structura unor astfel de enunţuri este rema. Despre aceste enunţuri se spune că sunt integral rematice. Pentru denumirea lor se folosesc mai mulți termeni: *monoremă* (în opoziţie cu *diremă*) (Bally, 1944, p. 53), *enunţ tetic*, (termen opus celui de *enunţ categoric*, adică enunţ caracterizat prin structura temă – remă) (Coșeriu, 1994, p. 76).

Enunţurile nesegmentate se delimitează în opoziție cu enunţurile segmentate din punct de vedere comunicativ. Acestea de la urmă (numite și enunțuri temă-remă) au o structură informaţională binară. Astfel, conținutul lor este organizat în conformitate cu distincția informație veche, cunoscută / informație nouă, necunoscută. Enunţurile de acest tip sunt folosite cu scopul de a comunica interlocutorului o informație nouă în legătură cu un anumit element al evenimentului descris în enunț. Vorbind despre această distincție, E. Coșeriu menționa că enunțul segmentat „spune ceva despre ceva", iar enunţul nesegmentat „numai constată faptul, constată evenimentul" (Coșeriu, 1994, p. 76).

Existența enunțurilor nesegmentate constituie o dovadă a faptului că structura comunicativă dihotomică a enunțului nu este obligatorie în toate cazurile. Identificarea acestor enunţuri se face cu ajutorul întrebărilor de informare generală. În planul conţinutului, ele solicită o informaţie cu privire la un eveniment absolut necunoscut receptorului. Ele sunt folosite în cazul în care se știe sau doar se intuiește că s-a întâmplat ceva, fără a se ști exact ce anume. Astfel, unica informaţie pe care o sugerează întrebarea e că a avut loc un eveniment, însă ce anume s-a întâmplat poate fi aflat doar din răspunsul prezentat. Prin urmare, în cazul unei întrebări de informare generală nu este vorba de reluarea, prin răspunsul emițătorului, a unei părţi din informaţie conţinută în întrebare. În aceste condiţii, toată informaţia comunicată prin replica de răspuns este nouă:

– *Ce s-a întâmplat? / – În țară au năvălit dușmanii.*

Este interesant de menționat că toate întrebările de informare generale conțin în structura lor pronumele interogativ *ce*. În funcție de conţinutului lor, aceste întrebări se împart în mai multe subclase:

– întrebări care au un caracter foarte general; cu ajutorul lor locutorul solicită o informaţie vizând producerea unui eveniment sau existenţa unei stări de lucruri în ansamblul lor: *Ce este? Ce este / a fost aici / acolo? Ce este / a fost asta? Ce se întâmplă / s-a întâmplat aici / acolo? Ce se petrece/ s-a petrecut aici / acolo? Ce are loc aici / acolo?*;

– întrebări care accentuează noutatea evenimentului produs: *Ce mai e nou? Ce se (mai) aude? Despre ce e vorba?*;

– întrebări care solicită o informaţie generală, pusă în legătură cu interlocutorul: *Ce ai? Ce e cu tine? Ce-ai pățit?*

O caracteristică importantă a enunţurilor nesegmentate este dependenţa lor de contextul de utilizare. Deși la o primă vedere s-ar putea crea impresia că ele sunt independente de orice context, totuși un enunţ poate fi interpretat ca nesegmentat doar prin raportare la un anumit tip de context. Enunţurile nesegmentate pot fi folosite atât într-un dialog, cât și în componenţa unui text monologic. În cazul de la urmă ele pot apărea, în special, în partea de început a textului. În aceste condiţii enunţul nesegmentat are rolul de a-l informa pe cititor cu privire la participanţii despre care va fi vorba în continuare. Iată, bunăoară, cum începe povestioara *Mărinimie* de E. Gârleanu:

În revărsat de zori, pe baltă, lumina face minuni.

Prin acest enunţ, autorul îl informează pe cititor referitor la cadrul în care urmează să se producă un anumit eveniment. Uneori, enunțurile nesegmentate din punctul de vedere al informaţiei comunicate pot avea o structură morfo-sintactică extrem de complexă:

Într-o seară de la începutul lui iulie 1909, cu puţin înainte de orele zece, un tânăr de vreo optsprezece ani, îmbrăcat în uniformă de licean, intra în strada Antim, venind dinspre strada Sfinţii Apostoli cu un soi de valiză în mână, nu prea mare, dar desigur foarte grea, fiindcă, obosit, o trecea des dintr-o mână într-alta. (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*).

Fiind plasat în partea de început a textului respectiv, enunțul citat comunică, prin toate elementele sale componente, o informație nouă, necunoscută receptorului până în momentul rostirii lui. Prin urmare, în pofida complexității sale enunțul în cauză este unul de tip rematic.

O altă clasificare a variantele discursive ale enunțului are drept criteriu de bază expresivitatea. Din acest punct de vedere, ele sunt clasificate în:

a) enunţuri cu segmentare comunicativă neutră, neafectivă și

b) enunţuri cu segmentare comunicativă emfatică, afectivă.

Pentru enunțurile din prima subclasă este specifică ordinea directă de desfășurare a structurii informaţionale: ele au în poziţie iniţială tema și în poziţie finală – rema. În acelaşi timp, variantele discursive din cea de a doua subclasă se definesc printr-o structură inversă, tema lor se află la sfârșitul enunţului, iar pe primul loc este rema.

Să comparăm următoarele două variante ale aceluiași enunț:

(1) *Economia țării* (T) *este acum instabilă* (R).

(2) *Este instabilă acum* (R) *economia țării* (T).

La o primă vedere s-ar putea crea impresia că cea de a doua variantă este o structură rezultată prin rematizarea grupului subiectului, deci o structură care implică plasarea subiectului în poziție finală, asociată, de obicei, cu rolul pragmatic de remă. În realitate însă, în această variantă grupul subiectul continuă să funcționeze ca temă, iar grupul predicatului apare în calitate de remă. Ceea ce s-a modificat este doar ordinea celor două roluri pragmatice: rema a trecut în poziție inițială, iar tema a ajuns în partea finală a enunțului. În felul acesta variantele discursive ale enunțului în cauză se caracterizează prin scheme diferite ale structurii lor informaționale: varianta canonică a enunțului este construită după schema T – R, iar varianta emfatică are schema R – T.

Emfatizarea enunțului se produce, în acest caz, prin plasarea remei în altă poziție decât cea pe care o ocupă atunci când nu este scoasă în evidență. Trebuie menționat că nu doar ordinea cuvintelor este elementul folosit cu rol emfatic. Odată cu inversarea ordinii cuvintelor se modifică și conturul intonațional al enunțului. Acesta este unul ascendent-descendent, vârful lui emfatic (accentul frastic) cade ca și în varianta prototipică pe elementul predicativ. În felul acesta, schimbarea topicii și accentuarea mai puternică fac posibilă inversarea ordinii prototipice temă – remă.

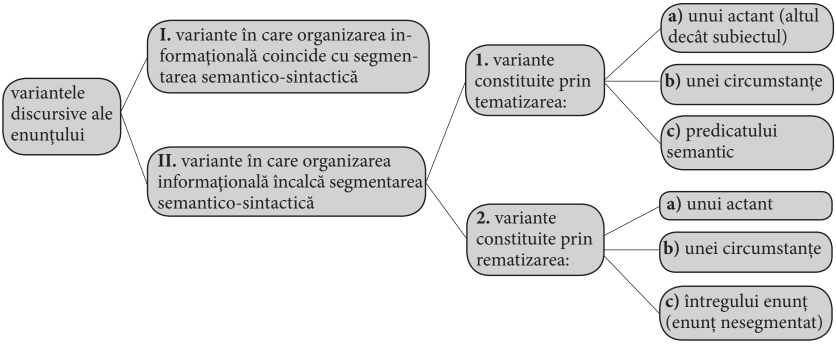
Comparând aceste variante, constatăm că ele nu diferă în planul conținutului semantic. Ambele sunt folosite cu același scop comunicativ: să comunice o informație vizând starea economiei unei țări. Ceea ce le diferențiază este rolul emfatic cu care este folosit cel de al doilea enunț. În raport cu varianta neutră, enunțul emfatic subliniază informația nouă, altfel spus, concentrează interesul comunicativ asupra remei. Dacă e să ne referim la enunțurile luate ca exemplu, ar trebui să observăm că în cel de al doilea enunț vorbitorul nu urmărește alt scop decât să atragă atenția asupra stării în care se află economia.

În limba română modificarea ordinii cuvintelor este frecvent folosită ca mijloc de emfatizare a enunțurilor. Să se compare următoarele enunțuri:

(1) *Viața* (T) *e grea în aceste timpuri* (R). => (2) *E grea* (R) *viața în aceste timpuri* (T)! => (3) *Grea mai e* (R) *viața în aceste timpuri* (T)!

După cum observăm, accentuarea remei poate fi obținută prin așezarea în poziție inițială a predicatului nominal ca în (2). O accentuare și mai puternică se constată în cazul în care numele predicativ este plasat înaintea verbului copulativ ca în (3).

Schema de mai jos prezintă clasificarea variantelor discursive ale enunțului bazată pe luarea în considerare a specificului structurii informaționale în raport cu structura lui semantico-sintactică.

Analiza variantelor discursive ale enunțului face posibilă prezentarea ansamblului de structuri care constituie paradigma comunicativă a unui enunț din limba română. Este evident că numărul de variante discursive care formează paradigma comunicativă a enunțului depinde de componența lexico-semantică a enunțului respectiv. Pentru a ilustra această stare de lucruri vom lua ca exemplu un enunț având în structura sa următoarele părți de propoziție: subiectul, predicatul, complementul direct și un circumstanțial de loc. Paradigma comunicativă a acestui enunț cuprinde următoarele variante:

a. Varianta canonică: (1) *Ion* (T) *o așteaptă pe Maria la intrare* (R). (*Ce face Ion?*);

b. Variantele discursive datorate tematizării: (2) *Pe Maria* (T) *o așteaptă Ion la intrare* (R). (*Ce se spune despre Maria?*); (3) *La intrare* (T) *Ion o așteaptă pe Maria* (R). (*Ce se întâmplă la intrare?*); (4) *De așteptat* (T), *Ion o așteaptă pe Maria la intrare* (R). (*O așteaptă Ion pe Maria?*);

c. Variantele discursive datorate rematizării: (5) *Pe Maria o așteaptă la intrare* (T) *Ion* (R). (*Cine o așteaptă pe Maria la intrare?*); (6) *Ion o așteaptă la intrare* (T) *pe Maria* (R). (*Pe cine așteaptă Ion la intrare?*); (7) *Ion o așteaptă pe Maria* (T) *la intrare* (R). (*Unde o așteaptă Ion pe Maria?*).

După cum putem observa și din exemplele de mai sus, variantele neprototipice reprezintă niște enunțuri în care structura Temă-Remă fie încalcă segmentarea subiect – predicat (5), fie divizează grupul predicatului (2, 3, 4, 6, 7).

Variantele prezentate nu epuizează întregul spectru de structuri derivate posibile. Pe lângă acestea există și variante care diferă de cele dintâi prin faptul că sunt realizate cu ajutorul altor mijloace de exprimare a structurii informaționale. Analiza acestor variante denotă că ele, în fond, au aceeași organizare a structurii informaționale ca și cele prezentate mai sus. Menționăm aici structurile constituite prin tematizarea cu ajutorul mărcilor lexico-sintactice (*cât despre*..., *referitor la* ... etc.): *Cât despre Maria*, (T) *vă pot spune că o așteaptă la intrare de Ion* (R). Este important totuși să avem în vedere că structurile de aceste tipuri nu sunt posibile în absolut toate cazurile. Există unele restricţii care se pot datora specificului semantico-sintactic al construcțiilor respective.

La structurile descrise anterior mai trebuie adăugate și variantele rezultate din rematizarea prin elipsă. Aceste structuri derivate sunt niște enunțuri eliptice utilizate, de obicei, în dialoguri de tipul întrebare – răspuns:

(1) – *Cine o așteaptă pe Maria la intrare? / – Ion*.; (2) – *Pe cine așteaptă Ion la intrare? / – Pe Maria*.

După cum vedem, enunțurile în cauză conțin o singură secvență, care este interpretată ca o remă izolată. Constituenții având caracter tematic, din cauza faptului că au apărut în întrebare, nu mai sunt repetați în răspuns. Desigur, suprimarea temei, în acest caz, este intenționată. Ea poate fi însă ușor restabilită datorită relației cu enunțul precedent.

Așadar, paradigma comunicativă a enunțului stabilită din perspectiva localizării informaționale înglobează totalitatea variantelor care se definesc prin diferite modalităţi de segmentare informațională a structurii lui referențial-semantice. În cadrul ei se delimitează: o structură de bază (canonică, prototipică) și mai multe structuri derivate.

Posibilitatea apariției variantelor discursive ale enunțului se explică prin faptul că cele două tipuri de segmentare nu se suprapun univoc. Analiza trăsăturilor inerente funcţiilor sintactice (subiect, predicat) și a celor specifice rolurilor pragmatice demonstrează că fiecare dintre cele două părţi de propoziţie principale sunt specializate pentru anumite roluri pragmatice. Cu toate acestea, corespondența dintre structura informațională și structura semantico-sintactică a enunțului nu are un caracter absolut. Suprapunerea lor univocă poate fi constatată doar în cazul structurilor prototipice. În cazul variantelor discursive derivate ale enunţurilor această corelație nu mai este respectată.

Variantele discursive ale unui enunț reprezintă rezultatul unor transformări ale construcțiilor de bază sub influența factorilor contextuali. Pentru fiecare variantă discursivă poate fi identificată o structură tip și pot fi stabilite transformările suferite de aceasta în procesul constituirii structurii derivate.

Diferenţiindu-se sub aspectul valorilor discursiv-pragmatice care le sunt asociate, variantele discursive ale unui enunț conservă același conținut referențial-semantic, așa precum toate formele gramaticale ale unui cuvânt se caracterizează prin identitatea conținutului lexical al temei. Totodată, la fel ca și în cazul paradigmei morfologice a părților de vorbire flexibile, limba dispune de un set de procedee și de un ansamblu de mijloace specifice care asigură constituirea variantelor discursive ale enunțului. În felul acesta, analogia paradigmei discursive a enunțului cu paradigma morfologică a lexemului devine și mai evidentă.

4. Componentele pragmasemantice ale enunțului și variantele lui discursive datorate asocierii valorilor proprii acestor componente la structura referențială

Componenta modală a enunțului

Componenta modală reprezintă aprecierea subiectivă a celor enunțate de către vorbitor. Astfel, enunțul conține în structura lui semantică pe lângă informaţia despre evenimentul desemnat și o valoare prin care se manifestă atitudinea vorbitorului în raport cu cele comunicate.

Analizând, de exemplu, enunțul *Afară, probabil, plouă.*, constatăm că, în structura lui, conţinutul informativ referitor la o stare de lucruri din realitate (faptul că afară ar ploua) se combină cu o informație de natură subiectivă (vorbitorul nu este sigur de cele comunicate prin enunțul său).

Reprezentând implicarea vorbitorului în enunţ, componenta modală cuprinde valorile determinate de felul în care vorbitorul vede situaţia din realitate descrisă prin enunţ. Baza semantică a acestei componente este modalitatea definită ca o apreciere intelectuală, volițională sau emoțională a celor comunicate prin enunț.

Componenta modală este legată de actul enunțării. Exprimând atitudinea vorbitorului în legătură cu cele enunțate, această componentă asigură ancorarea enunțului în situația concretă de comunicare.

Ch. Bally folosește pentru denumirea celor două componente semantice ale enunţului – situaţia desemnată și modul de prezentare a realităţii din perspectiva emiţătorului – termenii de dictum (de la lat. dictum „ceea ce este spus”) și modus (de la lat. modus „modalitate”).

Componenta modală întrunește următoarele trei tipuri de valori:

- valori modale legate de gradul de cunoaștere a fenomenelor din realitate descrise prin enunț: *Știu că lucrează. Desigur că lucrează. Cred că lucrează. Pesemne lucrează.* Aceste valori constituie modalitatea epistemică (sau cognitivă), care este considerată o modalitate a cunoașterii: *cert*, *probabil*, *exclus*. Esenţa ei este redată cu ajutorul verbului *a ști*.
- valori modale privind intenţia și gradul de impunere a unor fapte potenţiale: *Vreau să lucreze. Trebuie să lucreze.* Aceste valori reprezintă modalitatea deontică (prescriptivă și volitivă) definită drept modalitate a necesarului și a posibilităţii: *obligatoriu*, *permis*, *interzis*. Verbele care exprimă esenţa ei sunt a *trebui* și *a putea*.
- valori modale legate de aprecierea pozitivă sau negativă a unor stări de lucruri: *Ce bine e că lucrează.* Valorile în cauză alcătuiesc modalitatea apreciativă (sau evaluativă). Este interpretată ca fiind o modalitate a aprecierii pozitive sau negative a stărilor de lucruri descrise în enunţ: *e bine*, *e rău*.

Modalitatea epistemică exprimă gradul de certitudine, altfel spus, siguranţa sau nesiguranţa vorbitorului în legătură cu cele comunicate prin enunţ. Modalităţile epistemice pot fi grupate după sens în următoarele categorii: certitudinea, probabilitatea, incertitudinea (*a ști – a crede – a-și imagina*).

În cazul certitudinii, vorbitorul are informaţii sigure în legătură cu situaţia din realitate descrisă. Enunţul marcat prin această valoare modală semnifică un proces adevărat: *Sunt sigur că mai există o soluție.*

Probabilitatea presupune o cunoaștere insuficientă de către vorbitor a stării de lucruri descrise. Enunţul cu această valoare modală descrie un eveniment probabil, virtual: *E posibil să întârzie.*

Incertitudinea exprimă lipsa oricărei informaţii sigure în legătură cu evenimentul descris în enunţ. Vorbitorul doar presupune existenţa unei astfel de stări de lucruri: *E puţin probabil să mai avem această șansă vreodată.*

Modalitatea deontică exprimă gradul de obligativitate sau de permisivitate a evenimentelor descrise în enunț. Valorile modalităţii deontice pot fi actualizate cu ajutorul verbelor: *a vrea – a trebui – a putea*$_1$ – *a*

putea$_2$. Evenimentele desemnate prin enunţurile cu modalitate deontică sunt prezentate ca fiind dorite, intenţionate, necesare, obligatorii, realizabile, permise sau interzise.

Prin prisma modalităţii deontice evenimentul poate fi descris ca fiind:

a) dorit / posibil / imposibil; aceste valori sunt actualizate atunci când sursa modalităţii este subiectul însuși: *vreau – pot – nu pot*;

b) obligatoriu / permis / interzis; valorile date se întâlnesc atunci când sursa modalităţii este în afara subiectului: *trebuie – se poate – nu se poate*.

Dorinţa exprimă intenţia subiectului de a realiza o acţiune: *Vreau să te salvez!* (L. Rebreanu). Enunţurile modalizate de acest tip desemnează un proces dorit, intenţionat. Valoarea specifică unui astfel de enunţ poate fi actualizată cu ajutorul construcţiei *X dorește să P*. Modalizatorii din subclasa celor din zona lui *a vrea* au sensul *„a avea de gând să...”*, *„a avea intenţia să...”*, *„a fi hotărât să...”*, *„a fi decis să...”*

Posibilitatea este caracteristică enunţurilor care desemnează un proces realizabil. Conţinutul enunţului de acest fel poate fi actualizat cu ajutorul construcţiei: *X are condiţiile necesare pentru a realiza P*.

Posibilitatea presupune și o valoare marcată negativ, și anume imposibilitatea: *e imposibil să*, *e peste putinţă să*. De cele mai multe ori imposibilitatea este exprimată prin negarea posibilităţii: *a putea – a nu putea*, *a fi în stare – a nu fi în stare*, *a fi posibil – a nu fi posibil* etc.

Necesitatea desemnează un proces prezentat ca fiind obligatoriu: *Trebuie să mă grăbesc și eu.* (O. Paler). Conţinutul unui enunţ marcat cu această valoare poate fi definit drept impunerea unei situaţii din cauze exterioare. Se actualizează cu ajutorul construcţiei *X este obligat să facă P.*

Permisivitatea exprimă permisiunea / interdicţia unei acţiuni: *Te las să faci ce vrei.* (M. Preda); *Nu vă permit să faceţi glume proaste pe socoteala mea, măgarilor!* (I. L. Caragiale). Enunţurile caracterizate prin acest tip de modalitate semnifică un proces permis sau unul interzis. Conţinutul unor astfel de enunţuri poate fi actualizat cu ajutorul sintagmelor: *X are permisiunea să facă P*. sau *Lui X i se interzice să facă P*. Operatorii modali din această clasă se definesc prin următoarele sensuri: „*a (nu) avea permisiunea de a face ceva*”.

Modalitatea apreciativă exprimă atitudinea evaluativă a locutorului faţă de stările de lucruri descrise de enunţ, adică aprecierea pe care vorbitorul o face acţiunilor și calităţilor enunţate (DSL, p. 65). Modalitatea

apreciativă are la bază atitudinea favorabilă sau nefavorabilă a locutorului în raport cu ceea ce semnifică enunţul. Această modalitate înglobează două tipuri de apreciere: aprecierea pozitivă și aprecierea negativă a stărilor de lucruri. Mijloacele de realizare a modalității apreciative constituie următoarele opoziţii: *bun / rău, bine / rău, a plăcea / a displăcea* (GALR, II, p. 694).

Variantele discursive ale enunțului datorate modalizării

Variantele discursive de acest tip se constituie ca rezultat al operației de modalizare a enunțului, prin care se înțelege „marcarea în mesaj a modalităţii" (GALR, II, p. 741). Limba română dispune de un ansamblu foarte divers de mijloace de realizare a acestei categorii: modurile verbale, adverbele și locuţiunile adverbiale (d*esigur, evident, parcă, neapărat, cu siguranță, pe semne, din fericire*), verbele modale și verbele cu sens modal (*a ști, a cunoaște, a bănui, a se părea, a vrea, a se cere, a se bucura*) și diferite perifraze stabile sau libere (*a fi sigur, a nu fi sigur, e clar, e posibil, a avea intenţia, a fi în stare, e nevoie, e bine, e greșit, e inutil*).

În plan semantic, modalizarea presupune stabilirea unei relații între conținutul propozițional al enunțului și valoarea modală asociată. Acestor două componente ale enunțului le corespund două operații diferite: enunţarea care asigură descrierea situaţiei din realitate și transmiterea acestei informații către interlocutor și modalizarea care este o apreciere emoţională, intelectuală sau volitivă a celor comunicate prin enunţ. În procesul enunțării vorbitorul desemnează evenimentul din realitate însoțindu-l cu o informație care reprezintă manifestarea atitudinii sale subiective. Astfel, un eveniment din realitate poate fi descris prin intermediul unui enunț asertiv, care formal este nemarcat din punctul de vedere al modalității: *El este bolnav*. De fapt, utilizarea verbului predicat la modul indicativ îi permite vorbitorului să comunice totuși o informație reală. În același timp, acestui conţinut i se pot asocia valori modale datorită cărora starea de lucruri descrisă poate fi prezentată ca o informație sigură (*E clar că este bolnav.*), presupusă (*Probabil este bolnav.*) sau posibilă (*El ar putea fi bolnav.*) etc.

În funcție de prezența sau absența unei valori modale în conținutul lor semantic, enunțurile pot fi de două feluri: a) enunțuri nemodalizate și b) enunțuri modalizate. Drept enunțuri nemodalizate ar putea

fi considerate structurile de bază. La rândul lor, enunțurile modalizate reprezintă niște structuri constituite prin asocierea la conţinutul lor nominativ, referenţial a unei valori care codifică modul de prezentare a realităţii din perspectiva emiţătorului. În felul acesta, diferitele variante discursive ale enunțului caracterizate sub aspect modal formează o serie paradigmatică. Aceste variante comunică o informație despre o anumită stare de lucruri caracterizată de vorbitor din punctul de vedere:

a) al atitudinii cognitive, prezentând evenimentul ca fiind cert, probabil, incert: *Știu că / cred că / poate el lucrează mult*.

b) al atitudinii volitive și prescriptive, evenimentul fiind prezentat ca dorit, realizabil, necesar: *El vrea / poate / trebuie să lucreze mult*.

c) al atitudinii evaluative, favorabile sau nefavorabile: *E bine că / E rău că el lucrează mult*.

Componenta deictică a enunțului

După cum se știe, orice enunţ este formulat și înțeles în cadrul unei situații concrete de comunicare constituite din participanții la actul de comunicare și circumstanțele comunicării (timpul și locul comunicării). Astfel, pentru a-și îndeplini rolul de unitate a comunicării, enunțul trebuie să conţină în structura sa, pe lângă componentele care desemnează evenimentul desemnat, și mijloace care indică protagoniștii actului de comunicare (vorbitorul, ascultătorul) și circumstanţele comunicării (timpul și momentul enunţării). În felul acesta, în structura semantică a enunțului distingem următoarele două componente: o componentă descriptivă și o componentă deictică.

Rezultată în urma raportării conținutului enunțului la contextul situațional al comunicării, componenta deictică se bazează pe informaţiile despre condiţiile interpersonale și spaţio-temporale în care se comunică, adică pe informații referitoare la *cine* cu *cine* comunică, *unde* și *când* se comunică.

Rolul acestei componente este de a localiza conţinutul enunţului raportându-l la situația comunicării. În structura enunțului, componenta deictică asigură ancorarea lui situaţională stabilind o relaţie între evenimentul despre care se comunică și datele concrete ale situaţiei de comunicare.

Factorul care servește drept suport informaţional al componentei deictice este situația de comunicare. Constituită prin interacțiunea con-

versaţională în cadrul căreia protagoniștii actului de comunicare (*E*, *R*) se află faţă în faţă într-un punct în spaţiu și într-un moment în timp, situaţia de comunicare se caracterizează prin următoarele coordonate de bază:

1) coordonata personală (cei doi participanţi la actul de comunicare: emiţătorul și receptorul);

2) coordonata temporală (are ca punct central momentul enunţării L_0);

3) coordonata spaţială (reprezentată prototipic prin locul în care se află locutorul în momentul enunţării T_0).

Prezentăm în continuare câteva exemple care să ilustreze localizarea situaţională a enunțurilor din perspectiva celor trei coordonate de bază ale contextului comunicativ, și anume:

1) coordonata personală; integrează participanții la actul de comunicare (*cine?*):

***Eu** citesc / **tu** citești / **el** citește o carte. **Eu** lucrez, iar **tu** nu faci nimic.*

2) axa temporală; are ca punct de referință momentul comunicării (*când?*):

*El a citit / citește / va citi un roman. **Ieri** am lucrat toată ziua. Și **astăzi** continui să lucrez. **Mâine** însă mă voi odihni.*

3) coordonata spaţială; se stabilește prin raportare la locul în care se găsesc interlocutorii în momentul comunicării (*unde?*):

*Aștept **aici** mai bine de un ceas. **Aici** e cald și bine, iar **acolo** e frig și bate vântul.*

Specific pentru componenta deictică este faptul că, spre deosebire de structura predicativă și cea informațională care se suprapun structurii referențiale, valorile deictice se asociază structurii semantice a enunțului.

Deixisul înglobează mijloacele de limbă care trimit la componentele situaţiei de comunicare sau la elementele care pot fi identificate prin raportare la situaţia de comunicare. Expresiile deictice desemnează protagoniștii actului de comunicare (*eu*, *tu*), persoanele sau obiectele prezente în contextul situaţional al comunicării care pot fi indicate printr-un gest (*el*, *ea*, *acesta*, *acela*, *celălalt*), locul și timpul comunicării (*aici*, *acum*) și anumite puncte din spaţiu sau de pe axa temporală care sunt stabilite prin raportare la locul sau la momentul comunicării (*acolo*, *dincoace*, *dincolo, încoace, încolo, atunci* etc.). După specificul lor, deicticele pot fi de natură lexicală sau gramaticală.

Din punctul de vedere al conținutului exprimat, se delimitează următoarele tipuri de deixis:

a) deixisul personal; codifică informaţia legată de rolurile participanţilor la actul de comunicare (*eu*, *tu*) și persoanele sau lucrurile care au o anumită legătură cu situaţia de comunicare (*el*).

b) deixisul spaţial; asigură localizarea evenimentului descris prin enunț raportat la locul comunicării (*aici*);

c) deixisul temporal; exprimă momentul desfășurării evenimentului descris în enunț prin raportare la momentul emiterii enunţului (*acum*).

Deixisul personal

Mărcile deixisului personal identifică protagoniștii actului de comunicare, precum și persoanele sau obiectele prezente în situaţia de comunicare sau care au o anumită legătură cu cei doi interlocutori.

După natura lor morfosintactică, mărcile deixisului personal sunt de două tipuri:

- mijloacele lexicale (pronumele personale, demonstrative și posesive);
- mijloacele gramaticale (formele de persoană ale verbului).

Formele de persoană ale verbului își manifestă pregnant funcția deictică mai ales în cazul în care subiectul rămâne neexprimat. În enunțurile cu subiectul exprimat aceste forme dublează valorile specifice pronumelor personale.

Deicticele personale se caracterizează prin sensul general „persoană / lucru identificat prin raportare la situația de comunicare". În funcție de anumite trăsături, deicticele personale se împart în următoarele trei subclase:

- deictice care indică persoanele după rolul lor în cadrul actului de comunicare: *eu* (persoana care vorbește); *tu* (persoana căreia i se adresează vorbitorul). Tot aici trebuie incluse și pronumele de politețe de pers. a II-a, care, identificând persoana către care ne adresăm, exprimă suplimentar o atitudine de respect sau distanţa: *dumneata* (*tu* + reverenţă); *dumneavoastră* (*tu*/*voi* + reverenţă).
- deictice care desemnează persoanele sau lucrurile prezente în situaţia de comunicare: pronumele personal *el*, pronumele de politețe de persoana a III-a (*dumnealui, dumneaei*) și pronumele (adjectivele pronominale) demonstrative: *acesta, acela, celălalt*. Observăm că pronumele

personal de pers. a III-a identifică persoana sau lucrul în legătură cu care se vorbește prin simpla lor indicare. Pronumele de reverență indică persoana despre care se vorbește exprimând deferența și distanța discursivă. Demonstrativele identifică persoanele sau lucrurile prezente în situaţia de comunicare pornind de la localizarea lor faţă de vorbitor: *acesta* (= persoana sau lucrul relativ apropiat de vorbitor); *acela* (= persoana sau lucrul relativ îndepărtat de vorbitor); *celălalt* (= persoana sau lucrul cel mai depărtat dintre cele prezente în situaţia de comunicare).

- deicticele care semnifică persoane sau lucruri pe baza raportului de posesie stabilit între ele și participanţii la actul de comunicare: pronumele (adjectivele pronominale) posesive *al meu* (= persoană sau lucru care aparţine vorbitorului; cel care apare în calitate de posesor al obiectului este vorbitorul); *al tău* (= persoană sau lucru care aparţine ascultătorului; cel care apare în calitate de posesor al obiectului este ascultătorul).

Deixisul temporal

Deixisul temporal localizează evenimentele exprimate în enunţ pe axa temporală prin raportare la momentul comunicării (T_0). După natura lor morfosintactică, deicticele temporale sunt eterogene fiind de natură lexicală (adverbele de timp, locuţiunile adverbiale), lexico-gramaticală (construcţiile prepoziționale) și gramaticală (formele temporale ale verbului).

Câmpul semantic al deixisului temporal cuprinde valorile stabilite pe baza raportului existent între momentul producerii evenimentului descris în enunț (T_1) și momentul enunțării (T_0), care este luat ca punct de referinţă. Între aceste puncte se pot stabili următoarele tipuri de raporturi:

- un raport de *simultaneitate*; în acest caz deicticele marchează coincidenţa producerii evenimentului descris de enunț cu momentul comunicării. Marca prototipică a acestui tip de raport este adverbul *acum* (un punct sau un interval de timp care coincide sau care cuprinde momentul producerii enunţului), *actualmente*, *în această clipă*, *în zilele noastre* etc.
- un raport de *anterioritate*; deicticele localizează evenimentul înaintea momentului enunţării: *atunci*$_1$ (= un moment din timp anterior momentului producerii enunţului), *adineauri*, *recent*, *nu demult*, *demult*, *ieri*, *alaltăieri*, *deunăzi*, *odinioară*, *ziua trecută*, *acum două zile*, *cu o lună în urmă*, *cu ceva timp în urmă*, *în trecut* etc.
- un raport de *posterioritate*; deicticele localizează evenimentul după momentul enunţării: *atunci*$_2$ (= un moment din timp posterior

momentului producerii enunţului), *acuși*, *curând*, *degrabă*, *îndată*, *imediat*, *de îndată*, *deseară*, *mâine*, *poimâine*, *în curând*, *în câteva zile*, *peste o zi*, *la primăvară* etc.

Marcarea localizării temporale a evenimentului descris în enunț prin raportare la momentul comunicării se face și cu ajutorul timpurilor verbale. La fel ca și deicticele de natură lexicală, timpurile verbale se definesc prin aceleași trei valori: trecut, prezent și viitor.

Deixisul spaţial

Deixisul spaţial cuprinde expresiile folosite pentru localizarea spaţială a persoanelor, a lucrurilor sau a evenimentelor descrise în enunţ în raport cu locul comunicării (L_0). Deicticele spaţiale indică poziţia spaţială a vorbitorului în momentul enunţării și alte puncte din spaţiu stabilite prin raportare la aceasta.

Deixisul spaţial este reprezentat prin mijloace de natură lexicală (adverbe și locuţiuni adverbiale de loc) și lexico-gramaticală (construcțiile prepoziționale). Deixisul spațial nu cuprinde mijloace de natură gramaticală.

Pentru structura semantică a deicticelor spaţiale o importanţă deosebită prezintă centrul deictic și tipul de raport în funcție de care este stabilit punctul din spaţiu atribuit coordonatei spaţiale a cadrului enunțiativ. Centrul deixisului spațial este locul în care se găsește locutorul în momentul enunţării. El este desemnat cu ajutorul adverbului *aici* (un loc relativ apropiat de vorbitor, locul comunicării). Totodată, acesta este punctul de reper în raport cu care sunt stabilite celelalte locuri din spaţiu marcate cu ajutorul celorlalte deictice spaţiale.

Din punct de vedere semantic, deixisul spațial e constituit din următoarele două subsisteme:

- deicticele de **localizare spaţială**; sunt deicticele care exprimă localizarea în spaţiu a obiectului / a evenimentului în raport cu poziţia participanților la schimbul verbal.

După trăsătura de care se ţine cont în stabilirea punctului din spațiu, deicticele localizării spaţiale sunt de două tipuri:

a) deicticele care indică un anumit punct din spaţiu în funcție de distanţa acestuia faţă de locul în care se află vorbitorii în momentul comunicării. Ele sunt de două feluri:

− deicticele spaţiale de apropiere (indică un loc apropiat de vorbitor) Dintre acestea menționăm următoarele adverbe și locuțiuni adverbiale:

alături (lângă cel care vorbește), *aproape* (la o distanță mică în spațiu de cineva sau de ceva; în preajmă, în vecinătate), *colea* (pe aici pe aproape, în apropiere, alături), *în/prin preajmă*, *în vecinătate* etc. Pe lângă acestea, există numeroase alte mijloace, în special construcții prepoziționale, care pot fi utilizate, în anumite contexte, cu valoare deictică: *aici aproape*, *aproape de locul acesta*, *nu departe de aici*, *nu departe de locul acesta*, *nu departe de locul unde ne aflăm*, *la câțiva pași de aici*, *la o mică distanță de aici*, *în partea aceasta*, *lângă mine / tine / el, ea*, *în dreptul meu / tău / lui, ei*, *în partea mea*, *în partea dinspre mine* etc.

– deicticele de depărtare (desemnează un loc îndepărtat de vorbitor), reprezentate prin următoarele adverbe și locuțiuni adverbiale: *acolo* (un loc relativ îndepărtat de vorbitor), *dincoace* (un loc relativ îndepărtat situat în partea dinspre vorbitor), *dincolo* (un loc relativ îndepărtat situat în partea opusă vorbitorului), *departe* (la mare distanță; într-un loc îndepărtat), *altundeva* (în alt loc, în altă parte), *aiurea* (în alt loc, în altă parte; undeva, altundeva) și prin construcții prepoziționale: *departe de aici*, *departe de locul acesta*, *în acel loc*, *în alt loc*, *în altă parte*, *în partea aceea*, *în partea opusă*; *departe de mine* etc.

b) deicticele care exprimă localizarea spațială a evenimentului în funcție de poziția lui față de vorbitor: *în față, în spate, la dreapta, la stânga, în jur, înaintea mea, dinaintea mea, după mine, îndărătul meu, la dreapta mea, la stânga mea, în jurul meu*, *împrejurul meu* etc.

- deicticele de **orientare spațială**; indică orientarea acțiunii în spațiu în raport cu locul comunicării. Se disting următoarele două specii de deictice de orientare spațială:

a) deictice care marchează direcția de desfășurare a acțiunilor în spațiu. Opoziția de bază acțiune orientată înspre / dinspre vorbitor este marcată cu ajutorul perechii: *încoace* – *încolo*. Se întâlnesc și alte mijloace cu sensul de orientare în spațiu: *într-acolo*, *înainte*, *înapoi*.

b) deictice care exprimă limitele spațiale, altfel spus, orientarea mișcării față de punctul inițial (*de aici*), față de punctul final (*până aici*) sau în raport cu ambele limite (*de aici până acolo*).

Organizarea sistemului deictic

Pentru subsistemele deictice este caracteristică o organizare specifică, în sensul că unele dintre elementele contextului comunicativ servesc drept puncte de referință pentru stabilirea celorlalte elemente care au

o anumită tangență cu situația enunțării. Fiecare dintre cele trei tipuri de deixis cuprinde elementele cu rol central constituind axa e*u* – *aici* – *acum* și o serie de alte elemente ale căror valori sunt organizate în raport cu un *centrul deictic*. Astfel, locutorul, poziția acestuia în spațiu și momentul producerii mesajului sunt punctele de reper în funcție de care se stabilesc celelalte entități (persoane, locuri în spațiu, puncte de pe axa temporală).

Într-o formă schematică, relațiile dintre coordonatele cadrului deictic și entitățile extralingvistice corespunzătoare ar putea fi prezentate cu ajutorul tabelului care urmează.

Tipul de deixis	**Centrul deictic**	**Tipul de raport**	**Elementele evenimentului descris**
1. Deixis personal	Participanții la actul de discurs	identitate / nonidentitate	Participanții la evenimentul descris
2. Deixis spațial	Locul desfășurării actului comunicativ	apropiere / depărtare	Locul în care are loc evenimentul descris
3. Deixis temporal	Momentul producerii actului comunicativ	anterioritate / simultaneitate / posterioritate	Momentul în care are loc evenimentul descris

Astfel, datorită faptului că expresiile deictice exprimă contextul spațio-temporal al enunțării, ele asigură localizarea situațională a enunțului prin stabilirea unei relații între evenimentul despre care se comunică în enunț și datele concrete ale situației de comunicare.

Variantele discursive ale enunțului datorate localizării lui situaționale

Analiza componentei deictice face posibilă examinarea enunțului sub aspectul raportării conținutului lui informațional la cadrul situațional al comunicării. Operația enunțiativă prin care se stabilește o corelație între componentă descriptivă și cea deictică în structura enunțului este localizarea situațională. Prin intermediul acestei operații, enunțului îi sunt asociate anumite valori care derivă din contextul situațional al comunicării.

O întrebare care se pune în legătură cu analiza enunțurilor din perspectiva localizării situaționale este dacă această operație vizează absolut

toate enunțurile. Deși mai multe studii, inclusiv Gramatica Academiei (2005), afirmă că orice enunț este ancorat deictic, suntem înclinați să credem că această operație enunțiativă nu este obligatorie în orice situații de comunicare. Altfel spus, nu toate enunțurile pot fi caracterizate sub aspectul corelației dintre structura referențială și componenta deictică.

Prin urmare, după cum în structura unui enunţ se conţin sau nu expresii deictice, adică expresii care se raportează la protagoniștii actului de comunicare, la locul și la momentul comunicării, variantele discursive ale enunțului sunt de două feluri:

a) variante discursive localizate situaţional;

b) variante discursive nelocalizate situaţional.

Variantele discursive ale enunțului localizate situaţional

Enunțurile de acest tip desemnează evenimentul din realitate localizându-l în raport cu situația de comunicare. Ele sunt marcate deictic, ceea ce înseamnă că în structura lor se conțin expresii care desemnează coordonatele personale, spaţiale și temporale ale situaţiei de comunicare, acestea fiind variabile în funcţie de enunţare (DEP, p. 31). Astfel, în structura lor se produce o interferenţa între informația referenţială și valorile aparţinând componentei deictice.

Variantele discursive ale enunțului ancorate în situația de comunicare diferă în ce privește valorile contextuale care le sunt asociate. În funcție de apartenența la o anumită coordonată deictică (personală, spaţială, temporală), se disting următoarele tipuri de variante discursive:

1) Variantele discursive ale enunțului localizate în raport cu coordonata personală. În structura lor se produce o interferenţă între două planuri: planul evenimenţial (conține informaţia referitoare la participanţii la evenimentul evocat prin enunţ) și planul situaţiei de comunicare (informaţia care privește participanții la actul de comunicare). Cu alte cuvinte, aceste variante se caracterizează prin exprimarea raportului dintre protagoniștii actului de comunicare și participanții la procesul desemnat de enunţ.

În variantele discursive care sunt marcate deictic cu ajutorul pronumelor personale unul sau câțiva dintre participanții desemnați prin intermediul subiectului, complementului direct sau indirect coincide cu locutorul, cu interlocutorul sau cu o altă persoană prezentă în situația concretă de comunicare. În aceste enunțuri între participanții la eveni-

mentul desemnat de enunț și protagoniștii actului de comunicare se pot stabili următoarele tipuri de raporturi:

• Persoana I indică coincidența participantului cu locutorul (care poate apărea ca realizator al procesului desemnat de verb sau ca obiect al acesteia): *Eu am spart geamul. Profesorul m-a lăudat pe mine*.

• Persoana a II-a identifică participantul cu alocutorul: *Tu ai spart geamul. Profesorul te-a lăudat pe tine.*

• Persoana a III-a se definește negativ, prin nonidentitatea cu protagoniștii actului de comunicare, indicând o persoană care nu participă la actul comunicării: *El / Acesta a spart geamul. Profesorul l-a lăudat pe el.*

În cazul în care componenta deictică în enunț este marcată doar prin forma de persoană a verbului unicul participant care poate fi identic cu unul dintre protagoniștii comunicării sau poate fi reprezentat printr-o altă persoană situată în afara actului comunicării este cel care apare în poziția subiectului (participantul principal al evenimentului): *Scriu / Scrii / Scrie o scrisoare*.

2) Variantele discursive ale enunțului localizate în raport cu coordonata temporală. Variantele discursive ale enunțului localizează evenimentul descris în enunț pe axa temporală raportându-l la momentul comunicării. În acest caz, enunțul cuprinde elemente deictice care exprimă un raport de anterioritate, simultaneitate sau posterioritate între momentul desfășurării acțiunii și momentul comunicării: *Am scris / scriu / voi scrie o scrisoare.*

3) Variantele discursive ale enunțului localizate în raport cu coordonata spațială. Variantele de acest tip sunt caracterizate din punctul de vedere al locului la care se referă enunţul. Localizarea evenimentul descris în enunț este stabilit prin raportare la locul desfășurării actului comunicativ: *Aici e prea mult soare. Acolo nu este nimeni.*

Am văzut că variantele discursive ale enunțurilor localizate situațional conțin în structura lor elemente care le fixează referenţial în situaţia de comunicare (GALR, II, 641). Însă nu toate enunţurile sunt actualizate din perspectiva celor trei coordonate ale cadrului enunțiativ. Din acest punct de vedere există următoarele tipuri de enunțuri:

− enunțuri al căror conţinut referențial este raportat la toate cele trei tipuri de coordonate ale situației de comunicare: *Am trecut astăzi pe aici ca să vorbesc cu voi.*

– enunţuri al căror conţinut descriptiv este raportat la coordonata spațială și la cea temporală: *El a fost ieri pe aici*.

– enunţuri al căror conţinut descriptiv este raportat doar la coordonata temporală: *Azi vântul bate cu putere*.

Variantele discursive ale enunțului nelocalizate situaţional

Dintre toate tipurile de deixis sunt exprimate prin mijloace gramaticale obligatorii pentru orice enunț deixisul temporal și cel personal. Anume în aceste cazuri se pune problema enunțurilor al căror conținut ar putea fi nelocalizat în raport cu coordonata temporală și cea personală.

Pentru a clarifica acest aspect se cere precizat dacă formele verbale, în special prezentul indicativ marchează în orice enunț coincidența dintre eveniment și momentul comunicării sau exprimă un eveniment nelocalizat pe axa temporală. Astfel, în unele studii se face distincţie între forma timpului prezent folosită cu valoare deictică și forma acestui timp cu valoare nondeictică. Drept exemple care să ilustreze cazurile de utilizare a prezentului nondeictic sunt aduse enunțurile de tipul celor care urmează:

Doi ori doi fac patru. Apa conține oxigen. Soarele răsare la est. Universul este infinit.

Despre aceste enunțuri se spune că exprimă adevăruri eterne. De fapt, opiniile cercetătorilor cu privire la valoarea acestor forme temporale sunt împărțite. În unele lucrări se constată că această formă de prezent desemnează procese sau caracteristici permanente în timp sau cel puțin având o durată nedeterminată. În felul acesta, se consideră că ele exprimă o acţiune localizată pe axa temporală. În aceste enunţuri forma de prezent poate fi însoţită de sintagma *acum* și *totdeauna*. În acest caz forma dată este numită prezent permanent, generic, etern.

Există însă și o altă opinie referitoare la aceste forme temporale. În acest caz se consideră că prezentul are o valoare non-deictică, fiind numit prezent atemporal.

În legătură cu deixisul personal, situația este mai clară. Categoria gramaticală a persoanei la verb poate servi ca marcă a localizării situaționale a enunțului în raport cu coordonata personală în cazul primelor două persoane. Aceste forme, posibile numai atunci când verbul semnifică o acțiune înfăptuită de o ființă umană, marchează, de regulă, identitatea participantului subiect cu locutorul și cu interlocutorul său. Cât

privește persoana a III-a, este de menționat că de cele mai multe ori, în lipsa pronumelor cu valoare deictică, această formă verbală este un indice al nelocalizării situaționale a enunțului. Acest lucru este valabil atât în cazul enunțurilor cu subiect determinat (*Trenul a sosit în gară. Fiecare trăiește cum poate. Cineva dorește să ne ajute.*), cât și al celor cu subiect nedeterminat (*Sună la ușă. Se trăiește greu.*).

Componenta ilocuționară a enunțului

În studiile de lingvistică enunţul este examinat nu doar sub aspectul informației comunicate, ci și prin luarea în considerare a finalităţii lui comunicative. După cum se ştie, gramaticile tradiţionale disting din acest punct de vedere trei tipuri de enunţuri: *declaraţiile* (propozițiile enunțiative), adică enunţurile cu ajutorul cărora transmitem o informaţie despre un eveniment din realitate, *întrebările* (propozițiile interogative) sau enunţurile cu ajutorul cărora solicităm o informaţie și *cererile* (propozițiile imperative), adică enunţurile care determină realizarea unor acţiuni.

Fiecare dintre aceste tipuri de enunţuri se caracterizează printr-o organizare sintactică specifică. În felul acesta, scopul comunicativ, care reprezentă realizarea intenției comunicative a locutorului, își găsește expresie în structura sintactică a enunţului.

Cercetările care analizează funcţionarea enunțurilor în actul de comunicare au relevat însă că realitatea comunicării cunoaște un număr mult mai mare de intenţii comunicative și, respectiv, mai multe scopuri urmărite de vorbitori în procesul comunicării.

S-a constatat că, atunci când formulează un enunţ, vorbitorul nu doar descrie o anumită stare de lucruri, el realizează și o anumită acțiune. Astfel, formulând un enunț locutorul poate urmări scopul să informeze, să întrebe, să ceară ceva, să îndemne, să promită, să mulțumească, să felicite, să-și ceară scuze, să încurajeze, să amenințe, să-și exprime acordul, dezacordul, regretul etc. Realizarea prin intermediul enunțului a unei intenții comunicative este definită drept *act de vorbire*.

S-a observat că în viaţa omului există acţiuni care pot fi înfăptuite prin simpla rostire a unor enunţuri. De exemplu, noi realizăm actul de a promite spunând *Promit*., actul de a felicita spunând *Te felicit*., iar actul de a mulţumi spunând *Îţi mulţumesc*. Prin aceste enunţuri vorbitorul nu

descrie acţiunile exprimate de verbele respective, ci chiar realizează ceea ce spune. În felul acesta, vorbitorul nu rostește aceste enunţuri doar cu scopul de a-l informa pe ascultător cu privire la ceva, ci pentru a realiza o acţiune.

Teza că există enunţuri care sunt folosite nu doar pentru descrierea evenimentelor din realitate, ci și pentru realizarea unor acţiuni orientate spre atingerea unui rezultat a fost emisă în cadrul teoriei actelor de vorbire, teorie elaborată de filozoful englez John Austin (1962). Această teorie își are începutul în descoperirea enunțurilor performative, adică a enunțurilor construite cu verbe precum *a solicita, a cere, a promite, a propune, a sfătui* etc. Fiind niște construcții cu structură enunțiativă, aceste enunțuri nu se limitează la descrierea acțiunilor corespunzătoare, ci echivalează cu însăși realizarea lor. Astfel, prin rostirea enunţului *Promit să vin mâine mai devreme.*, locutorul nu doar descrie ceva, el chiar face acțiunea dată.

După cum se ştie, orice enunţ este formulat în actul concret al comunicării care presupune codificarea unui conţinut referenţial bazat pe descrierea evenimentului din realitate căruia i se adaugă o valoare conformă cu scopul urmărit de locutor în situația dată de comunicare. Astfel, analiza enunțului din perspectiva teoriei actelor de vorbire are în vedere delimitarea între ceea ce se spune și ceea ce se realizează prin folosirea acestei unități comunicative. În baza acestei opoziții în structura semantică a enunțului se identifică două componente:

1) conținutul propozițional;

2) forța ilocuționară.

Conținutul propozițional reprezintă aspectul nominativ al enunțului. Prin această componentă enunțul codifică informaţia privind evenimentul, starea de lucruri din realitate desemnate.

Forța ilocuționară ține de aspectul acțional al enunțului. Aceasta valoare de natură comunicativ-pragmatică reprezintă o manifestare a scopului urmărit de locutor în situaţia dată de comunicare. Ea este dependentă de caracterul intenţional al comunicării. Operaţia care generează forţa ilocuţionară a enunțului este actul ilocuţionar, actul prin care vorbitorul își manifestă intenţia comunicativă, care ulterior este dedusă de interlocutor. Datorită acestui act semnificatul global al enunțului ajunge să reprezinte o entitate constituită ca rezultat al asocierii unui conținut propozițional cu o forță ilocuționară.

Să ilustrăm această distincție analizând următoarele enunțuri:

El pleacă mâine la țară. El pleacă mâine la țară? Pleacă mâine la țară!

Toate aceste enunțuri au în vedere aceeași stare de lucruri din realitate urmărind însă scopuri comunicative diferite: în primul enunț locutorul urmărește scopul de a-l face pe interlocutorul său să fie informat cu privire la o anumită stare de lucruri, prin cel de al doilea intenționează să obțină o informație cu privire la această stare de lucruri, iar prin cel de al treilea să-l determine pe interlocutor să realizeze o acțiune.

În același timp, comparând enunțurile:

Cine este el? Ce ai de gând să faci?,

observăm că ele se caracterizează prin aceeași forţă ilocuţionară (solicitare de informații), însă diferă în ce privește conţinutul lor propoziţional.

Așadar, prin conținutul său propozițional enunțul spune ceva despre ceva, iar prin forța sa ilocuționară el servește drept instrument pentru realizarea unei acțiuni. De exemplu, enunţul: *Îți promit să te duc vara la mare.*, pe lângă faptul că transmite o informaţie despre fapta pe care locutorul o va face, exprimă, totodată, și intenţia lui de a prezenta informația comunicată ca pe o promisiune.

Pentru descrierea variantelor discursive ale enunţului constituite prin asocierea la conţinutul referențial a valorilor ilocuţionare este evident că se impune pentru început identificarea acestor valori. După cum se știe, din cauza numărului mare de acte de vorbire întâlnite în comunicarea reală studiile de lingvistică nu prezintă o listă completă a valorilor ilocuționare. În acest caz, se dovedește foarte utilă clasificarea actelor de vorbire, acesta fiind unul dintre aspectele mult discutate în literatura de specialitate. Există numeroase modalități de clasificare a actelor de vorbire, cele mai cunoscute fiind clasificările propuse de J. Austin și J. Searle.

Pornind de la clasificările existente, care în majoritatea lor iau în considerare conţinutul propozițional și intenția comunicativă a enunțurilor, actele de vorbire sunt clasificate în următoarele subclase.

1) acte de vorbire de tip informaţional. Sunt actele care vizează vehicularea informaţiei în procesul comunicării. În conformitate cu acțiunile realizate prin intermediul lor, actele de acest tip se împart în două subclase: acte de vorbire asertive și acte de vorbire întrebare.

Asertivele sunt actele care desemnează anumite stări de lucruri, adică vizează transmiterea de informații către interlocutor. Cu aju-

torul lor locutorul face ca interlocutorul său să afle ceva în legătură cu un anumit eveniment. După modalitatea specifică prin care sunt comunicate informațiile, asertivele sunt și ele de mai multe feluri, și anume: afirmaţia / negaţia, presupunerea, predicţia, avertismentul, mărturisirea, denunţul etc. Actele de vorbire întrebare sunt folosite pentru obţinerea de informaţii, altfel spus, pentru a-l întreba pe interlocutor despre ceva.

2) acte de vorbire de tip acţional. Ele determină realizarea unei acţiuni de către participanţii la actul de comunicare. Actele de vorbire de acest tip îi permit vorbitorului: să-i ceară interlocutorului să realizeze o acţiune (cererea), să-i promită interlocutorului că el însuși va realiza o acţiune (promisiunea), să-i propună interlocutorului să realizeze împreună o acţiune (propunerea), să-l facă pe interlocutor să se prezinte undeva sau să participe la ceva (invitaţia), să-i ceară interlocutorului permisiunea de a realiza o acţiune (cererea de permisiune), să-i permită / interzică interlocutorului să realizeze o acţiune (permisiunea / interdicţia). După gradul de obligativitate a acțiunilor impuse, actele de vorbire din clasa cererii sunt de mai multe feluri: ordinul, porunca, îndemnul, povaţa, rugămintea, solicitarea, sfatul, deconsilierea etc.

3) acte de vorbire expresive. Sunt actele de vorbire referitoare la relația dintre oameni și la comportamentul lor social. Cele mai frecvente specii de acte expresive sunt: salutul, mulţumirea, complimentul, lauda, felicitarea, scuza, regretul, critica, reproșul, acuzaţia etc.

4) acte de vorbire declarative. Sunt actele care instituie o nouă stare de lucruri prin faptul de a declara ceva, de obicei, într-un anumit cadru instituţional. Prin rostirea enunțului respectiv vorbitorul modifică realitatea în acord cu conţinutul propoziţional exprimat. Distingem următoarele specii de acte de vorbire declarative: acte de vorbire care exprimă acţiuni manifestate sub forma unor declaraţii sau decizii (diferite formule testamentare, numirea într-un post, disponibilizarea, învinuirea, arestarea, sentinţe de condamnare și de achitare etc.) și acte de vorbire care implică acţiuni ce se manifestă în situaţii ceremoniale sau ritualice (botezul, binecuvântarea, căsătoria, denumirea unor fiinţe sau lucruri etc.).

Variantele discursive ale enunțului datorate actului ilocuționar

Variantele de acest tip sunt niște structuri derivate constituite prin asocierea la conţinutul reprezentativ, nominativ al enunţului a unor valori care exprimă rolul cu care acesta este folosit în cadrul schimburilor verbale.

Cele două componente ale semnificatului global al enunţului, conținutul propozițional și forța ilocuționară, au o motivare diferită și, în consecinţă, manifestă o anumită independenţă unul în raport cu cealaltă. Aceasta se explică prin faptul că semnificatul referenţial se constituie ca rezultat al raportului stabilit între enunţ și situaţia denotată. La rândul său, forța ilocuționară a enunțului are la bază intenţia comunicativă a vorbitorului fiind astfel de natură subiectivă. Toate acestea fac ca același conţinut propoziţional să poată fi asociat, în situaţii diferite de comunicare, cu diferite forţe ilocuţionare. De exemplu, enunţurile:

El citește o carte. El citește o carte? El trebuie să citească o carte! Îl rog să citească o carte. Îi propun să citim o carte.

reprezintă diferite actualizări discursive ale aceleiași structuri de bază, deosebindu-se astfel sub aspectul valorii lor ilocuționare. Astfel, din acest punct de vedere enunțurile de mai sus apar ca aserţiune, întrebare, cerere, rugăminte, propunere.

Având în vedere că valorile ilocuționare dispun, în structura enunțului, de mărci specifice, ar trebui să admitem că a descrie variantele discursive înseamnă, de fapt, a identifica indicii care semnalizează forța ilocuționară atribuită enunțului.

Este știut că drept indice ilocuționar de bază funcționează structura sintactică a enunțului. Despre realizarea actelor de vorbire printr-o structură sintactică specializată se vorbește doar în cazul triadei aserțiune – întrebare – cerere. Astfel, aserțiunile au ca formă prototipică de manifestare enunţurile asertive (*Elevul învaţă o poezie.*), întrebările se manifestă prin enunţurile interogative (*Ce face elevul?*), iar cererile, prin enunţurile imperative (Învăţă poezia!).

Dat fiind că deosebirile mai subtile în exprimarea valorilor ilocuționare nu se pot sprijini pe forma însăși a frazelor, acestea sunt marcate, în structura enunţului, nu doar prin mijloace de natură morfosintactică, ci și cu ajutorul unor mijloace lexicale definite drept verbe performative. În acest caz actele de vorbire sunt realizate, de regulă, prin structuri cu sintaxă enunţiativă care înglobează în structura lor un astfel de verb.

Prezentăm în continuare câteva enunțuri care ilustrează modul în care verbul performativ le conferă o anumită valoare ilocuționară:

– promisiune: *Promit să învăț poezia.*
– felicitare: *Te felicit că ai învățat poezia.*
– reproş: *Iarăși nu ai învățat poezia.*

În același timp, trebuie observat că există situații când unul și același conţinut propoziţional poate fi asociat cu mai multe forțe ilocuţionare diferenţiate situaţional. Este vorba în acest caz de așa-numitul cumul de valori ilocuţionare. De exemplu, enunțul *Am să vin mâine acolo*. poate fi interpretat ca fiind o aserţiune (vorbitorul îl informează pe ascultător cu privire la planurile sale de a doua zi), o promisiune, iar, în anumite condiții contextuale, ar putea fi perceput și ca o ameninţare.

* * *

După cum am încercat să demonstrăm în cele de mai sus, orice variantă a enunţului are la bază o construcție prototipică la care se adaugă anumite valori suplimentare determinate contextual. Astfel, diferitele variante discursive ale enunţului se definesc atât printr-o componentă semantico-sintactică comună, cât și prin anumite valori de natură pragmatică dictate de contextul concret de funcționare. Pornind de la specificul straturilor de semnificație care se suprapun structurii referențiale a enunțului, am delimitat următoarele două tipuri de variante discursive ale enunțurilor:

1. variantele enunţului constituite ca rezultat al reorganizării conţinutului reprezentativ, nominativ din perspectiva structurii predicative și a celei informaţionale;

2. variantele enunţului constituite prin asocierea la conţinutul reprezentativ, nominativ a unor valori modale, situaţionale și ilocuţionare.

În felul acesta, descrierea variantelor discursive ale enunțului a implicat examinarea modului în care cele două structuri, predicativă și informațională, se corelează cu structura lui referențială, precum și modul în care acestei structuri i se asociază diferitele valori ale componentelor deictică, modală și ilocuționară.

III. Actele de vorbire, unități ale discursului

Actul de vorbire este o unitate comunicativă minimală fiind realizată în discurs sub forma unui enunţ, utilizat în situații de comunicare concrete, asociat cu o forță ilocuționară care exprimă o anumită intenție comunicativă a locutorului. În funcţie de intenția vorbitorului și de statutul acestuia, același enunț poate performa diverse acte de vorbire. Exemple elocvente au fost comentate în literatura de specialitate, cum ar fi enunțul *Adu-mi cafeaua!* care poate fi interpretat ca ordin, dacă emițătorul este șef, iar receptorul, secretară sau ca o simplă solicitare, dacă emițătorul este mama, iar receptorul, fiica (Ionescu-Ruxăndoiu, 2003, p. 28). Actele de vorbire se exprimă prin mijloace de limbă aferente, există în limbă autonom, pot fi clasificate și descrise, dar în discurs, ele sunt întrebuințate sub formă de „succesiuni de acte, organizate în conformitate cu anumite principii și reguli" (idem, p. 41), având, astfel, valență discursivă.

Teoria actelor de vorbire a fost formulată pe terenul filosofiei limbajului, mai bine zis, în cadrul unei direcţii noi din filosofia limbajului, cea a „limbajului în acțiune". Teza centrală a acestei teorii este că nici cuvântul, nici propoziția, nici fraza nu reprezintă unitatea minimală de comunicare, ci *producerea* acestora în momentul în care se realizează *actul de vorbire*. „Sloganul" acestei teorii este următorul: *a vorbi înseamnă a face*, altfel spus, *cuvintele sunt parte a faptelor* (Huang, 2009, p. 1002).

Într-adevăr, după cum se constată în urma cercetărilor, „funcția limbajului chiar și în fraze declarative nu este într-atât de a descrie lumea, cât de a îndeplini acțiuni: cum ar fi ordinul, promisiunea, botezul" (Moeshler, Aushlin, 2005, p. 187).

J.L. Austin a observat că, odată cu semnificația unui enunţ, emițătorul, în anumite împrejurări în care are loc enunțarea, poate transmite receptorului și ideea de a face ceva. A fost destul de încurajatoare mutarea accentului de pe *ce spunem* pe *ce facem* cu ajutorul cuvintelor. Tendinţa spre studierea limbajului în acţiune devine tot mai evidentă. Sub acest unghi de vedere, nu mai este cercetat modul în care limba este organizată sub aspect formal, ci felul în care este folosită în comunicare, într-un context concret, așa cum este utilizată de către un emițător concret, urmărindu-se și efectul pe care limbajul poate să-l aibă asupra receptorului. J.L. Austin deosebește semnificația cuvintelor (ce ține de

semantica limbii), pe de o parte, și actul realizat prin rostirea acestor cuvinte semnificative (ce ține de activitatea propriu-zisă de vorbire), pe de altă parte. În timpul enunțării, vorbitorul, pe lângă ceea ce spune explicit prin sensul cuvintelor, include și „nespusul", care poate fi reconstituit doar prin analiza circumstanțelor în care a avut loc comunicarea. Asemenea enunțuri au întotdeauna și un „rol ilocuționar", acela de a face ceva ca urmare a producerii lor. „...*a spune* ceva este *a face* ceva", menționează J.L. Austin (Austin, 2003, p. 32). În continuare, Austin menționează că efectuarea unui *act locuționar* este și realizarea unui *act ilocuționar*. Astfel, atunci când producem un act de vorbire, vom performa totodată acte ca:

− a pune o întrebare ori a da un răspuns,
− a da o informație, ori o asigurare, ori un avertisment,
− a anunța un verdict sau o intenție,
− a pronunța o sentință,
− a face o numire, ori un apel, ori o critică,
− a identifica ori a descrie ceva (Austin, 2003, p. 98).

Cu alte cuvinte, după cum s-a menționat în literatura de specialitate, teza principală a acestei teorii este următoarea: *orice rostire într-un act de vorbire este și acțiune*, iar „semnificația unui „act de vorbire" este funcția sa; ca și funcția oricărei exprimări lingvistice, ea se bazează pe convenții lingvistice, care, întrucât se raportează la modalități de acțiune, nu la acțiuni singulare, devin reguli generale într-o doctrină despre „cele-ce-nu-sunt-la-locul-lor" (Boboc, p. 8). În aceeași lucrare, se menționează că „teoria „actelor de limbaj" ridică problema dependenței semnificației nu de simpla utilizare în limbă, ci de contextul acțional al rostirii, de faptul rostirii, aceasta din urmă nefiind simplă spunere, zicere, enunțare a ceva, în alți termeni, limitele nu numai ale spusei, ci și ale nespusei – problemă ce ţine de studiul comunicării umane pe fondul acţiunii și al comportamentului" (idem).

Teoria actelor de vorbire a contribuit esențial la reconsiderarea postulatului conform căruia scopul principal al limbajului este acela de a descrie lumea, iar enunțurile (cu excepția celor imperative și a celor interogative) trebuie evaluate ca adevărate (dacă descriu un fapt real) sau false (dacă nu se referă la un fapt care s-a întâmplat în lume). Odată cu apariția termenului „act de vorbire", lingviștii își îndreaptă atenția spre

problematica pragmaticii, punându-se accentul pe funcția comunicativă a limbajului care „umbrește" într-o oarecare măsură funcția informațională a limbii proprie structuralismului. După cum se menționează în lucrările de specialitate, John Austin a observat că „numeroase fraze, care nu sunt nici întrebări, nici fraze imperative și nici exclamații, nu descriu de fapt nimic și nu pot fi evaluate drept adevărate sau false. Nu numai că ele nu se utilizează pentru descrierea realităţii, dar se folosesc de fapt pentru modificarea acesteia: ele nu spun nimic despre starea prezentă sau trecută a lumii, ci schimbă sau încearcă să schimbe lumea" (Reboul, Moeschler, 2001, p. 22-23). Fenomenul pe care John Austin l-a numit *iluzie descriptivă* nu poate constitui nici pe departe scopul fundamental al limbajului. Într-un enunț ca *Îți ordon să faci ordine în casă!* emițătorul vrea să schimbe starea de fapt a situației: să treacă de la dezordine la ordine. Enunțuri de tipul acesta nu mai pot fi evaluate ca adevărate sau false. Dar, menționează John Austin, nici nu sunt „imposibil de evaluat: evaluarea lor se face în termeni de reușită sau de eșec." (idem, p. 23,). Dacă receptorul mesajului va accepta ordinul, atunci enunțul va fi calificat ca reușit, iar dacă nu-l va accepta, invocând un oarecare motiv (lipsă de timp, durere de cap, lene etc.), atunci enunțul va fi calificat ca eșec. Această „iluzie descriptivistă" a planat până la începutul secolului XX și a menținut pe prim plan calitatea limbii de mijloc de descriere a realității, Abia, în anii 60 ai secolului al XX-lea, J. Austin și J. Searle enunță teza că „funcția esențială a limbajului este de a acționa asupra lumii mai mult decât a o descrie" (Rovența-Frumușani, 2005, p. 38). Dimensiunea intențional-acțională a limbajului a apărut ca urmare a recunoașterii faptului că limbajul nu are doar funcție descriptivă. La fel de importantă, este funcția acțională, care permite vorbitorilor nu doar să descrie, ci și să acționeze asupra realității, adică să ceară, să roage, să îndemne, să mulțumească, să facă o invitație etc., producând astfel enunțuri despre evenimentele din realitate, a căror semnificație nu se reduce la condiția lor de adevăr, ci reclamă și intenția cu care sunt utilizate în comunicare. În felul acesta, vorbirea echivalează cu acțiunea, limbajul fiind văzut ca instrument folosit pentru realizarea unor acțiuni orientate spre obținerea anumitor rezultate. Această constatare este în opoziție cu opinia conform căreia funcția de bază a limbii ar fi descrierea realității.

Deci traseul investigator al acestei problematici s-a centrat pe căutarea răspunsului la întrebarea: cum se pot efectua cele mai diverse ac-

țiuni utilizând cuvintele într-un act concret de vorbire? Încă J. Austin a observat că „orice fraza completa corespunde îndeplinirii, cel puţin, a unui act de limbaj, că actele de limbaj și frazele prin care acestea sunt îndeplinite pot fi văzute ca un mijloc convenţional pentru a exprima și realiza intenții" (Reboul, Moeschler, 2001, p. 25) Mai târziu, J. Searle a contribuit la distingerea a două elemente în cadrul frazelor date: 1) *forța ilocuționară* care se referă la însuși actul de vorbire performat și 2) *conținutul propozițional* care vizează conţinutul actului de vorbire respectiv. De exemplu, continuă J. Searle, în fraza „Îţi promit ca vin mâine", „Îţi promit" este marca forţei ilocuţionare, iar „vin mâine" este marcă a conţinutului propoziţional (idem, p. 25).

Pe parcursul cercetărilor, s-a ajuns la concluzia că *forța ilocuționară* este pilonul pe care se fundamentează teoria actelor de limbaj. Acest concept cuprinde *intenția ilocuționară* a vorbitorului precum și anumite efecte pe care le implică ascultătorul. S-a menționat în literatura de specialitate că „deși marcat de intenţionalitate, actul de limbaj nu reprezintă un act decât cu acceptarea ca atare a Celuilalt (receptorului implicat activ în construirea schimbului). Reacţia sa va fi preluată, acceptată sau corectată de co-enunţător și astfel apare posibilitatea derulării pe mai departe a schimbului" (Bonta, p. 45). John R. Searle menționează că, de exemplu, o rugăminte și un ordin au aceeași intenție ilocuționară, fiindcă ambele sunt încercări de a-l determina pe ascultător să facă ceva, dar ele pot avea forțe ilocuționare diferite în funcţie de nivelul de implicare (pozitivă sau negativă) a ascultătorului (vezi și Fârte, 2004, p. 58). Deci nu doar intenția vorbitorului contează. E necesară și concentrarea pe interpretarea pe care i-o dă actului de vorbire performat ascultătorul, adică Celălalt. Cu alte cuvinte, *recunoașterea* de către receptor a intenției emițătorului are o deosebită importanță în reușita unui act de vorbire.

Așadar, actul de limbaj are anumite caracteristici pe care le-a detaliat cu discernământ cercetătoarea Daniela Rovența-Frumușani. Le vom expune pe scurt:

1) actul de limbaj are o forță ilocuționară care vizează transformarea realității prin rostirea anumitor cuvinte care provoacă anumite schimbări ale acesteia. Deci actul de vorbire este *o acțiune*;

2) actul de vorbire transmite anumite intenții care trebuie să fie recunoscute de către interlocutor. Altfel spus, actul de vorbire este *intențional*;

3) reușita actului de vorbire este condiționată de îndeplinirea anumitor condiții, legate de persoanele și de circumstanțele utilizării actului. Prin urmare, actul de vorbire este *convențional*;

4) în descifrarea corectă a unui act de vorbire, un rol important îl are contextul. Numai în context se poate găsi corect intenția emițătorului. Aceasta înseamnă că actul de vorbire este *contextual* (Rovența-Frumușani, 2005, p. 31).

Analiza actelor de vorbire se poate face din două perspective: acțională și interacțională. Analiza acțională a actelor de vorbire se încadrează în teoria clasică a actelor de vorbire, teorie elaborată de J. Austin și discipolii săi, în cea mai mare parte, J. Searle. Această analiză se face la nivelul enunțului și stabilește 1) valoarea ilocuționară a enunțului, 2) tipul de situație de comunicare în care se utilizează actul de vorbire, 3) relevarea și descrierea mărcilor ilocuționare întrebuințate pentru realizarea acestei valori, precum și 4) identificarea condițiilor de reușită sau nereușită a realizării lor. Analiza interacțională se face la nivelul discursului, urmărindu-se înlănțuirea a cel puțin două acte de vorbire ca elemente ale unor secvențe interacționale, dintre care unul inițiază perechea de adiacență și altul care o încheie.

Fără să pretindem la soluționarea definitivă a problemelor enunțate supra, în studiul de față ne vom axa pe analiza acțională a actelor e vorbire, oprindu-ne la teoria clasică a actelor de vorbire. Vom urmări aspecte legate de forță ilocuționară, de conținutul propozițional, precum și de mărcile lor sintagmatice, adică mijloacele de exprimare. Analiza interacțională, deși foarte importantă pentru comportamentul discursiv al actelor de vorbire nu se încadrează în spațiul problematic al lucrării de față.

Teoria actelor de vorbire

Teoria actelor de vorbire a fost dezvoltată de J.L. Austin în lucrarea *Cum să faci lucruri cu vorbe* (1962). El se consideră întemeietorul acestei teorii, dar nu a făcut-o pe loc gol. Cel puțin trei nume notorii au contribuit la conturarea acestei teorii înaintea lui J.L. Austin: Humboldt (1769-1859), care a scos în evidență aspectul *energeia* (acțiune verbală și act de vorbire) al limbii în raport cu aspectul ei de ergon (produs și formă), inițiind studiul limbii ca activitate, Karl Buhler (1879-1963), care a introdus în circuitul lingvistic pentru prima oară termenii *emițător*,

mesaj și *receptor* și Ludvig Wittgenstein (1889-1951), care a identificat „jocurile de limbaj". Ulterior, teoria lui J.L. Austin a fost valorificată într-un val de discuții între lingviști și filosofi. Nume remarcabile ale lingvisticii au încercat să pătrundă în esența concepțiilor lui J.L. Austin și și-au expus părerile, de multe ori critice, în operele lor: Emile Benveniste (1902 –1976), P.F. Strawson (1919 –2006), E. Coseriu (1921-2002), John Searle (n. 1932) etc. În studiile respective, două aspecte ale problemei sunt clar elucidate: descrierea actului de limbaj ca pe o forţă ilocuţionară aplicată unui conţinut propoziţional și clasificarea actelor de limbaj care, cum e și firesc, conține fluctuații de la cercetător la cercetător. Vom încerca să evidențiem aportul acestor cercetători în consolidarea și evoluția teoriei actelor de vorbire.

S-a menționat în lucrările de referință că J.L. Austin ajunge la teoria actelor de limbaj plecând de la teoria „jocurilor de limbaj" a lui Ludvig Wittgenstein, înscrisă în preocupările filosofiei limbajului privind raportul dintre semnificație și întrebuințare. L. Wittgenstein menționa că expresia „joc de limbaj" trebuie să evidenţieze că vorbirea limbajului este o parte a unei activităţi (Wittgenstein, 2004, p. 105). Noi „facem cu propoziţiile noastre lucrurile cele mai diferite. Să ne gândim numai la exclamaţii, cu funcţiile lor complet diferite: *Apă! La o parte! Au! Ajutor! Bine! Nu!* (idem, p.106 -107). Reiese că semnificaţia unui cuvânt este folosirea lui în limbaj, conchide autorul (idem, p.117). „Ne putem închipui, de asemenea, menționa L. Wittgenstein, că întregul proces de folosire a cuvintelor (...) este unul din acele jocuri cu ajutorul cărora copiii învaţă limba lor maternă. (...) Eu voi numi și întregul: limbajul și activităţile cu care se împletește el, „joc de limbaj" (idem, p. 95). Astfel, jocurile de limbaj reprezintă numeroase tipuri de enunțuri pe care le creează interlocutorii în timpul comunicării, respectând anumite reguli (roluri), specifice fiecărui participant la comunicare. Lista de astfel de enunțuri, puse în evidență de L. Wittgenstein, este următoarea:

a da ordine și a acţiona potrivit ordinelor,
a descrie un obiect după înfăţișarea lui sau după măsurători,
a construi un obiect pe baza unei descrieri,
a relata un eveniment,
a formula presupuneri despre un eveniment,
a formula și testa o ipoteză,

a prezenta rezultatele unui experiment în tabele și diagrame,
a născoci o poveste și a o citi,
a juca teatru,
a cânta melodii ale unor dansuri,
a dezlega ghicitori,
a face o glumă; a o spune,
a rezolva o problemă de aritmetică practică,
a traduce dintr-o limbă în altele,
a ruga, a mulţumi, a blestema, a saluta, a se ruga (idem, p. 105).

Sunt elocvente în această ordine de idei observațiile pe care le face cercetătorul Gorun Manolescu asupra jocurilor de limbaj:

1. Rolurile nu sunt legitimate prin ele însele, ci sunt obiectul unui contract, explicit sau nu, între jucători.

2. Dacă nu există reguli, nu există nici joc. Chiar și o modificare minimă a unei reguli alterează natura jocului inițial și marchează trecerea la altul.

3. Fiecare enunț trebuie să fie gândit ca o „mutare" în cadrul unui joc (Manolescu).

Dacă în timpul conversației se schimbă regulile sau rolurile, se schimbă și jocul, trecându-se la alt sistem de gândire. Astfel, L. Wittgenstein, prin teoria jocurilor de limbaj, a avansat cercetările sale trecând de la ideea dominantă la începutul carierei sale, precum că există o corespondență precisă între limbaj și realitate, la ideea că, prin întrebuințare, „mișcarea" limbajului recreează de fiecare dată lumea. Cu alte cuvinte, remarcă G. Manolescu, „rolul de bază al limbajului se schimbă fundamental. De la unul pasiv, descriptiv, așa cum era văzut în Witt. I., el devine unul activ, inovator ca o consecință a „jocurilor de limbaj" puse în evidență de Witt. II...." (idem).

Contribuția lui Karl Buhler (1879-1963) la conturarea teoriei actelor de vorbire constă în faptul că a așezat limbajul pe axa comunicării, introducând în circuitul ştiinţific, pentru prima oară, termenii de emiţător, mesaj și receptor. În plus, face o distincţie netă între limba ca fenomen și limba ca obiect de cercetare, ca produs. În opinia lui K. Bühler, limbajul ne este dat la început ca *produs*. Cu descrierea funcțiilor limbajului și cu identificarea rolului important al deicticilor în limbă, Karl Buhler deschide o perspectivă modernă în studiul limbajului. În lucrarea sa *Teoria*

limbii (1934), Karl Bühler constată, după cum s-a menționat în literatura de specialitate, că vorbirea poate fi concepută ca expresie în raport cu emiţătorul, ca reprezentare în raport cu mesajul și ca apel în raport cu destinatarul. Cercetătorul distinge trei etape de evoluţie a limbajului cărora le corespund următoarele funcţii: funcţia de a exprima o stare interioară; funcţia comunicativă și de declanșare a limbajului; funcţia descriptivă ori reprezentativă. În consecinţă, el distinge următoarele funcţii lingvistice: expresivă (numită și interjecțională), reprezentativă (referențială) și apelativă (persuasivă, retorică). Toți lingviștii care s-au ocupat de funcțiile limbii fac trimitere la lucrările sale.

Emile Benveniste (1902-1976), întemeietorul lingvisticii enunţării, a pus bazele modelului de orientare pragmatică în studiul limbii. Cercetătorul definea enunțarea ca „punerea în acțiune a limbii într-un act individual de utilizare" (Benveniste, 2000, p. 68) și sublinia că deși între enunţ și activitatea de enunţare există o legătură strânsă, distincţia dintre ele nu trebuie pierdută din vedere pentru a putea releva particularităţile fiecărui context comunicativ în structura enunţului. Adică, enunțarea nu este altceva decât „actul de producere a unui enunț și nu textul enunțului" (Păduraru, 2009, p. 58). Pentru ca activitatea de enunțare să se poată desfășura, sunt necesare anumite situații de comunicare și mijloace speciale de performare a enunțării. Emile Benvenist consideră actul enunțării ca pe un act individual, deși sublinia că enunțarea implică un emițător și un receptor, fiind de tip conversațional. În felul acesta, prin teoria enunțării, s-a produs o cotitură în studiile lingvistice, inițiindu-se trecerea la lingvistica acțională, bazată pe ideea lui Ludvig Wittgenstein că limba este o formă de comportament, iar de aici la teoria actelor de vorbire.

Analiza lui Eugeniu Coşeriu porneşte de la Humbolt, dar se apropie de teoria actelor de limbaj prin intermediul celor două lucrări de primă mărime în lingvistica modernă: *Teoria limbii* de Karl Buhler și *Curs de lingvistică generală* de Ferdinand de Saussure. Pentru Eugen Coșeriu, dihotomia saussuriana limbă / vorbire reprezintă distincția între sistem și realizarea lui. Limba se definește ca un fapt abstract cu trăsături opozitive, caracteristice sistemului, iar vorbirea nu este altceva decât realizarea acestui sistem în situații concrete, ancorate în timp și spațiu, cu participarea unui singur vorbitor sau a mai multor vorbitori. Ceea ce se apropie de

teoria actelor de vorbire în concepția lui Coseriu este faptul că numai „în timpul și în actul vorbirii" pot fi înregistrate creații individuale, concrete, iar „tot ceea ce este repetitiv în actul vorbirii constituie *limbă*" (Constantinescu, 2006, p. 60). „În viziunea coșeriană limba nu este reprezentată de cuvintele indivizilor, fiindcă a vorbi înseamnă întotdeauna a vorbi o limbă, ci ca activitate a limbajului" (ibidem). Pentru Eugen Coșeriu, importantă este vorbirea. Aceasta conţine, ca activităţi de limbaj indisociabile, energeia și ergon ale lui Humboldt. Este bine cunoscută importanţa pe care o atribuia Eugeniu Coșeriu receptorului în comunicare.

Recunoscând teoria lui J. L. Austin și fiind și succesorul acestuia, John Searle continuă cercetările în domeniul pragmaticii lingvistice, contribuţia acestuia fiind exprimată prin formalizarea actelor de vorbire. Cercetătorul a arătat că folosirea sau vorbirea unei limbi implică anumite reguli – forme de guvernare, conducere a comportamentului. Acestea sunt de două tipuri:

- *Reguli de îndrumare, regulatoare (regulative rules)* – nu sunt altceva decât „forme de comportament independente" (Searle, 1969, p.33) sau reguli care coordonează și favorizează formarea unor deprinderi concrete într-un anume context social sau într-o situaţie. Aceste reguli, de obicei, iau forma unor acţiuni obligatorii: achitarea taxei de călătorie, deconectarea telefonului mobil într-o bibliotecă, sală de lectură, teatru, sală de concerte etc.
- *Reguli constitutive (constitutive rules)* – „sunt acele reguli care creează sau definesc noi forme de comportament". Ele apar în forma *X este considerat Y sau X este considerat Y în contextul C* (idem, p.35). Spre exemplu, în fotbal, un gol este luat în calcul când un jucător înscrie mingea în poarta adversarului în timpul jocului. Folosind formula lui John Searle vom obţine – *Luarea în calcul a unui gol* este considerată ca *înscrierea mingii în poarta adversarului* în *contextul jocului de fotbal.* Aceste reguli constitutive nu mai sunt valabile în afara desfășurării jocului de fotbal sau în desfășurarea altor jocuri, golul pentru jocul de golf este considerat în aria altor reguli constitutive.

Reiese că cele menţionate supra trebuie să stea la baza studierii limbii în acţiune. Provocarea a fost lansată de J.L. Austin. Succesorul său, John Searle, a constatat că, de fapt, posibilităţile reale de a folosi limba în acţiune sunt limitate.

Cercetătorul identifică 5 posibilităţi, și anume:
1) putem spune celorlalţi cum sunt lucrurile;
2) îi putem determina pe alţii să facă anumite lucruri;
3) ne putem angaja noi înșine să facem anumite lucruri;
4) putem exprima propriile sentimente și aptitudini;
5) putem schimba realitatea prin anumite fraze (idem, p. 44-45).

Pornindu-se de la aceste posibilități, au fost identificate sute de acte de vorbire, au fost operate zeci de clasificări și descrieri, au fost aduse mii și mii de exemple ilustrative, s-a actualizat un număr impresionant de interpretări, astfel încât teoria actelor de vorbire s-a constituit într-un domeniu important al pragmaticii și a evoluat prin contribuția notabilă a mai multor cercetători. Prin cele menționate supra, am încercat să punem la dispoziția celor interesați de „limbajul în acțiune" informații, pe cât posibil, utile.

Constatativ / performativ

În procesul de comunicare, interlocutorii își transmit unul altuia diverse mesaje prin intermediul enunțurilor, unități comunicative folosite în anumite situații cu intenții diferite. Analizând cele trei tipuri de propoziții din manualele de gramatică – enunțiative, interogative și exclamative, se poate observa că acestea au o structură sintactică aferentă intenției comunicative pe care o comportă, adică *a spune*, *a întreba* și *a exclama*. În realitate, există mult mai multe intenții comunicative care nu pot fi exprimate doar prin mijloace morfosintactice responsabile de forma enunțului. Este nevoie de mijloace suplimentare de marcare, în special, de anumite unități lexicale, numite *verbe performative*. „Performativul (de la engl. *perform* „a efectua, a realiza, a face") este un verb a cărui utilizare la persoana I, singular, timpul prezent, modul indicativ, diateza activă (de ex.: *cer, rog, promit, propun, felicit, aprob, anulez* etc.) echivalează cu realizarea unei acțiuni" (Bărbuță, 2017, p. 22-34).

Teoria actelor de vorbire a avut un cuvânt de spus în această privință. Primul pas l-a constituit distincţia între enunţul constatativ și cel performativ, efectuată de fondatorul teoriei J. L. Austin. Enunţurile constatative sunt caracterizate prin valoare de adevărat/fals, iar enunţurile performative sunt caracterizate prin reușită / nereușită. Acesta afirmase că enunţurile care descriu lumea, sunt constatative, iar cele care realizează o acţiune, recreând lumea, prin emiterea lor, sunt performative.

Astfel, J. L. Austin a observat că unele propoziții nu sunt întrebuințate pentru a face o afirmație și deci nu se poate spune că sunt adevărate sau false ca în (1a) *Bună dimineața!* (1b) *La revedere!*; altele se folosesc pentru a face afirmații și pot fi supuse testului adevărat/fals ca în (2a) *Canapeaua e comodă.* (2b) *Chișinăul este un oraș verde.* (2c) *Iurii Gagarin a efectuat primul zbor în cosmos la 12 aprilie 1964.* și, în sfârșit, unele propoziții sunt utilizate atât pentru a spune ceva (a face o afirmație), cât și pentru a face ceva ca în (3a) *Declar ședința deschisă.* (3b) *Numesc copilul Gheorghe!* (3c) *Promit să-ți restitui banii mâine.* Acestea se caracterizează prin proba de reușită/nereușită.

Enunțurile (2a-c) se numesc constatative și descriu o realitate preexistentă emiterii lor. Asta pentru că doar descriu acțiunea pe care o exprimă, nu o realizează. De aceea enunțurile constatative se folosesc pentru a constata ceva, a face o afirmație, ele fiind calificate drept adevărate sau false.

Enunțurile (3a-c), sunt numite enunțuri performative. Rostirea lor creează o nouă realitate, o acțiune: *Declar ședința deschisă!* constituie chiar actul de a declara deschiderea unei ședințe. Din această cauză, ele, pe lângă aspectul declarativ, au și unul efectiv, exprimând realizarea practică a unei acțiuni, „performarea" unei acțiuni, și pot fi calificate doar drept reușite sau nereușite.

Potrivit lui J. L. Austin, „condițiile de reușită/nereușită ale unui enunț performativ ţin de convenționalitatea actului performat de participanții la dialog, de adecvarea persoanelor la respectiva situație de comunicare, de circumstanțele în care se desfășoară dialogul, de constrângeri, accidente, neînţelegeri, varietăţi de greşeli etc" (Moldovanu, 2004). J. L. Austin a menționat că pentru ca performativele să fie „funcționale" (successful or 'felicitous), ele trebuie să îndeplinească o serie de condiții. De ex., una din condițiile pentru ca actele de vorbire să numească este aceea ca vorbitorul să fie recunoscut de comunitatea sa ca având autoritate pentru a performa aceste acte de vorbire: pentru *a ordona*, condiția este ca vorbitorul sa aibă autoritate asupra destinatarului; pentru *a promite*, condiția este că vorbitorul să promită ceea ce destinatarul vrea să se întâmple. J.L. Austin le-a numit 'felicity conditions' și distinge 3 tipuri:

(1) Trebuie să existe o procedură convențională acceptată care sa aibă un anumit efect. De asemenea, este important ca persoanele și circumstanțele să fie adecvate pentru realizarea procedurii.

(2) Procedura trebuie să fie executată în mod corect și complet.

(3) Condiţiile de sinceritate. Acestea prevăd că persoanele trebuie să aibă gândurile necesare, sentimentele și intențiile, după cum se specifică în cadrul procedurii și să se comporte în mod corespunzător celor prevăzute de procedură. În cazul în care este specificat un anumit comportament, atunci părțile în cauză trebuie să-l respecte întocmai.

Nerespectarea uneia dintre condițiile sus-menționate va transforma enunțurile performativele în nereușite. Deficiențele de executare „fac ca actul de vorbire să fie vid, fie pentru că acesta nu este recunoscut ca atare, fie pentru ca este viciat de o executare a procedurii" (idem). În cazul în care condițiile (1 sau 2) nu sunt respectate, atunci are loc ceea ce J.L. Austin descris ca fiind un „rateu". De exemplu, dacă o ceremonie de căsătorie se efectuează într-un loc neautorizat, înseamnă că violează condiția din (1), săvârșind astfel un rateu. Același lucru este valabil pentru un preot care nu botează copilul în biserică, pentru că în acest caz, condiția (2) nu este îndeplinită. Dacă, în religia catolică, un mire nu spune exact cuvintele care sunt în mod convențional stabilite pentru o Biserică catolică pentru ceremonia de căsătorie, se încalcă condiția (3) etc. (A se vedea mai multe în: Huang, 2009, p. 1001-1002).

Alte exemple discutate în sursa citată:

(4a) *Prințesa Diana a decedat într-un fatal accident de automobil, dar eu nu cred asta.* (*Princess Diana died in a fatal car crash in Paris, but I don't believe it.*) Este încălcată condiția (3). Sau în cazul în care cineva rostește ca în (5b) *Sunt sigur ca soția lui John este feministă.* (*I'm sure John's wife is a feminist.*), atunci când se știe că John nu este căsătorit, apoi presupunerea sa nu va fi valabilă, pentru că este încălcată condiția din (2).

J. Searle a dezvoltat condițiile de reușită ale lui J.L. Austin într-o nouă clasificare și le-a grupat în patru categorii de bază, și anume: (1) conținutul propozițional (ceea ce transmite actul de vorbire), (2) starea de pregătire (convingerea că vorbitorul va realiza acțiunea transmisă de actul de vorbire respectiv), (3) starea de sinceritate (actul urmează să fie efectuat sincer) și (4) condiția esențială (intenția vorbitorului de a efectua sincer o anumită acțiune trebuie să fie recunoscută de destinatar; adică intenția exprimată prin cuvinte sau intonație poate fi cu siguranță atribuită vorbitorului) (Huang, 2009, p. 1004).

Enunțurile performative se caracterizează prin:

1) „ele nu „descriu", nu „vorbesc despre", nici nu constată ceva, nu sunt „adevărate sau false"; enunţarea propoziţiei este sau face parte din efectuarea unei acţiuni, despre care, iarăși, nu s-ar afirma în mod normal că spune (...) ceva" (Austin, 2003. p. 26). Astfel, ele nu sunt folosite intenționat pentru a spune ceva adevărat sau fals despre ceva, utilizarea lor constituind o acțiune (sau parte a unei acțiuni): *a numi, a boteza, a declara război, a declara căsătoria, a promite*. Printre aceste enunțuri, unele țin de comportamentul convențional sau ritual ca în (3a-b), altele – nu, ca în (3c).

2) în unele cazuri, verbul performativ, deoarece numește acțiunile, ca în (3a-b), este elementul esențial al enunțului și nu poate fi omis. În altele, verbul performativ poate fi omis fără să fie modificat conținutul actului de vorbire *promisiune* ca în (6) *Îți voi restitui banii mâine*. Cu alte cuvinte, nu se poate boteza un copil fără a folosi verbul *a boteza și un nume*. În schimb, se poate promite ceva, fără a folosi verbul *a promite* ca în (6) (Huang, 2009, p. 1001).

În felul acesta, enunţul performativ se deosebește de enunţul constatativ prin: a) imposibilitatea de a fi evaluat în termenii adevărat/fals, ci prin opoziţia reușit/nereușit și b) prin faptul că ţine de acţiune, nu de vorbire. Enunţul (7) *Vă declar căsătoriţi!* înseamnă chiar actul de a oficializa o căsătorie.

Clasa performativelor se limita la început doar la utilizarea în cadrul diferitor ritualuri. Mai târziu, J.L. Austin a lărgit aria de folosire a lor, considerând ca ele pot avea utilizări foarte variate. În literatura de specialitate, se subliniază că în cazul performativelor, accentul cade pe acțiunea împlinită prin enunţare și nu pe *enunţul* propriu-zis. Exemplele de mai jos (8a-f), excerptate din literatura consultată sunt deosebit de ilustrative:

(8a) [Vă declar că n-am știut nimic despre asta.] → **El a spus că declară*;

(8b)[Te întreb pentru ultima oară] → **El i-a spus că o întreabă*;

(8c) [Iar eu îţi spun că nu am fost acolo !] → **El a spus că el îi spune că*;

(8d) [Atenţie, vă vorbește căpitanul] → **Căpitanul le-a spus că le vorbește*;

(8e) [Vă ordon:.] → **El le-a spus că le ordonă*;

(8f) [Vreau să-ţi spun că] → **Ea a spus că vrea să-i spună că etc*.

J.L. Austin deosebește două tipuri de enunţuri performative: explicite ca în (9a-c):

(9a) *Declar ședința deschisă!*

(9b) *Ordon executarea sarcinilor!*

(9c) *Solicit un raport detaliat de activitate!*

și implicite ca în (10):

(10) *Îmi spui și mie ora exactă?*

Enunțurile performative explicite se construiesc obligatoriu cu un verb performativ, ceea ce indică exact ce fel de acțiuni performează. Verbele performative explicite *a avertiza, a mulțumi, a se opune, a permite, a promite, a ura, a numi, a boteza, a declara* etc. au o topică specializată: stau la începutul propoziției *Promit că am să-ți scriu*. În exemplele (9a-c) subiectul este la pers. 1 sg (în toate exemplele subiectul este inclus), verbul predicat la timpul prezent, modul indicativ, diateza activă. Aceste enunțuri au tonalitate imperativă, deoarece verbul desemnează acțiuni referitoare la: ordin, solicitare, interdicție, avertisment etc. Caracterul performativ al verbului din enunțurile performative poate fi intensificat prin atașarea diverselor adverbe: *aici*, *acum*, *imediat* etc. ca în (11a-c):

(11a) *Acum, eu vă desfac căsătoria!*

(11b) *Îți ordon sa începi lucru imediat!*

(11c) *Cer să fie liniște aici!*

Sunt considerate performative explicite și enunțurile al căror subiect este:

- la persoana întâi, plural, cu verbul predicat la indicativ prezent, diateza activă ca în (12 a-b):

(12a) *Noi, subsemnații, declaram că semnăm contractul!*

(12b) *Prin prezenta adeverim că infracțiunea a avut loc!*

- la persoana a treia, singular, cu verbul predicat la indicativ prezent diateza activă ca în (13 a-b):

(13a) *Curtea Constituțională hotărăște următoarele:*

(13b) *Atenție, vă vorbește directorul!*

- la persoana a treia, singular, cu verbul predicat la indicativ prezent diateza pasivă ca în (14a-c):

(14a) *Prin prezenta se adeverește că…*

(14b) *Prin decizia juriului, premiul întâi se atribuie concurentului nr. 3.*

După cum e lesne a observa, în toate enunțurile de mai sus, verbul predicat, chiar dacă se construiește cu subiecte la diferite persoane, nu doar la pers. 1, se folosește numai la timpul prezent. Dacă verbele pre-

dicate din enunțurile sus-citate ar fi la unul din timpurile trecute ale modului indicativ, subiectele ar fi la pers. 3 sg. sau pl., iar enunțurile ar fi constatative ca în (15a-c):

(15a) *Funcționarul de la starea civilă le-a desfăcut căsătoria.*

(15b) *Directorul le-a ordonat să înceapă lucrul.*

(15c) *Profesorul a solicitat să se facă liniște.*

Enunțurile performativele implicite se deosebesc prin mărci lingvistice specifice: modul imperativ, forma interogativă, tonul vocii, accentul, timpul viitor, verbele de modalitate, care se evidențiază în funcție de circumstanţele emiterii actului de vorbire. Ele nu conțin un verb performativ.

(16a) *Am nevoie de bicicletă.*= Dă-mi, te rog, bicicleta!

(16b) *Ar trebui să-ți faci temele.* = Fă-ți temele!

În Huang (2009) se menționează că distincțiile inițiale făcute de J.L. Austin între performative și constatative au fost respinse de el însuși în favoarea unei teorii generale a actelor de vorbire. În primul rând, el a observat că performativele sunt o clasă specială de propoziții / enunțuri cu proprietăți sintactice și semantice specifice, că există o clasă generală de performative (explicite și implicite), aceasta din urmă incluzând multe alte tipuri de propoziții / enunțuri. Această remarcă a dus la trecerea de la dihotomia performativ / constativ la o teorie generală a actelor de vorbire.

În al doilea rând, J.L. Austin a observat că performativele și constatativele sunt uneori imposibil de a fi distinse. Pe de o parte, există constatative „libere", care nu se pot evalua în mod strict prin condițiile de adevăr, ca în (17a-c).

(17a) *Harta României are conturul unui pește.*

(17b) *Frigiderul este gol.*

(17c) *Oslo este la depărtare de mii de km de locul unde locuiesc.*

Pe de altă parte, există enunțuri ca cele din (18a-b) care trec testul „prin prezenta" și, prin urmare, sunt performative prin definiție, dar care, cu toate acestea, sunt folosite pentru a informa sau afirma.

(18a) *Prin prezenta eu susțin ipoteza că există apă pe Marte.*

(18b) *Prin prezenta confirm participarea la conferință.*

În aceste cazuri, performativele trebuie să fie considerate în același timp constatative. Pe baza unor astfel de dovezi, J.L. Austin a concluzionat că constatativele nu sunt altceva decât o clasă specială a perfor-

mativelor și că cele două modalități de a distinge între performativ, ca performare de acțiune, și constatative, ca adevărat/fals, nu mai poate fi menținută mult timp.

Și încă o observație relevantă referitoare la enunțurile constatative: vorbitorul descrie realitatea în mod subiectiv, exprimând opinii personale cu privire la realitate. Pe această bază, enunțurile constatative se pot transforma în performative implicite, fiindcă ele implică verbul *a afirma*. În literatura de specialitate este întâlnită opinia conform căreia constatativele au caracter obiectiv, ele reprezintă rezultatul reflectării subiective a realității.

Astfel, pe măsură ce distincția dintre constatative și performative devine mai difuză, se consolidează o teorie generală a actelor de vorbire.

Componentele actelor de vorbire

Din cele sus-menționate se poate deduce că orice enunţ, pe lângă faptul că semnifică ceva, face ceva prin forța de comunicare specifică lui. Prin urmare, orice activitate de vorbire are în structura sa 3 componente: *locuţionară* – producerea unui enunț semnificativ (vorbitorul spune ceva despre lume în conformitate cu regulile gramaticale a limbii date); *ilocuţionară* – efectuarea unei acțiuni de către vorbitor în timp ce rostește enunțul (vorbitorul produce un enunţ cu o anumită intenţie, explicită sau implicită, adică face ceva pronunțând enunțul) și *perlocuționară* – identifică efectele enunțului asupra publicului (vorbitorul produce anumite efecte asupra destinatarului prin faptul că pronunța un enunț). Astfel, enunţul *Gheaţa e subţire.* descrie / spune cum este gheaţa (componenta locuţionară), exprimă un avertisment (componenta ilocuţionară) și produce asupra receptorului efectul de abţinere de a patina sau de a trece râul etc. (componenta perlocuţionară). Respectiv, sunt identificate acte de vorbire locuționare, ilocuționare și perlocuționare.

Actele locuționare „sunt acte de emitere a unor enunțuri cu o anumita structură fonetică, gramaticală și semantică" (DSL, p. 298). Grosso modo, se regăsesc aici cele trei subaspecte din structura unui act locuționar, identificate de Austin: actul fonetic, actul fatic și actul retic. Prin urmare, un act locuționar trebuie să respecte 3 tipuri de exigențe: 1) fonetice (daca sunt reprezentate de enunțuri verbale) sau vizuale (dacă sunt reprezentate de enunțuri scrise); 2) de ordin gramatical vizând co-

rectitudinea gramaticală a enunțurilor care le reprezintă (respectarea codului) și 3) de ordin logico-semantic – enunțurile să aibă sens, fiind corect racordate la situaţia de vorbire pe care o exprimă. La nivelul fonetic și gramatical, conținutul lexical este mai puțin important. Nivelul fonetic este lipsit de corespondent ontic, obiectiv. Este un nivel strict fizic, de emitere a sunetelor. Nivelul gramatical poartă sens categorial, făcând ca enunțul să fie inteligibil chiar și dacă unitățile lexicale din care este alcătuit enunțul nu au sens. Adică, la acest nivel, dacă sunetele pot fi recunoscute ca elemente ale unui cod, sensul și denotația nu sunt atât de importante. Elocventă ar fi în această ordine de idei renumita „Глóкая кýздра штéко будланýла бóкра и курдя́чит бокрёнка", exemplu propus de savantul rus L. V. Șcerba, pentru a ilustra faptul că afixele gramaticale, atașate unor cuvinte fără înțeles, pot face enunțul inteligibil (o ființa adultă, de genul feminin, foarte supărată, a acționat într-un anumit fel asupra altei ființe adulte de gen masculin și a început (continuând până în prezent) să facă altceva copilului). Cu alte cuvinte, trăsăturile semantice ale cuvântului pot fi înțelese pe baza informațiilor morfologice. Un alt exemplu, oarecum opus celui discutat mai sus, dar relevant din acest punct de vedere este cel analizat în Fârte (2004, p. 52) *Mătușa fluviului Nil este supărată pe produsul numerelor doi și trei*. care demonstrează că „succesul actului fatic nu are nicio legătură cu sensul și denotația. Deși complexul de sunete este „opac" – odată cu rostirea lui, nici în mintea vorbitorului, nici în aceea a ascultătorilor nu apare vreo idee corespunzătoare –, el este acceptabil sub raport formal, în măsura în care îl privim ca enunţ construit din cuvinte aparţinând limbii române (în conformitate cu gramatica acestei limbi)". „Prin urmare, enunţul „*Mătușa fluviului Nil este supărată pe produsul numerelor doi și trei*", corect din punct de vedere gramatical, nu se constituie ca mesaj al unui act de discurs, din cauza absenţei dimensiunii retice. Enunţul nu ne trimite în realitate la nimic și nu se spune prin intermediul lui nimic" (idem).

Evident că secvențele menționate mai sus nu pot fi numite acte locuționare. Enunțul la acest nivel este încă o schemă abstractă fiind rupt de orice context. El capată statut de unitate comunicativă, adică poate să comunice un sens doar fiind utilizat în cadrul unui act de comunicare. Intervine aici exigența de ordin retic, când enunțurile, „atașate unei situații de fapt", descriu realitatea și reprezintă actele locuționare.

Este substanțială contribuția lui John Searle în această privință. Plecând de la ideea că aspectul fonetic și cel fatic, de recunoaștere a codului, nu sunt suficiente pentru a realiza un act locuționar, cercetătorul le-a unit într-un singur component, pe care l-a numit *actul de enunțare* care presupune emiterea unor sunete articulate, combinate în conformitate cu codul unei limbi, cu regulile gramaticale ale acesteia.

Cel de-al doilea component al unui act locuționar, în concepţia lui Searle, este *actul propoziţional* (Searle, 1972, p. 61) care presupune referința și predicația. Astfel, un act locuționar va avea conținut propozițional și va fi considerat complet daca va întruni două componente: *actul de enunțare* și *conținutul propozițional.* Adică daca enunțurile rostite prin actul de enunțare sunt inteligibile, intenționale și dacă se referă, prin actul propozițional, la un fragment din realitatea extralingvistică și relatează ceva despre el.

Actele ilocuționare, spre deosebire de cele locuționare, „nu sunt focalizate pe cadrul referenţial al comunicării, ci pe participanţii la procesul de comunicare" (Fârte, 2004, p. 53).

Ele „asociază conținutului propozițional al unui enunț o forță convențională specifică, determinată de intențiile comunicative ale emițătorului" (DSL, p. 256) și, prin urmare, se caracterizează prin *intenționalitate*. Numai în măsura în care enunțurile transmit intenții, pe lângă informații, ele pot să fie racordate dinamic și constructiv la realitatea descrisă. Intenția comunicativă conține o *forță ilocuționară* care depinde de situația de comunicare. Asta pentru că, de foarte multe ori, același enunț emis cu intenții diferite, are forțe ilocuționare diferite. Astfel, „în funcție de împrejurările în care este rostit, enunțul *Am să vin mâine* are valoarea unei asertiuni, a unei promisiuni sau a unei amenințări" (DSL, p. 256). A fost clar subliniat faptul ca actele ilocuţionare se realizează numai și numai daca intenția de comunicare este recunoscută și înțeleasă de către receptor. Dacă acest lucru nu se întâmplă, actul ilocuționar va fi ineficient.

Actele perlocuționare nu depind nici de recunoașterea bilaterală a intenției comunicative, nici de aspectul semantic și referențial al enunțului. Ele înglobează efectele forței ilocuționare a enunțului, adică efectele pe care le direcţionează vorbitorul asupra interlocutorului cu scop de persuadare a acestuia. Producerea acestor efecte este determinată, în

primul rând, de elementele paraverbale ale limbajului: de intonație, de tonul și ritmul vorbirii, de modul de articulare a sunetelor. În funcție de intenția comunicativă a vorbitorului, cea de: *a convinge, a consola, a induce indiferență, a supăra, a tachina, a transmite învățăminte, a alerta, a induce în eroare, a împiedica, a surprinde, a liniști, a flata, a întrista, a înveseli, a acționa într-un anumit mod* etc. se conturează tendința perlocuționară a enunțului. Astfel, cu ajutorul cuvintelor, vorbitorii pot modifica esențial comportamentul interlocutorilor. După cum se menționează în studiile de specialitate, vorbitorii utilizează mijloacele de limbă și apelează la strategiile discursive menite să asigure în cea mai mare măsuă realizarea sopurilor comunicative urmărite.

Pe lângă acestea, un aspect foarte important referitor la actele perlocuționare constă în faptul că evaluarea forței de convingere a enunțului poate fi efectuată doar după consumarea actului de vorbire respectiv, adică post factum. Numai atunci se poate vedea dacă efectul scontat de emițător s-a realizat. Dacă s-a realizat, atunci actul perlocuționar a fost eficient, dacă nu s-a realizat, actul perlocuționar a fost ineficient. Plus la aceasta, în literatura de specialitate s-au luat în discuție posibilele riscuri privind intențiile perlocuționare. Receptorul nu descifrează corect intențiile perlocuționare ale emițătorului și efectele pot fi contrare. Astfel, când emițătorul intenționează să consoleze pe cineva, aflat într-o situație deplorabilă, nu este exclus ca acel cineva sa răstălmăcească intenția emițătorului în detrimentul său și să se supere. Alteori intenţiile emițătorului sunt voalate, astfel încât receptorul să poată fi manipulat. Elocvent în acest sens este exemplul discutat de Gheorghe-Ilie Fârte (2004, p. 64) referitor la un politician care și-ar dezvălui în fata alegătorilor adevărata intenție, acea de a manipula și de a câștiga voturi. Astfel, în loc să spună: ca în *Vă asigur în mod ferm că după ce partidul nostru va câștiga alegerile parlamentare tot românul o să prospere.*, ar spune: *Dragii mei, de fapt vreau să vă câștig simpatia, mai exact, voturile. Mai mult, vreau să vă și înșel, deoarece știu că îmbunătățirea pe termen scurt a nivelului de trai este imposibilă*. Evident, actul perlocuționar ar eșua în acest caz.

În literatura de specialitate s-a constatat că: „Este aproape curentă înţelegerea teoriei actelor de vorbire drept teorie a actelor ilocuţionare, întrucât componenta locuţionară constituie obiectul de studiu al grama-

ticii, iar cea perlocuţionară este exterioară enunţului propriu-zis. Conceptul de act de vorbire este identificat astfel cu acela de act ilocuţionar" (DSL p. 18). Reiese că dintre cele trei tipuri de acte de vorbire: acte locuţionare care descriu, acte ilocuţionare care performează și acte perlocuţionare care conving, doar actele ilocuționare corespund exigențelor impuse unui act de vorbire.

Așadar, actele de vorbire sunt enunţuri care transmit anumite semnificaţii lexicale și gramaticale în anumite situaţii de comunicare, exprimă anumite intenţii comunicative și urmăresc realizarea unui anumit efect asupra interlocutorului. Termenul de situaţie de comunicare este propus de sociolingvistică, o disciplină care demonstrează că „modul de folosire a limbii reprezintă un indice diagnostic al structurii sociale și al proceselor de interacţiune specifice unei comunităţi, pentru că selecţia formelor utilizate de vorbitori are la bază o informaţie sociologică empirică" (DSL, p. 490). Conform *Dicţionarului de științe ale limbii*, situaţia de comunicare reprezintă o constructă care implică trei componente: relaţia de rol dintre participanţii la interacţiunea comunicativă, locul și momentul în care se desfășoară aceasta. Spaţiul conceptual al situaţiei de comunicare este conturat în literatura de specialitate prin întrebările: Cine vorbește? Cui i se adresează? Cine comunică? În prezenţa cui? Despre ce comunică? Unde? Când? Cum? Cu ce scop? Care sunt relaţiile între cei care comunică? Care sunt relaţiile între ce se comunică și locul unde se comunică? Care este relaţia între ce se comunică și când se comunică?

De teoria actelor de vorbire ţine și termenul intenţie, introdus în circuitul lingvistic de către continuatorii lui L. Austin. Introducerea acestei noi noţiuni a avut drept scop realizarea unei mai mari precizii în descrierea funcţiei ilocutive, celui de al doilea nivel al analizei enunţului (alături de primul nivel, locuţia, și cu cel de al treilea nivel, perlocuţia). Intenţia ţine de nivelul ilocutiv. S-a menţionat în lucrările de specialitate că scopul intenţiei este de a-l îndemna (a-l determina) pe ascultător „să mai aprindă un bec sau să treacă într-o cameră mai luminată". În realitatea comunicativă „toate cuvintele sunt îmbrăcate în intenţii", astfel încât, după cum menţionează M. Bahtin, intenţia noastră întotdeauna „găsește un cuvânt deja îmbrăcat". Așadar, nivelul pragmatic al limbajului este constituit de ansamblul relaţiilor stabilite între vorbitori și limbaj.

Acte de vorbire directe / indirecte

În raport cu modul de exprimare a forţei ilocuţionare, se distinge între acte directe și indirecte.

Actele de vorbire directe corespund celor trei tipuri de propoziții: enunțiative, interogative și exclamative.

1. *Ion a cumpărat o carte.* (redă o informație care poate fi evaluată ca adevărată sau falsă)

2. *A cumpărat Ion cartea?* (solicită informații)

3. *Ion, cumpără cartea!* (determină pe alții să se comporte în anumite moduri).

Actele de vorbire indirecte se realizează prin intermediul altor acte de vorbire. De multe ori, în loc să dea un sfat, să roage sau să ceară ceva în mod direct, făcând uz de intonația imperativă, emițătorul apelează la expresii intermediare, numite acte de vorbire secundare, cu diverse nuanțe intonaționale colaterale (asertive, interogative, exclamative), urmărind, de fapt, același scop. Astfel, în loc să spună(4a) „Ia umbrela!", părintele care își petrece copilul la școală într-o zi ploioasă îi spune (4b) *Afara plouă*. sau (4c) *Vezi ca afara plouă tare.* sau (4d) *Vine ploaia!*, expresii care trebuie să-l facă pe copil sa-și ia umbrela. Informația inferențială, transmisă în acest mod este lesne descifrată de destinatar, deoarece se bazează pe fondul comun de cunoștințe al interlocutorilor și pe competențele lor de comunicare.

Cum se întâmplă lucrul acesta? După cum s-a afirmat mai sus, în majoritatea limbilor lumii, există trei tipuri de propoziții: enunțiative, interogative și imperative. Aceste trei tipuri de propoziții sunt de obicei asociate cu cele trei forțe ilocuționare de bază, și anume, afirmare / precizare, cerere / întrebare și comandă / solicitare. În cazul unei potriviri perfecte între un tip de propoziție și o forță ilocuționară, comunicarea se realizează prin acte de vorbire directe. De cele mai multe ori, pentru performarea acestor acte de vorbire se folosește un verb performativ, care numește explicit forța ilocuționară respectivă. Dimpotrivă, dacă nu există o potrivire direct între un tip de propoziție și o forță ilocuționară, comunicarea se realizează prin intermediul actelor de vorbire indirecte.

Astfel, atunci când o cerere se realizează prin utilizarea unui verb performativ explicit sau printr-o propoziție imperativă, este actualizat un act de vorbire direct în (5a-b):

(5a) *Solicit o mărire de salariu.*

(5b) *Măriți-mi salariul!*

Și dimpotrivă, atunci când cererea se realizează cu o intonație enunțiativă sau interogativă, este actualizat un act de vorbire indirect ca în (6a-b):

(6a) *Am nevoie de bani.*

(6b) *Puteți să-mi măriți salariul?*

Adică există o corelație directă structură-funcție în acte de vorbire și că formele propoziției sunt reflexe directe ale forțelor lor ilocuționare care le stau la bază. Cu toate acestea, nu întotdeauna prezența unui verb performativ explicitează tipul actului de vorbire. În exemplul (7) comentat în Huang (2009, p. 1005):

(7) *Promit să te concediez dacă nu termini treaba în acest week-end.* (*I promise to sack you if you don't finish the job by this weekend.*), verbul performativ identifică actul de vorbire *promisiunea*, dar forța ilocuționară atribuită acestui act de vorbire este o *amenințare* sau un *avertisment*. Acest lucru demonstrează că este dificil de identificat tipul actului de vorbire chiar în fraze care conțin un verb performativ.

Poate și din această cauză, sunt mai frecvente actele de vorbire indirecte. În aceeași lucrare se menționează că actul de *a solicita*, de exemplu, este foarte rar realizat prin intermediul unui imperativ în limba engleză. In schimb, este realizat în mod indirect. Mai mult decât atât, există multe feluri de fraze care pot fi utilizate indirect pentru a face o cerere. Fenomenul este specific și pentru limba română așa cum se arată în (8 b-g).

(8a) *Pune cărțile acestea în bibliotecă!* (act de vorbire direct)

(8b) *Poți să pui cărțile acestea în bibliotecă?* (aici și următoarele –act de vorbire indirect)

(8c) *Vreau să pui cărțile acestea în bibliotecă.*

(8d) *Te superi dacă pui cărțile acestea în bibliotecă?*

(8e) *Pot să te rog să pui cărțile acestea în bibliotecă?*

(8f) *E timpul să pui cărțile acestea în bibliotecă.*

(8h) *Mă întreb dacă nu te-ar deranja să pui cărțile acestea în bibliotecă.*

(8g) *Ești disponibil să pui cărțile acestea în bibliotecă.*

Actele de vorbire indirecte au două forțe ilocuționare: una literală, care este secundară, și una neliterală, primară. De aceea actele

de vorbire indirecte implică aproape întotdeauna o anumită doză de inferență. Descifrarea conținutului inferențial al actelor de vorbire indirecte se face pe baza fondului comun de cunoştințe al interlocutorilor și conform cu gradul de convenționalism, specific actelor de vorbire indirecte. De exemplu, când cineva, intrând într-o cameră, spune (9) *E frig aici.*, forța ilocuționară literală este cea declarativă, constatarea temperaturii camerei. Însă această forță este secundară în cazul dat. Aceasta pentru că primează forța ilocuționară neliterală care indică faptul că ar trebui închisă fereastra și pornit sistemul de încălzire centrală.

De ce, atunci, oamenii folosesc acte de vorbire indirecte? Un răspuns este că utilizarea actelor de vorbire indirecte este în general, asociată cu politețea. Actele de vorbire indirecte sunt de obicei considerate a fi mai politicoase decât actele de vorbire directe. Astfel, în loc să se emită un ordin autoritar ca în (10): *Dă sonorul televizorului mai încet!*, se poate cere același lucru într-un mod mai deferent, ca în (11a-e):

(11a). *E prea mare zgomotul.*

(11b) *Te superi dacă dai sonorul mai încet?*

(11c) *Am nevoie de liniște.*

(11d) *Ai putea să dai sonorul mai încet?*

(11e) *Nu te supăra, dă sonorul mai încet.*

Din cele menționate supra, e de reținut următoarele: actele de vorbire indirecte nu înregistrează o legătură directă între structură și funcție, nu conțin un verb performativ, au un conținut dedublat în sensul că în același act de vorbire pot fi identificate doua acte în același timp: unul primar, care reda intenția și unul secundar, care este o aparență a celui primar. La nivel paralingvistic, actele de vorbire indirecte constituie enunțuri interogative sau exclamative.

Clasificarea actelor de vorbire

Actele de vorbire sunt clasificate în funcție de diferite criterii. În ordine cronologica, sunt bine cunoscute și pe larg mediatizate 3 clasificări ale actelor de vorbire. Prezentăm aceste clasificări preluate cu minime modificări din Proost (2009, p. 996):

Austin (1962)	Vendler (1972)	Searle (1975)
Expozitive Comisive Exercitive Verdictive Behabitive	Expozitive Comisive Exercitive Interogative Operative Verdictive Behabitive	Reprezentative /asertive Comisive Directive Declarative Expresive

Dintre aceste trei clasificări, cea elaborată de J. Searle se consideră mai mult sau mai puțin satisfăcătoare. Cercetătorul distinge 5 acte de vorbire, reprezentate de următoarele enunțuri: (lista și comentariile respective sunt preluate, cu mici intervenții, din (Fârte, 2004, p. 60).

1. *enunţurile reprezentative*: descriu realitatea, ca în (1) *Zăpada este albă*;

2. *enunţurile directive*: vorbitorul performează un act directiv pentru a-l determina pe ascultător sa facă ceva, ca în (2) *Deschide fereastra!*;

3. *enunţurile comisive*: vorbitorul își asuma obligația de a realiza o acţiune viitoare, ca în (3) *Îți promit ca te voi ajuta să-ți găsești un nou loc de munca*;

4. *enunţurile expresive*: exprimă o atitudine sau o stare psihică în raport cu un fragment al realității, ca în (4) *O, femeie, mare este credinţa ta!*;

5. *enunţurile declarative*, prin care conţinutul propoziţional este pus in corespondență cu realitatea, ca în (5) *Te botez în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh!*

J. Searle a dat, de asemenea, versiunea sa a regulilor pentru diferite tipuri de acte de vorbire și propria sa taxonomie a acestor diferite tipuri de acte de vorbire. Această taxonomie se bazează pe mai multe criterii:

1. Intenţia sau scopul ilocuționar al unui act de vorbire este realizarea a ceea ce se dorește a se obține prin emiterea enunțului respectiv: scopul emiterii unui ordin este realizarea lui, scopul promisiunii este „asumarea de către vorbitor a obligației de a face” ceea ce a promis. În acest caz, e foarte importantă recunoașterea de către interlocutor a intenției de comunicare. De exemplu, Daniela Rovența-Frumușani, referindu-se la enunțul *Un câine mare e în spatele tău*, subliniază că pentru interpretarea corectă a enunțului, interlocutorul trebuie să cunoască intenția emițătorului, dacă este vorba de o informare despre prezența acelui câine

sau de un avertisment privind un pericol iminent (Rovența-Frumușani, 2005, p. 31).

2. Referința sau potrivirea cuvintelor cu realitatea: fie cuvintele „se adaptează” la lume, ca într-o afirmație, fie lumea se „adaptează” la cuvinte, ca într-o promisiune, adică un act asertiv trebuie să reflecte realitatea cu o potrivire maximă, în schimb, printr-un act directiv se dorește modificarea realității;

3. Stările psihologice exprimate: scopul ilocuționar al oricărui act de vorbire include atitudinile, sentimentele vorbitorului față de cele exprimate. Astfel, după cum s-a remarcat în lucrările de specialitate, „*încrederea* s-ar asocia cu aserţiunile, remarcile, postulatele, deducţiile sau declaraţiile, *intenţia*, cu promisiunile, angajamentele sau ameninţările, *dorinţa*, cu ordinele, rugăminţile, îndemnurile, rugăciunile sau îndemnurile, iar *plăcerea*, cu felicitările, urările sau saluturile” (Fârte, 2004, p. 58).

4. Diferențele de conținut propozițional care sunt determinate de mecanisme legate de forța ilocuționară: o *promisiune*, de exemplu, va determina conținutul propozițional al enunțului în așa fel încât acest conținut să se raporteze la viitor și la ceva care este în puterea emițătorului; o *scuză* va determina conținutul astfel încât să se raporteze la un eveniment trecut și care a fost sub controlul emițătorului;

5. Forța cu care este reprezentat scopul ilocutiv, care depinde de gradul de necesitate al actului. Spre exemplu, e una să spui „Ar fi bine să mergem la cumpărături” și cu totul altceva – „Insist să mergem azi la cumpărături!”

6. Statutul respectiv de vorbitor și interlocutor și influența lor asupra forței ilocutive a enunțului. Un director poate ordona angajaților să execute o sarcină, pe când un angajat poate doar să-l roage pe director să-i permită ceva. Fără o astfel de adaptare, societatea ar fi lipsită de coeziune.

7. Relația enunțului cu interesele vorbitorului și ale interlocutorului. Pornind de la aceste interese, locutorii pot să se implice în situația descrisă în conținutul propozițional al actului de vorbire pentru a ști când să certe pe cineva sau când să laude, când să felicite sau când să transmită condoleanțe.

8. Relații cu restul discursului. Îndeplinirea acestei cerințe necesită folosirea unor conectori (sintactici sau stilistici) care asigură înțelegerea textului, cum ar fi: *prin urmare*, *din cele spuse anterior*, *cu toate acestea* etc.

9. Diferențele dintre actele care trec în mod necesar prin limbaj (depunând un jurământ) și cele care pot fi realizate cu sau fără limbaj (hotărâre);

10. Diferența dintre actele instituționale;

11. Existența sau nu a unui verb performativ corespunzător actului ilocuționar (A se vedea Fârte, 2004, p. 57-59).

Dintre acestea, doar primele 4 au un rol decisiv în diferențierea actelor de vorbire.

Adică pentru performarea adecvată a actelor de vorbire este foarte importantă descifrarea corectă a **forței lor ilocuționare**. Aceasta înseamnă descoperirea **intenției vorbitorului**, **a potrivirii** actului respectiv cu realitatea, **a stării psihologice** a ascultătorului și **a conținutului propozițional**. Fiecare act de vorbire, după cum am menționat mai sus, are mărci specifice și nespecifice. Nu trebuie scăpat din vedere și faptul că nu doar intenția vorbitorului contează. E necesară și focalizarea pe interpretarea pe care i-o dă ascultătorul actului de vorbire performat. În funcție de acest fapt, actele de vorbire pot fi calificate ca fiind adevărate sau false, o reușită sau un eșec.

În funcție de acestea, cele 5 tipuri de acte de limbaj se deosebesc clar între ele. Pentru a demonstra acest lucru am ales două tipuri de acte de vorbire: asertivele și directivele.

Aspectele urmărite	Actele de vorbire asertive	Actele de vorbire directive
Scopul ilocuționar	Descrierea unui fapt	Realizarea unei acțiuni viitoare
Potrivirea cu realitatea	Cuvânt-realitate	Realitate-cuvânt
Starea psihologică	Credința emițătorului	Dorința emițătorului
Conținutul propozițional	O propoziție ce exprimă acțiuni și fapte reale	O propoziție ce exprimă acțiuni dorite

Așadar, se poate observa că *forța ilocuționară* este într-adevăr pilonul pe care se fundamentează teoria actelor de limbaj. Acest concept cuprinde *intenția ilocuționară* a vorbitorului și anumite efecte asupra ascultătorului pornind de la starea sa psihologică în momentul emiterii actului de vorbire respectiv. Important este faptul că, similar cu unitățile limbii, actele de vorbire au o structură de profunzime și una de suprafață.

Contează elementele componente ale structurii de profunzime, care redau forța ilocuționară, cele de suprafață pot fi uneori redundante.

În continuare, vom examina mai amănunțit actele de vorbire respective. Fiecare act de vorbire are un sens corespondent forței lui ilocuționare.

Actele de vorbire **asertive** (în terminologia lui J. Austin se numesc acte expozitive; la J.R. Searle, ele includ nu numai expozitivele, ci și unele verdictive din clasificarea lui Austin). Sunt utilizate pentru a difuza informaţii, exprima raţionamente, concepţii, noţiuni, idei, argumente, convingeri, opinii, viziuni etc. Scopul ilocuţionar – descrierea unei stări de lucruri ca în *S-a descoperit că și timpul este substanță*. Caracteristic pentru ele este faptul că Emițătorul „garantează" adevărul celor exprimate și, prin urmare, acest tip de act ilocuționar poate fi evaluat din perspectiva adevărat/fals.

Structura acestor acte de vorbire asertive este:

- scop ilocuționar: descrierea unei stări de lucruri;
- referința: cuvânt adaptat la o lume reală;
- stare psihică: credința emițătorului în adevărul faptului performat;
- conținutul propozițional: o propoziție ce exprimă acțiuni și fapte reale.

(A se vedea, pentru comparație, Rovența-Frumușani, 2005, p.34-36)

Actele de vorbire asertive sunt informative, denotă ceva (un obiect sau un proces) și spun ceva despre cele denotate ca în *Moldova este situată în Europa*. Evident, marca acestor acte este o propoziție enunțiativă. Însă o atare interpretare nu este așa de simplă precum pare. Asta pentru că exprimând acte de vorbire, propoziția enunțiativă conține în structura sa de adâncime un verb performativ. Ideea datează din anul 1970 și aparține lui John R. Ross (1970) care consideră că acest verb performativ poate fi caracterizat prin următorul set de trăsături: +Verb, +Performativ, +comunicare, +lingvistic, +enunțiativ, subiectul lui fiind pronumele personal, pers. 1 sg. *eu*, iar complementul indirect – pronumele personal, pers. 2 sg. *tu* (care de cele mai multe ori lipsește în structura de suprafață a enunțului). În discuție s-au antrenat mai mulți lingviști, printre care: Lakoff G., McCawley, Anna Wierzbicka etc.

George P. Lakoff susține ideea cu claritate: „...chiar și afirmațiile trebuie redate în formă logică cu ajutorul verbului performativ, care înseamnă „a vorbi", „a afirma" (Lakoff, 1970, p. 166). James D. McCawley

C.V., fiind solidar cu părerea lui John Ross, propune o formulare nouă: „Ross consideră că reprezentarea semantică a oricărei propoziții (...) este construită după forma care poate fi parafrazată ca *Eu îți declar că*, (…) adică în forma structurii în care verbul de bază exprimă un act ilocutiv, (...), astfel propoziția enunțiativă simplă *Johnson este imperialist* poate fi parafrazată ca *Eu îți spun că Johnson este imperialist*" (McCawley, 1970, p. 237). Anna Wierzbicka, de exemplu, este de părere că în rezolvarea acestui caz trebuie făcută o deosebire tranșantă între verbele *a spune* și *a comunica*, în sensul că „*a comunica* se definește prin *a spune*, fiindcă acesta din urmă este unitatea elementară, nu primul" (Вежбицка, 1972, p. 122-146). Cercetătoarea propune următoarea ilustrare:

S este P= *Eu îți comunic că S este P* =

Dorind să fac astfel ca tu să știi asta, eu spun: S este P.

Plouă = Eu îți comunic că plouă =

Dorind să fac astfel ca tu să știi asta, eu îți spun: *plouă*.

În continuare, cercetătoarea observă că „*tu* – complementul indirect al predicatului *a comunica* – în structura de profunzime nu este în legătură directă cu vorbirea: acesta este presupusul subiect al cunoștințelor transmise, nu „obiectul" comunicării acestora. (…) (Este sau nu prezent cuvântul *tu* în structura de suprafață a acestei propoziții, nu este esențial: contează *tu* din structura de adâncime) (idem). Chiar dacă performativul *eu comunic* (pers. 1, nr. sg., timpul prezent) nu se construiește pe baza expresiei eu spun cuiva (*ție*) și, de cele mai multe ori, nu este prezent în structura de suprafață a propoziției enunțiative ca în *Moldova este situată în Europa.*), el trebuie considerat parte a structurii de adâncime a oricărei propoziții enunțiative (Вежбицка, 1985, p. 254-255).

Specifice actelor **reprezentative** sunt verbele: *a afirma, a anunţa, a insista, a spune, a sugera, a zice* etc. Actele reprezentative se realizează prin propoziţii enunţiative, însă ca acte de vorbire indirecte, pot fi realizate și prin propoziţii interogative sau exclamative. Se încadrează în acest tip de acte de vorbire: *afirmarea, negarea, sugestia, insistenţa, presupunerea, deducţia, plângerea, reproșul, întrebarea pentru obţinerea informaţiei, transmiterea unei informaţii, explicaţia, rezumarea* etc.

Acte *comisive* (comune celor trei clasificări) sunt acte care exprimă angajarea emiţătorului de a efectua o anumită acţiune: *promisiune, ame-*

ninţare, jurăminte, angajamente etc. Scopul ilocuţionar – obligaţia locutorului de a realiza acţiuni viitoare: *Îţi voi cumpăra un inel cu diamant.*

Structura actelor de vorbire comisive este:

- scop ilocuționar – angajarea emiţătorului de a efectua o anumită acţiune;
- referința: cuvânt adaptat la o lume dorită;
- stare psihică: încrederea emițătorului în efectuarea unui fapt promis;.
- conținutul propozițional: o propoziție ce exprimă acțiuni promise.

(A se vedea, pentru comparaţie, Rovența-Frumușani, 2005, p.34-36)

Verbele caracteristice acestui tip de acte de vorbire sunt: *a se angaja, a accepta, a amenința, a asigura, a certifica, a consimţi, a contracta, a conveni, a se convinge, a garanta, a se învoi, a se încredința, a jura, a paria, a promite, a propune, a refuza, a renunţa, a respinge, a suporta, a se tocmi* etc. Se încadrează în acest tip de acte de vorbire: *aprobarea / dezaprobarea, acordul / dezacordul, amenințarea, confirmarea, acceptarea / refuzul, învinuirea, justificarea, promisiunea, oferta, oferirea / primirea unui cadou, angajamente* etc.

Actele de vorbire ***directive*** sunt definite ca acte care exprimă încercarea locutorului de a-l determina pe alocutor să facă o anumită acțiune. S-a remarcat că la performarea acestui tip de acte emițătorul, având un statut superior, beneficiază de rezultatul acțiunii, iar receptorului i se rezervă dreptul de a refuza acțiunea respectivă (Velea, p. 331). Se încadrează în acest tip acte de vorbire ca: *ordin, rugăminte, cerere, sfat* etc.

Structura actelor de vorbire directive este:

- scop ilocuționar – realizarea unei acțiuni viitoare de către ascultător;
- referința: lume modificată de cuvânt;
- stare psihică: dorința ascultătorului de a realiza sau nu cele performate de vorbitor;
- conținutul propozițional: o propoziție care exprimă o acțiune dorită.

(A se vedea, pentru comparaţie, Rovența-Frumușani, 2005, p. 34-36)

Descifrând această structură, Elena Bonta menționează următoarele: directive sunt „ actele care îl ajută pe locutor să determine interlocutorul să efectueze o acţiune; (…) se încearcă o adaptare a lumii la cuvânt; conţinutul propoziţional este o acţiune viitoare a locutorului, iar starea psihologică exprimată este cea care corespunde dorinţei locutorului” (Bonta, 2006, p. 48).

Primul lucru de care trebuie ținut cont în legătură cu actele directive este caracterul lor amenințător care se remarcă mai accentuat decât în cazul altor tipuri de acte. Chiar dacă unele acte directive, cum ar fi invitația sau sfatul „lasă receptorului posibilitatea unei opțiuni" (Bonta, 2006, p. 53), ele sunt amenințătoare pentru interlocutor. Nu mai vorbim de ordin care este de obicei emis de o autoritate ceea ce exclude de cele mai multe ori eschivarea de la transpunerea lui în fapt. La performarea actelor directive un rol important îl are politețea. Răspunsurile așteptate pot fi pozitive, negative sau indecise și în funcție de nivelul atitudinii de deferență la polul emiterii unui act directiv concret.

Verbele caracteristice acestui tip de acte de vorbite sunt: *a achita* (jur.), *a blestema, a comanda, a decreta, a declara, a dezaproba, a dezmoșteni, a institui, a grația, a jura, a numi, a ordona, a promulga, a ratifica, a repudia, a sancționa, a suspenda* etc.

Actele de vorbire ***expresive*** sunt acte care exprimă o anumită stare psihologică sau atitudine, determinată de o proprietate sau o acţiune a emiţătorului sau a receptorului: *mulţumirile, felicitările, scuzele, condoleanţele, plângerile*. Scop ilocuţionar – exprimarea unei stări psihice: plăcere / neplăcere, acceptare/respingere etc. De exemplu, *Îți mulțumesc din suflet pentru generozitate*.

Structura actelor de vorbire expresive este:

- scop ilocuționar – exprimarea unei atitudini, a unei stări psihologice;
- referința: cuvânt adaptat la lume;
- stare psihologică: dorința sinceră de a induce o stare de bine;
- conținutul propozițional: o propoziție care exprimă doleanțe și urări de bine.

(A se vedea, pentru comparație, Rovența-Frumușani, 2005, p.34-36)

Verbele caracteristice acestui tip de acte de vorbire sunt: *a felicita, a mulţumi, a se scuza, a deplânge* etc. Esențială pentru aceste acte de vorbire este condiția de sinceritate față de starea de lucruri exprimată. Se încadrează în acest tip de acte de vorbire *felicitări, mulțumiri, scuze, condoleanțe* etc.

Actele de vorbire ***declarative*** (în celelalte două clasificări – verdictive) sunt acte performate într-un cadru instituțional (constituție, primărie, biserică, parlament, judecătorie, instituție/întreprinderile de orice fel) cu scopul de a institui o anumită stare de fapt. Pentru reușita acestor acte trebuie sa se respecte anumite reguli aferente acestui cadru instituțional.

Structura actelor de vorbire declarative este:

- scop ilocuționar – realizarea instantanee a unui fapt real.
- referința: cuvântul schimbă lumea;
- stare psihică: dorința de a instala o nouă stare de lucruri;
- conținutul propozițional: o propoziție care exprimă actualizarea conţinutului actului.

(A se vedea, pentru comparație, Rovența-Frumușani, 2005, p.34-36)

Exemple caracteristice: *Declar ședința deschisă! Pentru încălcarea regulamentului de ordine interioară, te concediez!* Verbele caracteristice acestui tip de acte de vorbire sunt: *a boteza, a declara, a concedia, a excomunica, a demisiona, a numi, a proclama* etc. Trăsătura distinctivă a actelor de vorbire de acest tip este faptul că prin ele se intenționează schimbarea lumii, instalarea unei noi stări de lucruri, fie arestare, botez, binecuvântare, căsătorie, numire în funcție/concediere etc. Se încadrează în acest tip de acte de vorbire diverse ritualuri, precum: botezul, căsătoria, angajarea, concedierea, arestarea etc.

Toate tipurile de acte de vorbire descrise conțin aproximativ aceleași componente ale forței ilocuționare, precum și aceleași componente ale sensului. Și anume:

Componentele forței ilocuționare sunt: 1) punctul ilocuționar; 2) condiția conținutului propozițional; 3) modul de realizare a punctului ilocuționar; 4) condițiile preparatorii.

Componentele sensului actelor de vorbire sunt: 1) intenția emițătorului; 2) conținutul propozițional; 3) presupozițiile emițătorului; 4) atitudinea emițătorului (Proost, 2009, p. 996).

O clasificare mai simplă și totodată mai cuprinzătoare a actelor de vorbire s-a făcut după funcţiile lor comunicative comune. Astfel, în (Moldovan et alii, 2001, p. 32) actele de vorbire sunt clasificate în 6 grupuri: *Convenții sociale* – acte de vorbire prin care se stabilesc relații între interlocutori conform unor reguli „ritualizate"; *informațiile* – acte de vorbire prin care se obţin informaţii despre fapte și modalităţile de acţiune; *atitudinile și sentimentele* – acte de vorbire care exprimă emoţii momentane sau durabile; *regulile de acţiune* – acte de vorbire care au funcţia de a orienta și realiza acţiunile; *organizarea discursului* – acte de vorbire care servesc la organizarea discursului individual; *strategiile reparatorii* – acte prin care se perfecţionează înţelegerea dintre interlocutori.

Cu minime modificări, din această clasificare poate fi derivată următoarea:

1. **Interacţiunea socială** reuneşte: ritualurile comunicative (salutul, întâlnirea / despărţirea, adresarea către cineva; stabilirea contactului; prezentarea; autoprezentarea; mulţumirea; formule de politeţe.

2. **Schimb de informaţie. Strategii de comunicare (transmiterea și obţinerea informaţiei)** reuneşte: informarea / lipsa de informare; înţelegerea – neînţelegerea; afirmarea– negarea; aserţiunea; descrierea; întrebarea (obţinerea informaţiei); răspuns la o întrebare totală (răspuns afirmativ – răspuns negativ); organizarea discursului (indicarea etapelor: a începe, a continua, a termina, a încheia); reproducerea spuselor cuiva; transmiterea unei informaţii; mărturisirea; declaraţia; explicaţia; opunerea; corectarea; conversaţia (a lua iniţiativa – a încheia o conversaţie); exemplificarea, rezumarea (redarea esenţialului) cedarea; certitudinea; incertitudinea; uitare; amintire; indicaţiile spaţiale (întrebare – răspuns) motivul (motivarea, cauza: întrebare – răspuns).

3. **Atitudine personală (exprimarea relaţiilor intelectuale)** reunește următoarele acte de vorbire: aprobarea (a cere – a aproba – a refuza); dezaprobarea; acordul /dezacordul; adevărat – neadevărat; confirmarea; atitudinea (a accepta–a respinge); acceptarea–refuzul; dorinţa–lipsa dorinţei; aprecierea; posibilitate –imposibilitate; indiferenţa; intenţia – lipsa intenţiei; decizia; interesul –lipsa interesului; curiozitatea; lauda (lauda interlocutorului – replica la o laudă); necesitatea – lipsa necesităţii; caracterul obligatoriu – lipsa caracterului obligatoriu; învinuirea; justificarea; promisiunea; speranţa; opinie – lipsa opiniei (a întreba – a spune – a accepta – a respinge, aflarea opiniei, influenţarea); plăcerea (îmi place – îmi displace); siguranţa; nesiguranţa; presupunerea; îndoiala; plângerea; invitaţia (a invita / a accepta / a refuza); oferta; primirea unui musafir; oferirea / primirea unui cadou; felicitări; salutări (transmiterea); urări; complimentele.

4. **Stare psihică sau sentimente (exprimarea relaţiilor emoţionale și morale)** reuneşte următoarele acte de vorbire: atitudinea; preferinţa; bucuria; regretul; satisfacţia; nemulţumirea; indignarea; aprecierea; admiraţia; simpatia; antipatia; lauda; compasiunea; consolarea; alinarea; dezamăgirea; reproșul; decepţie; disperare; mirare; iritarea; enervarea; revolta; mânia; neliniștea; teama, frica; insatisfacţia; tristeţea; ameninţarea; insultele; glumele; scuzele.

5. **Influenţarea acţiunilor destinatarului (influenţarea comportamentului)** reuneşte următoarele acte de vorbire: influenţarea; ajutor (cererea – acceptarea unei cereri– acordarea de ajutor); încurajarea; descurajarea; avertizarea (acte de prevenire); sfatul (cererea – acordarea – acceptarea – respingerea); îndemnul; povaţa; deconsilierea; cererea; rugămintea (solicitarea – acceptarea); solicitarea; interdicţia (interzicerea – acceptarea – respingerea); invitaţia (a invita – a accepta – a respinge); ordinul (a da – a accepta – a respinge); permisiunea (a cerea – a acorda – a refuza); propunerea (a face – a accepta – a respinge).

O clasificare mult mai redusă a tipurilor de acte de limbaj aparține cercetătorilor D. Sperber și D. Wilson. E vorba de trei clase: „actul de „a spune asta" care corespunde actelor de vorbire asertive; actul de „a spune să" care corespunde actelor de vorbire directive și actul „a întreba despre" care corespunde cererilor de informație. Din această clasificare lipsesc actele de vorbire declarative (condamnarea, botezul, căsătoria, deschiderea unei ședințe), pe care autorii le asociază cu asertivele (Rovența - Frumușani, 2005, p. 38-39).

După cum se poate observa, clasificările operate până în prezent cuprind majoritatea actelor de vorbire existente în limbă. În linii mari, ele corespund celor trei tipuri de acte de vorbire elaborate de Sperber și Wilson: „a spune asta", „a spune să" și „a întreba despre", precum și clasificării lui J. Searle.

O clasificare recentă se referă la 4 tipuri de acte de vorbire: 1) acte de vorbire de tip **informaţional**; 2) acte de vorbire de tip **acţional**; 3) acte de vorbire de tip **expresiv**; 4) acte de vorbire de tip **declarativ** (Pătrunjel, 2014 - 2015; Bărbuță, 2017).

Actele de vorbire **informaționale** înglobează aserțiunea și întrebarea. Actele asertive sunt folosite pentru a vehicula informații despre realitate, iar cu ajutorul propozițiilor interogative locutorul întreabă ceva despre realitatea înconjurătoare. Prin actele de vorbire informaționale, emițătorul îi comunică ceva receptorului sau îl întreabă pe acesta (sau se întreabă unul pe altul) cum stau lucrurile. Conținutul propozițional al actelor de tip informațional este reprezentat de evenimentele, situațiile sau stările de lucruri din realitate descrise sau solicitate de a fi descrise prin actul de vorbire întrebare. Cu ajutorul acestui tip de acte de vorbire emițătorul pune la dispoziția receptorului toate amănuntele ca el să știe

cât mai multe informații despre evenimentele relatate. La rândul lui, receptorul are posibilitatea să întrebe ceva despre un fapt din realitate. Astfel, funcțiile de bază ale acestor acte de vorbire sunt transmiterea și obținerea de informații. Conținutul propozițional exprimă un fapt din realitate despre care se comunică sau se cer informații. Unitățile limbii folosite pentru performarea unui act de tip informaţional sunt propozițiile enunțiative și cele interogative. Mijloacele de expresie ale forței ilocuționare sunt, de cele mei multe ori, verbele zicerii ca *a spune, a afirma* și verbul *a întreba* cu sinonimele sale, *a interoga, a chestiona*. Verbele performative nu sunt folosite în enunțuri cu acte informaţionale.

Actele de vorbire **acționale** au scopul de a incita participanții la interacțiune la realizarea unei anumite acțiuni. Conținutul propozițional exprimă acțiunea concretă care trebuie realizată. Unitățile limbii folosite în acest tip de acte sunt propozițiile enunțiative și cele exclamative. Spre deosebire de actele informaționale, actele acționale folosesc pe larg verbele performative *a cere, a implora, a îndruma, a îndemna, a obliga, a ordona, a provoca, a ruga, a solicita, a sfătui, a propune, a invita, a pofti, a îngădui, a permite, a da voie, a interzice* etc. Actele de vorbire acționale operează cu următoarele acte concrete: cererea, ordinul, promisiunea propunerea, invitaţia, cererea de permisiune, permisiunea și interdicţia.

Actele de vorbire **expresive** au scopul de a exprima sentimente, emoții și atitudini ale vorbitorului vizavi de o stare de lucruri. Conținutul lor propozițional se referă la relațiile emoționale stabilite între interlocutori într-un anumit cadru social de etică. Diverse ritualuri comunicative stau la baza actelor de vorbire expresive: adresarea, salutul, mulţumirea, scuza, lauda, felicitarea, consolarea, condoleanţele, regretul, reproșul, dispreţul, insulta, blestemul etc. Mijloacele de expresie de bază a acestor acte de vorbire sunt verbele de tipul: *a saluta, a mulțumi, a scuza, a lăuda, a felicita, a consola, a regreta, a reproșa* etc.

Actele de vorbire **declarative** modifică starea de lucruri prin intermediul unor cuvinte rostite de o persoană autorizată, într-un anumit cadru instituțional. Conţinutul propoziţional al acestor acte reprezintă acțiunea modificată prin rostirea unui enunţ, de tipul: *Te botez Ion, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului duh*. Acest enunț nu-l poate rosti oricine, ci doar un preot. Așadar, actele declarative se realizează în cadrul unor ceremonii, declarații ale unor persoane autorizate din stat

(președinți, miniștri, judecători, angajatori, notari etc.). Există și anumite verbe performative aferente acestor acte de vorbire: *a abdica, a anula, a binecuvânta, a declara, a dizolva, a inaugura, a institui, a numi, a ratifica, a revoca, a rezilia* etc.

Nu e greu de observat că această clasificare se bazează în mare parte pe cea lui J. Searle. Toate tipurile de acte de vorbire stabilite de J. Searle sunt cuprinse în această clasificare, cu mici relocări. Și anume, directivele și comisivele alcătuiesc grupul actelor de vorbire de tip acțional, iar asertivele și actele de vorbire de tip *întrebare*, grupul actelor de vorbire de tip informațional. Doar actele de vorbire expresive și directive sunt preluate fără modificări. Această clasificare are avantajul de a oferi posibilitatea de a analiza și a caracteriza mai clar actele de vorbire ca unități minimale ale comunicări, precum și a le introduce în circuitul conversațional.

Astfel, devine tot mai evidentă tendința spre studierea limbajului în acțiune. Sub acest unghi de vedere, nu mai este cercetat modul în care limba este organizată sub aspect formal, ci felul în care este ea folosită în comunicare, într-un context concret, așa cum este utilizată de către un locutor concret, urmărindu-se și efectul pe care limbajul poate să-l aibă asupra receptorului.

În lucrarea de față propunem o descriere a mijloacelor de exprimare a actelor de vorbire existente în limba română. Aceste mijloace vor fi prezentate în conformitate cu ultima clasificare.

Mărci ale actelor de vorbire

Orice limbă dispune de mijloace de natură diferită pentru exprimarea actelor de vorbire. Descrierea mijloacelor de exprimare a actelor de vorbire în majoritatea limbilor se referă la examinarea corelației dintre forța ilocuționară a actelor de vorbire existente în limba dată și structura morfologică și sintactică a propozițiilor specifice acestei limbi. După cum constată Ionescu Ruxăndoiu (2003, p. 24, 25), în limba română există două tipuri de mărci ilocuționare – structurile sintactice specializate pentru un anumit act de vorbire și verbele performative.

Structurile specializate specifice actelor de vorbire din limba română, grosso modo, sunt:

1) propoziții enunțiative, caracteristice pentru actele de vorbire informaționale;

2) propoziții interogative, caracteristice pentru cererile de informații și alte acte de vorbire care necesită actul întrebării;

3) propoziții exclamative, caracteristice pentru actele de vorbire acționale și unele expresive.

Alte acte de vorbire, după cum se menționează în GALR, „nu au mărci formale specifice, fiind realizate de cele mai multe ori prin structuri cu sintaxă enunţiativă, dar nu numai" (GALR, II, p. 25). Printre mărcile specializate pentru exprimarea actelor de vorbire se numără și intonația, topica, atașarea unor adverbe care subliniază forța ilocuționară etc.

„Spre deosebire de structurile sintactice folosite ca mărci ale forţei ilocuţionare, verbele performative sunt într-o măsură mult mai mare specializate pentru acest rol, ceea ce se explică prin faptul că verbele cu uz performativ exprimă forţa ilocuţionară a enunţului prin însăși conţinutul lor semantic" (Sîmboteanu, 2019, p. 183) Însă ele obțin calitatea de verbe performative doar atunci când sunt la *persoana I, singular, timpul prezent, modul indicativ, diateza activă*. Doar în această poziție ele pot forma enunțuri a căror forță ilocuționară transmite *ideea de a face ceva*.

În consecință, după cum am menționat mai sus, se deosebesc acte de vorbire *implicite*, adică exprimate prin diverse structuri sintactice folosite ca mărci ilocuționare și acte de vorbire *explicite*, exprimate prin verbe performative. În literatura de specialitate s-a menționat că un act de vorbire implicit poate fi transformat oricând în unul explicit prin folosirea verbelor performative. De exemplu, o promisiune exprimată implicit prin enunțul *Voi avea mereu grijă de tine* poate fi exprimată cu ajutorul verbului performativ – a promite: *Promit să am mereu grijă de tine*.

Așadar, devine stringentă necesitatea de a studia mijloacele de exprimare a actelor de vorbire, expuse mai sus, mai ales că acestea se repartizează panoramic conform forţei ilocuţionare a actelor de vorbire existente într-o limbă. În plus, după cum se menționează în literatura de specialitate, „Inventarierea și descrierea principalelor mărci ale forţei ilocuţionare a enunţurilor este importantă în primul rând pentru înţelegerea modului de funcţionare a actelor de vorbire în actul concret de comunicare" (Sîmboteanu, 2019, p. 183).

Faptele relatate în acest paragraf se bazează pe lucrările care inventariază mijloacele de expresie ale actelor de vorbire, precum Gancz et alii (1999), Moldovan et alii (2001) și câteva materiale publicate anterior de autorul acestui capitol, precum și din mass-media.

Actele de vorbire de tip informațional

Informația este materia primă, folosită de vorbitori pentru o mai bună cunoaștere a lumii. Cu ajutorul informației, cetățenii unei societăţi își formează atitudinile, principiile și valorile. Informația stă la baza comunicării între oameni. Accesul la informaţii reprezintă situaţia în care oamenii cer sau răspund la diverse cereri de informaţii privind fapte, capacităţi și acte mentale, explicaţii, justificări etc. Vehicularea informațiilor se face cu ajutorul enunțurilor care fac parte din clasa **actelor de tip informațional**, și anume: cererea de informații, informarea (confidențială, certă, parțială, favorabilă, defavorabilă), deținerea/nedeținerea de informații, acceptarea/negarea unei informații, refuzul de a informa), afirmaţia / negaţia, presupunerea, predicţia (previziune), avertismentul, mărturisirea (confesiunea), denunţul (demascarea), întrebarea.

Ele pot fi exprimate prin:

1) propoziții enunțiative afirmative sau negative *Toți oamenii aduc fericire: unii - prin prezență, alții - prin absență*. sau negative *Grijile nu-ți înlătură problemele de mâine*. *Nu pierzi niciodată ce nu ai avut, nu poți păstra ce nu e al tău.*;

2) propoziții exclamative exprimă uneori acte asertive *Ce vale adâncă!*= (Îți spun ție că valea este foarte adâncă.);

3) propoziții interogative (mai ales, la cererea de informații) *Ai vreo veste despre sosirea copiilor?*

Pentru actele de vorbire informaționale, este preferabil modul indicativ. Se atestă și modul condițional-optativ. Aș *vrea să mă lămuresc. Aș dori să știu despre ce e vorba*. Ancorarea temporală se face în cele trei coordonate ale modului indicativ: trecut, prezent sau viitor. Clasa asertivelor nu prezintă constrângeri în această privință, doar verbe ca *a prezice* cer ca acțiunea să fie performată la viitor. Predomină timpul prezent în construirea majorității actelor de vorbite asertive: *Fericit sau nefericit pe om îl fac doar gândurile sale, nu circumstanțele exterioare.* (afirmație); *Un singur lucru iți reproșez: ai fost neglijent.* (reproş); *Îți sugerez să fii mai*

atent (sugestie); *Presupun că știi cum să te comporți la o înmormântare* (presupunere); *Insist să-ți iei umbrela*. (insistență);

Fiecare act de vorbire informațional are pentru structura de suprafață un arsenal specific de mijloace de expresie. De exemplu, ***cererea de informații*** este un act de vorbire informațional *prin care emițătorul caută anumite informații despre un fapt care îl interesează*.

Există mai multe mijloace de care dispun vorbitorii pentru a se exprima în cadrul acestui act de vorbire. Și anume, pe primul loc se află *întrebarea* ca act de vorbire „performat de locutor cu scopul de a obține un răspuns de la alocutor" (GALR, II, p. 32). Însă trebuie să se țină seama de distincția dintre termenii *enunțuri interogative și întrebări*, explicată clar în GA: „Termenul interogative corespunde unor realități sintactice: enunțurile interogative sunt structurile cu o sintaxă interogativă (o anumită organizare internă, intonație specifică etc.). Termenul *întrebare* corespunde unei realități pragmatice (...) funcționând în cadrul perechii de adiacență întrebare-răspuns: – *Unde mi-ai pus ochelarii? – Pe birou*." (GALR, II, p.32). Pe de altă parte, e de remarcat că întrebările nu se folosesc numai pentru acest scop. Cu ajutorul lor se poate performa un act de vorbite asertiv: *Unde s-a mai văzut așa ceva?* Așadar, întrebarea este folosită în comunicare, la nivel pragmatic, ca mijloc prin care sunt performate diverse acte de vorbire: Ce s-a întâmplat? Ce mai e nou? Ce se mai aude? E adevărat ce am auzit? Pot să vă cer o informație? Știi despre ce e vorba?

Printre *întrebările* frecvente sunt cele fără cuvânt interogativ, cunoscute sub denumirea de interogaţii directe totale, și cele cu cuvânt interogativ, cunoscute sub denumirea de interogaţii directe parţiale.

– întrebările directe totale, caracterizate prin faptul că încep cu un verb în funcţie de predicat. Sunt întrebări performate cu un verb la forma afirmativă: *Ai putea să mă ajuţi? Aţi fi amabil să mă ajutaţi? Mergi acasă? Aveţi timp / copii / părinţi?* și întrebări performate cu un verb la forma negativă: *Nu-mi spuneţi nimic? Nu poţi / N-ai putea / Nu ești bun să mă aștepţi la gară? N-aţi putea să mă ajutaţi cu bagajele?*

– întrebările directe parţiale caracterizate prin prezenţa obligatorie a cuvintelor interogative (pronume / adjective pronominale (*cine? ce? care? ce fel de? cât /câtă /câte, câţi? al câtelea?*) și adverbe interogative (*unde? încotro? când? cum?*), precedate sau nu de prepoziţii. *Ce se mai*

aude nou pe la serviciu? Care este situaţia la firma noastră? Ce s-a întâmplat cu colegul tău ieri? Care este motivul acestei hotărâri? În acest caz se folosesc propoziţii interogative prin care emiţătorul poate cere informaţii despre:

a) subiect: *Cine este domnul? Ce doriţi? Cum te / vă cheamă? Cine a venit?*

b) calitate: *Ce carte cauţi?*(cartea de matematică). *Din ce cutie ai luat asta* (din cea mică).

c) pacient: *Ce ai cumpărat? Pe cine ai întâlnit?*

e) destinatar: *Cui trebuie să transmit pachetul?*

f) temă: *La cine te gândești? Despre ce aţi vorbit?*

g) circumstanţe. Informaţiile despre circumstanţe se pot obţine prin mai multe mijloace:

– prin cuvinte interogative specializate: *unde? când? cum? cât?*;

– prin îmbinări sinonime cu cuvintele interogative: *În ce loc? În ce mod? La ce oră? Din ce cauză? Cu ce scop?* etc.;

– îmbinări locuţionale având ca suport un cuvânt interogativ cu rol semantic dezambiguizator în raport cu regentul: *Cu ce condiţie? În ciuda cărui fapt? Împreună cu cine? În ce privinţă? În afară de ce? Cu ce consecinţe?*

– propoziţie interogativă totală dubitativă: *Oare aici e gara? Oare aceasta e strada M. Eminescu?*

– propoziţie interogativă indirectă: *Nu știi / Nu știţi, aceasta este gara? Spune-mi / spuneţi-mi, (vă rog) aceasta este gara? Îmi spui / îmi spuneţi (vă rog), dacă aceasta este gara? Te rog / vă rog să-mi spui / spune-mi / Spune-mi / spuneţi-mi, vă rog; Îmi spui /Îmi spuneţi, vă rog, Știţi / (n-) aveţi idee cine / ce /unde / când / la ce / cât* etc. + verb.

– întrebări alternative (complete): *Mergi la spectacol sau stai acasă? Scrii sau nu scrii? Îmi dai sau nu-mi dai banii înapoi? Bei vin sau bere? Când ne vedem, mâine sau poimâine?*

– întrebări alternative (eliptice): *O cafea, vă rog! – Cu sau fără zahăr? Cu sau fără lapte? Am bea ceva! – Cafea sau ceai? Ne sună mâine. – Maria sau Andrei?*

– propoziţii enunțiative cu un verb la modul condițional-optativ: *Aș dori să-ți pun o întrebare. Aș vrea câteva explicații suplimentare. Aș dori să știu mai multe despre asta.*

– propoziții enunțiative cu un verb la modul indicativ: *Vă rog, o informație. Spune-mi ceva despre evenimentul acesta. Sunt curios să aflu când a plecat Ion.*

– propoziții exclamative: *Spune-mi și mie secretul! Ce frumoase locuri! Ce interesantă lucrare!*

– fraze cu structura: *a dori, a putea, a vrea* la indicativ + verb la conjunctiv sau infinitiv + dacă, unde, când + verb: *Doresc/vreau să știu unde e sala de festivități. Doresc / vreau să aflu dacă vom avea examen la limba română. Doresc/vreau să știu când plecăm în excursie.*

Verbele caracteristice sunt: *a ști, a auzi, a afla, a cere, a spune, a indica, a întreba, a cere, a explica, a lămuri, a explica, a zice* etc.

Am menționat mai sus că fiecare act de vorbire are și o structură de profunzime. Simplificată, procedura propusă de Anna Wierzbicka, poate fi aplicată la descifrarea structurii de adâncime a tuturor actelor de vorbire. Pentru actul de vorbire *cerere de informații* structura de profunzime este: dorind ca tu să știi că am nevoie de informații, eu te întreb: *Cât e ora?*; îți cer: *Spune-mi cum ai dormit?*; te rog: *Explică-mi, te rog, cum stau lucrurile.*

Răspunsul la cererea de informații poate fi pozitiv sau negativ. Informația obținută fie se acceptă, fie se respinge, iar de aici provin actele de vorbire acceptare și negare.

Acceptarea unei informații are loc în cazul în care locutorul consideră informația obținută ca adevărată. Mijloacele de expresie ale acestui act de vorbire sunt:

– propoziții enunțiative construite cu verbe ca: *a ști, a crede, a convinge, a se îndoi, a părea* la modul indicativ, preponderent la timpul prezent: *Asta se știe. Te cred pe cuvânt. M-ai convins. Sunt ferm convins de asta. Fără îndoială. E mai mult ca sigur. Cu siguranță așa este. Pare adevărat*. Uneori verbul e la forma negativă: *Asta nu mă miră. Nu mă îndoiesc că așa este. Nu pun la îndoială acest lucru.*

– propoziții enunțiative construite cu verbe la modul condițional-optativ, forma negativă: A*sta nu m-ar mira. Faptul acesta nu m-ar convinge.*

– propoziții interogative retorice: *Cum să nu mergi la școală!*

Pentru actul de vorbire *acceptarea unei informații* structura de profunzime este: dorind ca tu să știi că informația furnizată este adevărată, eu îți spun: *Te cred pe cuvânt. Nu mă îndoiesc că așa este.*

Respingerea unei informații, adică negarea ei are loc în cazul când *locutorul consideră că informația obținută nu este adevărată*. Ea poate fi atenuată sau categorică. Negarea atenuată se exprimă prin:

– propoziții interogative construite cu verbe la modul indicativ, timpul prezent: *E adevărat? Asta e absolut sigur? Chiar crezi asta? Nu cumva exagerezi? Tu glumești?*

– propoziții interogative construite cu diferite adverbe, adjective și, uneori, cu interjecții: *Oare? Într-adevăr? Pe bune? Cum adică așa? Adevărat? Serios? Zău?*

– propoziții exclamative: *Dovedește ce spui! Mă uimești! Asta m-ar surprinde! Ar trebui să aduci și dovezi!*

– propoziții enunțiative construite cu verbe la modul indicativ prezent: *Aceasta este doar o ipoteză. Asta n-o prea cred. Asta nu dovedește nimic. Asta nu e prea convingător. E greu de crezut ce spui. Mă îndoiesc de ce spuneți. Nu e convingător. Vreau să văd cu ochii mei.*

Printre mijloacele de expresie a negării categorice prevalează propozițiile exclamative de tipul: *Nu te cred! Asta e de necrezut! Asta e imposibil! Asta n-o mai cred! Asta nu e adevărat! Asta nu e o dovadă! Astea sunt basme! Cai verzi pe pereți! Fugi de aici! Vezi să nu! Mă faci să râd! Nici chiar așa! Nici tu nu crezi ce spui! Nu cred nici o vorbă! Nu mai spune povești! Pe dracu! Pe naiba! Nu sunt naiv să te cred! Nu spune bancuri! Te lauzi!* De asemenea, pot fi folosite și propoziții nominale: *Baliverne! Palavre! Povești!* sau neanalizabile realizate prin interjecții: Aiurea! Aş!

Mai rar, se atestă și propoziții enunțiative: *Cred numai ce văd cu ochii mei. În zadar vorbești, nu te cred. Nu cred că nu știai.*

Pentru actul de vorbire negarea unei informații structura de profunzime este: dorind ca tu să știi că informația furnizată nu este adevărată, eu îți spun: *Nu te cred! Asta nu e adevărat!* (Gancz et alii, p. 191-202).

Întrebarea este un act de vorbire folosit frecvent în cadrul perechilor adiacente: întrebare / răspuns. Răspunsul poate fi afirmativ, negativ sau dubitativ.

Răspuns afirmativ la întrebările – *Ai timp? Nu vii?*:

–Da, am. Sigur (că da). Desigur. Bineînțeles. Firește. Evident. Normal. Natural.

– Ba da. Cum să nu (+verb). *Cu (multă) plăcere. Cu (mult) drag.*

b) Răspuns negativ la întrebarea – *Ai timp?: Nu. Nu am. Nici vorbă. Exclus. Categoric nu.*

c) Răspuns dubitativ la întrebarea – *A câștigat concursul?*

– Probabil. Posibil. S-ar putea. Nu se știe. Cine știe? Poate că da, poate că nu. Ghici!

Informarea este un act de vorbire prin care vorbitorul oferă o informație (cerută sau nu) interlocutorului. Informarea poate fi confidențială, parțială, favorabilă, defavorabilă. Caracteristică pentru acest act de vorbire este o frază cu propoziții enunțiative construite cu un verb de declarație, la modul indicativ și conjunctiv, de regulă, la timpul prezent și trecut. De exemplu: *Am aflat ceva: se indexează pensiile de luna viitoare. Am fost informat că avionul a aterizat. Să știi că a aterizat avionul cu bine. Îți spun eu ce s-a întâmplat.*

Informare confidențială: *Între noi fie vorba, am aflat de ce a plecat Maria. Să-ți spun un secret – mâine avem control. Îți divulg o taină – săptămâna viitoare plec în Australia.*

Informare parţială: *Ceea ce știu e că e vorba să ni se indexeze pensiile. Asta e tot ce /Atâta știu. Nu știu decât că vine controlul. Știu numai că… Tot ce știu e că a venit.*

Informare favorabilă: *Îți aduc o veste bună: A aterizat avionul. Vă aduc la cunoștință / fac cunoscut / informez că cererea dvs. a fost aprobată.*

Informare defavorabilă: *Îți aduc o veste proastă: ai fost concediat. Nu-mi place că trebuie să-ți spun, dar mâine trebuie să vii la serviciu. Nu știu cum să-ți spun, dar a decedat prietena noastră. Trebuie să știi că am avut un accident! Uite ce mi s-a întâmplat…! Uite ce am pățit…! Vă aduc la cunoștință / fac cunoscut / informez că cererea dvs. n-a fost aprobată.*

Deținerea de informații este un act de vorbire prin care interlocutorul afirmă că informația oferită îi este cunoscută. Mijloacele de expresie sunt următoarele: *Am auzit despre asta. Asta-i poveste veche. Asta se știe. Acesta e un lucru știut. Ăsta nu e un mister pentru nimeni. Ăsta nu e un secret. Este vorba despre… Îmi aduc foarte bine aminte de ce ţi-a spus! Îmi amintesc foarte bine …! Mi-a ajuns la ureche ceva. Asta nu-i o noutate pentru mine. Am fost informat de(spre) asta. Știu ce a făcut. Știu despre ce este vorba. Știu foarte bine ce a spus. Știu multe despre afacerea asta. Știu ce și cum e.*

În cazul **nedeţinerii unei informaţii**, interlocutorul spune că nu știe nimic despre informația oferită. Mijloacele de expresie sunt următoarele: *Eu nu știu. Asta n-o mai știu! Asta nimeni n-o / nu știe. Asta nu cunosc. Zău că nu știu (ce să-ți spun)! Ce știu eu! De unde vrei să știu eu asta? Dumnezeu*

/Dracu /Naiba știe! E greu de spus /zis. E prima oară când aud despre asta. Dacă aș ști, ți-aș spune. Încă nu știu nimic (despre asta). N-am auzit niciodată de(spre) asta /așa ceva! N-am idee! Habar n-am! N-am nicio veste. Nu cunosc secretul. Nu știu despre ce e vorba. Nu știu mare lucru despre asta Știu eu?. Numai Dumnezeu știe! (Gancz et alii, 1999, p. 194-196).

Refuzul de a informa este un act de vorbire prin care vorbitorul spune că nu poate să răspundă la întrebare din anumite motive. Mărcile ilocuționare ale acestui act sunt:

Asta nu pot /n-aș putea să-ţi spun / zic. Acesta e un secret. Degeaba încerci să mă descoși / tragi de limbă! N-am nimic să-ţi spun! N-o să mă faci să vorbesc! Nu fi (așa) curios! Nu fi (așa) indiscret! Nu mai spun / zic nimic! Nu pot să-ţi spun / zic! /nimic! Nu poţi să mă faci să vorbesc! Nu răspund! Nu trebuie să știi tu asta! Nu-ţi mai spun / zic nimic! Nu-ţi spun! Nu-ţi spun / zic nimic. Nu vorbesc cu tine! Nu vreau să(-ţi) răspund! Nu vreau să-ţi spun / zic nimic! (Gancz et alii, 1999, p. 196).

Avertizarea este un act de vorbire de tip informațional cu ajutorul căruia interlocutorii își plasează informații care țin de siguranța lor. E vorba de atenționarea interlocutorului „asupra unui dezavantaj, a unei dificultăți, a unei înșelătorii, a unei neplăceri, a unei pedepse sau a unui pericol la care este expus". Deci, după Gancz et alii (1999), avertizarea poate fi: generală, asupra unui dezavantaj, asupra unei înșelătorii, asupra unei neplăceri, asupra unei pedepse, asupra unui pericol (p. 77-87).

În arsenalul de mărci ilocuționare ale avertizării generale pe primul loc se află:

– propozițiile exclamative, construite cu verbe la modul indicativ, timpul viitor: *O să ai probleme! O să fie rău! O să iasă prost! O să se întoarcă împotriva ta! Se va termina prost! Toți o să-și bată joc de tine! O să râdă și curcile de tine! O să ai necazuri! O să-ți pară rău pentru asta! Veți suporta consecințele/urmările! Vei regreta!*

– propoziții exclamative, principale sau subordonate, construite cu verbe la modul conjunctiv: *Riști să nu reușești! Trebuie să fii nebun ca să faci asta! Trebuie să ne așteptăm la asta! Nu face asta. Să nu zici că nu ți-am spus!*

– propoziții enunțiative: *Riscul e prea mare. E grea valiza, să știi. Trebuie să ne așteptăm la asta.*

Celelalte tipuri de avertizări se exprimă prin aceleași mijloace: *O să fii în pierdere! Asta e înșelătorie/capcană/cursă! El vrea să te fraierească / să te ducă de nas / să te păcălească / să te prostească!*(avertizare asupra unei înșelătorii); *Îți faci singur necazuri! O să fie scandal! Ai putea să ai o surpriză neplăcută! Vrei s-o încurci!?* (avertizare asupra unei neplăceri); *E ilegal să faci asta! N-o să-ți fie moale! Nu e voie / permis! O s-o pățești! O să fii tras la răspundere! Vei fi sancționat!* (avertizarea asupra unei pedepse); *Ești în pericol de moarte! Ești în mare primejdie! Faci o mare imprudență! Ferește-te! Fugiți! O să cazi! Te expui la mare pericol!* (avertizare asupra unui pericol).

Acceptarea avertizării este un act de vorbire prin care interlocutorul este de acord că e în pericol. Mărcile ilocuționare ale acestui tip de act de vorbire se reduc la propoziţii enunțiative, construite cu verbe la modul indicativ, timpul trecut: *Bine. Bine ai făcut că m-ai prevenit/ că mi-ai spus / că mi-ai amintit. M-ai convins. Așa o fi. Mulțumesc că m-ai prevenit.*

Respingerea avertizării se exprimă prin propoziţii exclamative: *Asta nu este primejdios! Fac ce vreau! Asta nu mă sperie! Ba o să urc! Nu mai spune! Taci, tu! Doar nu vorbești serios! Ești ridicol! Mă faci să râd! Pe dracu! Pe naiba!*

Pentru actul de vorbire avertizare structura de profunzime este: dorind ca tu să ştii că informaţia furnizată te previne asupra unei stări de lucruri nu tocmai benefice, eu îți spun: *O să ai probleme! O s-o pățești!*

În felul acesta pot fi analizate și celelalte acte de vorbire de tip informațional: *insistenţa, presupunerea, deducţia, interesul, reproșul, explicaţia, reclamația, rezumarea* etc.

Reclamaţia, prin care se redă nemulțumirea unui client față de serviciile acordate, se exprimă prin:

–propoziții enunțiative – *Șoferul microbuzului bruschează călătorii. Casierița este nepoliticoasă.*

–a depune /a face/a prezenta o plângere / reclamație împotriva + substantiv în cazul Genitiv. – *Prezint o reclamație împotriva medicului stomatolog.*

– a depune /a face/a prezenta o plângere / reclamație + la/către + substantiv în cazul acuzativ. – *Am depus o reclamație la poliție/către administrația școlii.*

Astfel, structura de profunzime a actului de vorbire reclamație se descifrează în felul următor: dorind să fac astfel ca tu să știi, eu îți spun:

Casierița este nepoliticoasă. / Prezint o plângere împotriva medicului stomatolog. / Prezint o reclamație la poliție. etc.

Interesul este un act de vorbire informațional prin care emițătorul se arată interesat de ceva. Există mijloace de limbă specializate pentru a exprima interesul:

–propoziții enunțiative: *Mă interesează mult … Mă interesează să … Mă interesează cine / ce /unde / când / cum / dacă … Vreau să aflu cine / ce /unde / când / cum …Mă interesează cine poate să-mi răspundă la întrebare. Mă interesează unde va avea loc întâlnirea. Mă interesează cum ai aflat despre această întâmplare. Mă interesează dacă ai aceeași părere.*

– propoziții exclamative: *(E)interesant! Ce interesant e!*

– verb la imperativ: *Spune (repede)! Nu vorbi! Nu mai spune!*

– propoziții interogative: *Chiar? Așa-i? Serios? Interesant, cine are totuși dreptate? Interesant, ce gândește el despre mine?*

Cum ne exprimăm lipsa de interes: *Nu mă interesează de loc. Nu mă interesează ce gândești tu. Nu mă interesează deloc subiectul pe care îl discută. Nu am nevoie să știu... Nu am nevoie să știu ce spune el despre mine.*

Actele de vorbire de tip acțional

Actele de vorbire de tip acțional sunt: cererea (cu diversele ei subspecii: ordin, rugăminte, solicitare, sfat, sugestie etc.); promisiunea, propunerea, permisiunea, interdicţia etc. Acestea se exprimă prin mijloace specifice actelor de vorbire respective (în primul rând, prin verbe performative), dar și prin mijloace de limbă nespecifice care redau același conținut propozițional.

Astfel, performând un act de vorbire cum este **rugămintea**, „vorbitorul încearcă să-l determine pe destinatar să facă ceva pentru el sau să-i dea ceva” (Gancz et alii, 1999, p.91-104). Mărcile acestui act de vorbire se clasifică în funcție de tipul rugăminții – politicoasă, nepoliticoasă, insistentă, neutră.

Astfel, o *rugăminte politicoasă* se exprimă prin:

1) Propoziții enunțiative construite cu:

– verbul *a ruga* + enunțul care redă conținutul rugăminții: *Dă-mi, te rog, puțin zahăr. Împrumută-mi ziarul, te rog*. Însoţirea cererii de formule de politeţe atenuează caracterul amenințător al acestui act de limbaj.

– verbul *a avea* la modul condițional + rugăminte + o subordonată care redă conținutul cererii, adică îndemnul de a face ceva, construit

cu verbe la imperativ: *Aș avea o rugăminte / o mare rugăminte la dvs.: Ajută-mă să repar mașina. Aș avea o rugăminte: Dă-mi pace.*

– verbul *a vrea* la modul condițional + verbul a ruga la conjunctiv + enunțul care redă conținutul cererii, construit cu verbe la modul conjunctiv: *Aș vrea să vă rog să faceți liniște. Aș vrea să te rog să mă lași în pace.*

– expresii specifice construite cu verbul *a fi* la modul imperativ sau condițional (a fi bun / amabil / drăguţ) + enunțul care redă conținutul cererii, construit cu verbe la modul imperativ, indicativ sau condițional: *Fii drăguț / amabil (așa de drăguț / amabil) și citește încă o dată textul. Ar fi foarte drăguț din partea ta, dacă ai vorbi cu el. Ești bun să închizi ușa?*

Intervine aici flatarea interlocutorului ca tehnică de atenuare a caracterului amenințător (*Știu că ești totdeauna drăguță și nu refuzi pe nimeni, vorbește cu directorul despre proiectul nostru.*).

– expresiile: *Îmi pare rău că deranjez. Scuzați că vă deranjez / Scuzați de deranj / Scuzați-mă pentru deranj* + enunțul care redă conținutul cererii construit cu verbe la condițional: *Îmi pare rău că vă deranjez, dar aş avea nevoie de o explicaţie. Scuzaţi de deranj, dar aş avea nevoie de o explicație.* Utilizarea scuzei constituie una din tehnicile de atenuare a caracterului amenințător la performarea rugăminții.

2) Propoziții interogative, construite cu:

– verbul *a ruga* la modul indicativ + enunțul care redă conținutul rugăminții, construit cu verbe la indicativ prezent sau conjunctiv: *Îmi dai o ceașca de cafea, te rog? Îmi împrumuți 300 de lei, te rog? Vrei să-mi dai o cafea, te rog?*

– verbul *a putea* la indicativ prezent sau la condițional + verbul *a ruga* la conjunctiv + enunțul care reda conținutul cererii, construit cu verbe la conjunctiv: *Pot /aș putea să te rog să-mi dai un păhar cu apă?* Utilizarea verbelor modale este o tehnică discursivă pentru a micșora impactul amenințător al cererii.

– expresii specifice cu verbul *a fi* la indicativ prezent + enunțul care redă conținutul rugăminții, construit cu verbe la conjunctiv: *Ești atât de bun / drăguț / amabil să mă ajuți? Sunteți atât de bun / amabil / drăguţ să mă ajutați?*

3) Propoziții exclamative, construite cu:

– verbul *a ruga* + enunțul care redă conținutul cererii, construit cu verbe la imperativ sau conjunctiv: *Prevină-l, te rog, e în mare pericol!*

Te rog să-l previi! E in mare pericol! A fi bun / amabil / drăguţ +verb la imperativ: *Fii amabil (și) deschide fereastra!*

Rugămintea nepoliticoasă se exprimă prin:

Propoziții exclamative, construite cu verbele *a cere, a vrea, a pretinde, a da* la modul imperativ: *Cer o explicație! Pretind să-mi explici ce se întâmplă! Vreau să mă lași în pace! Dă încoace cartea!* Este tipul de cerere care atentează grosolan la fața partenerului de dialog. Pentru a atenua acest impact negativ asupra interlocutorului, emițătorul trebuie să apeleze la una din tehnicile de atenuare a caracterului amenințător, însă, dacă acest lucru s-ar întâmpla, cererile de acest tip n-ar mai putea fi încadrate la categoria cereri nepoliticoase.

Rugămintea neutră se exprimă prin:

1. Propoziții enunțiative construite cu:

– verbele *a dori, a vrea* la indicativ prezent sau condițional + substantivul care indică lucrul solicitat sau un enunț care redă conținutul cererii construit cu verbe la conjunctiv: *Aș dori / Aș vrea o cafea. Doresc / aș dori să vă întreb ceva. Vreau / Aș vrea să vă întreb ceva.*

– verbul *a cere* la indicativ prezent, forma afirmativă sau negativă + pronumele personal, persoana a 2-a, în cazul dativ + enunțul care reda conţinutul cererii, construit cu verbe la conjunctiv sau exprimat printr-un substantiv: *Îți cer doar să mă ajuți / ajutor. Nu-ți cer decât să mă ajuți / ajutor. Tot ce-ți cer este ajutorul.*

– verbul *a trebui*, locuțiunea verbală *a avea nevoie* la condițional + un substantiv care rezumă conținutul cererii: *Mi-ar trebui niște bani. Aș avea nevoie de niște bani / de liniște / de ajutor.*

–propoziție subordonată condițională + enunțul care redă conținutul cererii: *Dacă nu te deranjează prea mult, vorbește cu el. Dacă nu-ți cer prea mult, vorbește cu el. Dacă poți, vorbește cu el.*

2. Propoziții interogative, construite cu:

– verbul *a avea* la indicativ + enunțul care redă conținutul cererii, construit cu verbe la conjunctiv: *Ai să-mi dai niște bani? Ai cumva să-mi împrumuți niște bani?*

– verbul *a da* la indicativ prezent + pronume personal, pers. 1 D + substantive care redau conținutul cererii: *Îmi dai niște bani? Îmi dai o cafea?*

– locuțiunea verbală *a fi de acord* la condițional + enunțul care reda continutul cererii, construit cu verbe la conjunctiv: A*i fi de acord să-mi împrumuți niște bani?*

– verbul *a putea* la indicativ prezent sau condițional (forma afirmativă sau negativă) + enunțul care redă conținutul cererii, construit cu verbe la conjunctiv: *Poți/Ai putea să-mi împrumuți niște bani? Nu poți / N-ai putea să-mi împrumuți niște bani?*

– verbul *a deranja* la indicativ prezent sau condițional + enunțul care redă conținutul cererii, construit cu verbe la conjunctiv sau la condițional: *Te deranjează / Te-ar deranja să vorbești cu el? Te-ar deranja, dacă ai vorbi cu el?*

Structura de adâncime a actului de vorbire rugăminte poate fi descifrată astfel: dorind ca tu să știi că eu vreau să-mi faci un serviciu, eu îți spun: *Dă-mi o cafea! Închide geamul!* etc. La fel ca și în cazul ordinului, utilizarea mijloacelor de expresie nespecifice pentru performarea unei cereri nu periclitează descifrarea conținutului propozițional al actului directiv – cerere: *Ajutor! Apă! Cafeaua! Cartea! Pastilele mele!*

Ordin. Prin acest act de vorbire, emițătorul (de obicei, o persoană cu funcție de răspundere) ordonă destinatarului să îndeplinească o acțiune. La performarea acestui act de vorbire acțional se folosesc următoarele mărci specifice acestui act de limbaj (Gancz et alii, 1999, p. 317-322):

1) Propozițiile exclamative construite cu verbe performative:

– verbul *a ordona* + pronume personal, pers. 2-a + verbe la conjunctiv al căror sens redă conținutul acțiunii solicitate: *Îți ordon să duci cărțile la bibliotecă. Vă ordon să plecați imediat!*

– verbe la imperativ al căror sens redă conținutul acțiunii solicitate: *Învață poezia! Duceți cărțile la bibliotecă! Pleacă de aici! Ieși afară! Lasă vorba!*

– verbe la imperativ însoțite de expresii care intensifică solicitarea: *Învață poezia, auzi?! Duceți cărțile la biblioteca, de nu, mă supăr! Ieși afară, dacă îți spun! Lasă vorba, nu-ți mai spun/zic încă o dată! Cumpără pâine, nu uita! Ieși afară până nu mă supăr! Îți cer insistent, învață poezia!*

– verbul *a trebui* + verbe la conjunctiv al căror sens redă conținutul acțiunii solicitate: *Trebuie să înveți poezia! Trebuie să faci curat în casă! Trebuie să faci cumpărăturile!*

– verbe la imperativ al căror sens exprimă conținutul acțiunii solicitate + expresii care exprimă urgentarea îndeplinirii ordinului: *Pleacă imediat! Mătură curtea! Trimite corespondența neîntârziat / fără întârziere! Du-te! Repede!*

– verbul *a spune* + pronume personale persoana 2-a + verbe la conjunctiv sau imperativ al căror sens redă conținutul acțiunii: *Ți-am spus de nu știu câte ori să mături curtea! Îți spun acum: învață poezia!*

– verbele *a vrea / a vedea* + verbe la conjunctiv al căror sens redau conținutul acțiunii: *Vreau să înveți poezia! Vezi să faci toate cumpărăturile!*

– verbe la modul indicativ, timpul viitor, al căror sens exprimă conținutul acțiunii solicitate: *Veți duce mesajul acesta! Vei învăța poezia chiar acum!*

2) Propoziții enunțiative și interogative, construite cu:

– expresii care exprimă solicitarea + verbe la conjunctiv al căror sens redau conținutul acțiunii solicitate: *Vă dau sarcina să expediați corespondența. Uite ce ai /e de facut: să expediezi / expediați corespondența. Tot ce ai de făcut e să expediezi corespondența.*

– verbul *a vrea* + verbe la conjunctiv al căror sens reda conținutul acțiunii: *Vrei să duci gunoiul? Vreți să plecați de aici? Vreți să faceți liniște?*

Acceptarea clară a unui ordin poate fi exprimată prin:

1. Propoziții enunțiative construite cu:

– o propoziție circumstanțială condițională + verbul *a face*: *Dacă e necesar / e nevoie, o fac. Dacă insiști, fac. Daca spui / zici tu, fac. Dacă vrei / dorești, o fac. Dacă trebuie, fac.*

– o propoziție circumstanțială condițională + adverbul *atunci* + verbele *a face, a se duce*: *Dacă așa stau lucrurile, atunci o fac. Dacă așa e povestea / treaba, atunci o fac. Dacă ții morțiș, atunci mă duc.*

– adverbul *bine* + verbele *a face, a se duce* la indicativ prezent: *Bine, fac. Bine, mă duc. sau repetat: Bine. Bine.*

– verbul *a fi* la forma de conjunctiv amputat: *Fie cum vrei / cum dorești.*

Acceptarea neutră a unui ordin poate fi exprimată prin:

1) Propoziții enunțiative construite cu:

– Verbele *a auzi, a înțelege* la modul indicativ, prezent, perfectul compus/ viitor: *Aud. Am auzit. Am înțeles. Am să o fac neapărat /negreșit/ sigur.*

– verbele *a face, a remarca* la diateza impersonală (prezent și trecut): *Se face. Se face imediat / repede. S-a făcut! S-a remarcat!*

– adverbul *bine* + formule ca: *de acord, O.K.: Bine, de acord. Bine, O.K.*

Respingerea categorică a unui ordin poate fi exprimată prin:

1) Propoziții exclamative, construite cu:

– verbe la forma negativă al căror sens redă negarea executării acțiunii solicitate: *Nu mai fac eu așa ceva! N-aș suporta asta /așa ceva! Nu mai fac niciodată așa ceva! Nu primesc ordine de la nimeni/ de la tine!*

– forma elipsată a propoziției enunțiative cu predicatul exprimat prin verbele *a face, a executa: Eu, nu!*

2) Propoziție interogativă construita cu:

– Pronumele interogativ *ce* + o propoziție interogativă: *Ce? Mă vezi pe mine făcând asta?*

– Formula *Tu îți bați joc de mine?*

Respingerea neutră a unui ordin poate fi exprimată prin:

1) Propoziție enunțiativă la forma negativă: *Nu văd cum s-ar putea face asta! Nu mă forța!*

2) Pronumele demonstrativ *asta* + adverbul *foarte* + adjectivele: *periculos / primejdios, riscant*: *Asta e foarte periculos. Asta e foarte riscant*.

Structura de profunzime a actului de vorbire Ordin se descifrează astfel: dorind ca tu să știi că eu vreau să realizezi o acțiune, îți spun: *Îți ordon să taci! Părăsiți încăperea! Fugiți mai repede!* etc. Chiar dacă în structura de suprafață se utilizează elemente nespecifice de exprimare a ordinului: *Liniște! Plecarea! Îmbarcarea! Executarea!! Foc! Cutremur!* etc. conținutul propozițional poate fi descifrat cu ușurință.

Sugestia, care este un act de vorbire acțional ce exprimă bunăvoința emițătorului de a propune ceva receptorului pentru o mai bună desfășurare a lucrurilor, se exprimă prin:

1) Propoziții enunțiative, construite cu verbele *a putea, a fi* etc.: *Puteți face o călătorie la munte pentru relaxare. E mai bine să luați avionul ca să câștigați timp. Ați putea pleca cu trenul.*

2) Propoziții interogative, construite cu verbele *a vrea, a putea* (la forma afirmativă sau negativă) + verb la conjunctiv; *ce* + *a spune, a zice, a fi*, precum și prin întrebarea *de ce să nu? –Vrei să luăm masa împreună? N-ai vrea să luăm masa împreună? Poți să ai mai mare grijă de sănătatea ta? /N-ai putea să ai mai mare grijă de sănătatea ta? Ce ar fi să facem o plimbare? De ce să nu mergem pe jos?/ De ce n-am merge pe jos? De ce să nu luăm un autobuz? De ce n-am lua autobuzul? Nu mergem la cinema? Ne vedem deseară?*

3) Propoziții imperative construite cu verbe la modul conjunctiv pers. I pl.: *Să mergem la o plimbare!; Să mergem la munte! Să încercăm*

un alt magazin! Să căutăm un atelier de reparaţii auto!; cu verbul *a da* + substantivele *sfat, idee, sugestie*.

Structura de profunzime a acestui act de vorbire se descifrează astfel: dorind să fac astfel ca tu să procedezi cum e mai bine, eu îți spun: *E mai bine să iei avionul…, N-ai vrea să luăm masa împreună? Ce ar fi să mergem la plimbare? Să mergem la plimbare!*

A cere cuiva o sugestie:

Enunţuri imperative:

– a da + o idee / o sugestie / un sfat: Dă-mi o idee! Dă-mi o idee pentru excursia copiilor.

– a spune / a sugera + propoziţie interogativă parţială: Spune-mi cui să mă adresez. Sugeraţi-mi pe cine să consult în această problemă.

Enunţuri interogative: *Pe cine să întreb? Unde să merg în vacanţă?*

A accepta o sugestie

– E o idee bună. De acord. Excelentă idee. (Da, chiar), de ce nu? Să mergem! Să încercăm!

Cele mai frecvente formule care exprimă actul de vorbire Sugestia sunt:

Cum cerem sfaturi

Enunţuri interogative: Ce să fac? Ce să cumpăr pentru cină?

– a sfătui: *Ce mă sfătuiești să fac? Unde mă sfătuiești să merg în concediu?*

– a da un sfat: *Nu-mi dai niciun sfat?*

Enunţuri exclamative: Dă-mi, te rog, un sfat!

Cum dăm sfaturi

Enunţuri declarative:

– a (nu) sfătui pe cineva + verb la modul conjunctiv: *Vă sfătuiesc să vă luaţi umbrela. Nu te sfătuiesc să pleci singur la munte.*

– a trebui / a fi bine / a fi cazul (condiţional) + verb la modul conjunctiv: *Ar trebui / ar fi bine / ar fi cazul să te lași de fumat.*

– mai bine + prop. (verb la modul conjunctiv / condiţional / imperativ): *Mai bine ai pleca la munte. Pleacă la mare!*

– (*dacă* + *a fi* la condiţional +) *în locul* + GN la cazul genitiv + verb la modul condiţional: *(Dacă aș fi) în locul dvs., aș telefona la poliţie.*

– Enunţuri interogative: *De ce nu pleci la mare? La o nouă locuinţă te-ai gândit?*

Promisiunea, act de vorbire acţional, prin care „Vorbitorul îl asigura pe destinatar că va face ceva, ori că-i va da ceva" (Moldovan et alii, 2001,

p. 32). Promisiunea poate fi exprimată prin enunțuri care conțin sau nu verbele performative aferente acestui act de vorbire *a promite, a garanta, a se angaja:*

1) Propoziții enunțiative construite, de obicei, cu:

– verbe la modul indicativ, timpul viitor: *Voi veni., O să primești cadoul promis, Am să fac tot posibilul să vin. Voi veni* (sigur! O să vin (negreșit). Este frecvent și timpul prezent, mai ales, când se utilizează verbele a promite, a garanta, a se angaja: *Îți promit că voi veni. Îți garantez că nu voi întârzia. Mă angajez să termin lucrarea.*

– a promite că / să+ verb la modul indicativ sau conjunctiv: a) (afirmative, în cazul promisiunii) *Promit că voi fi mai atent. Promit că merg la medic. Promit că te sun de îndată ce aflu adevărul. Promit că vin / voi veni mâine. Promit să fiu mai atent*.; b) (negative, în cazul refuzului de a promite ceva) *Nu vă promit că voi veni. Nu-ți promit nimic. Nu pot să (-ți) promit așa ceva.*

– pronume personal în dativ + *a promite / a făgădui* + verb la modul conjunctiv / + că + verb la modul indicativ: *Îți / Vă promit că nu voi spune nimănui nimic. Îți promit să caut cartea. Îți promit să îl ajut pe prietenul tău. Îți făgăduiesc să fac un tort de ziua ta. Îți / Vă promit să vin cât de curând.*

– pronume personal în acuzativ + *a se angaja, a se obliga* + verb la modul conjunctiv: *Mă angajez să termin lucrarea până luni. Mă oblig să te ajut să-ți repari mașina.*

– a avea promisiunea (că + verb la modul indicativ): *Puteţi fi sigur, aveţi promisiunea noastră că vom veni.*

– a face o promisiune: *Nu mai discutăm, am făcut o promisiune.*

– a-și respecta / ţine promisiunea: *Noi ne respectăm promisiunea.*

2) Propoziții exclamative construite cu:

– verbele *a jura*, *a fi sigur, a garanta*: *Îți jur că-ți voi înapoia banii! Fii sigur/ Cu siguranță că o să vin! Voi face rost de bani, îți garantez!*

– expresiile: *Lasă asta în seama mea/ Las' pe mine!*

3) (în cazul cererii promisiunii):

– Propoziție interogativă, construită cu verbul *a promite* la modul indicativ prezent+ că + (pronume personal în dativ): *Îmi promiți că mergi la medic? Îmi promiți că vei fi mai atent.*

– Verbul *a promite* la modul imperativ + că: *Promite-mi că vei merge la doctor. Promite-mi că o să fie bine.*

(condiţionat) *Dacă / în caz că....*(a promite) ceva: *Dacă termini lucrarea, (îţi promit că) mergem la mare. În caz că dorești, te pot ajuta.*

Structura de profunzime a promisiunii poate fi descifrată astfel: dorind ca tu sa știi că eu îmi voi îndeplini promisiunea, îți spun: *Promit să definitivez lucrarea. Fii sigur că o să vin!*

Permisiunea este un act de vorbire acţional prin care cineva solicită să i se acorde aprobarea (învoirea, îngăduinţa, acordul, acceptul) de a face ceva. Este un lucru de bun-simţ să ceri permisiunea înainte de a întreba ceva, de a pleca undeva, de a lua ceva, de a folosi un lucru care nu-ţi aparţine, de a telefona cuiva, de trimite scrisori (inclusiv e-mailuri) etc. Într-un cuvânt, să ceri permisiunea pentru a comunica și pentru a acţiona.

Cererea permisiunii (Gancz et alii, 1999, p. 321-322; Moldovan et alii, 2001) se face cu ajutorul următoarelor mijloace:

– propoziții enunțiative construite cu verbe performative aferente acestui act de vorbire: a permite, a da voie, a vrea, a lăsa, preponderent la modul indicativ sau condițional, la timpul prezent + propoziție subordonată completivă directă: *Permiteţi-mi să… Dă-mi voie să trec / să plec / să ies. Aș vrea să trec / plec. Lasă-mă să plec, te rog.*;

– propoziții interogative construite cu verbe performative de tipul: *a accepta, a admite, a permite, a deranja, a da voie, a lăsa, a supăra, a putea* la modul condițional (mai frecvent) sau indicativ, urmate de propoziții subordonate completive directe sau condiționale: *Acceptaţi / Aţi accepta să plec? Admiteți / Aţi admite să plec ? Mă lași să plec? Pot / Aș putea să plec? Îmi permiteţi să fumez? Se poate? E voie să stau aici? Ai fi de acord să plec? Am dreptul / voie să fac asta? N-ai nimic împotrivă dacă plec? Nu vă supăraţi dacă întârzii? Nu vă supăraţi dacă plec mai devreme? Vă supăraţi dacă vă întrerup? (Nu) vă deranjează dacă fumez? Mă ierţi dacă plec? Mă scuzi dacă plec? Nu te-ar deranja dacă aș pleca? Nu te deranjează dacă dau un telefon? Nu te superi dacă plec? Te-ar deranja dacă aș pleca? Pot intra / fuma / pleca?*

– expresii specializate de tipul: *Cu permisiunea / voia dvs., aș / voi pleca. Vă cer permisiunea să plec. Dacă ești de acord, voi pleca. Vă daţi consimțământul? Eu o să plec, bine? /de acord?*

Acordarea permisiunii: (Gancz et alii, 1999, p. 322-325):

– propoziții afirmative, exclamative, uneori neanalizabile: *Da! Poţi!*

Poftește! Poftim! Intră! Fumează! Bineînţeles! Da poftiţi, vă rog! Desigur, poftiţi! Așteptaţi puţin! Staţi puţin! Un moment / o clipă, vă rog! Fie ! Fie cum vrei/dorești/zici tu ! În acest caz, du-te ! Atunci du-te ! Bine, bine ! Poftiţi! Vă rog! (De)sigur / Sigur că da !

– propoziții subordonate condiționale: *Dacă asta te face fericit… Dacă e necesar / nevoie… Dacă așa vrei / dorești tu… Dacă-i așa, atunci du-te. Dacă așa-i povestea/ treaba, atunci… Dacă așa stau lucrurile, atunci… Dacă-i vorba pe-așa, atunci…Dacă insiști… Dacă mă rogi așa (de)atât de frumos… Dacă trebuie… Dacă-ti face plăcere… Dacă îți convine așa… Dacă ţii morţiș/ neapărat… Dacă vrei…/ dorești… Dacă vrei neapărat…*

– expresii specializate de tipul: *Cu multă plăcere! Cu dragă inimă! E de la sine înțeles! Nici nu se poate altfel! Ce întrebare! Cu (mult) drag! Cu tot dragul! Dar vă rog! Evident! Firește! Natural! Mai întrebi? Mai e / încape vorbă? Nici nu se discută ! Nu e nicio problemă. Păi cum să nu? Sigur că poţi pleca. Bineînţeles că poţi! Vai de mine! De ce nu? E voie. Ești liber. Liniștit. Du-te liniștit. N-am nimic împotrivă. Nu mă opun. Nu sunt contra / împotrivă. O.K. Poţi să pleci. Poţi să pleci liniștit. Poftește. Poftim. Te rog. Vă rog. Se poate. Sunt de acord. Vă dau mână liberă. Vă dau voie. Vă permit. Vă dau voie să plecaţi.*

- **Refuzarea permisiunii** (Gancz et alii,1999, p. 325-329; Moldovan et alii, 2001, p. 30-31)

– propoziții enunțiative cu verbe la forma negativă: *A, nu! Categoric, nu! Ba nu! Nu e posibil. Nu e cu putinţă. (Asta) nu se poate. Iartă-mă, dar nu se poate. Îmi pare rău, dar nu se poate. Încă nu. Nu acum. Nu că aș avea ceva împotrivă, dar nu se poate. Nu pot. Nu pot să vă dau voie să plecaţi. Nu vă pot permite să…. (el) Scuzaţi-mă, dar nu se poate. Sper că / să nu te superi, dar nu se poate. Mă tem că nu. Mai degrabă nu. Cu părere de rău, nu veţi pleca.. Deocamdată nu. Nu vă permit să faceți asta. Nu vă dau voie să... Nu se poate. Nu e voie. Nu există! Niciodată! Nu! Nu accept așa ceva! (el) Nu admit așa ceva. Nu e voie! Nu e permis! Nu (mai) insista! Nu-mi cere asta! Nu-mi cere așa ceva / una ca asta! Nu-mi cere imposibilul! Nu pot / N-aș putea să accept așa ceva. Nu pot să fiu de acord! Nu pot să permit așa ceva. Nu sunt de acord. Nu și nu. Nu și gata. Nu vă dau voie /permit să plecaţi! Nu voi/ N-aș accepta niciodată așa ceva. Nu vreau! Nu vreau să mai aud de așa ceva!*

– expresii specializate de tipul: *Îmi pare rău, dar nu se poate! Îmi pare rău, dar trebuie să te refuz. Aceasta e inacceptabil / e inadmisibil! Îmi ceri*

imposibilul! Îmi ceri prea mult. În niciun caz! Nicidecum!. Sub nicio formă. Degeaba / În zadar vorbești! Îți închipui / îți imaginezi că o să te las! Mai bine mor! Nici în ruptul capului! Nici mort! Nici de frică! Nici să mă pici cu ceară! Mă opun categoric! Cât trăiesc eu, n-ai s-o faci! Ce pretenţii! Ce-ţi închipui / imaginezi(el) tu? Cu niciun preţ! Orice, numai nu asta! Pentru nimic în lume! Să nici nu mai aud de așa ceva! Sub niciun motiv / cuvânt! Sunt (categoric) împotrivă / contra!

– propoziții interogative introduse prin adverbul cum: *Cum aș putea să accept așa ceva? Cum aș putea să fiu de acord? Cum poţi să-ţi închipui / imaginezi așa ceva? Cum să accept așa ceva. Cum să fiu de acord?*

– propoziții exclamative: *Vrei prea multe! Nu intra! nu fuma! Nu poţi pleca! Nici vorbă. Nici gând. Nuci să nu aud. Nici să nu te gândești.*

Actele de vorbire expresive

Utilizate pentru a exprima o stare psihică a vorbitorului sau a receptorului (plăcere, neplăcere, acceptare, respingere, mulțumire, scuze etc), actele de vorbire expresive au un inventar bogat de subspecii: salutul, mulţumirea, complimentul, lauda, felicitarea (urarea), consolarea (alinarea, compasiunea) condoleanţele, scuza, regretul (dezamăgirea, decepţia), reproșul, mustrarea (dezaprobarea), indignarea, critica / autocritica, invidia, dispreţul, acuzaţia, insulta, blestemul. Mărcile ilocuționare ale acestor acte de vorbire sunt la fel de diverse. Le vom ilustra pe exemplul câtorva din subspeciile enumerate mai sus.

Salutul

Salutul face parte din categoria convenţiilor sociale și reprezintă situaţia de comunicare în care oamenii își manifestă dorinţa de a relaţiona, exprimându-și totodată și atitudinea și sentimentele unii faţă de alţii. Mai întâi de toate salutul exprimă respect. Însă, după cum s-a remarcat în literatura de specialitate, pe lângă respect, salutul exprimă o mare diversitate de sentimente, atitudini și raporturi interumane. În cadrul acestei situaţii de comunicare se pot transmite „mesaje de sinceritate, deschidere, încredere, prietenie, ostilitate, putere, siguranţă, nesiguranţă, teamă, dominanţă, supunere, ironie, lingușire, seducţie și multe altele". Salutul îndeplinește mai multe funcţii, trei dintre care sunt următoarele. Prima și cea mai importantă este aceea de a le oferi oamenilor o ocazie de a se recunoaște unii pe alţii și de a contacta. A doua funcţie constă în faptul că prin intermediul salutului persoana are șansa de a

demonstra că este de încredere în ceea ce privește respectarea convenţiilor sociale. A treia permite construirea tipului de relaţie pe care vor să-l aibă participanţii unul cu altul. Dar mai presus de toate contează că în această situaţie de comunicare poate fi scos în evidenţă tipul de oameni care intră în contact și care este atitudinea unuia faţă de celălalt. Felul în care se comporta oamenii unii cu alţii poate spune foarte mult despre ei (Gaşpar, 2006). Ritualul salutului se actualizează la *întâlnire* și la *despărţire*. În cele trei faze ale salutului la întâlnire: *de recunoaștere, de abordare* și *de întâlnire propriu-zisă* mijloacele de exprimare a salutului diferă. În primele două faze, cea de recunoaștere și cea de abordare oamenii folosesc preponderent limbajul nonverbal, își fac diferite semne de recunoaștere și se apropie unul de celălalt, demonstrând prin mimică și gesturi bucuria revederii. În cea de a treia fază, cea a întâlnirii propriu-zise sunt folosite deopotrivă posibilităţile de exprimare a salutului aparţinând limbajului verbal, nonverbal și paraverbal. După cum se constată în literatura de specialitate, ritualul salutului este de două feluri: salutul *oficial*, formal, care exprima *respectul*, când se subliniază diferenţele de putere, și salutul *neoficial*, informal, care exprimă relaţii de *prietenie*, de *solidaritate*, când se transmit mesaje de simpatie, stimă reciprocă și egalitate. În funcţie de forma ritualului, sunt folosite cele două tipuri de semnale politicoase: 1) rezervat și 2) cald, prietenos. Ritualurile salutului se deosebesc în funcţie de o serie de factori, cum ar fi: cultura, gradul de cunoaștere, vârsta, statutul social, originea, genul, apartenenţa politico-ideologică etc. C. Kerbrat-Orecchioni demonstrează că „în SUA, factorul dominant este gradul de cunoaștere, în Italia – vârsta, clasa socială și originea, sexul, apartenenţa politico-ideologică; în Coreea – rangul social, vârsta; în China – pentru unii, vârsta, pentru alţii – gradul de înrudire, statutul social etc. (Kerbrat-Orecchioni, 1999. p. 37).

Ritualul salutului poate fi exprimat prin limbajul verbal, nonverbal și paraverbal. Expresia verbală a salutului, de care ne vom ocupa în continuare, este de două feluri: oficială și neoficială/ familiară. Fiecare limbă are un arsenal de formule de salut. Pentru limba română cele mai frecvente sunt:

Salutul la întâlnire. Salutul oficial

– *Bună dimineaţa / Bună ziua / Bună seara* sunt formulele cele mai folosite cu diferite ocazii oficiale, mai ales, pentru necunoscuţi (la intra-

rea într-o sală de curs pentru a saluta auditoriul; la intrarea într-un magazin pentru a saluta vânzătorul, pe stradă când este nevoie de a aborda pe cineva necunoscut, în curte, pentru a-i saluta pe vecinii mai în vârstă etc.). Aceste formule pot fi însoţite de apelativele *doamnă, domnișoară / domnule* sau la plural *doamnelor, domnișoarelor* și *domnilor* după care, deși nu este obligator, este mai bine să se pronunţe numele și nu prenumele persoanei salutate. În cazul întâlnirilor cu caracter oficial, protocolul recomandă ca, imediat după apelativele *doamnă, domnișoară, domnule*, să fie rostită clar și apăsat demnitatea, funcţia, gradul sau titlul persoanei salutate: *Bună ziua, domnule director...; Vă salut, domnule profesor... / domnule ministru... / domnule doctor.../ domnule arhitect...* etc.

– *Vă salut! / Salut!*, este o altă formulă folosită des la întâlnire, formulă neutră, folosită pentru prieteni și colaboratori, după care, de obicei nu se folosește o altă formă de adresare. Uneori pot fi folosite formule de adresare ca: *doamnă, domnișoară, domnule* sau *prieteni, colegi, parteneri* etc.

– *Omagiile mele*, este o formulă de salut care denotă un respect deosebit. Este adresat, în special femeilor, însoţită de formula de adresare *doamnă / doamnelor*, dar și unor personalităţi ca profesori, președinţi, miniștri etc, însoţită de formulele de adresare conforme situaţiei date. De exemplu, *Omagiile mele, domnule președinte*. Sau: *Primiţi omagiile mele, domnule ministru. ....*

– *Ce mai faceţi?* Este o formulă de salut care însoţește, de obicei, formulele de mai-sus. Această formulă nu are sensul concret de activitate, ci are un sens general referitor la felul cum se simte, cum o duce persoana salutată. Poate fi folosită în egală măsură și pe lângă *Bună dimineaţa, ziua, seara*, și pe lângă *Vă salut! / Salut!, Salutare!* și pe lângă *Omagiile mele,* la care se adaugă apelativele *domnule, doamnă* + indicarea funcţiei *profesor, manager, președinte, director* + numele persoanei etc. Astfel, sunt des atestate formule de salut complexe de tipul: *Bună ziua, domnule profesor, ce mai faceţi? Vă salut, doamnă Ionescu, ce mai faceţi? Omagiile mele, domnule președinte, ce mai faceţi?* etc.

– *Să trăiţi, Să trăiești* sunt formule de salut folosite în situaţii mai puţin oficiale. Ele pot fi folosite cu și fără alte formule de adresare. Se poate spune pur și simplu *Să trăiţi!* cu intonaţia respectivă și *Să trăiţi domnilor!* sau *Să trăiești, amice*. Când sunt salutaţi copiii se adaugă urarea *Să cresti mare!*

– *Sărut mâna!* Această formulă de salut se folosește, de regulă, la salutul neoficial, dar poate fi folosită și în situaţii oficiale ca salut reverenţios pentru femei: *„Sărut mâna, doamnă ...”; Sărut mâna / mâinile, doamnă profesor, ce mai faceţi?*

– *Hello, Hi* sunt formule de salut împrumutate din limba engleză și sunt folosite mai des de adolescenţi, mai ales, la întâlnire.

Salutul neoficial, familiar are un întreg arsenal de mijloace de exprimare.

– *Noroc, Noroace, Hai, noroc!* Este foarte frecventă în comunicarea cotidiană cu părinţii, prietenii, colegii.

– *Salutare! Salut! Te salut!* se folosește și în situaţii familiare. Ca și *Noroc, Noroace,* această formulă de salut este însoţită de cele mai multe ori de: *Ce mai faci? Ce mai zici?*

– *Sărut mâna!* (abreviat: *Săr'na'*) se folosește ca salut respectuos în familie, adresat de către copii părinţilor sau persoanelor mai în vârstă: *Sărut mâna, mamă.* și în colectiv, adresat de către colegii bărbaţi femeilor. *Sărut mâna, Ioana!*

– *Bună, 'neaţa, sar'na* sunt formule de salut trunchiate. Ele nu sunt recomandabile.

– *Servus!* Este o formulă de salut familiară răspândită în Ardeal și Banat. Aceasta este o rămășiţă a unei expresii latinești: *servus humillimus* ceea ce înseamnă *sluga* [dumitale] *preaplecată*! Are o tentă glumeaţă în folosirea ei actuală. După cum menţionează Cristian Gaşpar (2006), această expresie are câteodată și în anumite împrejurări un sens contrar celui primar (de pildă atunci când e rostită de persoane mai în vârstă către cei mai tineri). La origine însă, prin această expresie se transmitea o stimă deosebită faţă de persoana căreia îi era adresată și era folosită de regulă de către cei tineri la adresa celor mai în vârstă.

– *Închinăciuni* și *Plecăciuni* sunt cuvinte rostite ca salut în situaţii neoficiale. Însoţite, de obicei, și de un gest concret care desemna supunerea, formulele de salut menţionate au ajuns sa capete în limbă un sens foarte concret, care poartă încă amintirea acestui gest. Astfel, după cum se subliniază în articolul sus-menţionat, „în românește reverenţă înseamnă ca și în latină, de unde se trage, „politeţe, respect, bună cuviinţă” dar și „plecăciune, închinăciune, compliment”, ca în expresia a face reverenţe. Cu sensul acesta din urmă, cuvântul a pătruns la noi,

probabil, din limba franceză. Tot astfel, cuvântul de origine slavă *plocon*, însemnând „dar, peşcheş" ori, cum se spune astăzi, *atenţie* (cuvânt cu o evoluţie surprinzătoare în româneşte!), este legat de verbul *a se ploconi.*

– *Salamalec* este un cuvânt care înseamnă „*pacea să fie cu tine!*". Provine dintr-o formulă de salut arabă, dar a pătruns în limba română prin intermediul limbii turcă. Cristian Gaşpar consideră că „salutul acesta era, se vede, folosit între boieri, persoanele de vază și de cei care aveau relaţii cu autorităţile turcești. Cu vremea, *salamalec* a ajuns să se refere cu ironie și chiar cu dispreţ la o comportare slugarnică, de tip fanariot (așa cum sugerează expresia „a umbla cu salamalecuri"), din pricina asocierii sale cu ceremonialul cu iz oriental, bogat în plecăciuni și ploconeli ori gesturi precum sărutarea poalei veşmântului ori chiar a papucului, ce însoţea adresarea către înalţii demnitari turci".

– *Temenea* care este tot un cuvânt turcesc, provenit din arabă. Denumea un fel de salut aparte, cu vârful degetelor duse la inimă, la gură și la frunte. Și acest cuvânt a evoluat înspre un sens ironic și dispreţuitor, fiind întâlnit astăzi aproape numai în expresia „a face temenele".

– *Ciao*, este o formulă de salut luată din italiană, frecvent folosită, mai ales de tineri. Înseamnă același lucru ca și servus, corespondentul său ardelean, deși astăzi puţini vorbitori mai ştiu că, adresându-se cuiva cu *ciao*, se declară „*sluga, servitorul*" aceluia. În italiană, de unde a ajuns la noi, *ciào* este întrebuinţat ca salut familiar și prietenesc și se trage dintr-o formă dialectală *sci'ao* (întrebuinţată în nord, în zona Veneţiei) a substantivului *schiavo* „sclav, serv, slugă", folosit, ca și latinescul *servus* drept formulă de salut respectuos („*sluga dumitale!*"). [7].

– În campania electorală cea mai potrivită formulă de salut este *Hai la vot!* (Timpul 25.10, 2005, nr.288).

– Salutul pescarilor: *Să ţi-o tragă la fund!* Se are în vedere undiţa.

– *Ce faci mă, urâtule! Ai, salut! Iar tu? Du-te d'aici!* Sunt niște formule de salut la întâlnire folosite de către băieţi când se atestă relaţii egale, familiare între cei doi vorbitori. Când salută o fată, formula conformă situaţiei este: *Ce faceţi, șefa!?* În unele regiuni, formulele de salut familiare diferă în funcţie de genul persoanei salutate. Astfel, *Bună* se folosește pentru a saluta o fată, iar *Salut*, *Noroc*, pentru a saluta un băiat.

Formule folosite ca răspuns la salutul la întâlnire

Răspuns la salutul care exprimă respectul:

La *Bună dimineața / bună ziua / bună seara* se poate răspunde prin aceleași formule, care au de această dată un sens de confirmare a bunăstării. Dacă formula de salut este completată cu *Ce faci / Ce faceți,* răspunsul vă fi: *Mulțumesc, bine, foarte bine, așa și așa, nu prea bine* (forma de adresare) *dar tu / dvs.? Mulțumesc, bine, doamnă profesor, dar dvs.?*

Răspuns care exprimă relații de prietenie:

La: *Salut, Ciao, Bună, neața* (poate fi urmat de un nume sau apelativ + formula fixă) *Salut, Bianca, ce mai faci?* Se răspunde prin: *Bine, mersi, excelent* (nume) *dar tu?, tu? Excelent, Corina, dat tu?*

La *Sărut mâna* se răspunde, după caz, fie cu salutul obișnuit, (*Bună ziua* etc.), fie cu formule speciale (*Pa / Servus* etc.) pentru prieteni apropiați.

Salutul la despărțire

Fără referire la altă întâlnire

– *La revedere* este formula cea mai răspândită. Ea poate fi însoțită de numele persoanei de care ne despărțim și de o formula de adresare. Sinonimul acestei expresii este *adio!*

– se repetă salutul inițial: *Bună ziua, bună seara*; Se mai folosesc foarte frecvent:

– *O seara de milioane! / Noapte bună* (pentru despărțirea la o oră târzie);

– *O zi bună / O zi frumoasa!* (pentru despărțirea la o oră matinală).

– *Cu bine! Rămâi cu bine!*

– *Sper să vă mai văd!* O formulă de salut la despărțire în care se exprimă speranța unei revederi. O variantă a acestei expresii ar fi *Sper să ne revedem cât de curând;*

– *Salve* este o formulă de salut folosită la despărțire. Sinonimele ei sunt: salutare, salut, să fii sănătos!

– *Baftă!* este un termen argotic și înseamnă *noroc, șansă*.

– *Să trăiți, Hey! Noroc, Hai noroc!*

– *Pa!* Este o formulă familiară, folosită mai ales de tineri. *Pa. Petrecere bună*. La fel ca și *Ciao, Servus, Sărut mâna*, care, de asemenea, pot fi folosite și la despărțire.

La revedere, domnule profesor, o zi bună.

– *Sănătate, Cu sănătate!*

– *Numai bine, pace și măsline!*

Cu referire la alte întrevederi posibile sau stabilite deja:

– Pe curând / mâine; Ne revedem mâine / anul viitor / la anul /săptămâna viitoare.

Ne revedem peste o lună un an. Te pup / Te-am pupat / Te-am pupăcit! Te pup, pa. Ne vedem mâine la sala de gimnastică. Salve jupâne / jupâneaso merge și la întâlnire și la despărţire.

Din cele menţionate, se poate trage concluzia că ritualul salutului se numără printre reperele pragmatice ale comunicării, iar formulele de salut caracterizează limbajul în context social, marcând și influenţând pe participanţii la situaţia de comunicare aferentă actului de vorbire respectiv.

Scuză Pentru a performa acest act de vorbire, care reprezintă situaţia în care interlocutorii își cer iertare pentru o greșeală, pentru un deranj, pentru o ofensă etc., vorbitorii își selectează mărcile în funcţie de scopul ilocuţionar, și anume: *cererea scuzelor; acordarea scuzelor, refuzarea scuzelor.*

Cererea scuzelor: Vorbitorul se simte vinovat pentru o anumită ofensă provocată interlocutorului și încearcă să obţină iertare de la el, apelând la:

1) propoziţii exclamative construite cu:

– verbul *a scuza* la imperativ + pronume personal la cazul A: Scuzaţi-mă! Scuzaţi! Scuzaţi-mi, vă rog, deranjul! Scuzaţi-mă pentru deranj! Scuzați că vă deranjez! Scuzaţi-mă pentru zăpăceala mea!

– verbul *a ruga* + enunțul care redă conținutul actului de vorbire respectiv, construit cu verbele *a scuza / a ierta* la conjunctiv: *Vă rog să mă scuzați! Vă rog să mă iertați! Vă rog să primiţi / acceptaţi scuzele mele pentru întârziere.*

– verbul *a ierta* la imperativ + pronume personale la cazul A: *Iertați-mă vă rog! Mă iertaţi că v-am deranjat! Iertaţi-mă, n-am vrut să vă jignesc. Iertaţi-mă pentru... Mă iertaţi / mă scuzaţi pentru... Iartă-mă!*

– substantive aferente situației: *Pardon! Mii de scuze! Scuzele mele! Mii de scuze! Ai milă de mine! Fi-ţi milă de mine!*

2) Propoziţii enunţiative construite cu:

– expresiile *a-și cere scuze/ iertare* + prepoziția pentru + substantiv: *Îmi cer scuze pentru deranj. Îmi cer iertare pentru deranj. Vă cer scuze pentru deranj.*

– expresia *a primi / a accepta* scuzele: *Vă rog să primiți / să acceptați scuzele mele pentru deranj.*

– verbul *a spera* la indicativ prezent + că: *Sper că nu ești supărat. Sper că nu ești/te-ai supărat pe mine. Sper că nu mi-o iei /mi-ai luat-o în nume de rău. Sper că nu te-ai supărat.*

– expresii ca: *a-și retrage cuvintele, a-i părea rău, a regreta mult: Îmi retrag cuvintele. Îmi pare rău. Îmi pare sincer rău. Regret nespus de mult.*

3) propoziții interogative, construite cu verbele *a scuza, a ierta: Mă scuzi? Mă scuzați? Mă iertați? Mă ierţi (da /nu(-i așa))?*

Acordarea scuzelor este un act de vorbire prin care „Vorbitorul spune că minimalizează vina destinatarului, că renunţă să se răzbune pe el sau să-i mai facă reproșuri" (Gancz et alii, 1999, p. 174). Principalele mijloace de limbă prin care se exprimă acest act de vorbire sunt:

1) propoziție enunțiativă, construită cu:

– verbe la forma negativă: N-*aveți pentru ce. Nu face nimic! Nu-i nimic. Nu-i nicio supărare! Nu-i niciun necaz. Nu-i nimic. Nu sunt (deloc) supărat pe tine. Nu te mai scuza. Nu trebuie să te scuzi. N-ai pentru ce să te scuzi. Nu-i nevoie să te scuzi. Nu trebuie să-ţi ceri iertare. N-ai pentru ce să-ţi ceri iertare. Nu-i nevoie să-ţi ceri iertare. Nu ţi-o iau în nume de rău. Nu-ţi port (deloc dușmănie/ pică.*

– expresii specifice, de tipul: *Vă înţeleg. Vă scuz. Vă iert. Bine. În ordine. Eu ar trebui să-mi cer scuze. Eu vă cer scuze. Bine, bine. Te-am (și) iertat. Te-am (și) scuzat. Te iert de data asta. Trec cu vederea /peste ce ai făcut. Bine. În ordine. OK*

– verbul *a ști* la indicativ prezent + că: *Știu că n-ai făcut-o dinadins/ intenţionat. Știu că ai făcut-o din greșeală/fără voia ta /fără voie. Știu că n-ai vrut.*

– expresia *de data asta* + enunțul care redă intenția de a ierta: *De data asta închid ochii. De data asta îţi trec cu vederea ce ai făcut. De data asta te iert. De data asta te scuz. Treacă de la mine (de data asta).*

Refuzarea scuzelor este un act de vorbire prin care vorbitorul spune că, deoarece prejudiciul moral provocat de interlocutor este destul de mare, nu poate să ierte, nu poate trece peste această ofensă. Mărcile acestui act de vorbire sunt:

1) propoziții exclamative, construite cu:

– verbele *a accepta, a primi, a putea, a scuza a vrea,* la forma negativă + substantive/să: *Nu accept/primesc scuzele dvs.! Nu pot să vă iert / scuz! Nu te scuz! Nu vreau s-aud nimic! Nu vreau să știu nimic!*

– adverbul *nici / niciodată* + negația *nu / substantive*: *Nici nu mă gândesc să vă iert! Nicio scuză! Niciun „dar"! Niciodată!*

– expresia *Ce ai facut tu* + negația *nu*: *Ce ai făcut tu nu se iartă/poate ierta! Ce-ai făcut tu nu se poate uita!*

– expresia *Îmi pare rău* + negația *nu*: *Îmi pare rău, dar nu vă pot scuza / ierta..*

– pronumele demonstrative *asta* + negația *nu / e imposibil*: *Asta nu se poate. Asta nu-i o scuză! Asta e imposibil de iertat. Imposibil.*

Structura de adâncime a actului de vorbire **scuză** poate fi descifrată astfel: dorind ca tu sa știi că mie îmi pare rău de greșeala, de ofensa pe care ți-am cauzat-o, eu îți spun: *Îmi cer scuze.*

Mulțumirile pot fi exprimate în cadrul actului expresiv respectiv, când vorbitorul îi demonstrează interlocutorului recunoștința pentru un serviciu făcut, pentru o faptă de într-ajutorare, pentru felicitări, complimente etc. sau pentru a răspunde la o urare, la o felicitare, la un compliment etc. (Gancz et alii, 1999, p. 289-291).

Mijloacele de expresie ale acestui act de vorbire sunt:

– verbul *a mulțumi* /+ pronume personal, pers. 2-a sg. și pl./ pers. 3-a sg.: *Mulțumesc! Îți mulțumesc! Vă mulțumesc! Îi mulțumesc lui Dumnezeu! Vă mulţumesc că acceptaţi invitaţia mea. Nu am (destule) cuvinte să vă mulţumesc. Vă sunt foarte recunoscător /recunoscătoare. Sincerele mele mulţumiri pentru urări /ajutor /dar pentru sprijinul acordat. Mii de mulţumiri! Mulţumesc! Mersi. Mulţumesc asemenea/ la fel (și ţie). Mulţumesc doamnă /domnișoară/ domnule! Mulţumesc foarte mult! Mulţumesc încă o dată! Mulţumesc mult / frumos. Vă mulţumesc anticipat! Nici nu știu cum să-ţi mulţumesc!*

– *a fi mulţumit, satisfăcut, bucuros, încântat de* + GN la cazul acuzativ / *că* + verb la modul indicativ / conjunctiv: *Sunt (foarte) mulţumit (de tine). E satisfăcut de rezultatul examenului. Sunt bucuroși de oaspeţi. Suntem foarte bucuroși că veţi veni la noi. Sunt încântată să vă primesc.*

– verbul *a mulțumi* /+ pronume personal, pers. 2-a sg și pl. + expresii de intensificare a gradului de mulțumire: *Mulțumesc anticipat! Îți mulțumesc mult / foarte mult / nespus de mult din toată inima / din tot sufletul /din adâncul sufletului. Mulțumesc frumos! Mulțumesc încă o dată! Nici nu știu cum să vă mulțumesc! Mulţumesc din inimă, din suflet. Vă mulţumesc mult etc.*

– verbul *a mulțumi +dar* + negația *nu*: *Mulțumesc, dar nu e nevoie. Mulțumesc, dar nu mai pot manca.*

– negația *nu* + verbul *a mulțumi* + enunțuri ce conțin o explicație: *Nu, mulțumesc. Mă descurc și singur. /Am mâncat deja. / Nu mai pot mânca.*

– verbul *a vrea* la indicativ prezent sau la condițional prezent și perfect + pronumele personal pers. 2 sg. și pl.+ verbul *a mulțumi* la conjunctiv: *Vreau / aș vrea/ aș fi vrut să-ți (vă) mulțumesc.*

– expresii specializate: *E foarte amabil / drăguţ din partea dvs. că ne-aţi onorat invitaţia/că ne-aţi ajutat. Vă suntem recunoscători că aţi răspuns invitaţiei noastre. Asta e prea mult! Ce drăguţ din partea ta! Ce drăguţ ești! E foarte drăguţ din partea dvs. că mă ajutaţi. Ești o bomboană /o comoară /un domn / o doamnă! (fam) Ești un înger! Îmi faci / Mi-ai făcut un mare bine/serviciu! Îţi datorez foarte mult! Îţi datorez totul! Îţi mulţumesc / mulţumesc din adâncul sufletului/din adâncul inimii /din toată inima/ din tot sufletul / foarte mult! Multe mii de mulţumiri. Mulţumesc pentru ajutor / pentru amabilitate. O, mulţumesc! Sunteţi foarte drăguţi / amabili!(el) Cu mulţumiri.*

Deosebirea între formulele de mulţumire oficiale și familiare rezidă în schimbarea persoanei verbului și a pronumelui: *verb + pronume personal pers. 2 pl.*: la mulţumirile oficiale și: *verb + pronume pers. 2 sg.* la mulţumirile familiare: *Îţi mulţumesc mult / frumos etc. Mersi.* Ca răspuns la mulţumiri se folosesc (oficial): *Cu multă plăcere. Cu plăcere, oricând / Oricând, cu plăcere. Cu plăcere și altă dată. Pentru puţin. N-aveţi pentru ce. A fost plăcerea mea / a noastră;(familiar): N-ai pentru ce / de ce.*

Răspunsul la mulţumire se face prin câteva formule specializate: *Cu plăcere / Cu drag / N-aveţi pentru ce. Eu îţi mulţumesc. Pentru puţin. Plăcerea a fost de partea mea. Să crești mare! Și tu ai fi făcut la fel.*

Structura de adâncime a actului de vorbire **mulțumiri** poate fi descifrată astfel: dorind ca tu să știi că apreciez ajutorul tău, eu îți spun: *Mulțumesc frumos.*

Amenințarea – act de vorbire expresiv prin care emițătorul îl previne pe receptor că îi va provoca o neplăcere – se exprimă prin diverse mijloace în funcție de fazele actului de vorbire respectiv.

Pentru faza *incipientă de avertizare* sunt caracteristice următoarele mijloace de limbă:

– Propoziție condițională + verbele *a pleca a pedepsi/ a interzice* etc. la modul indicativ, prezent: *Dacă mai faci așa ceva, plec / te pedepsesc / îți interzic să mai vii la mine. Dacă te prind, te plesnesc.*

– Verbele *a termina, a începe* (la forma negativă) la modul imperativ + verbul *a pleca* la modul indicativ: *Termină, că de nu, plec! Terminați vorba, dacă vreți să nu plec! Nu începe iar, că plec!*

– Expresia *a atrage atenția* +propoziție exclamativă construită cu verbe la modul indicativ, viitor: *Îți atrag atenția: Vei fi pedepsit/ O să fii pedepsit!*

În faza de amenințare propriu zisă, în calitate de mărci ale amenințării se utilizează:

1) Enunţuri exclamative cu intonaţie ameninţătoare, construite cu:

– verbe la modul indicativ prezent / viitor: *Te-ai aranjat! Ești pierdut! Ai pățit-o! Vezi tu, imediat! Chem poliţia! Am eu ac de cojocul tău! Fac eu ordine aici! Întorc eu foaia! Îți arăt eu ție! Îți arăt eu cu cine ai de-a face! Te pun eu la punct! Îți tai eu pofta să mai faci așa ceva! O să-ți piară pofta / cheful să mai faci așa ceva! O să ți-o plătesc eu cu dobândă / cu vârf și îndesat! O să vezi tu! O să vedeţi voi! O să-ţi pară rău! O s-o pățești! O să fie rău de tine! O să fie vai și amar de capul tău/ de pe pielea ta / de steaua ta! O să ai de-a face cu mine! O să ai ce meriți! O să fii tras la răspundere! Vezi tu, imediat ! Mai vorbim / vedem noi!*

– verbe la imperativ /+ că / + verbe la modul conjunctiv: *Ține-te bine! Stai că te prind eu! Stai că vine taică-tău! Stai să vezi tu! Încearcă numai să mă sustragi de la lucru! Îndrăznește numai să vii târziu acasă! Învață tema, să nu-ți mai spun o dată!*

– locuțiunile verbale *a avea grijă / a fi atent* (la imperativ) + *ce, cum* etc. + verb la modul indicativ: *Ai grijă /fii atent cum vorbești cu mine!*

– adverbul *bine* repetat: *bine-bine!*

2) Enunţuri interogative (intonaţie ameninţătoare):

– *a vrea /a avea chef de* + substantiv: *Vrei ceva? Vreți război? Vrei s-o pățești cu mine? Vrei să ai necazuri? Mai vrei? (ironic) Vrei să-ți ard / cârpesc / dau / lipesc o palmă? Vrei bătaie? Aveţi chef de ceartă?*

– *a nu-i fi bine, a nu-i ajunge, a i se face de*: *Nu ţi-e bine? Nu-ți ajunge atâta? Ți s-a facut de bătaie.*

Pentru răspuns la amenințare, act de vorbire în care emițătorul arată indiferență față de amenințarea făcută, sunt caracteristice următoarele mijloace de limbă:

1) *Aiurea! Asta nu mă sperie! Nu mă sperii eu de așa ceva / de atâta lucru! Nu mi se face mie frică / teamă dintr-atâta! Nu mai pot de frică! Asta s-o crezi tu! Aș vrea s-o văd și pe asta! Așa crezi tu! Asta-I numai o părere de a ta! Așa ți se pare ție! Așa deci! Nu mai spune! Nu mai vorbi! Mă faci să râd! Nu mai pot de râs! Sigur, sigur!*

2) *Așa stă treaba? Așa, vasăzică? Ce spui / zici tu? Ce tot îndrugi? Da, cum să nu? Mă amenințі?*

3) *Nu mă las intimidat. Nu mă las impresionat. Vorbești ca să nu adormi.*

Structura de profunzime a acestui act de vorbire poate fi descifrată astfel: dorind ca tu să știi că îți voi provoca o neplăcere dacă vei comite o faptă necugetată îndreptată împotriva mea, eu îți spun: *Îți atrag atenția: Vei fi pedepsit! Chem poliția! Vrei s-o pățești cu mine? Mai vorbim! Mai vedem noi! Ne mai întâlnim noi!*

Felicitarea și urarea

Felicitările și urările sunt acte de vorbire aferente unei situaţii de comunicare în care este oportună exprimarea unei dorinţe de bine la adresa cuiva cotidian la întâlnire sau la despărţire; cu ocazia unei aniversări sau sărbători etc. Intenţia comunicativă constă în adresarea unor cuvinte de laudă pentru o realizare importantă sau urări de sănătate și fericire cu ocazia unor sărbători, a unei aniversări sau a altor evenimente deosebite. Felicitările se trimit cu diferite ocazii, cum ar fi: sărbătorile de iarnă, Paştele, ziua numelui, ziua de naştere, ziua îndrăgostiţilor, mărţişor, de prietenie, la căsătorie, cu ocazia unei reușite mari în carieră etc. și sunt însoţite, de obicei, de imagini sugestive. Felicitările și urările pot fi adresate în formă orală sau în formă scrisă. În ambele cazuri, acestea sunt texte de dimensiuni reduse, prin care adresăm unui prieten sau unei rude urări de sănătate și fericire cu ocazia unor sărbători tradiţionale sau a unor evenimente importante din viaţa lor.

Elementele pe care trebuie să le includă conţinutul unei felicitări:

a) formula de adresare

b) textul propriu-zis

c) formula folosită cu ocazia sărbătorii respective;

d) semnătura.

Cuvintele cheie ale unui text de felicitare sau urare sunt: *a felicita, a dori, sănătate, fericire, succese, noroc.*

Vom ilustra în continuare câteva felicitări și urări tip, care sunt acte de vorbire expresive inerente.

Felicitare

Emițătorul formulează un mesaj favorabil cu ocazia unui eveniment fericit din viaţa interlocutorului. Formulele de felicitare pot fi construite fie cu substantive cu sau fără prepoziții: *Felicitări ! Felicitările mele! Sincere felicitări!, Multe felicitări pentru reușită! Felicitările noastre pentru... Multă sănătate! Sărbători fericite! Împlinirea tuturor dorinţelor! Noroc!, O zi bună/frumoasă !*, fie cu verbe.

Cel mai frecvent verb folosit în asemenea situații este *a felicita*, însoțit de anumite determinative:

– *cu ocazia* + substantiv în cazul genitiv: *Vă felicit cu ocazia aniversării.*;

– *pentru* + substantiv în cazul acuzativ: *Vă felicit pentru succesul obţinut.*

– cuvinte specializate, mai ales, în conversația familiară: *Bravo! Excelent! Formidabil! Minunat! Nemaipomenit! Fantastic!*

Formule frecvente de felicitare cu ocazia unei sărbători calendaristice / religioase sau zi de naștere, căsătorie etc.: *Sărbători fericite! Crăciun fericit! Un an nou fericit! Anul nou cu sănătate și bucurie! Un an nou bun/plin de bucurii! Hristos a înviat! Multă sănătate! Să trăiți! Împlinirea tuturor dorinţelor! Noroc și fericire! Casă de piatră!*

Ca răspuns la felicitări se folosesc formulele: *Vă / îţi mulţumesc mult / foarte mult / frumos! Mulţumesc, la fel! Mulţumesc, la fel și vouă! Să fie! S-auzim (numai) de bine! Toate cele bune! Numai bine !*

În continuare, vom trece în revistă câteva din cele mai frecvente mărci ilustrative aferente câtorva acte de vorbire expresive.

Cum ne exprimăm bucuria sau satisfacţia: *Sunt bucuros să...Mă bucur foarte mult...*

Mă bucur că …Sunt bucuros să aflu că ai acceptat propunerea mea. Mă bucur foarte mult că iarăși suntem împreună. Sunt satisfăcut de … Sunt satisfăcut de faptul că … Sunt satisfăcut de rezultatele obţinute. Sunt încântat! Minunat! Sunt încântat de această persoană deosebită! Ai cântat excelent.

Cum ne exprimăm mirarea: *Oare … Mă miră că … Mă mir cum a ajuns așa repede. Mă uimește că … Mă surprinde că … Sunt surprins!*

Cum ne exprimăm mirarea, surpriza: *Oare...? Oare e adevărat că...? Să fie adevărat că...? Oare chiar toţi oamenii au visuri? Oare e adevărat că aproape toate visurile se împlinesc?*

Să fie adevărat că el a obţinut acest premiu? Incredibil! Incredibil, dar anume oamenii care au visuri reușesc să facă multe în viaţă. Mă miră că... Mă miră că de fiecare dată spune aceleași lucruri.

Cum ne exprimăm entuziasmul: *Sunt entuziasmat de rezultatul nostru. Bravo! Excelent! Extraordinar! Formidabil! Ce bine! Ce frumos! Ce minunat!*

Cum ne exprimăm admiraţia: *Admir acest om. / Îl admir pe acest om / pe Ion. Apreciez în mod deosebit această lucrare. O apreciez în mod deosebit pe Maria. Am toată admiraţia pentru această femeie. Ce om! Ce lucrare! Ce frumos! Minunat! Totul a fost foarte frumos! Ce peisaj încântător! Îmi place mult! Ce copil îngrijit! Se vede că are părinţi buni. E așa o zi frumoasă! E păcat să stăm acasă. Mai bine mergem la plimbare. Ce idee minunată! Ne vom odihni foarte bine.*

Cum ne exprimăm mândria: *Mă mândresc cu tine. Sunt mândru de tine. Sunt mândru că ești prietenul meu. Are mândria de părinte. Are mândria de a învinge singur. Ce mândrie (pentru mine)! Ce mândru (mândri) sunt (suntem) de tine!*

Consolarea se întâlnește atunci când cineva este într-o situaţie psihică defavorabilă, provenită dintr-o neplăcere, dintr-o durere, pierdere, insucces etc. și are nevoie de ajutor.

Există foarte multe expresii potrivite pentru această situaţie. Le preluăm din Gancz et alii (1999, p. 116-117): *Ar fi putut să fie și mai rău. Atâta pagubă! Nicio pagubă! Ducă-se dracului / naibii /pe pustii! (fam) Pagubă-n ciuperci! Tu să fii sănătos! Mare pagubă! (ironic). Bucură-te că nu te-a lovit mai tare / nu te-a călcat mașina. Doar n-o să plângi pentru atâta lucru. E mai bine decât nimic. Hai, lasă, lasă. Hai, nu mai plânge! Lasă că-ţi trece! Lasă, nu-i nimic. N-ai de ce/motive să plângi. Tot mai ai slujbă. N-ai pierdut nimic. N-o lua în tragic. Nu face drama din aceasta! Nu mai face mutra asta (acră, de înmormântare (fam). Nu mai sta ca o curcă / găină/ mâţă / pisică plouată! (fam). Nu mai fi așa de supărat / necăjit! Nu te mai necăji atâta! Nu mai fi așa de trist! Nu te mai gândi la asta. Nu te mai plânge / văicări / lamenta atâta! Tot mai ai de lucru. Nu trebuie s-o iei în tragic! Nu trebuie să faci dramă din aceasta! Să nu-ţi*

pară rău! Și asta e ceva. Tot e ceva și asta. Toate trec. Trebuie să vezi partea bună a lucrurilor. Tot răul are și un bine. Uită asta/toate astea!

Autoconsolarea are loc în cazul când cel care se află într-o situaţie psihică defavorabilă încearcă să se liniștească, să iasă din depresie, să scape de tristeţe.

Mijloace de realizare: *Ar putea / ar fi putut / putea fi mai rău. Atâta pagubă. Nicio pagubă! Ce-am avut și ce am pierdut! (fam). Ducă-se dracului / naibii / pe pustii! (fam) Eu să fiu sănătos! (fam) Pagubă-n ciuperci! (fam) Mare pagubă! (ir) De ce să mă plâng? E mai bine decât nimic. Nu-i nimic. N-are nimic. Și asta e ceva. Tot e ceva și asta. Toate trec.* (Gancz et alii, 1999, p. 117-118).

Acte de vorbire declarative

Acte declarative se deosebesc de celelalte prin faptul că nu pot fi performate decât într-un cadru instituțional. Având drept scop ilocuționar *instituirea unei stări de fapt noi*, actele declarative sunt considerate reușite doar în cazul în care sunt rostite de o autoritate: primar, preot, judecător. Specificul mărcilor acestui act de vorbire constă în unicitate gramaticală – *indicativ prezent, activ, persoana I, singular* și diversitate lexicală – verbe performative cu semnificaţie aferentă scopului ilocuționar al actelor de vorbire declarative. La acestea se adaugă elementele paraverbale (intonaţia imperativului, tonul vocii, emfaza) care, într-o anumită măsură, conturează specificul situației de vorbire în care se produce un act declarative.

Într-un studiu bine documentat referitor la verbele performative în limba română, Olesea Botnaru identifică 88 de verbe performative declarative dintre care:

70 sunt verbe performative *declarative pure* (de ex.: *a renega, a demisiona, a abdica, a retracta, a dezmoșteni, a omologa, a capitula, a ratifica, a achita, a amnistia, a suspenda, a justifica, a disculpa* etc.), iar

18 dintre ele au *valori duble de performativitate:* 7 – *declarative/asertive (a confirma, a declara, a denunța, a dezminţi, a retracta, a susţine, a aproba)*; 2 - *declarative/expresive (a aproba, a dezaproba)*; 5 – *declarative/comisive (a dedica, a renunța, a respinge, a consacra, a închina)*; 4 - *declarative/directive (a împuternici, a întruni, a autoriza, a convoca)* (Botnaru, 2006, p. 101-105).

Cele mai vehiculate exemple care ilustrează performarea unui act declarativ sunt:

Cu puterea învestită în mine, vă declar soţ şi soţie, uniţi în taina sfintei căsătorii! (books.google.md/books?isbn=9737012569)

Constatând că formalităţile au fost îndeplinite, **vă declar** soţ şi soţie! (ortodox.md/.../de-ce-este-necesara-pastrarea-curatiei-trupesti-inainte-de-c..)

***Te declar** vinovat și o să-ți petreci 80 de ani în închisoare. Sau jumate de pedeapsă dacă te porți frumos.* (stirileprotv.ro)

***Declar** pe propria răspundere că împreună cu familia deţin următoarele bunuri.*

*Dragi colegi, eu **demisionez** din funcţia de preşedinte al Senatului*, a anunţat Antonescu. http://www.hotnews.ro/stiri-politic-16730716-ultima-ora

Acuzat, ridică-te în picioare! Voi pronunța sentința. Juriul te-a declarat, în unanimitate, vinovat. Te condamn la douăzeci de ani închisoare! www.funkydonkey.ro/tag/condamn

Te iert acum în totalitate și te absolv de orice vină! http://www.armonieinsuflet.ro/iubirea-si-iertarea/

Îi grațiez pe Becali și Popescu! a declarat Victor Ponta la România TV. (http://www.fanatik.ro/sprijin-politic-ii-gratiez-pe-becali-si-popescu-191088)

Veste fantastică pentru Popescu: Semnez petiţia pentru graţiere! (www.dolce-sport.ro › Fotbal)

Te împuternicesc comisar şef de penitenciare! (http://sindspbistrita.blogspot.com/2010/07/te-imputernicesc.html)

Dacă faci asta, te dezmoștenesc! (ro.glosbe.com)

Dar te binecuvântez, iubită Românie, țara bucuriei și a durerii mele...! (http://barzilaiendan.wordpress.com/2014/02/06/)

Eu te absolv de toate păcatele tale în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh Amin! (www.tritonic.ro/pdf/spionul%20lui%20dumnezeu.pdf)

Te reneg, populaţie a României! Poporul român nu mai există. În locul său a rămas o populaţie penibilă, vorbitoare de „romgleză” (www.mihaienescu.blogspot.com/2011/03/)

Ritualul de botez în Biserica Ortodoxă: *Se botează robul lui Dumnezeu N.N., în numele Tatălui. Amin. și al Fiului. Amin. și al Sfântului Duh. Amin. Acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.* în cea romano-catolică și în cea anglicană se folosesc cuvintele *N.N., eu te botez*

pe tine în..., iar în cea evanghelică se folosește traducerea lui Martin Luther N.N., *eu te botez întru numele* .... (http://ro.wikipedia.org/wiki/Botez#cite_note-25, 27)

Nicolae Banicoiu: Resping violența în sport! (www.eptfm.ro/2014)

Confirm primirea mail-ului/ identitatea ta / traducerea / identitatea copiei cu originalul… etc.

Concluzii. Din cele menționate mai sus se poate constata că tratarea comunicării din perspectivă pragmatică își face cale în ultimul timp și în spaţiul ştiinţific de la noi. Tendinţa spre studierea limbajului în acţiune devine tot mai evidentă. În aceste condiții, nu mai este cercetat modul în care limba este organizată sub aspect formal, ci felul în care este ea folosită în comunicare, într-un context concret, așa cum este utilizată de către un locutor concret, urmărindu-se și efectul pe care limbajul poate să-l aibă asupra receptorului. Astfel, traseul investigator al acestei problematici s-a centrat pe căutarea răspunsului la întrebarea: cum se pot efectua cele mai diverse acţiuni utilizând cuvintele într-un act concret de vorbire?

Dimensiunea intențional-acțională a limbajului este abordată ca urmare a recunoașterii faptului că limbajul nu are doar funcție descriptivă. La fel de importantă, este funcția acțională, care permite vorbitorilor nu doar să descrie, ci și să acționeze, adică să ceară, să roage, să îndemne, să mulțumească, să facă o invitație etc., producând astfel enunțuri despre evenimentele din realitate, a căror semnificație nu se reduce la condiția lor de adevăr, ci reclamă și intenția cu care sunt utilizate în comunicare.

Așadar, *actele de vorbire* sunt enunţuri care transmit anumite semnificaţii lexicale și gramaticale în anumite *situaţii de comunicare*, exprimă anumite *intenţii comunicative* și urmăresc realizarea unui anumit efect asupra interlocutorului.

Actele de vorbire indirecte în discurs

Scopul acestui paragraf este să prezinte o analiză de ansamblu a actelor de vorbire indirecte în limba română. Pentru realizarea acestei sarcini se impune mai întâi o descriere succintă a unor aspecte care vizează noțiunea de act de vorbire, structura și mijloacele de realizare a actelor de vorbire și clasificarea acestor unități.

Actul de vorbire reprezintă unitatea comunicativă minimală. În studiile de lingvistică actul de vorbire este pus, de obicei, în relație cu

enunțul. Astfel, prin act de vorbire se înțelege actul realizat de vorbitor prin producerea unui enunț adresat unui sau mai multor interlocutori cu un anumit scop. Gramatica Academiei prezintă următoarea definiție a actului de vorbire: actul performat prin utilizarea limbii în situaţii de comunicare concrete: secvenţa produsă de vorbitor cu o anumită intenție comunicativă, într-un context determinat (GALR, II, p. 798). După cum putem observa, noțiunile de bază utilizate în procesul de analiză și descriere a actelor de vorbire sunt **enunţul** și **scopul comunicativ** (altfel spus, intenția cu care acesta este realizat de vorbitor). Prin urmare, înțelegerea enunțului presupune nu doar identificarea evenimentului, stării de lucruri descrise, este necesar să se înţeleagă scopul cu care este produs enunțul.

Precizăm că în lucrarea de față ne va interesa în mod special raportul stabilit între enunț în calitatea sa de marcă a actului de vorbire și scopul comunicativ realizat de vorbitor prin producerea enunțului respectiv.

Problema scopului comunicativ urmărit de locutor în actul de comunicare nu e nouă în lingvistică. Este bine cunoscută clasificarea propozițiilor după scopul lor comunicativ din gramatica tradițională (Avram, 2001, p. 305). Teoria care a abordat acest fenomen dintr-o amplă perspectivă teoretică este însă teoria actelor de vorbire, aceasta fiind văzută ca o direcţie de cercetare în cadrul pragmaticii lingvistice (Reboul, Moeschler, 2001, p. 174; Ionescu-Ruxăndoiu, 2003, p. 21).

Se consideră că meritul acestei teorii rezidă în faptul că a infirmat ideea conform căreia doar enunţurile descriptive, asertive sunt dotate cu sens. După cum se știe, enunţurile erau analizate în mod tradițional pe baza distincţiei adevărat / fals, celelalte aspecte legate de funcționarea enunțurilor în discurs au fost timp îndelungat neelucidate. Datorită faptului că această teorie are în atenția sa întâi de toate scopul comunicativ urmărit de vorbitor și realizat prin producerea enunțului, ea este numită uneori și teoria forţei ilocuţionare, termenul dat fiind, de fapt, echivalent cu cel de scop comunicativ.

Fondatorii teoriei actelor de vorbire sunt considerați J. L. Austin (*How to do things with words*, 1955; 1962) și J. R. Searle (*Speech acts*, 1969). Într-o primă etapă, Austin a făcut distincţie între enunţurile constatative și cele performative. Despre cele dintâi se credea că pot fi interpretate în baza valorii lor de adevăr (*Copilul desenează o floare.*). Cea de

a doua categorie de enunțuri se caracterizează prin faptul că nu descriu stări de lucruri, ci reprezintă acţiuni realizate în vorbire. Acestea sunt evaluate prin raportare la valoarea lor de reușită sau nereușită (*Promit să nu mai întârzii. Îți mulțumesc pentru ajutor.*). Se știe însă că până la urmă J. Austin renunță la această clasificare considerând că și prin enunțurile descriptive vorbitorul realizează o anumită acțiune: cea de a descrie o realitate și de a-l informa pe interlocutor cu privire la aceasta.

Structura actelor de vorbire

În *Dicționarul explicativ al limbii române* cuvântul act este înregistrat cu sensul „manifestare a activității umane", având ca sinonime: *acțiune*, *fapt*, *faptă*. În mod tradițional prin act se înțelege un eveniment care implică o schimbare în conformitate cu un scop dinainte stabilit. Orice act presupune un agent, care acționează în anumite împrejurări contextuale.

Dacă ar fi să transferăm descrierea de mai sus asupra actelor de vorbire, ar trebui să menționăm că pentru ele sunt caracteristice aceleași trăsături cu o singură deosebire: sunt realizate în vorbire, adică prin utilizarea mijloacelor verbale. Esența actelor de vorbire rezidă în faptul că atunci când locutorul spune ceva folosind un enunț, el realizează o acțiune. Astfel, din punctul de vedere al teoriei actelor de vorbire, *a vorbi* înseamnă *a face*.

O descriere foarte succintă cuprinde următoarele trăsături caracteristice actului de vorbire:

a) corespunde unui scop comunicativ;

b) este realizat prin intermediul unui enunţ;

c) se înscrie în contextul unei situaţii de comunicare;

d) determină modificări în starea de lucruri anterioară momentului comunicării.

În lucrarea de față, actele de vorbire sunt analizate în principal sub aspectul corelației dintre cele două planuri: planul expresiei și planul conţinutului. În felul acesta, orice act de vorbire se definește ca și oricare alt fenomen de limbă:

a) printr-o secvenţa sonoră (de obicei, un enunț având o anumită structură sintactică) și

b) un conţinut care apare ca o manifestare a scopului comunicativ urmărit de locutor în situația concretă de comunicare.

Pentru a putea identifica valoarea caracteristică actelor de vorbire este necesar să examinăm semnificația enunțului care, de obicei, apare ca mijloc de realizare a actelor de vorbire. Din acest punct de vedere, cercetătorii delimitează în structura semantică a enunțului următoarele două componente: a) conţinutul *propoziţional* și b) forţa *ilocuţionară*.

Prin conținut propozițional se înțelege informația despre evenimentul sau starea de lucruri despre care se comunică în enunț. Forţa ilocuţionară reprezintă, de fapt, scopul cu care este realizat actul de vorbire. Manifestarea acestor componente la nivelul enunțului poate fi ilustrată cu ajutorul unor fraze în care propoziția principală are în calitate de predicat un verb performativ. De exemplu,

Promit să lucrez mai bine.

După cum putem observa, formulând un astfel de enunţ, vorbitorul are o dublă intenţie: să-l informeze pe interlocutorul său cu privire la fapta pe care o va realiza și, în același timp, să prezinte această informație ca pe o promisiune. Cu alte cuvinte, promisiunea făcută prin intermediul enunțului este tocmai ceea ce intenţionează să realizeze locutorul în această situație de comunicare.

În opinia cercetătorilor, vorbitorul asociază conținutului nominativ al enunțului o valoare care reprezintă forţa lui ilocuţionară. În virtutea acestei valori enunțurile sunt luate de conlocutori drept rugăminţi, scuze, promisiuni, ameninţări, aserţiuni (Ionescu-Ruxăndoiu, 2003, p. 24, 31-33).

Deosebirea dintre cele două componente ale enunțului poate fi relevată și pe baza rolului lor în caracterizarea enunțului. Astfel, din perspectiva conţinutului propoziţional un enunț poate fi adevărat sau fals, ceea ce înseamnă că prin conţinutul său enunțul corespunde sau nu situației descrise. Din perspectiva forței ilocuționare enunțul poate fi reușit sau nereușit. Se consideră a fi reușit enunțul care îi permite locutorului să-și realizeze scopul său comunicativ. Pentru aceasta este necesar să fie îndeplinite anumite condiții.

Clasificarea actelor de vorbire

După cum bine se știe, cele mai multe clasificări ale actelor de vorbire sunt bazate pe criteriul forţei ilocuţionare. Primele și, de fapt, cele mai cunoscute sunt clasificările propuse de fondatorii teoriei actelor de vorbire, J. Austin și J. Searle.

Astfel, J. Austin elaborează o clasificare fondată în principal pe valoarea ilocuţionară a enunţurilor, care se aplică peste diverse conţinuturi și care poate fi actualizată cu ajutorul verbelor performative. Clasificarea propusă de Austin cuprinde următoarele cinci clase de acte de vorbire: a) verdictivele; b) exercitivele; c) promisivele (comisivele); d) comportativele (behabitativele); e) expozitivele (Austin, 2003, p. 141 – 146).

Considerată drept o clasificare generală preliminară, clasificarea lui J. Austin este vulnerabilă din punctul de vedere al clarităţii de delimitare a claselor de acte de vorbire, identificându-se numeroase suprapuneri între ele. În legătură cu aceasta, J. Searle observă că este vorba mai mult de o clasificare a verbelor performative în limba engleză decât de o clasificare a enunţurilor ca mijloace de realizare a actelor de vorbire. El propune o clasificare îmbunătăţită în funcţie de forţa ilocuţionară care se asociază unui conţinut propoziţional. Clasele de acte de vorbire delimitate de J. Searle sunt următoarele: a) reprezentativele (asertivele); b) directivele; c) promisivele (comisivele); d) expresivele; e) declarativele.

Pe parcursul timpului au fost elaborate numeroase alte clasificări ale actelor de vorbire, acestea fiind realizate în funcţie de diferite criterii. În studiul de faţă vom porni de la clasificarea actelor de vorbire prezentată în studiul *Aspecte ale clasificării actelor de vorbire în limba română* de A. Pătrunjel (2014-2015, p. 27-29). Autoarea distinge următoarele patru clase de acte de vorbire:

1. actele de vorbire de tip informaţional; sunt actele legate de schimbul de informaţie în procesul de comunicare. Această clasă cuprinde următoarele două subspecii: aserţiunea și întrebarea;
2. actele de vorbire de tip acţional; sunt cele care determină realizarea unei acţiuni de către participanţii la actul de comunicare. Printre cele mai des întâlnite se numără: cererea, promisiunea, propunerea etc.;
3. actele de vorbire expresive; sunt legate de exprimarea relaţiilor interpersonale (intelectuale, emoţionale și morale);
4. actele de vorbire declarativ; cu ajutorul lor vorbitorul poate institui o nouă stare de lucruri formulând un enunţ într-un anumit cadru instituţional.

De observat că între aceste clase de acte de vorbire, pe de o parte, și structurile sau unităţile lexicale care funcţionează în limba română ca indicatori ai forţei ilocuţionare, pe de alta, se poate stabili un anumit paralelism. În felul acesta, clasificarea în cauză este importantă prin faptul

că pornind de la ea pot fi stabilite cazurile de folosire a actelor de vorbire cu altă valoare decât cea de bază.

Mărcile forţei ilocuţionare

După cum demonstrează cercetările din domeniul pragmaticii, enunțurile conțin în structura lor nu doar mijloace de limbă care descriu evenimentul din realitate desemnat, ci și anumite mărci ale activităţii de enunţare. În felul acesta, distincţia forţă ilocuţionară – conţinut propoziţional din planul conţinutului are corespondenţă şi în planul expresiei. În această ordine de idei, J. Searle propune să distingem două elemente ale structurii sintactice a enunţului: marca de conţinut propoziţional și marca de forţă ilocuţionară. Prima are rolul de a descrie o stare de lucruri din realitate, iar cea de a două exprimă actul ilocuţionar îndeplinit (DEP, p. 56).

În lucrările care abordează problemă mijloacelor de exprimare a actelor de vorbire, se menţionează că în calitate de mărci ale forţei ilocuţionare a enunţurilor sunt folosite:

a) structurile sintactice specializate și

b) verbele performative (Ionescu Ruxăndoiu, p. 24, 25).

Trebuie precizat, astfel, că primele sunt mijloace de natură morfosintactică, iar cele de la urmă, reprezintă niște mijloace de natură lexico-semantică. După cât se pare, aceste mijloace sunt utilizate în majoritatea limbilor cunoscute. În această privinţă U. Eco menţionează: „multe tipuri de acte de limbaj ar putea fi explicate atât de sintactică, cât și de semantică (deoarece, de exemplu, ordinele pot lua forme imperative recognoscibile sintactic, iar în reprezentarea semnificatului verbului *a promite* ar trebui să existe ceva care să-i caracterizeze natura performativă)" (Eco, 1996, p. 297).

Limba română, ca și oricare altă limbă, dispune de mijloace specializate pentru exprimarea scopului comunicativ (forţei ilocuţionare) al enunţului. Astfel, în română sunt exprimate cu ajutorul structurile sintactice specializate următoarele tipuri de forţe ilocuţionare:

a) scopul ilocuţionar asertiv, sau aserţiunea; este exprimată cu ajutorul propoziţiilor enunțiative: *Furtuna nu a ținut mult.*

b) scopul ilocuţionar interogativ, sau întrebarea; este exprimată prin propoziţii interogative: *Cine este el?*

c) scopul ilocuţionar directiv, sau cererea; este realizată prin propoziţii imperative: *Deschide geamurile.*

În ce privește natura lor pragmatică, constatăm că două dintre aceste acte de vorbire sunt de tip informaţional (aserţiunea și întrebarea), iar unul este de tip acţional (cererea). Despre celelalte tipuri de acte de vorbire în Gramatica Academiei se menţionează că „nu au mărci formale specifice, fiind realizate de cele mai multe ori prin structuri cu sintaxă enunţiativă, dar nu numai" (GALR, II, p. 25). După cum observăm, forţele ilocuţionare care dispun de structuri sintactice specializate pentru marcarea lor se caracterizează prin cea mai mare frecvenţă în comunicare.

Construcţiile sintactice utilizate cu rol de marcă a forţei ilocuţionare se definesc prin anumite particularităţi structurale. Dintre acestea am menționa următoarele.

În primul rând, pentru construcţiile sintactice specializate pentru actualizarea forţei ilocuţionare a enunțului este specifică o anumită ordine a cuvintelor. De exemplu, unele enunţuri interogative facultativ pot prezenta inversiunea subiect – predicat. Să se compare *Mama vine.* și *Vine mama?*

În al doilea rând, în cazul marcării forţei ilocuţionare a enunţului, structurile sintactice sunt asociate, de regulă, cu un anumit contur intonaţional. După cum se arată în Gramatica Academiei, enunţurile asertive se caracterizează în general printr-un contur intonaţional descendent (GALR, II, p. 907). Tot o intonaţie descendentă au și enunţurile imperative (GALR, II, p. 920). La rândul lor, enunţurile interogative se rostesc fie cu o intonaţie descendentă (interogativele parţiale: *Unde ai fost?*), fie cu un contur intonaţional ascendent (interogativele totale, care nu conţin cuvinte interogative: *Ai fost la școală?*). Mai adăugăm că o trăsătură distinctivă a enunţurilor interogative o reprezintă evidenţierea emfatică a cuvântului în legătură cu care este formulată întrebarea. În interogativele parţiale sunt totdeauna rostite cu emfază cuvintele interogative: ***Cine** a venit?* ***Cum** aţi călătorit?* În interogativele totale poate fi evidenţiat prin emfază oricare dintre părţile de propoziţie: ***Ieri** ai fost la teatru?* *Ieri **ai fost** la teatru? Ieri ai fost **la teatru**?*.

În al treilea rând, construcţiile folosite pentru marcarea forţei ilocuţionare se pot diferenţia uneori și prin prezenţa unor elemente specifice. Astfel, pot funcționa ca element care marchează forța ilocuționară modurile verbale. De exemplu, enunţurile imperative prototipice reprezintă niște structuri având verbul predicat la modul imperativ (*Vino acasă!*). Ca marcă a forţei ilocuţionare funcţionează de asemenea cuvintele

interogative: pronumele / adjectivele pronominale sau adverbele interogative se folosesc în structura interogativelor parţiale: *Cine a plecat? Unde a plecat? Când va veni?* Alte elemente care pot fi utilizate facultativ în structura enunţurilor interogative sunt adverbele interogative de incertitudine *oare* și *au* (*Oare ce-o fi făcând el acum?*).

Cât privește verbele performative, reamintim că acestea pot funcționa ca mărci ale forţei ilocuţionare fiind folosite cu acest rol când apar la persoana I, singular, timpul prezent, modul indicativ, diateza activă: *promit, rog, mulţumesc, felicit, scuz, condamn, declar, arestez* etc. Doar în acest caz verbele în cauză alcătuiesc enunţuri cu ajutorul cărora vorbitorul nu vorbește despre ceva, ci chiar face ceva. Să se compare: *Îți promit să te ajut*. și *Mi-a promis să mă ajute.*

Spre deosebire de structurile sintactice folosite ca mărci ale forţei ilocuţionare, verbele performative sunt într-o măsură mult mai mare specializate pentru acest rol, ceea ce se explică prin faptul că verbele cu uz performativ exprimă forţa ilocuţionară a enunţului prin însăși conţinutul lor semantic. Uneori, se consideră că verbele performative reprezintă „forma tipică de expresie a forţei ilocuţionare a unui enunţ" (DSL, p. 382).

Datorită acestei legături strânse dintre semantica verbelor performative și forţa ilocuţionară caracteristică diferitor tipuri de acte de vorbire uneori lista actelor de vorbire dintr-o limbă este stabilită pe baza verbelor performative existente în limba dată, iar clasificarea acestor unităţi comunicative minimale se confundă cu clasificarea verbelor în cauză.

Analiza mijloacelor de exprimare a actelor de vorbire demonstrează că între diversele mărci specializate pentru acest scop (structurile sintactice și verbele performative), pe de o parte, și forţa ilocuţionară a enunţurilor, pe de alta, există anumite corelaţii. Inventarierea și descrierea principalelor mărci ale forţei ilocuţionare a enunţurilor este importantă în primul rând pentru înţelegerea modului de funcţionare a actelor de vorbire în actul concret de comunicare. Totodată, constituirea unui registru de mijloace de realizare directă a fiecărei intenţii comunicative ar putea servi drept bază pentru analiza modalităţilor de realizare indirectă a actelor de vorbire în discurs.

Actele de vorbire directe și indirecte. Derivarea ilocuţionară

Analizând modalitatea de actualizare a actelor de vorbire prin mijloace de limbă, J. Searle constată că nu există o corespondenţă univocă

între un anumit act de vorbire și realizarea lingvistică. Pornind de la această idee, el distinge două tipuri de acte de vorbire:

a) acte de vorbire directe; în cazul lor forma gramaticală și valoarea ilocuţionară coincid (de exemplu: enunțul cu structură declarativă și afirmaţia, enunțul cu structură imperativă și ordinul, enunțul cu structură interogativă și întrebarea);

b) acte de vorbire indirecte; sunt realizate prin enunțuri a căror structură gramaticală nu coincide cu valoarea lor ilocuţionară.

După cum se știe, orice enunţ se definește printr-o valoare ilocuţionară primară (sau fundamentală). Această valoare este realizată explicit prin mijloace de limbă specifice. În alte situații de comunicare, enunțului i se pot adăuga și alte valori ilocuţionare secundare (sau derivate). În acest caz se vorbește despre un transfer ilocuțional, actul de vorbire fiind calificat drept act de vorbire indirect.

Tipurile de acte de vorbire indirecte

Dintre toate tipurile de acte de vorbire indirecte, în cele ce urmează vor fi analizate doar cele care sunt realizate prin intermediul structurilor sintactice specializate. Este vorba, în acest caz, despre actele de vorbire de tip informațional (aserțiunea, întrebarea) și de cele de tip acțional, numite, de obicei, acte directive (cererea, rugămintea, îndemnul etc.). În funcţie de corelaţia dintre mijloacele folosite pentru marcarea forţei ilocuţionare și forţa ilocuționară propriu-zisă distingem următoarele acte de vorbire indirecte:

1. Aserțiunea indirectă; este realizată prin intermediul unui enunț interogativ sau imperativ;

2. Întrebarea indirectă, ale cărei mijloace de realizare sunt enunțurile asertive sau imperative;

3. Cererea indirectă, având ca mijloc de realizare fie un enunț asertiv, fie unul interogativ.

Vom ilustra, pe baza unor exemple, aceste tipuri de acte de vorbire indirecte. Evident că ne va interesa, în primul rând, trăsăturile formale prin care ele se caracterizează (acestea fiind mijloace de natură morfologică și sintactică), dar și specificul lor semantic.

1.1. Vorbind despre aserțiunile indirecte realizate prin intermediul enunțurilor interogative, trebuie spus că pentru descrierea lor o importanță deosebită are statutul pozitiv sau negativ al enunțului. Din acest punct de vedere, distingem două situații:

a) enunț interogativ cu formă pozitivă care exprimă, prin derivare ilocuționară, o aserțiune negativă.

În primul caz, sunt folosite ca acte de vorbire indirecte enunțurile interogative totale: *Păi ce, am de-ales?* (= *Nu am de ales.*).

Se cere menționat că verbele predicat din componența acestor enunțuri pot fi la oricare dintre cele 3 persoane, totuși de cele mai multe ori ele sunt fie la persoana I, fie la persoana a II-a: *Să mă tem eu de el?* (= *Nu mă tem eu de el.*); *Te mai poţi încrede în cineva?* (= *Nu te mai poţi încrede în nimeni.*); *Să nu-i fi rămas nimic în cap?* (= *Nu i-a rămas nimic în cap.*).

Există și enunțuri reprezentând fraze alcătuite prin subordonare. Multe dintre ele au în calitate de predicat al propoziției principale verbul *a crede*: *Crezi că m-am speriat?* (= *Nu trebuie să crezi că m-am speriat.* sau *Nu m-am speriat.*); *Ce crezi că la muncă totul e frumos?* (= *La muncă nu totul e frumos.*). Sunt frecvente enunțurile care au în propoziția principală un predicat exprimat prin verbul *a se chema*: *Asta se cheamă mașină bine întreţinută la tine?* (= *Asta nu este o mașină bine întreţinută.*); *Și asta se cheamă democrație?* (= *Asta nu este democrație.*).

În cel de al doilea caz, este vorba despre realizarea actelor de vorbire indirecte prin intermediul unor propoziții interogative parţiale, adică propoziții cu element interogativ (*care, cine, ce, unde, când, cum, cât, de ce*): *Cine ar fi crezut asta despre el?* (= *Nimeni n-ar fi crezut asta despre el.*); *Cine s-ar fi gândit la asta?* (= *Nimeni nu s-a fi gândit la asta.*); *Cine te crede?* (= *Nimeni nu te crede.*); *Cu ce te-ai ales?* (= *Nu te-ai ales cu nimic.*); *Unde ai văzut așa ceva?* (= *Nicăieri nu poți vedea așa ceva.*).

Cazuri de utilizare a unor astfel de enunțuri sunt frecvente și în operele literare. Iată câteva exemple: *E noapte. Patul e făcut. / Dar cine să se culce?* (= *Nimeni nu vrea să se culce.*) / *Când mama spune de Iisus, / Cu glasu-i rar și dulce.* (G. Coșbuc); *Cui îi e ușor să accepte un eșec?* (= *Nimănui nu îi e ușor să accepte un eșec.*) (M. Preda).

În general, aceste tipuri de enunțuri sunt foarte frecvente în vorbire. Datorită acestui fapt valoarea lor ilocuționară derivată este descifrată fără dificultate de vorbitori. Prin urmare, pentru aceste enunțuri contextul nu joacă un rol atât de important cât privește decodificarea lor. Sunt însă și enunțuri pentru care contextul este hotărâtor când vine vorba de interpretarea lor. De exemplu, enunțul *Cine comandă aici?* poate căpăta sensul *Eu comand aici!* doar într-un anumit context.

b) enunț interogativ cu formă negativă care exprimă, prin derivare ilocuționară, o aserțiune pozitivă: *Nu ți-am spus eu?* (= *Ți-am spus, nu-i așa?*); *Crezi că n-am ce face?* (= *Am eu ce face.*); *Parcă nu știi tu de ce este el în stare?* (= *Știi tu bine de ce este el în stare.*). Caracteristic pentru aceste enunțuri este combinația dintre o interogație și o negație în aceeași propoziție (interogativ negativă), ceea ce echivalează adesea cu o afirmație întărită. Iată și câteva exemple extrase din literatura artistică: – *Stai la rând, mândrul moșului! Nu vezi câtă lume așteaptă aici?* (= *Vezi doar câtă lume așteaptă aici.*) *Și toți au venit înaintea ta.* (I. Agârbiceanu); – *Parcă eu nu știam că vine?* (= *Știam eu că vine.*) (D. Săraru).

Enunțurile asertive indirecte se folosesc foarte frecvent în dialoguri ca răspuns la o altă întrebare. În acest caz ele exprimă un răspuns afirmativ categoric: – *Mă, meștere, știi să faci potcoave, mă?* / – *Cum să nu știu?* (= *Știu, desigur.*) (I. Creangă).

Se atestă și aserțiuni indirecte realizate prin intermediul unor enunțuri interogative negative cu elemente interogative: *Cine nu greșește în viață?* (= *Toți greșesc în viață.*); *Cui nu-i plac banii?* (= *Tuturor le plac banii.*). De menționat că există acte de vorbire asertive indirecte care pot fi echivalate atât cu un enunț afirmativ, cât și cu unul negativ: C*ine altcineva decât tine ar putea face asta?* (= *Doar tu poți face aceasta*. sau *Nimeni în afară de tine nu poate face aceasta.*); *Cine altcineva decât un prinț ar fi trăit într-un asemenea sălaș minunat?* (= *Doar un prinț ar fi putut trăi într-un asemenea sălaș minunat*. sau *Nimeni în afară de un prinț nu ar fi putut trăi într-un asemenea sălaș minunat*).

1.2. Aserțiunile indirecte realizate prin intermediul unui enunț imperativ sunt atestate într-un număr mic în limbă. Este interesant de menționat că pentru a fi interpretate ca acte asertive, aceste enunțuri aproape totdeauna au nevoie de un anumit context lingvistic: *Lumea e mare. Mergi unde te poartă inima!* (= *Poți merge unde te poartă inima.*). În același timp, constatăm că, după valoarea pe care o capătă, ele sunt:

– fie cu sens pozitiv: *Pe aici nu există garduri. Intră în orice grădină.* (= *Poți intra în orice grădină.*);

– fie cu sens negativ: *Când se scoală baba în zori de ziuă, ia nurori dacă ai de unde.* (= *Nu are de unde lua nurorile. Nurorile nu sunt nicăieri.*) (I. Creangă). *Când se trezește frate-său, ie iapă dacă ai de unde!* (= *Nu are de unde lua iapa.*) (I. Creangă).

2.1. Întrebarea indirectă poate fi exprimată printr-un enunţ asertiv. Cele mai multe dintre aceste enunțuri înglobează în structura lor următoarele verbe predicat: *a ști, a afla*, însoțite de unul dintre verbele modale: *a vrea, a dori*: *Aș vrea să știu unde mergem.* (= *Unde mergem?*); *Vreau să știu ce-aţi mai făcut acolo.* (= *Ce-aţi mai făcut acolo?*); *Doresc să aflu ce se va întâmpla cu acești bani.* (= *Ce se va întâmpla cu acești bani?*).

Alte enunțuri cu structură asertivă având valoare ilocuționară interogativă sunt construite cu ajutorul verbului predicat *a întreba.* În cazul unor asemenea enunțuri vorbitorul se poate adresa cu o întrebare adresată fie sie, fie interlocutorului său: *Mă întrebam dacă ne cunoaștem de undeva.* (= *De unde ne cunoaștem?*); *Mă întrebam cât o să dureze criza.* (= *Cât o să dureze criza?*); *Lasă-mă să te întreb dacă ai văzut fotografia.* (= *Ai văzut fotografia?*).

Se atestă și enunțuri asertive negative cu valoare ilocuțională interogativă. Acestea conțin în structura lor verbul *a ști* la forma negativă: *Nu știu dacă va veni.* (= *Oare va veni?*); *Nu știu unde este el acum.* (= *Unde este el acum?*).

2.2. Cazurile de exprimare a întrebării indirecte printr-un enunţ imperativ sunt rare în limbă, acestea comportând totuși o anumită notă de ambiguitate. Alte exemple care să ilustreze acest caz ar putea fi enunțurile construite cu verbul *a spune* folosit la modul imperativ: *Spune-mi unde ai fost!* (= *Unde ai fost?*); *Spune-mi dacă ai observat ceva neobișnuit.* (= *Ai observat ceva neobișnuit?*).

3.1. Cererea indirectă exprimată printr-un enunţ asertiv este frecvent întâlnită în limba română. În structura unor astfel de enunțuri verbul este folosit la indicativ prezent: *Vii mâine mai devreme.* (= *Vino mâine mai devreme.*). Există enunțuri asertive cu valoare ilocuțională de cerere care au în componența lor verbul modal *a putea*: *Poţi să faci asta.* sau *Știu că poţi să faci asta.* (= *Fă asta! Trebuie să faci asta!*); *Dacă ai putea cumva să-mi împrumuți niște bani.* (= *Împrumută-mi niște bani.*). Alte enunțuri asertive folosite pentru exprimarea unei cereri sunt construite cu ajutorul unor perifraze stabile care exprimă atitudinea evaluativă a locutorului față de acțiunea descrisă în enunț: *Ce bine ar fi dacă ai deschide geamul!* (= *Deschide, te rog, geamul.*).

Unele enunțuri asertive pot căpăta valoare imperativă datorită faptului că descriu o situație care poate sugera o acțiune viitoare: *Domnule, m-ai călcat pe picior.* (= *Nu mă călca pe picior! Ia-ţi piciorul de pe piciorul*

meu!); *E întuneric aici.* (= *Aprinde lumina.*); *E prea cald aici.* (= *Deschide fereastra.*); *Afară plouă.* (= *Trebuie să-ți iei umbrela.*).

3.2. Cererea indirectă exprimată printr-un enunţ interogativ este frecvent construită cu ajutorul interogației *de ce*: *De ce nu guști nimic?* (= *Gustă ceva.*); *De ce nu-ţi vezi de treaba ta?* (= *Vezi-ți de treabă.*); *De ce nu te duci tu la el?* (= *Du-te la el.*). După cum vedem, în aceste enunțuri verbul predicat este la forma negativă, deși în realitate ele sunt echivalente cu un enunţ pozitiv: *Nu vii?* (= *Vino!*); *Nu vrei să iei loc, domnule?* (= *Ia loc, domnule.*); *N-ai cumva o țigară?* (= *Dă-mi o țigară!*); *De ce nu te lași de alcool?* (= *Lasă-te de alcool!*). De altfel, actele de vorbire indirecte cu formă interogativă pot exprima cele mai diverse nuanțe ale cererii, și anume:

– solicitarea, rugămintea: *Puteţi să-mi transmiteţi sarea?* (= *Daţi-mi, vă rog, sarea.*);

– sfatul, îndemnul: *Nu ar fi mai bine să amâni călătoria?* (= *Te sfătuiesc să amânăm călătoria.*);

– încurajarea: *Ce pierzi dacă încerci?* (= *Încearcă fiindcă nu pierzi nimic.*);

– propunerea: *De ce nu ne-am duce la un film?* (= *Îți propun să mergem la un film.*);

– invitaţia: *Ai timp mâine?* (= *Te-aș invita mâine la mine, dacă ai avea timp.*);

– ordinul: *Vrei în sfârșit să vorbești?* (= *Vorbește odată!*); *N-ai plecat încă?* (= *Pleacă odată.*);

– cererea unei permisiuni: *Aș putea folosi telefonul tău?* (= *Permite-mi să folosesc telefonul tău.*);

– refuzul: *Tu chiar crezi că eu am timp pentru plimbare?* (= *Nu am timp pentru plimbare.*);

– interdicţia: *Și chiar trebuia să pomenești despre mâncare?* (= *Nu-mi pomeni despre mâncare.*).

În concluzie, menționăm că actele de vorbire au fost analizate în acest studiu prin corelare cu fenomenele de natură lexico-gramaticală, altfel spus, cu mijloacele lingvistice de realizare a intenţiei comunicative urmărite de locutor. Examinate din acest punct de vedere, enunțurile se pot caracteriza printr-un sens direct marcat prin specificul structurii lor morfosintactice.

Totuși, după cum bine se știe, în cazul actelor de vorbire nu totdeauna există o corespondență univocă între semnificant și semnificat. Astfel, în anumite condiții enunțurile se pot defini și printr-un sens mediat

sau derivat din contextul situaţiei comunicative în care se află interlocutorii în momentul comunicării. Prin aceste enunţuri sunt realizate actele de vorbire indirecte. În funcţie de corelaţia dintre mijloacele folosite pentru marcarea forţei ilocuţionare și forţa ilocuţionară propriu-zisă distingem următoarele tipuri de acte de vorbire indirecte: asertiunea indirectă, întrebarea indirectă, cererea indirectă.

În aceste condiții, în funcţionarea și decodificarea actelor de vorbire un rol important îi revine contextului. Importanţa datelor cu privire la context variază în funcţie de specificul valorii ilocuționare. După cum menționează E. Kerbrat-Orecchioni, cu cât forța ilocuționară a unui act este mai clar codificată în limbă, cu atât mai puţin este nevoie de context pentru actualizare / interpretare și cu cât forţa ilocuţionară este mai puțin „convențională", cu atât mai mult se impune suportul contextului pentru a fi precizată (Kerbrat-Orecchioni, 2012, p. 43).

Prin analiza întreprinsă am încercat să stabilim o anumită corelație între conţinutul actelor de vorbire indirecte și mijloacele de exprimare folosite. Cercetarea ne-a permis să identificăm structurile care se folosesc pentru exprimarea actelor de vorbire indirecte. Pentru o descriere mai amănunțită sunt necesare însă cercetări suplimentare pentru a clarifica toate aspectele legate de funcționarea enunțurilor ca acte de vorbire indirecte.

IV. Text și discurs: o pragmatică fenomenologică a textualității

Preliminarii

În studiul de față, vom oferi o clasificare a textelor, ancorată într-o teorie a textualității, fundamentată în egală măsură pe fenomenologie și pragmatică. Una dintre exigențele pe care mi le-am asumat este cea a *clarității*; alta – cea a fidelității față de experiența cotidiană. Fenomenologic, exigența primară este cea a studierii lucrului *însuși*, așa cum ni se prezintă el în experiența directă, imediată; o discuție critică cu alți teoreticieni nu este posibilă decât după ce a fost obținut accesul la „lucrul însuși" (*die Sache selbst*, în termenii lui E. Husserl). Din acest motiv, în studiul de față, am pornit de la o analiză fenomenologică a textualității, care oferă indicii pentru o clasificare a textelor pe baze experiențiale, mai curând decât de la sisteme de clasificare anterioare sau de la o discuție critică cu literatura de specialitate.

Ceea ce ne propunem, date fiind dimensiunile studiului, este evidențierea câtorva trăsături esențiale ale fenomenului *textualității* și *tipurilor de texte*, cu referințe minimale la autori care au studiat același fenomen sau fenomene similare, inclusiv din perspective complementare sau contradictorii față de abordarea prezentată aici, fără pretenții la o tratare exhaustivă. Ceea ce contează în primul rând din perspectiva abordării pe care o cultivăm este ca fenomenele abordate în studiul de față să fie accesibile în mod imediat cititorului (inclusiv prin intermediul textului de față, care, în calitate de text, exemplifică el însuși trăsăturile esențiale ale unui text), care poate vedea *pentru el însuși* dacă lucrurile stau așa cum spune autorul că stau sau nu. Prin această atitudine, ne aliniem asumat tradiției fenomenologice și pragmatiste / pragmatice. Abordarea din studiul de față poate fi caracterizată ca o *fenomenologie pragmatică mundană* (dat fiind că nu operăm sub constrângerea unei reducții transcendentale) sau o *pragmatică fenomenologică*, integrată disciplinelor socio-umanistice, în speță lingvisticii textuale / discursive.

Vom porni de la câteva fapte, asupra cărora sper că cercetarea prezentă va arunca mai multă lumină:

1) în viața noastră cotidiană, ne confruntăm cu un fenomen pe care îl numim text (în utilizarea contemporană a termenului, care nu distinge radical între text și discurs), atât în calitate de destinatari ai unor texte, cât și ca autori ai lor; în consecință, avem o înțelegere implicită a textualității;

2) textele apar de fiecare dată într-un context concret – o situație în care se pot distinge diferite experiențe, dorințe, credințe, valorizări (în termenii teoriei textului, *situaționalitatea* ca unul dintre cei 7 indici ai textualității);

3) textele sunt percepute ca având un „autor", ca aparținându-i *cuiva* (desigur, se poate distinge, așa cum face, de exemplu, Oswald Ducrot[1], între „autor", „locutor" și „enunțiator"; însă, în ultimă instanță, în experiența noastră cotidiană, „autorul" este perceput ca cineva „responsabil" de faptul că textul este într-un fel sau altul, ca cineva ale cărui decizii conștiente au oferit textului o structură și un conținut);

4) un obiect este perceput ca text, de obicei, în mod *spontan*, nu în baza unui efort conștient; o serie de urme de cerneală pe hârtie ce nu este percepută drept o simplă mâzgăleală, ci drept ceva care se oferă *lecturii și înțelegerii*, deci ceva dotat cu un „sens"; o serie de foneme articulate de cineva care ne privește, stând în fața noastră, sunt percepute automat ca *vorbire adresată* și, implicit, dotată cu „sens"; dar toate aceste lucruri sunt posibile doar în cazul unor convenții comune, acceptate atât de autor, cât și de destinatar sau de persoana care, întâmplător, întâlnește (sau descoperă) un text care nu-i era adresat, dar pe care îl înțelege ca text chiar dacă nu înțelege limba sau alfabetul în care e scris;

5) deci, textul este întâlnit ca parte a *lumii*, ca „obiect" care se află „în" lume, dar care trimite la altceva decât sine – la „sensul" sau „semnificația" lui, care poate fi un obiect real, o stare de lucruri reală, dar și un obiect ideal sau o relație ideală; în plus, „ceea spre ce trimite" un text poate aparține la fel de bine trecutului, prezentului sau viitorului – dar poate fi și atemporal;

6) textul nu poate apărea decât pe un suport – de exemplu, suport scris sau o înregistrare audio – dar realitatea lui este independentă de acest suport; astfel, de exemplu, putem să spunem că multiple exemplare ale aceluiași poem sunt instanțe ale „aceluiași text" sau că o carte audio și o carte tipărită sunt, din nou, instanțe ale „aceluiași text";

1. Oswald Ducrot *Slovene Lectures*, http://old.btk.pte.hu/tanszekek/francia/mater/ducrot.pdf

7) textul ne apare, de fiecare dată, într-un limbaj determinat, însă, ca și în cazul pluralității exemplarelor, și aici întâlnim fenomenul „unității în pluralitate": de exemplu, în cazul edițiilor actualizate ale clasicilor, publicate conform normelor ortografice în vigoare, avem de-a face, din nou, cu „același text"; în cazul traducerii unui text în mai multe limbi, avem „o pluralitate de variante ale aceluiași text"; în cazul multiplelor variante ale unui text, revizuit repetat de autorul acestuia, avem, din nou, „variante ale aceluiași text".

Considerații metodologice

Aspectele enumerate în paragraful introductiv sunt doar câteva dintre faptele de care trebuie să dea seama o teorie a textualității care vrea să ia în calcul dimensiunea experiențială. Primul lucru de care ne dăm seama, pe baza observării lor, este că fenomenul „text" poate fi înțeles mai mult sau mai puțin adecvat *doar* dacă este privit în ansamblul relațiilor autor-text, text-destinatar, autor-text-destinatar, text-realitate, text-context. Orice reducere a fenomenului „text" la o singură dimensiune oferă doar o înțelegere parțială a lui, iar riscul unei înțelegeri parțiale este de a fi *inadecvată*.

Or, pentru a aborda un asemenea fenomen complex, avem nevoie de o *metodă* care să ne permită accesul la fenomen *exact în modul în care ni se prezintă el*, evitând în măsura posibilităților orice speculație și orice teorie care merge mai departe decât o pot susține faptele. Metoda care pretinde că ne poate oferi exact acest lucru este *fenomenologia*, lansată în primii ani ai sec. XX de filosoful german Edmund Husserl.

Prima trăsătură a ei este *radicalitatea*. Mesajul a fost formulat de Husserl în diferite variante, dar una dintre cele mai concise și mai clare expresii este următoarea:

> Vrem să studiem lucrurile (Sachen) nu indirect, în discursul altora despre lucruri, ci să ne apropiem de ele însele, să le lăsăm să vorbească ele însele și să ne învețe despre ele însele[2].

Astfel, o abordare de tip fenomenologic este o confruntare directă („apropiere") a cercetătorului cu „lucrul" studiat („lucru" în cel mai larg sens posibil) „însuși", lăsând, cel puțin temporar, la o parte sau „uitând" ceea ce au de spus alții despre acel lucru, observându-l doar în măsura în

2. Edmund Husserl, *Wahrnehmung und Aufmerksamkeit, Texte aus dem Nachlass* (1893–1912), Dordrecht: Springer, 2004, p. 8.

care este dat unei „intuiții" sau priviri imediate (*Anschauung*) și acceptând ca valabil doar ceea ce este dat nemijlocit unei asemenea priviri, ancorată într-o perspectivă a persoanei I. Este vorba de un ethos al unui empirism radicalizat, dar care nu neagă posibilitatea unei perceperi non-senzoriale: unul dintre primele lucruri pe care le observă un fenomenolog este că actele noastre mentale (perceperea a ceva, dorința orientată spre ceva etc.) ne sunt date la fel de concret și direct în experiență ca și obiectele senzoriale, numai că în alt mod; tot în alte moduri ne sunt date și obiectele ideale, de tipul numerelor, semnificațiilor sau valorilor. Astfel, „obiectul de studiu" al fenomenologiei este lărgit considerabil în raport cu abordarea strict empiristă/pozitivistă. Ceea ce ne este dat în experiența unui „lucru" nu este doar „lucrul însuși", ci și experiența-noastră-privind-acel-lucru: în afară de număr, numărarea, în afară de cuvânt, auzirea / lectura și înțelegerea, în afară de afect, simțirea. Fenomenologia devine, prin urmare, o întreprindere reflexivă, asumată de cercetător pornind de la propria experiență: pentru a da seama în mod adecvat de obiectul care îmi apare ceva, trebuie să dau seama și de modul în care îmi apare acel obiect, ca și de actele mentale în care îmi este el dat. Respectarea acestui angajament teoretic implică abandonarea temporară a rezultatelor oricăror științe cu care este familiar fenomenologul, pentru a face posibil contactul cu lucrul însuși, nu cu un construct teoretic care să-l substituie. Desigur, nu este vorba de neglijarea lor, ci de lăsarea lor „în suspensie" ca ceva „încă neverificat" de cercetătorul însuși; aici avem, totuși, două posibilități. În unele cazuri, aceste rezultate pot fi utilizate ca „punct de pornire" sau ca „indicii" pentru o cercetare de tip fenomenologic; după o examinare fenomenologică a „lucrului însuși", se poate reveni asupra lor, cu revizuiri sau completări. În cercetarea de față, de exemplu, vom utiliza parțial rezultatele pragmaticii austiniene și griceene sau ale lingvisticii textuale ca „punct de pornire" sau „ghid" pentru examinarea fenomenului textualității sau pentru a confirma că abordarea fenomenologică a fenomenelor studiate scoate la iveală anumite trăsături observate și de alții, deci accesibile intersubiectiv.

În afară de acest angajament de *a privi lucrul însuși și de a accepta doar ceea ce ne este dat în experiența lui* și de *turnura reflexivă* spre modul în care ne este el dat, practica analizei fenomenologice presupune încă o serie de „gesturi interne" ale fenomenologului (o expresie extrem de adecvată a

cercetătoarei Natalie Depraz[3]) care îl salvează de riscul impresionismului și subiectivismului. E vorba de cele câteva tipuri de acte pe care Husserl le-a grupat sub titlul de *epokhe* (în greaca veche „abținere", „suspensie", „oprire", termen preluat din scepticismul antic), „reducție" și „purificare".

Atunci când practică o *epokhe „eidetică"* – o formă de *epokhe* care nu este specific filosofică și poate fi aplicată și în câmpul altor discipline, inclusiv filologia – fenomenologul se abține de la orice judecăți cu privire la statutul obiectului contemplat *ca realmente existent*; obiectul îl interesează doar în măsura în care reflectă un anumit *tip ideal* sau *eidos* – ceea ce face, de exemplu, ca un text să fie un text și nu o foaie acoperită cu mâzgălituri. Obiectul investigat este privit doar ca una dintre multiplele instanțieri posibile ale *eidos*-ului și ca „ghid" sau ca punct de pornire pentru degajarea acestuia. Procesul prin care de la contemplarea unui caz particular se ajunge la eidos poartă numele de variație eidetică și diferă radical de inducție: nu este vorba de examinarea unui număr de cazuri, extrăgând ulterior din ele ceea ce au în comun, ci de încercarea de a varia în imaginație diferite trăsături ale obiectului examinat, pe baza unor exemple reale sau posibile, pentru a ajunge la un *invariant*, la ceea ce *nu poate lipsi* dacă obiectul aparține acestui tip. În acest sens, *eidos*-urile sunt verificabile intersubiectiv.

O abordare de tip fenomenologic-eidetic permite atât determinarea mai strânsă a „ce înseamnă un text", adică a „ce condiții trebuie să satisfacă în mod necesar ceva pentru a fi un text", cât și a *tipurilor* de texte. Atenția acordată unui fenomen concret, eventual chiar o atenție susținută, nu-l privește, totuși, decât cu titlu de exemplu sau de simplă posibilitate, ca una dintre variantele posibile de instanțiere a unui *eidos*, care, uneori, poate fi degajat din simpla privire a unui singur exemplu, iar alteori solicită examinarea atentă a mai multora, dar nu implică o generalizare, ci o ruptură de nivel.

Dimensiuni ale textualității: între percepție și discurs

Dacă este vorba de o degajare preliminară a *eidos*-ului „text" – necesară pentru scopurile prezentului studiu și care poate ilustra posibilitățile unei analize eidetice – putem porni de la orice exemplu de text real

3. Natalie Depraz, *Comprendre la phénoménologie: Une pratique concrète,* Armand Colin, 2012

sau imaginat, inclusiv de la textul de față, continuând să privim reflexiv la lucrurile care ne sunt date și la felul în care ne sunt ele date.

În primul rând, condiția *elementară*, *primară* pentru ca ceva să fie text – cea care face posibilă perceperea a ceva *drept text* – este prezența unui suport. De exemplu, poate fi vorba de un capitol inclus într-o monografie: „obiectul" dat percepției imediate este „volumul" - „cartea", care constă dintr-o serie de pagini de aceleași dimensiuni, legate împreună, acoperite de urme de cerneală, care poate fi „deschisă" și „răsfoită". Sau textul se poate prezenta pe un ecran al unui dispozitiv – în acest caz avem tot urme profilate pe un fundal (ca și în cazul paginii tipărite) însă obiectul nu poate fi „deschis" și „răsfoit". În același timp, textul poate fi „citit" altcuiva, care îl ascultă, recepționându-l auditiv; în acest caz, suportul textului pentru destinatarul care îl aude este „fluxul de sunete" întrețesut cu un „flux de gânduri", pentru a folosi o metaforă a lui Wallace Chafe[4], a cărui abordare experiențială și introspectivă, influențată de proto-fenomenologul William James, are multe în comun cu o fenomenologie a textualității sau discursivității. Nu ne putem imagina un text lipsit de un suport, deși textul însuși este ireductibil la acest suport; chiar și un text „visat", pentru a putea fi numit text, presupune prezența în conștiința receptorului a unui suport de pe care este citit în timpul visului.

Astfel, avem un prim nivel al experimentării textului, cel care face posibile următoarele niveluri: textul este dat *într-un obiect* care, el însuși, nu este privit ca text, decât în sens impropriu. Textul nu se reduce la cele câteva pagini legate împreună, la urmele de pe un ecran sau la sunetele emise de o persoană care ține în mâini un volum sau privește la un ecran. În același timp, textul nu poate fi text în absența acestui suport.

Suportul însuși este dat adecvat într-o percepție, într-o intuire imediată – vizuală, auditivă și tactilă (tactilul trece pe prim plan, de exemplu, în cazul lecturii textelor în alfabetul Braille); este privit de subiectul percepției ca obiect cultural – ca ceva ce poate fi utilizat într-un anumit mod, de exemplu, și care este *un produs al activității orientate teleologic a altui subiect.* Uzul primar al acestui suport este tocmai cel de a ne permite „lectura" – *accesul la textul „însuși"*. Urmele de cerneală de pe pagini nu sunt privite ca niște simple urme, ci în calitate de *litere și*

4. Wallace Chafe, *Discourse, Consciousness and Time: The Flow and Displacement of Conscious Experience in Speaking and Writing*. Chicago: The University of Chicago Press, 1994

alte semne tipografice, care formează *cuvinte*, aranjate în *diverse moduri, conform diferitor scheme.* În cazul în care suntem familiari cu o serie de convenții, nu facem niciun efort conștient pentru a identifica acest substrat. Perceperea lui fundează fără întârziere trecerea la nivelul *înțelegerii* sau *încercării de a înțelege* textul – de a trece la nivelul a altceva decât cuvintele care îl compun, nivelul „sensurilor".

Insistând mai mult asupra substratului, observăm că inesențiale pentru determinarea mai strânsă a textualității sunt și dimensiunea literelor, variația caracterelor (anume prin variația caracterelor se remarcă anumite „secțiuni" ale textului – *titlul* care marchează începerea unui nou *capitol*, de exemplu), prezența semnelor de punctuație sau a spațiilor între cuvinte (absente în cazul *scriptio continua* sau în cazul textelor literare experimentale contemporane). Ceea ce contează, totuși, aici, este *succesiunea ordonată* a unor entități care funcționează, pentru cititor, ca *semne* – adică ceva care trimite la *altceva decât sine*, indiferent „ca ce" este determinat acest „altceva" – sens, semnificație, lume textuală, referent etc. În acest sens, nici nu e neapărat vorba de semne lingvistice: scrierea hieroglifică chinezească poate fi citită de persoane ce vorbesc limbi diferite, și anume acesta și era sensul utilizării ei în Imperiul Chinez; o publicație a unui matematician, constând doar din ecuații, nu încetează să fie un text.

Semnele sunt instituite în cadrul unei convenții anterioare textului însuși și sunt sedimentate în tradițiile culturale ale unei comunități, ceea ce poate da seama de caracterul *pasiv* sau *automat* al lecturii. În mod normal, lectorul familiarizat cu această convenție / cod nu acordă nicio atenție *formei* respectivelor semne, decât, eventual, apreciere estetică. Dar chiar și în cazul în care cineva nu este familiarizat cu convențiile concrete a căror cunoaștere este necesară pentru descifrarea textului, persoana în cauză poate recunoaște textul *ca text* în cazul în care fie aceste convenții sunt parte a culturii ei, fie este familiarizată cu un set de convenții *analoge* (de exemplu, un arheolog care descoperă o tăbliță cu o inscripție într-o limbă necunoscută sau străbunicele analfabete care țineau la icoană o carte de rugăciuni). Cu toate acestea, un text poate reflecta cu totul alte convenții decât cele cu care suntem familiari, și atunci însăși perceperea lui ca text este dificilă: de exemplu, *quippu* incașe (forme de înregistrare a informației utilizând funii împletite) sau același arheolog care descoperă pe pereții unei peșteri o serie de imagini, pe care

nu e sigur dacă să le interpreteze ca hieroglife sau ca simple desene, deci ca expresie artistică *non-textuală*.

Astfel, un text este dat *ca respectând o serie de convenții, familiaritatea prealabilă cu care este necesară pentru înțelegerea lui și chiar pentru perceperea lui ca text:* este într-un limbaj concret (și nu neapărat într-o limbă sau compus de cuvinte), într-un sistem concret de scriere sau prezentare grafică, prezentat pe un suport „tipic" pentru cultura în cauză (tăblițe, suluri de papirus, pergament, hârtie etc.).

Implicită aici este ceea ce poate fi numit *auctorialitate.* Textul este perceput ca aparținând *cuiva anume* care l-a elaborat; autorul poate fi cunoscut receptorului sau nu, prezent (ca în cazul schimbului de mesaje pe hârtie atunci când doi studenți se plictisesc la o prelegere) sau absent (ca în cazul lecturii unei scrisori), identificat sau neidentificat, unic sau multiplu (ca în cazul manifestelor colective). Toate aceste diferențe pot fi importante pentru *clasificarea* textelor, dar pentru determinarea esenței textualității nu este necesară decât *perceperea unei înșiruiri de semne ca aparținând cel puțin unui autor,* care le-a elaborat *intenționat* pentru *a comunica* ceva sau cel puțin *a fixa ceva într-un limbaj* (ceea ce deja presupune posibilitatea înțelegerii de către cei familiari cu limbajul respectiv). Autorul este perceput ca fiind *responsabil* de elaborarea textului, iar textul ca *depinzând de* autorul său, fiind un produs al acestuia. În termenii clasici ai teoriei textului, este ceea ce se numește *intenționalitate* (în sens fenomenologic, conceptul de intenționalitate reflectă altceva: corelația dintre actul mental care ne dă un obiect și obiectul dat în respectivul act mental).

Această presupunere implicită a unui autor și *atribuirea* textului acestuia pare să derive din situația elementară pe care o numim *comunicare* și anumite trăsături ale căreia le vom prezenta în ceea ce urmează. O analiză fenomenologico-pragmatică a factorilor implicați într-o situație de comunicare va permite scoaterea la lumină a unei serii de trăsături ale textualității.

În forma ei elementară și minimală, într-o situație de comunicare sunt co-prezenți într-un spațiu împărtășit cel puțin doi actanți, un locutor și un destinatar. Conform analizelor fenomenologice și pragmatice (utilizând ca ghid descrierile lui Husserl[5]), locutorul are intenția „să se

5. cf. Edmund Husserl, *Cercetări logice II – partea a doua. Cercetări asupra fenomenologiei și teoriei cunoașterii*, București: Humanitas, 2012; *Formal and Transcendental Logic, Dordrecht: Springer*, 1969

exprime” cu privire la ceva și utilizează, în acest scop, sunete sau semne pe care le dotează cu un sens pe care vrea să-l împărtășească cu altcineva. Acest lucru devine posibil dacă ascultătorul înțelege respectiva intenție și-l ia pe locutor nu ca persoană care pur și simplu emite sunete, dar ca pe cineva care îi vorbește – sunetele sunt însoțite de acte donatoare de sens, recunoscute ca atare de destinatar.

Astfel, discursul face posibilă corelarea prin vorbire a experiențelor a două persoane: vorbind unul cu celălalt, ajungem să „ne înțelegem”. Locutorul vorbește *despre* ceva, acest lucru însemnând că dorește să-i facă accesibil destinatarului felul în care percepe el lucrul respectiv, „tema” conversației. În mod normal, îl luăm pe locutor ca fiind de bună credință și ca „având în vedere” anume ceea ce zice (nu ne interesează deocamdată posibilitatea minciunii); expresiile lui (*actele locuționare,* conform terminologiei lui Austin) funcționează ca *indicare sau sugerare* a gândurilor, private și inaccesibile nouă până a fi enunțate. Însă, prin enunțare, locutorul ne oferă acces la ele, iar noi, pe de o parte, îl percepem atât pe el, ca persoană care enunță aceste gânduri în expresii care funcționează ca „semn” pentru ele, dar, pe de altă parte, percepem și experiențele despre care ne vorbește, în sensul fenomenologic al percepției ca și convingere că ceea ce „prindem” acum în privirea directă ne este dat „el însuși”, „în carne și oase” (*leibhaftig*, „întrupat”, cum zice Husserl).

Totuși, nu e vorba în niciun caz de o confundare a experiențelor celor doi actanți: ascultând, destinatarul percepe experiențele locutorului *dintr-o parte*, nu le experimentează direct pe piele proprie. În termenii lui Husserl, ele îi sunt „prezentate” prin intermediul limbajului. Pe măsura desfășurării unei conversații, actele mentale ale locutorului, care „au în vedere” tema ei, sunt corelate cu actele mentale ale destinatarului, care „au în vedere” la rândul lor aceeași temă. Astfel, ceea ce îi e specific oricărei expresii, indiferent dacă e vorba despre un cuvânt, o propoziție sau un text, este faptul că ea *„trimite spre” altceva decât ea însăși* și îl percepem pe locutor ca „având în vedere” acel obiect sau stare de lucruri spre care trimite expresia respectivă, indiferent dacă îl înțelegem exact sau nu, dacă putem să ne-o facem intuitivă, să ne-o aducem „în fața ochilor minții” sau nu.

Husserl disociază (ca și Frege sau Saussure) între stratul pur „formal” al unei expresii sau „forma acustică” a unui cuvânt și ceea spre ce indică el; e ca și cum o expresie ar distrage atenția de la sine, trimițând spre altceva decât ea. Avem aici același fenomen pe care l-am remarcat la în-

ceputul analizei de față: suportul textului care „se șterge" în momentul în care ne direcționăm atenția spre „sensul" acestuia. Astfel, actul enunțării se prezintă, reluând metafora lui Wallace Chafe pe care am menționat-o deja, ca un „flux de gânduri" (adică de acte prin care se are în vedere ceva, prezentat intuitiv sau vag locutorului însuși) cuplat cu un „flux de sunete", perceput de destinatar ca expresii dotate cu sens și care îl orientează, îl „trimit" anume spre sensul lor, spre „ceea ce are în vedere" locutorul. În același timp, fluxul de gânduri, inclusiv unele trăiri afective, pot să nu fie „exprimate", ci „sugerate" de expresii direcționate spre obiecte sau stări de lucruri.

Analiza husserliană a situației de comunicare, pe care am expus-o mai sus, servește ca bază perfectă pentru o serie de completări care pot veni din pragmatica de factură austiniană sau griceană. Atunci când îl ascult pe cineva care-mi vorbește, nu-l iau pur și simplu ca ființă care „se pronunță" referitor la lucruri, care le descrie. Se remarcă aici multitudinea de acte pe care Austin[6] le numește *ilocuționare*: ascultându-l pe celălalt, îl percep ca pe o entitate care declară ceva, își *exprimă dubiile* referitoare la ceva, *argumentează* în favoarea unei cauze etc.; la fel, atunci când vorbesc *eu*, performez o serie de acte de acest tip. În același timp, actele de vorbire au asupra destinatarului un anumit efect: de exemplu, *declarația* mea pe un ton sigur poate să-l enerveze, *exprimarea dubiilor* să-l descurajeze sau *argumentarea* să-l convingă. În limbajul teoriei actelor de vorbire, este vorba de acte *perlocuționare*.

Însă atât dimensiunea ilocuționară cât și cea perlocuționară a unui act de vorbire apare doar datorită celei locuționare. În limbaj fenomenologic, primele două sunt *fundate* pe a treia. Ceea ce face posibilă recunoașterea de către ascultător a unui act ilocuționar sau efectul perlocuționar asupra acestuia este *prezentarea* pentru el a stării de lucruri despre care vorbește locutorul. Dimensiunea fundamentală aici, la nivelul a ceea ce Husserl numește *expresie* iar Austin *act locuționar,* este predicația. Atunci când vorbesc, vorbesc *despre* ceva, „spun *ceva* despre ceva".

Formulând un enunț, mă orientez spre o stare de lucruri și spun *cum* sau *drept ce* îmi apare acea stare de lucruri, iar enunțul meu, în cazul în care este înțeles, îl orientează și pe celălalt spre starea de lucruri spre care sunt orientat eu, în calitate de vorbitor. La acest nivel, discursul se prezintă ca o serie de tematizări și predicații; structurarea lui poate fi urmărită la

6. cf. J. L. Austin, *Cum să faci lucruri cu vorbe*, Pitești-București: Paralela 45, 2003

nivelul a ceea ce se numește în lingvistica secolului XX *temă / remă, topic / comment* etc. Atunci când îi vorbesc cuiva despre ceva – ceea ce pare să fie utilizarea primară și esențială a limbajului – actele mentale ale amândurora sunt orientate spre o *stare de lucruri* care poate să fie prezentă sau absentă, percepută ca aparținând strict mie (dacă vorbesc despre gândurile și emoțiile mele) sau accesibilă intersubiectiv. Fiecare enunț al locutorului, legat de cel anterior printr-o relație de coerență locală (sau *coeziune,* în termenii lui Beaugrande și Dressler), se prezintă ca o determinare mai strânsă a temei sau ca o continuare / extindere a ei (*coerență*). Acest lucru poate fi urmărit atât în intervențiile orale, cât și în cele scrise.

Husserl distinge între două tipuri de acte mentale (termenul utilizat de el este *procese intenționale*) care „au în vedere ceva": primul constă în simpla orientare spre un obiect sau o stare de lucruri, al doilea – în prezența intuitivă a acelui obiect „în fața ochilor minții". Acest al doilea tip de acte este, pentru Husserl, o „împlinire" a ceea ce era vizat oarecum „în gol" în cazul primului tip de acte. Ceea ce au ele în comun este *orientarea spre* starea de lucruri vizată, care, până la urmă, poate să nu fie dată intuitiv nici locutorului, nici destinatarului, ci vizată în gol de ambii. Un proces interesant în acest sens este cel în care locutorul pornește de la o intuire vagă a ceea ce are în vedere și, vorbind, încearcă să se clarifice el însuși cu privire la tema discursului său. Scriitorul și teoreticianul romantic german Heinrich von Kleist a scris, pe această temă, un eseu intitulat *Despre construcția gradată a ideilor în timp ce vorbim*[7]; același proces este urmărit și în anumite forme de psihoterapie, în care ascultarea atentă din partea terapeutului îl predispune pe pacient să vorbească și să se clarifice el însuși cu privire la ceea despre ce vorbește – experiențele lui. Cazul în care ambii interlocutori vorbesc despre ceva ce ambii vizează în gol și nici măcar nu sunt conștienți de asta este numit de fenomenologul Martin Heidegger[8] *Gerede*, „vorbărie" sau „flecăreală"; este ceva cu care avem de a face în mod cotidian în discursul public. În același timp, în cazul în care niciunul dintre interlocutori nu reușește să-i facă intuitiv celuilalt „sensul" vizat avem de-a face cu ceea ce este numit, cu o expresie plastică, „dialog al surzilor".

7. Heinrich von Kleist, *On the Gradual Construction of Thoughts During Speech*, http://www.ias-research.net/wp-content/uploads/2012/01/Kleist-and-Hamburger_-_1951_-_On-the-Gradual-Construction-of-Thoughts-During-Speech.pdf

8. cf., de ex., Martin Heidegger, Ființă și timp, București: Humanitas, 2002, p. 229.

La interfața dinte actele mentale de vizare în gol și cele de împlinire intuitivă sunt actele ilocuționare ce pot fi caracterizate ca *exemplificare, clarificare, explicare*. De obicei, atunci când vorbim, încercăm să ne facem înțeleși de celălalt. Înțelegerea are mai multe șanse să se întâmple dacă starea de lucruri pe care o urmărim în discurs ne este intuitivă nu doar nouă, ci și destinatarului nostru, nu doar vizată în gol de acesta, în mod vag și nedeterminat. Astfel, atunci când lucrurile îi sunt insuficient de clare celuilalt sau când vrem să i le clarificăm și mai mult – sau la solicitarea lui expresă în cadrul conversației – ne schimbăm registrul discursului, trecând, de la exemplu, de la abstract la concret, de la general la personal, „aducând" în orizontul tematic al conversației întreaga gamă de cunoștințe sau experiențe comune sau presupuse a fi comune.

Acest hibrid husserliano-austinian pare suficient de compatibil cu pragmatica inferențială de inspirație griceană. Pentru H.P. Grice[9], comunicarea este o întreprindere cooperativă care urmează o serie de reguli implicite, principiul fundamental fiind cel al adecvării fiecărei replici la scopul comun al participanților la comunicare, la etapa respectivă. Astfel, dacă scopul primar al unei conversații este de a corela fluxul gândurilor locutorului cu cel al destinatarului, fiecare replică ar trebui să contribuie anume la *orientarea* împreună spre aceleași „lucruri" – temele și sub-temele conversației – sau să-i atragă celuilalt *atenția* asupra unui „lucru" considerat pertinent, ca în abordările post-griceene de tipul teoriei pertinenței[10].

Experiența lecturii unui text apare, astfel, ca o variantă abreviată a comunicării cu cineva „față către față". În cazul tipic (excluzând schimbul de mesaje scrise) lectorul este singurul efectiv prezent în fața unui text; el ia textul ca *aparținând* cuiva care l-a scris și care, în scrierea lui, *a avut în vedere* o serie de stări de lucruri pe care le-a considerat suficient de relevante pentru eventualii cititori încât să le noteze într-un text care să-i direcționeze anume spre ele. Înșiruirea de semne care compun textul este privită ca bază pentru a crede acest lucru despre autorul lui; activitatea lecturii presupune tocmai orientarea spre „sensurile avute în vedere", nu spre substratul grafic al textului însuși.

9. cf. H. P. Grice, *Logic and Conversation*, http://ling.umd.edu/~alxndrw/Readings/Implicature/grice75.pdf

10. cf. Deirdre Wilson și Dand Sperber, *Relevance Theory,* în The Handbook of Pragmatics, Blackwell, 2004, pp. 607-632, accesibil https://www.dan.sperber.fr/?p=93

Însă, spre deosebire de conversația „vie" față către față – cazul comun și tipic al comunicării – lectura unui text nu beneficiază de comentariile și clarificările suplimentare ale locutorului. Cititorul este lăsat „să se descurce singur". Desigur, în cazul unui text scris, se presupune că autorul a avut mai mult timp să-și structureze gândurile și să-și aranjeze expresiile într-o succesiune inteligibilă pentru cititor (*acceptabilitatea*, în termenii lui Beaugrande și Dressler); dar avem de-a face, cotidian, în mod permanent, cu texte care par să nu țină cont nici în cea mai mică măsură de situația cititorului și să maximizeze integibilitatea. Remarcăm acest lucru nu doar în cazul unor texte scrise, dar și în cazul unor discursuri ținute în public, cele care abia așteptăm să se termine. În același timp, întâlnim texte scrise „vii", care, chiar dacă autorul nu ne este cunoscut, dau senzația unei conversații cu el sau a unei adresări personale. Așadar, neglijarea așteptărilor cititorului sau a „implicării" lui în text astfel încât să fie direcționat spre „ceea despre ce este vorba" și să se mențină interesat de tema textului nu se suprapune peste diferența dintre oral și scris. Este vorba, mai curând, de un eșec în evaluarea relevanței posibile a textului pentru destinatar și de nerespectarea maximelor conversaționale; în plus, aici poate fi implicată și ceea ce numeam anterior[11] *monologicitate sau intenție monologică.*

Revenind: în cazul conversației purtate față către față, avem de fiecare dată posibilitatea de a *verifica* dacă interlocutorul nostru ne înțelege sau nu – sau de a cere clarificări, dacă suntem în postura destinatarului – și, în consecință, să ne modificăm discursul astfel încât să-i facilităm accesul spre starea de lucruri pe care o luăm ca temă a conversației noastre. În schimb, situația tipică a lecturii unui text este cea în care autorul este absent, și singura sursă posibilă de clarificare este textul însuși sau, în cazurile fericite, alt text (care ia ca temă textul 1) sau o persoană care „l-a înțeles" și care ne poate ghida. Anume această *absență efectivă* a autorului – care nu este prezent alături de noi în carne și oase ca un interlocutor, ci doar perceput implicit în perceperea textului ca text – stabilește diferența specifică între conversație (de exemplu, una în care o singură persoană se expune pe larg, apropiindu-se de forma clasică a monologului) și textul scris. Desigur, putem

11. cf. Alexandru Cosmescu, *Textul monologic și textul dialogic din perspectiva analizei discursului.* Teză de doctor în filologie. Chișinău, 2012

avea și forme hibride, de exemplu înregistrarea sau transcrierea unei conversații. Oricum, evanescența unei conversații versus „fixarea” pe un suport a unei serii de enunțuri sunt considerate de un cercetător de talia lui F. Rastier suficiente pentru a defini textul ca ceva în mod necesar fixat pe un suport accesibil intersubiectiv și asupra căruia cititorul poate reveni în repetate rânduri, indiferent dacă acest suport e unul grafic, auditiv sau tactil[12].

Absența autorului pare să crească, printre altele, și așteptările cu privire la relevanța/pertinența textului. Implicit, dacă cineva a decis să scrie un text despre ceva, care va fi citit în absența lui, eventual de un destinatar necunoscut, înseamnă că a considerat starea de lucruri la care se referă suficient de relevantă pentru eventualii cititori. Informația fixată poate fi relevantă inclusiv pentru „el însuși la o dată ulterioară”, în cazul notițelor personale, făcute pentru uz propriu. Desigur, această așteptare a relevanței poate fi satisfăcută sau frustrată în procesul lecturii. Dar, de obicei, actul lecturii este motivat anume de așteptarea a „ceva nou”, a prezentării unei stări de lucruri cu care nu eram familiari înainte și care are relevanță pentru noi, într-un context practic, afectiv sau teoretic. În termenii teoriei textului, acesta este încă unul dintre standardele textualității, *informativitatea*, privită ca pertinență de adepții teoriei pertinenței, care o interpretează într-un context intersubiectiv.

Astfel, dacă textul ne oferă informație relevantă sau neașteptată, suntem dispuși să trecem cu vederea anumite dificultăți întâlnite în lectura lui sau anumite carențe care îi afectează *acceptabilitatea*.

În conversație, suntem dispuși să ascultăm dacă ne interesează subiectul sau interlocutorul, dacă avem șansa să aflăm ceva nou pentru noi; la fel, suntem dispuși să citim dacă textul promite să ne prezinte o temă care ne interesează într-o lumină nouă sau să ne ofere acces la o stare de lucruri anterior nefamiliară, dar pe care o privim ca relevantă. Aceasta pare să fie una dintre motivațiile *spontane* pentru a citi un text; trebuie menționat doar că relevanța nu este neapărat cognitivă (poate fi, de exemplu, și afectivă sau practică). Desigur, ceea ce „are” relevanță în primul rând pentru noi ca cititori este „ceea ce aflăm din text”; relevanța a ceea ce ne prezintă el se extinde, implicit, și asupra

12. cf. Francois Rastier, *La macrosémantique*, http://www.revue-texto.net/Inedits/Rastier/Rastier_Macrosemantique1.html

lui însuși. În acest sens, se poate spune că relevanța unui text ca text este extrinsecă: un text este perceput ca relevant doar în măsura în care ne spune *ceva relevant* pentru noi.

Toți acești factori determină structurarea unui text. Privind din perspectiva autorului / locutorului, ceea ce primează e tema, ea fiind indispensabilă pentru orice act comunicativ. Textul se manifestă ca o exprimare în limbaj a unor acte mentale („gânduri") orientate spre tema respectivă, care au potențialul să determine în cititor alte acte mentale, *ale lui* de data aceasta, orientate spre „aceleași lucruri" pe care le are în vedere autorul, făcute posibile de *recunoașterea* de către cititor a „lucrului despre care este vorba" și a intenției comunicative a autorului. Unele texte, de dimensiuni mai reduse, au o singură temă, fiind structurate ca o încercare de a o determina mai strâns, de a explora „cum este" un anumit lucru, fiecare propoziție inclusă în text trimițând, în ultimă instanță, la acel lucru sau la acea stare de lucruri.

Dar chiar și textele scurte pot avea mai multe teme, legate între ele. În plus, temele pot avea diferite grade de generalitate; o secvență a textului poate fi privită, de exemplu, atât ca reflectând un aspect al unei teme generale, cât și ca tratând una dintre „sub-temele" incluse, din punct de vedere semantic, într-o temă unică de nivel mai general.

Fenomenologic, această posibilitate este oferită de structura percepției noastre, ca ființe întrupate, care privesc lucrurile dintr-o anumită perspectivă, dar își pot schimba perspectiva asupra lucrului contemplat, mișcându-se în jurul lui, se pot focaliza asupra unuia dinte aspectele lui etc. În percepție, obiectul ne este dat „în carne și oase" în întregime, chiar dacă nu vedem în același timp toate părțile lui. Chiar și atunci când privim un obiect simplu, de tipul unei mese, ceea ce vedem efectiv este masa însăși „cu tot cu" părțile ei care nu ne sunt prezentate direct, dar care sunt luate ca fiind de la sine înțelese; partea *opusă* celei date în percepția mea imediată nu-mi este accesibilă direct, dar, ca obiect tridimensional, aflat în spațiu, masa are, în mod normal, o parte care este *mai aproape de mine* și care îmi este efectiv prezentată și mai multe părți (cele laterale, partea din spate etc.) care îmi sunt date împreună cu cea asupra căreia se oprește privirea mea, ca formând, împreună, un singur obiect. Implicită în perceperea unei mese este posibilitatea ca părțile care nu-mi sunt prezentate acum să-mi devină prezentate, dacă

o să-mi schimb poziția din care privesc, dacă o să apuc partea tăbliei pe care nu o văd acum pentru a schimba poziția mesei etc. Totalitatea părților non-prezentate ale unui obiect, dar care îmi sunt date împreună cu partea prezentată, formează ceea ce, în terminologie fenomenologică, se numește *orizontul* obiectului respectiv. Mai exact, este vorba de un prim orizont, cel *intern* obiectului. Partea obiectului care îmi este dată intuitiv motivează, de exemplu, credința că obiectul are și o parte opusă, asemănătoare cu cea care îmi stă acum în față; atunci când mă mișc în jurul obiectului, percepând noi și noi aspecte ale lui, ele îmi sunt date ca multiple aspecte ale aceluiași obiect, iar aspectele lui care mi-au fost date anterior dar care nu mai sunt prezentate acum în percepție sunt *reținute,* păstrate în „memoria secundară" sau în „retenție". Toate părțile privite ca aparținând aceluiași obiect sunt „puse împreună", „sintetizate", formând perceperea *unuia și aceluiași obiect* și maximizând ceea ce-mi este dat în mod intuitiv cu privire la el. Astfel, una din dimensiunile originare ale experienței noastre este cea a unui „flux perceptual" căruia diferite operații de sinteză îi conferă coerență.

Desigur, orizontul unui obiect nu se reduce la atât; atunci când privesc o masă, sunt conștient de ea ca *obiect cultural*, ca ceva produs de alt subiect, ca ceva care are un anumit uz; masa poate să-mi placă sau să nu-mi placă, să mi se pară comodă sau nu pentru ceea ce vreau să fac stând la ea, dar toate aceste posibilități sunt fundate pe actul primordial care „îmi dă" masa: perceperea ei. Unele părți ale acestui orizont depind de experiențe trecute; altele prefigurează experiențe viitoare. Parte a orizontului sunt și alte obiecte aflate în relații de contiguitate spațială cu obiectul perceput, obiecte similare cu acesta, obiecte care se asociază cu el etc. Dar, în fiecare moment dat, doar o mică parte a acestui orizont este actualizată în experiența directă. Orizontul este o parte a contextului, *fundalul* pe care se profilează o *figură.*

Toate fenomenele descrise până acum au analogii precise în relația noastră cu textele orale și scrise. „Determinarea mai strânsă" a ceva e ancorat în schema perceptuală a focalizării pe o parte a obiectului; „tratarea a ceva dintr-o altă perspectivă" sau introducerea unei noi-sub teme în cadrul unei teme generale e analogă cu schimbarea poziției din care privesc o masă, care mă face să văd altă parte a ei etc. Ca și în cazul percepției, orizontul unei teme (sau, în termenii lui Chafe, informația

semiactivă ce formează obiectul conștiinței periferice) este dat în mod vag, dar ca ceva care *nu este străin* de tema (sau sub-tema, sau segmentul de temă) prezent *acum* în experiența noastră directă ca receptori ai unui text oral sau scris. O parte a acestui orizont e partea din text citită anterior, sedimentată în retenție, de care suntem conștienți mai mult sau mai puțin vag, dar care este mereu actualizabilă; ceea ce citim atunci când progresăm în text sau ceea ce auzim atunci când îl ascultăm pe cineva care ne vorbește este „pus împreună", sintetizat cu ceea ce am citit sau am auzit. Este perceput de noi ca parte a „aceluiași flux", a textului pe care îl citim sau îl ascultăm.

Astfel, „trecerea de la o temă la alta" este motivată de legătura dintre un aspect al stării de lucruri despre care este vorba și alt aspect al ei sau de relația de analogie, contiguitate, cauzalitate etc. între diferite fenomene, care formează sub-teme ale unei teme unice. În cazul în care aceste relații lipsesc sau sunt percepute de receptor ca lipsind (inclusiv dacă locutorul / autorul nu le marchează explicit) textul ne pare „fragmentar", „dezlânat". Textul câștigă în coerență dacă informația prezentată în fiecare propoziție este parte a orizontului tematic generat de propoziția precedentă sau de propoziția care introduce prima oară tema, dacă se menține dialectica permanentă dintre *datum* și *novum*, „noul" fiind raportat mereu la ceea ce se știe deja. Fiecare propoziție deschide, la rândul ei, un nou orizont tematic, la care ne raportăm „în gol", „vag", fără să intuim ce va urma; această vizare în gol este „împlinită" de starea de lucruri prezentată de următoarea propoziție, care deschide la rândul ei un nou orizont ș.a.m.d. Atunci când această „împlinire" nu survine, când așteptările noastre sunt frustrate sistematic, textul ne apare ca „incoerent" sau „prost scris".

O parte a orizontului în care ne apare un text este formată de alte texte, la care am avut acces anterior: aici este vorba de fenomenul intertextualității, devenit un *shibboleth* pentru abordările de inspirație post-structuralistă. În orice caz, intertextualitatea poate apărea fie ca orizont *al cititorului*, lectura anterioară a unor texte motivând unele așteptări cu privire la textul citit acum, fie ca orizont al textului însuși, atunci când referințele intertextuale sunt explicite.

Ce ne arată o asemenea analiză fenomenologică extinsă a textualității?

În primul rând, scopul fundamental al unei analize fenomenologice nu este de a oferi *explicații, ci explicitări,* a ne face conștienți de o serie de

trăsături ale obiectului studiat cu care eram vag familiari înainte, dar pe care acum le putem identifica mai exact și putem stabili legătura dintre ele. De exemplu, toți cei șapte indici ai textualității formulați de Beaugrande și Dressler sunt accesibili unei descrieri fenomenologice, adică sunt dați în experiența directă; analiza fenomenologică a comunicării poate contribui la precizarea relației dintre actul locuționar și cel ilocuționar; atestăm o relație de suprapunere parțială între structura unei conversații și cea a unui text scris, ce reproduc, amândouă, structuri prezente și în percepție. Dimensiunile studiului de față nu ne-au permis ilustrarea trăsăturilor explorate cu exemple concrete, ceea ce ne propunem să facem într-o lucrare mai extinsă.

O serie de probleme discutate pe larg în literatura de specialitate rămân deschise, deși se poate sugera un răspuns fenomenologic și la unele dintre ele. Voi menționa aici două dintre ele.

1) unii autori definesc textul ca orice ocurență a unei comunicări în limbaj, în timp ce alții diferențiază textul de alte tipuri de discurs, în ideea că textul presupune înregistrarea pe un suport. Observațiile fenomenologice par să dea dreptate mai curând celei de-a doua opțiuni. Într-adevăr, textul este ancorat într-o situație de comunicare, dar reprezintă o „abreviere" a acesteia, autorul fiind de regulă absent în momentul receptării textului de către destinatar. Fixarea pe un suport face posibilă *multiplicarea* textului, deși textul nu se reduce la suportul său. Astfel, printr-o metonimie, numim text nu doar ceea ce citim sau ascultăm de pe o înregistrare, ci și cartea sau înregistrarea însăși. Textul reprezintă în același timp „mai puțin" și „mai mult" decât o conversație: mai puțin pentru că nu este posibilă interacțiunea vie cu un interlocutor, mai mult pentru că e posibilă revenirea repetată asupra textului însuși în percepere directă, și nu doar în memorie. Astfel, diferența specifică a textului (genul proxim rămânând „comunicare lingvistică") constă anume în posibilitatea de a reveni în mod repetat asupra suportului, deci în *atestarea* lui. Ceea ce ne permite să tratăm o conversație ca *și cum* ar fi un text este posibilitatea de a o înregistra, precum și faptul că textul scris preia elemente ale conversației ca situație comunicativă prin excelență.

2) problema *dimensiunilor textului.* Atestăm și unele texte formate dintr-un singur cuvânt, nu doar o singură propoziție. Acest lucru este

posibil datorită convențiilor concrete ce răspund de receptarea unui text concret: un semn de circulație pe care scrie „STOP" este un text, deoarece comunică ceva, la nivel locuționar și perlocuționar, chiar dacă o face în mod eliptic. Experimentele tipografice din poezia conceptuală americană a sec. XX demonstrează și ele că este posibilă prezentarea unor texte formate dintr-un singur cuvânt, chiar și dintr-un cuvânt neatestat până atunci în limbă, dar inteligibil pentru cititor. În același timp, putem vorbi despre o lungime *adecvată* pentru diferite genuri de text, în funcție de convențiile care determină elaborarea lor și așteptările receptorului. Pe de altă parte, un text poate fi împărțit în mai multe fragmente, fiecare dintre ele putând fi prezentat, la rândul lui, ca text separat; în plus, textul poate fi continuat, inclusiv de alt autor, care poate decide, de exemplu, să scrie „partea a doua" a unui roman, publicat împreună cu cea precedentă. Deci, o mare parte din trăsăturile unui text sunt *contingente,* depinzând de convenții și de situație.

Tipuri de texte: o abordare fenomenologico-pragmatică

Deseori, pentru un cercetător, tipologizarea este o sarcină ingrată, inclusiv pentru că orice tipologizare presupune și un criteriu. De aici decurge problema *obiectivității și adecvării* criteriului respectiv.

Desigur, în funcție de necesitățile sale, orice cercetător își poate elabora o clasificare *ad hoc* a textelor. Însă *clasificarea* și *tipologizarea* sunt întreprinderi diferite. În acest sens, tipologizarea presupune fixarea unui *eidos* în sensul fenomenologic al cuvântului, determinarea acelui „ceva" care face ca un obiect să fie *anume de acest tip.* Clasificarea, în schimb, poate porni de la criterii oricât de subiective și situaționale.

O altă exigență este cea a caracterului *operativ* al unei tipologizări. Un criteriu aplicarea căruia conduce la un număr prea mare de categorii generează dificultăți suplimentare. În același timp, particularitățile tipurilor concrete de text nu trebuie trecute cu vederea, altfel tipologizarea va deveni prea abstractă și non-funcțională.

În una dintre lucrările sale clasice,[13] R. de Beaugrande afirmă, comentând un alt autor că există două abordări metodologice generale:

13. R. de Beaugrande, *Text, Discourse, and Process. Toward a Multidisciplinary Science of Texts*, http://www.beaugrande.com/tdpchapterseven.htm

Prima: cineva poate începe de la o tipologizare preexistentă a textelor (sau a *secvențelor textuale,* cum își propune, de exemplu, J. M. Adam[14]), utilizând categorii precum narativ, descriptiv, argumentativ etc., apoi să încerce să definească trăsăturile distinctive ale fiecăruia; a doua: cineva își poate asuma definirea independentă a unei teorii a textelor, și apoi să observe dacă obține o tipologie operațională. S-ar putea ca problema să trebuiască rezolvată printr-un compromis: în elaborarea unei teorii a textelor, trebuie avută în vedere aplicabilitatea la demersul tipologizării textelor, astfel încât cu ajutorul teoriei formulate să poată fi definite și tipurile tradiționale. Vom adopta în compartimentul de față această abordare.

Respectiv, vom oferi un criteriu posibil de tipologizare a textelor, încercând să obținem tipuri „ideale", care să poată fi, pe de o parte, aplicate unor tipuri de text empiric atestate, dar și să fie specificate suplimentar pentru a da seama de diferența specifică dintre multiplele texte ce pot fi integrate aceluiași tip. În plus, analiza ce urmează va putea servi la diferențierea mai precisă dintre *tipurile de text și tipurile de discurs.*

Criteriile propuse aici derivă din teoria textualității fundamentată fenomenologic în paragraful precedent. Deoarece una dintre trăsăturile fundamentale ale unui text este faptul că acesta *trimite la o stare de lucruri,* criteriul care poate fi numit *tematic* are o importanță deosebită. O abordare posibilă în acest caz ar fi clasificarea textelor în funcție de domeniul la care se referă: texte lingvistice, filosofice, literare, biologice, politice etc. Această clasificare este adesea utilizată în mod spontan – ca răspuns la întrebarea „ce fel de text citești?". Însă problema unei asemenea clasificări este multitudinea, practic infinitatea domeniilor posibile, precum și eterogenitatea lor.

O abordare mai viabilă fenomenologic – ce conduce la o tipologizare care nu se confruntă cu aceeași problemă – pare să fie tipologizarea textelor în funcție de *tipul* de stare de lucruri la care trimit. Astfel, avem două grupuri mari: stări de lucruri percepute ca actuale (în prezent sau în trecut) și stări de lucruri percepute ca inactuale (care pot fi actualizate sau nu).

Vom ilustra fiecare tip de text cu pasaje ce exemplifică trăsăturile identificate. Fenomenologic, pasajul însuși nu are nimic *special*; el trebuie

---

14. J. M. Adam, *Les textes: types et prototypes. Recit, description, argumentation, explication et dialogue*. Nathan, 1992.

privit doar ca instanțiere posibilă a unui *eidos*. Pentru facilitate, am ales exemple accesibile imediat prin internet, păstrând ortografia originalului.

I. Textele care trimit la o stare de lucruri percepută ca actuală de autorul sau destinatarul lor mai pot fi numite și *nonficționale*. Cazul paradigmatic de la care voi porni este *descrierea*. Anume variind eidetic diferite trăsături ale descrierii putem ajunge la trăsăturile definitorii ale altor sub-tipuri de text, aparținând atât tipurilor nonficționale, cât și celor ficționale.

A. ***Descrierea***

Care sunt condițiile minimale pentru ca ceva să fie o descriere? În primul rând, existența unui obiect al acelei descrieri; nu există descriere fără vreun obiect descris, fără ca descrierea să fie *despre* ceva sau *a* ceva. Deci, descrierea e orientată spre *altceva*, spre ceva care există (sau e perceput ca existând) *independent* de ea și înainte de ea. Descrierea se prezintă ca transpunere în limbaj a anumitor trăsături ale obiectului ei.

Un alt lucru presupus, în cazul unei descrieri, este existența unei entități care percepe obiectul descris – care are sau a avut acces la el în persoană, căreia i-a fost dat acel obiect. Persoana respectivă – s-o numim subiect descriptor – a contemplat „în carne și oase" obiectul descrierii; nu ne putem imagina o descriere a unui obiect care să nu-i fi fost dat cel puțin indirect, în închipuire sau în narațiunea sau descrierea altcuiva (și atunci avem o descriere a unui obiect închipuit sau perceput indirect – dar oricum a unui obiect *dat* subiectului descriptor, a unui obiect la care acesta a avut acces). Contemplându-l, poate formula în limbaj ceea ce a văzut – descrierea e un rezultat al vederii a ceva, și nu al unei simple vederi, ci chiar al înțelegerii obiectului; percepând obiectul, subiectul descriptor a identificat diferite determinații ale acestuia și poate spune *cum* e obiectul, poate să fixeze în limbaj diferite trăsături ale lui.

Aici se impun câteva distincții.

În primul rând, descrierea aspiră spre ceea ce poate fi numit *fidelitate*, adică spre fixarea unor trăsături percepute ca *aparținându-i într-adevăr* obiectului; o descriere inadecvată e o descriere ratată. Deci, subiectul descrierii trebuie să fie capabil să perceapă adecvat obiectul. Dar adecvarea este determinată intersubiectiv; deci orientarea intersubiectivă e inerentă, intrinsecă descrierii; o descriere adecvată e cea după lectura căreia, de exemplu, un alt subiect care are acces la obiectul

descris ar putea să spună: „într-adevăr, e așa”. Deci, avem descrieri reușite (adecvate) și descrieri ratate.

A descrie cuiva ceva poate fi considerat, prin urmare, un act ilocuționar; este ceva ce *performăm* vorbind, iar efectul intenționat poate fi realizat sau nu, în funcție de măsura în care descrierea face posibilă recunoașterea obiectului.

Dar nu întotdeauna obiectul descris este accesibil și altora. De exemplu, cazul în care îmi descriu trăirile „subiective” sau descriu ceva trecut care nu mai e accesibil perceperii altora – o casă părăsită care a fost demolată, dar pe care mi-o amintesc pentru că am explorat-o odată, bunăoară. Așadar, avem câteva cazuri posibile, în funcție de criteriul accesibilității intersubiective a obiectului descris

1) destinatarul poate avea acces la obiectul pe care îl descrie locutorul

2) locutorul descrie un obiect inaccesibil destinatarului său.

Ambele cazuri pot fi caracterizate și ca *mărturie despre...* în folosul destinatarului ei.

În plus, în funcție de criteriul temporalității, locutorul poate descrie:

1) un obiect perceput *acum*, contemporan descrierii

2) un obiect pe care l-a perceput în trecut, dar la care nu are acces în prezentul enunțării decât în memorie.

Deci, în măsura în care un text este o descriere, el o descriere *a ceva determinat* și aparține *cuiva determinat* care a perceput *cândva* obiectul respectiv. În măsura în care descrierea este orientată teleologic spre adecvarea cu obiectul, ea se vrea *fidelă* – reflectând trăsături percepute ca aparținând *realmente* obiectului descris. Dimensiunile unei descrieri sunt irelevante pentru calitatea ei de descriere. O descriere poate fi compusă dintr-o singură frază sau se poate întinde pe zeci de pagini.

În funcție de *domeniul* căruia îi aparține obiectul descris, o descriere poate fi catalogată ca *psihologică, literară, științifică* etc. Toate aceste caracteristici depind de convențiile specifice diferitor genuri discursive, care determină *acceptabilitatea* textului pentru destinatar, ca și modalitățile de structurare a lui; într-o lucrare viitoare, preconizăm o analiză a descrierii din aceste perspective.

Descrierea poate fi a unui obiect simplu sau a unei relații dintre obiecte. În funcție de situația comunicativă, o descriere complexă poate trece în alte tipuri de text, precum *explicarea* sau *narațiunea*.

Ca exemplu tipic de descriere, vom prezenta un fragment dintr-un articol de pe Wikipedia[15]:

> (1) **Bufniță** sau **buhă** este un nume dat mai multor specii de păsări din familia *Strigidae* (Strigide), ordinul *Strigiformes*. Majoritatea sunt solitare și nocturne.
> Cea mai cunoscută în România este **Bufnița**, **Bufnița mare** sau **Buha**, numită științific *Bubo bubo*.
> **Bufnița** are dimensiuni relativ mari, ajungând la peste 61 cm si 170 cm anvergura aripilor. Este o pasăre impresionantă, care a dat naștere la numeroase povestiri și legende. Vânează numai noaptea, zburând fără zgomot, la distanțe de până la 15 km de cuib, acoperind prin urmare cca. 700 km pătrați. Cu toate acestea, densitatea acestor păsări poate fi mult mai mare, dacă există hrană suficientă. Ca și populațiile de vulpi și pisici sălbatice și populația de bufnițe depinde direct de populațiile de rozătoare (șoareci, șobolani, iepuri, bizami etc). La nevoie se hrănește și cu insecte. Răspândită în Eurasia și nordul Africii, buha se găsește la noi mai ales în Lunca Dunării și zonele de câmpie, mai bogate în rozătoare.

Acest pasaj este construit ca o descriere a unui *gen*, nu a unui animal concret întâlnit într-un loc și un timp determinat. El reprezintă o trecere în revistă a unei serii de trăsături pe care autorul i le atribuie unui animal real, *bufnița*. Obiectul descrierii este accesibil intersubiectiv; bufnița este privită ca ceva ce poate fi întâlnit în experiența directă și recunoscut de către cititor pe baza descrierii și a imaginilor anexate în articol. Un alt lucru pe care îl putem observa este fluctuația obiectului descrierii: unele propoziții par a avea ca temă *orice* bufniță, altele – întreaga populație de bufnițe din România. Însă această variație subtilă a temei nu anulează coerența pasajului; într-adevăr, fiecare propoziție *trimite la* „bufniță”. O altă variație pe care o observăm e faptul că în prima propoziție citată expresia „Bufniță sau buhă” este privită de autor ca „nume dat mai multor specii de păsări”, apoi este folosită pentru a trimite direct la referentul ei; faptul că această variație este accesibilă doar unei priviri reflexive confirmă încă o dată că luăm automat expresiile ca trimițând la ceva exterior lor.

Autorul nu este identificat; stilul sugerează chiar o încercare de anonimizare. Locutorul nu se prezintă drept cineva anume, ci ca „oricine”

15. Bufniță, http://ro.wikipedia.org/wiki/Bufniță

și spune ceea ce ar spune oricine știe ce înseamnă o bufniță și care este situația bufnițelor din România. Singura intervenție non-direcționată cognitiv spre obiect, care ar sugera o implicare personală a lui, ar fi „Este o pasăre impresionantă, care a dat naștere la numeroase povestiri și legende” – o formulare destul de nefericită, de altfel, la limita clișeului. Cu toate acestea, citim textul *ca având un autor*, dar care încearcă să se prezinte drept neglijabil, să mute accentul de pe sine pe obiectul descris.

Un alt exemplu de descriere[16]:

(2) Copacii albi, copacii negri
Stau goi în parcul solitar
Decor de doliu funerar...
Copacii albi, copacii negri.

În parc regretele plâng iar...

Cu pene albe, pene negre
o pasăre cu glas amar
Străbate parcul secular...
Cu pene albe, pene negre...

În parc fantomele apar...

Și frunze albe, frunze negre;
Copacii albi, copacii negri;
Și pene albe, pene negre,
Decor de doliu funerar...

În parc ninsoarea cade rar...

Primul lucru pe care îl observăm în acest al doilea exemplu este aranjarea în versuri: trei catrene, urmate de câte un monostih. Faptul că textul e o „poezie” nu anulează în niciun caz calitatea lui de descriere; deci criteriul genurilor literare este irelevant pentru determinarea tipurilor textuale.

Și în acest caz obiectul descrierii îl face o stare de lucruri percepută ca independentă de locutor: ceea ce vede acesta în timpul unei plimbări, iarna, printr-un parc. Nu este determinat parcul concret; ca și primul exemplu citat anterior, este o descriere *generică*. Însă în acest caz autorul, care este identificat (George Bacovia) și își asumă textul se poziționeze

16. George Bacovia. Decor. http://www.poezie.ro/index.php/poetry/20170/Decor

nează altfel decât autorul articolului despre bufniță. Totuși, implicarea lui nu este explicită; nu se folosește pronumele personal de persoana întâi. Descrierea este, în general, orientată spre obiecte concrete: copaci, pasăre. Însă caracterizarea obiectelor descrise prin intermediul unor adjective precum „goi", „amar", cromatica ce constă exclusiv din alb și negru *indică* o atitudine sau o stare de spirit dezolată sau depresivă. Să ne amintim de una dintre disocierile făcute de Husserl: atunci când vorbește, locutorul *se exprimă* cu privire la o stare de lucruri și *sugerează* prezența anumitor procese mentale orientate spre starea de lucruri în cauză. Aici, procesele mentale indicate / sugerate de adjectivele menționate, de versul „Decor de doliu funerar", de punctele de suspensie, de cele două entități abstracte („regretele" care „plâng" și „fantomele" care „apar") sunt tonalități afective negative.

Astfel, textul are o funcție duală: pe de o parte, se constituie ca o descriere fragmentară a unei stări de lucruri (iarna într-un parc urban); pe de altă parte, urmărește trezirea unui efect emoțional prin prezentarea implicită a unei stări afective negative. E vorba distincția ilocuționar/ perlocuționar, sau dintre obiectul unui proces mental și multiplele procese mentale legate de acel obiect.

Generalizând, descrierea este tipul de text *informativ* prin excelență, care constă în prezentarea de „fapte" de diferit ordin: „stări de lucruri" concepute ca exterioare, stări psihologice, teorii etc. Textele descriptive pot interveni în practic orice gen de discurs, de la cel științific la cel poetic. Dinamica descrierii – enumerarea de aspecte ale unui obiect sau ale unei stări de lucruri – repetă dinamica percepției: obiectul ne este dat *sub un aspect anume,* iar percepția adecvată a obiectului multiplică aspectele sub care ne este acesta dat fără a le anula pe cele anterioare, trecând de la o parte a obiectului la alta. În mod similar, descrierea se orientează spre un obiect *făcut intuitiv atât pentru locutor, cât și pentru destinatar*, prezentând în multiple enunțuri diferite aspecte ale acestuia.

B. ***Explicarea***

O descriere poate fi o parte a unei mișcări discursive mai complexe, ce poate fi numită *explicare*. Explicarea sau clarificarea survine atunci când un locutor stabilește o legătură dintre un fapt sau o serie de fapte deja familiare destinatarului și un fapt sau o serie de fapte percepute ca

nefamiliare sau neînțelese, prezentând o legătură dintre acestea. Ca și descrierea, explicarea și clarificarea sunt acte ilocuționare.

Astfel, explicația oferită poate fi, de exemplu, una cauzală: îi explic cuiva care vor fi consecințele acțiunilor sale sau le explic studenților o teorie care *dă seama* de o stare de lucruri cu care ei sunt deja familiari. În general, într-o explicație se pornește de la prezentarea sau descrierea unei stări de lucruri A, existența sau posibilitatea căreia se datorează unei stări de lucruri B, care este prezentată de locutor ca *motivând* A, ca fiind ceea ce face ca A *să fie* sau *să nu fie*.

Atunci când e vorba de o clarificare, nu mai este vorba de două stări de lucruri diferite, ci de *aceeași* stare de lucruri A, care îi este neclară sau insuficient de clară destinatarului. Pornind de la această situație, locutorul încearcă să i-o facă *intuitivă*, clară, utilizând în acest scop diferite strategii, în primul rând descriptive. În limbajul cotidian, termenul „a explica" este utilizat și pentru această mișcare discursivă, chiar dacă ea diferă de explicarea în sensul prezentat mai sus.

Una dintre strategiile utilizate atât pentru explicare, cât și pentru clarificare este *exemplificarea* sau *ilustrarea*, act ilocuționar prin care se efectuează trecerea de la o afirmație abstractă la una concretă, de la general la particular. Exemplele oferite de un locutor au rolul de a ne face intuitivă ideea pe care ne-o expune.

Deci, dacă descrierea este modul paradigmatic în care îi prezentăm interlocutorului o stare de lucruri ca actuală sau posibilă, explicarea oferă o *legătură* dintre două descrieri de diferit nivel. Ca și descrierea, ea este de fiecare dată situațională și perspectivală: nu pot explica cu adevărat ceva dacă nu înțeleg *eu însumi* despre ce este vorba. În același timp, descrierea, clarificarea sau ilustrarea sunt acte *performate* de locutor, care pot reuși sau eșua indiferent de *efectul lor concret* asupra destinatarului. De exemplu, o explicație poate fi greșită, chiar dacă locutorul a reușit să-l convingă pe destinatar de relația dintre cele două stări de lucruri prezentate. În acest caz, avem o *falsă explicație* sau *o explicație ratată*. În același timp, în cazul în care relația dintre cele două stări de lucruri este valabilă, explicația rămâne explicație chiar dacă destinatarul nu reușește s-o înțeleagă. Aici vorbim despre *o explicație cu grad de acceptabilitate sau informativitate redus* în *situația* concretă în care se află interlocutorii.

Un exemplu de clarificare combinată cu explicare (începutul unui articol de pe un blog[17]):

> (3) Cu cât mai dramatic este formulată o problemă, cu atât mai mici sunt șansele de rezolvare a ei vreodată.
>
> Bunăoară, dacă sistemul de educaţie degradează de ani de zile, în opinia unora, orice iniţiativă nu va da rezultate. Pentru că dacă faci ceva la nivel universitar, nu are sens, pentru că de fapt totul se strică din gimnaziu. Ba nu, din clasele primare. Dacă vrei să formulezi întrebările adecvat pentru examene, nu are sens, pentru că metodele de predare nu sunt potrivite. Dacă faci o strategie genială despre metodele de predare este în van, pentru că de fapt stilul personal al profesorului contează. Salariile sunt mici. Bun. Le mărim. Însă nu contează, oricum va lua mită. De ce? Mentalitatea. Aceasta este destinaţia noastră finală.

Aici, autorul este clar determinat: este vorba de însăși autoarea blogului, care își asumă textul în totalitate. Fraza de debut este o enunțare a unei teze generale, ilustrate apoi printr-un exemplu introdus prin „bunăoară". Ideea că „dacă sistemul de educație degradează . . . . orice inițiativă nu va da rezultate" este apoi justificată printr-o descriere a legăturii cauzale dintre diferite situații.

Dar în text se întâmplă mai mult decât atât: locutorul își asumă prima frază, dar se detașează de ideea prezentată ca ilustrare prin expresia „în opinia unora". Acești „unii" sunt al doilea locutor, implicit în text, căruia i se atribuie ideea că inițiativele de schimbare a sistemului educațional sunt inutile. A treia frază introduce un alt locutor, „cel care propune strategii de schimbare", căruia îi sunt atribuite propuneri precum formularea adecvată a întrebărilor la examene sau mărirea salariilor profesorilor.

Rolul pe care și-l asumă locutorul 1 este de observator detașat al unui schimb de opinii dintre locutorul 2 și locutorul 3, ambii ipotetici, dar impliciți în formulele din text: diferite fraze sunt atribuite diferitor „puncte de vedere". Or, punctele de vedere aparțin mereu cuiva, sunt ancorate în perspectiva unui subiect posibil care le-ar exprima. Această idee privind analiza textuală la nivelul urmăririi „jocului" dintre locutorii impliciți a fost sugerată de cercetătorul francez O. Ducrot[18], pornind

17. Vlada Ciobanu. *Sindromul drobului de sare*. http://vladaciobanu.com/2013/06/07/sindromul-drobului-de-sare/
18. Oswald Ducrot Slovene *Lectures*, http://old.btk.pte.hu/tanszekek/francia/mater/ducrot.pdf

de la conceptul de polifonie al lui M. Bahtin, aplicat la nivelul enunțului. Observarea acestei interacțiuni simulate dintre diferite puncte de vedere care sunt puse în conflict justifică ideea că argumentarea nu este o operațiune discursivă separată, ci o dimensiune intrinsecă discursului în sensul lui E. Benveniste: „orice enunțare ce presupune un locutor și un auditor și, la primul, intenția de a-l influența în vreun mod pe celălalt”[19]. Apropiat acestui punct de vedere este și J.-B. Grize, care, deși continuă să vorbească și despre discursul argumentativ, recunoaște dimensiunea argumentativă intrinsecă diferitor tipuri de discurs[20].

Desigur, mai mulți cercetători susțin contrariul, considerând textul argumentativ unul dintre tipurile de bază de text[21]; cu toate acestea, criteriul prezent de clasificare – cel tematic – nu ne permite să diferențiem textul argumentativ ca tip de text aparte; dimensiunea argumentativă a diferitor texte *poate* fi într-adevăr observată, ca și argumentarea ca act ilocuționar; însă prezența argumentării în texte aparținând clar altui tip, predominant informativ, ar introduce probleme legate de clasificarea încrucișată și eterogenitatea criteriilor propuse pentru clasificare.

C. ***Narațiunea***

Un caz mai complex decât al descrierii sau explicării este *narațiunea*. Dacă în descriere sau explicare era vorba despre stări de lucruri sau relații între stări de lucruri, în narațiune locutorul *povestește un eveniment*.

Formal, spre deosebire de descriere, narațiunea include minimum două enunțuri ce reflectă o succesiune *temporală*, în timp ce explicația presupunea o relație *cauzală* (iar în forma ei de clarificare, o relație dintre două sau mai multe descrieri de diferit ordin). Ca și textele descriptive sau explicative, narațiunea este percepută automat ca având un autor, chiar dacă prezența lui nu este introdusă prin pronumele personal de persoana I, marca *locutorului* care își asumă punctul de vedere expus în text.

Structurarea narațiunii a fost abordată în mai multe variante de diferite studii; au fost prezentate diferite scheme narative, tipuri de episoade

19. Emile Benveniste. *Problems in General Linguistics*. University of Miami Press, 1971.
20. Jean-Blaise Grize. *Sur la nature du discours d'information scientifique*. În: Aster, Nr 14. 1992. Raisonner en sciences, p. 52
21. cf., de ex, R. de Beaugrande, *Text, Discourse, and Process. Toward a Multidisciplinary Science of Texts*, http://www.beaugrande.com/tdpchapterseven.htm ; Francois Rastier, La macrosémantique, http://www.revue-texto.net/Inedits/Rastier/Rastier_Macrosemantique1.html

etc.[22]. Ceea ce ne interesează aici este faptul că narațiunea poate fi actualizată de mai multe acte ilocuționare, în funcție de accesul pe care l-a avut locutorul la acestea.

De exemplu, textul narativ se poate constitui ca *mărturisire* sau *confesiune* în cazul în care locutorul expune evenimente pe care le-a trăit el însuși; *istorisirea* sau *povestirea* nu presupun neapărat acest lucru.

Un exemplu de acest tip[23]:

> (4) Eram băiat, terminasem
> facultatea și trebuia să lucrez.
> Nu găseam nimic de lucru
> și nici nu știam
> cum să găsesc de lucru.
> Trebuia câștigată pâinea
> și eu nu știam cum.
> M-a angajat unul
> venit din Italia
> la firma lui de construcţii.
> Am cărat nisip
> am cărat mortar
> am băut bere la pet
> cu colegii.
> O vreme
> noaptea nu puteam dormi
> în pat
> numai direct pe podea
> și numai direct pe spate.
> Atenţia strict la corp
> și la durerile sale.
> Aș fi vrut și eu
> ceva călduţ
> ceva intelectual
> de lucru
> (Doamne, o redacţie
> să ies de acolo la 12, după cafea
> direct în crâșmă),

22. cf., de ex., pentru o sinteză, *Teoria textului: termeni-cheie*, AȘM: Chișinău, 2011
23. Andrei Doboș. *Cum se câștigă pâinea*. http://orbss.wordpress.com/2014/09/01/cum-se-cistiga-piinea/

dar nu se găsea
nimic pentru mine,
iar la scurtă vreme
am și uitat
de asta.

Primul lucru care se remarcă în textul lui Andrei Doboș este tăietura versurilor, convenția specifică pentru identificarea unui text drept „poezie". Structural, însă, textul manifestă o serie de trăsături ale *narațiunii conversaționale*, fiind modelat anume după acest tip de situație. Scena-model trezită în mod pasiv în mintea cititorului de lectura unui asemenea text e cea a unei conversații; locutorul e privit ca „cineva care îmi povestește toate astea", cu toate că nu este prezentă nicio referire directă la cititor și la situația lui. Ritmul textului imită și el structurarea normală a unei intervenții mai lungi într-o conversație și prozodia acesteia: propoziții scurte, legate prin coordonare, enumerări, paralelisme care accentuează diferite aspecte ale situației.

Fluxul tematic se structurează în felul următor: necesitatea de a lucra; dificultatea de a găsi un loc de lucru; experiența muncii fizice alături de alții; reacțiile corporale și afective la munca fizică; dorința de a munci altfel; dificultatea de a găsi un loc de lucru care să corespundă dorințelor. Tema necesității de a lucra e introdusă de două ori (de trei, dacă includem și titlul), impersonal, prin „trebuia", inclusiv prin formula clar colocvială, deci asumată ca impersonală, „trebuia câștigată pâinea"; deseori, în contexte similare, utilizarea unor asemenea formule impersonale marchează o detașare de situația trăită, o încercare de a o privi din perspectiva „altcuiva", a lui „toată lumea", de exemplu. Tema e încheiată net cu un set de propoziții introduse prin „dar": „dar nu se găsea / nimic pentru mine, / iar la scurtă vreme / am și uitat / de asta". Este, iarăși, una dintre formele tipice de încheiere a unei teme sau sub-teme și de trecere la alta. Observăm că fluxul tematic se dezvoltă organic, aspectele abordate în segmente succesive fiind privite ca o „continuare" a temei introduse și „duse până la capăt".

Narațiunea personală, în special cea de tip „confesiune", e caracterizată, astfel, de *implicarea* locutorului prin utilizarea persoanei I; orientarea spre stări de lucruri trecute și privite ca „trăite"; combinarea de propoziții orientate spre obiecte / stări de lucruri privite ca exterioare, evaluări ale acestora și propoziții orientate spre procesele mentale cog-

nitive, afective și volitive ale locutorului în situația despre care povestește. Scena-model este cea a unei conversații; în cazul textelor scrise, structura acesteia este imitată sau „pusă în scenă" și reconstituită pasiv de cititor, care îl percepe pe locutor „ca și cum" acesta ar fi co-prezent.

E. Benveniste contrapune acestui tip de discurs (circumscris, alături de alte forme marcate de implicarea personală, noțiunii *discours*) narațiunea impersonală, *histoire*, caracterizată prin persoana a treia și, în franceză, printr-un sistem special de timpuri. Cu toate acestea, diferența făcută de Benveniste nu este confirmată cu exactitate de tipurile de text prezente în română; discursul științific utilizează adesea persoana I plural, în discursul istoric se folosește și prezentul etern sau viitorul, uneori cu efecte rizibile. Cea mai apropiată analogie în acest sens par să fie textele tehnice, însă ele ar putea fi caracterizate mai exact ca *tip de discurs*

(în sensul beaugrandian al discursului ca totalitate de texte care au legături reciproce – în acest caz, „domeniul tehnic" căruia îi aparțin) decât ca *tip de text* în sensul studiului de față.

Astfel, trăsătura personal / impersonal nu generează tipuri diferite de text, ci poate servi doar la diferențierea unor sub-tipuri în interiorul aceluiași tip. Drept exemplu de narațiune impersonală poate servi următorul fragment[24]:

> (5) MGB-ul moldovean a utilizat din plin resursele și efectivele poliției locale pentru a efectua operația de deportare la 6 iulie 1949. Soldații au venit la familiile selectate noaptea târziu. Oamenii în uniformă avertizau familiile că orice încercare de rezistență va fi pedepsită aspru, fiind deci inutilă. Familiilor li s-a spus să împacheteze atâtea lucruri cât pot duce și să se pregătească pentru a merge la gara de trenuri. Nu li s-a spus încotro și pe cât timp pleacă, dar listele pentru bagaj oferite de soldați nu erau încurajatoare. Gălețile, ferestraiele și topoarele sugerau muncile grele care îi așteaptă.[12] Dată fiind lipsa timpului pentru a-și aduna gândurile și lucrurile, bărbații și-au îngrămădit familiile în camioane și le-au însoțit la gară, unde acestea au fost urcate în vagoane pentru vite și trimise spre locurile de surghiun. Trenurile erau dotate cu puține provizii și un minim de personal medical.[13] După o lungă călătorie în vagoane înghesuite, majoritatea Martorilor au ajuns în regiunea Kurgan.[14]

24 Emily B. Baran, *Disidență la margini: comunitatea Martorilor lui Iehova în Moldova*. http://www.platzforma.md/disidenta-la-margini-comunitatea-martorilor-lui-iehova-in-moldova/

Tot așa cum tăierea versurilor servește ca marcă a discursului poetic, notele de subsol din textul semnat de Emily B. Baran ne oferă una dintre mărcile discursului științific. Textul e scris la perfectul compus și imperfect, timpurile naturale pentru o narațiune. Evenimentele narate sunt privite ca „reale", „întâmplate" într-adevăr. Alineatul debutează cu o propoziție ce introduce tema deportărilor, urmată de o detaliere a desfășurării în timp a evenimentelor în cauză; succesiunea spațială a elementelor descrierii e înlocuită, în cazul narațiunii, de una predominant temporală. Autoarea încearcă să prezinte o perspectivă relativ impersonală – nu intervin forme de persoana I singular, care ar marca explicit un locutor – dar, cu toate acestea, perspectiva din care este scris textul îi trădează clar simpatiile. Este vorba de expresii precum „Gălețile, ferestraiele și topoarele sugerau muncile grele care îi așteaptă". Întrebarea care se impune este: cui sugerau? Unui observator imparțial sau deportaților înșiși? Sau: „Dată fiind lipsa timpului pentru a-și aduna gândurile și lucrurile, bărbații și-au îngrămădit familiile în camioane. . . ."; în acest sens, o formulare de genul „nu am avut timp nici să-mi adun gândurile, nici lucrurile" ar putea aparține fără nicio problemă unui fost deportat, într-o narațiune personală; aici o caracterizare a proceselor mentale ale altui subiect intervine într-un text care se prezintă ca orientat strict spre evenimente. Sau: „o lungă călătorie în vagoane înghesuite. . . .": lungă, din nou, *pentru cine?* Evident că pentru deportați; un observator „dezinteresat" ar spune, probabil, pur și simplu cât a durat călătoria respectivă.

Astfel, subiectivitatea autorului transpare din textul însuși; pe lângă trimiterea spre obiecte și stări de lucruri, sunt sugerate procese mentale, inclusiv unele de ordin afectiv, de tipul compasiunii pentru personajele narațiunii. Acest lucru demonstrează cel puțin dificultatea, dacă nu imposibilitatea perspectivei „de nicăieri"; chiar și o narațiune impersonală presupune un locutor, perceput de cititor ca „martor dezinteresat al lucrurilor întâmplate". Chiar și în absența mărcilor personale, cititorul poate să-și dea seama, din semantica textului, de tipul de locutor presupus de acesta.

Generalizând referitor la aceste trei tipuri de texte, putem spune că descrierea este tipul fundamental de text orientat spre o stare de lucruri percepută ca actuală; explicația și narațiunea includ fragmente descrip-

tive, dar una pune accentul pe relațiile cauzale, cealaltă pe cele temporale. În același timp, descrierile, explicațiile și narațiunile pot fi utilizate pentru acte discursive de tipul argumentării, clarificării, ilustrării etc.

II. Textele percepute de autorul sau destinatarul lor ca trimițând la o stare de lucruri inactuală pot fi împărțite în trei categorii.

A. *Ficțiunea.*

Diferența de bază dintre textele care trimit la o stare de lucruri percepută ca actuală și la una percepută ca fictivă derivă din posibilitatea minciunii, înscrisă în natura limbajului uman. Chiar dacă o stare de lucruri la care se referă cineva poate fi verificabilă, ea nu ne e prezentată neapărat în percepție directă, dar *experimentată indirect* pe baza discursului celuilalt. Ceea ce e perceput aici pe baza expresiilor lui e *starea de lucruri așa cum o prezintă el.* Ficțiunea presupune o serie de convenții: atât autorul, cât și cititorul nu se așteaptă la ceva actual, ci doar la ceva *posibil* în lumea textuală respectivă și prezentat ca *deja întâmplat* sau ca *întâmplându-se*. În acest sens, textele de ficțiune *imită* structura textelor non-ficționale: conțin conversații, descrieri, explicații, narațiuni, prezentate nu ca actuale, ci la modul lui „cvasi", al mimeticului, al lui „ca și cum". O analiză mai detaliată a lor ar trece spre câmpul teoriei literare.

B. *Predicția.*

Această categorie de texte include *pseudo-descrieri ale unei stări de lucruri viitoare.* Spre deosebire de forma standard a descrierii, orientată spre ceva trecut sau prezent, orientarea ei futurală exprimă o altă dimensiune ilocuționară: cea a *promisiunii, previziunii, formulării de ipoteze.*

Rămânând descriere, ea îi transgresează limitele spre domeniul lui *ca și cum:*

> (6) Mă duc să vă gătesc loc. Și dacă Mă voi duce și vă voi găti loc, iarăși voi veni și vă voi lua la Mine, ca să fiți și voi unde sunt Eu. Și unde Mă duc Eu, voi știți și știți și calea[25].

În *discursul orientat spre viitor* formulat de Iisus către apostoli, avem – în câteva enunțuri – o întrețesere a descrierii, narațiunii și explicării, a prezentului și a viitorului. *Acțiunea viitoare* este explicată prin *prezentarea scopului ei,* încă din primul enunț citat, „Mă duc să vă gătesc loc". În momentul enunțării, locutorul nu pleacă nicăieri: este prezent și *se*

25. Sfânta Evanghelie după Ioan, 14:2-4, https://www.bibliaortodoxa.ro/carte.php?-cap=14&id=35

adresează destinatarilor săi. În același timp, acțiunea de a se duce, deși viitoare, este actuală pentru el: și-o face prezentă și o face prezentă și destinatarilor, ca iminentă. Chiar dacă eul locutor nu se duce nicăieri în momentul enunțării, intenția lui de a se duce este *actuală*, atât pentru el, cât și pentru destinatari, la modul în care este actuală o promisiune. Intenția plecării lui – o plecare despre care sugerează că ar fi într-un spațiu inaccesibil destinatarilor – este cea de a pregăti un loc pentru aceștia. „Voi veni și vă voi lua la Mine” se constituie într-o promisiune, însoțită, iarăși, de *expunerea motivului* din care locutorul va acționa așa cum promite să acționeze. Perspectiva unei asemenea descrieri a unei stări de lucruri viitoare, inactuale pentru destinatar, dar prezentată drept actuală pentru locutor, o distinge de descrierea orientată spre o stare de lucruri privită ca prezentă ori trecută: atât raportarea locutorului, cât și cea a destinatarului sunt diferite, iar expresia ei discursivă accentuează efectul de stranietate.

C. *Sugestia*.

Spre deosebire de orientarea descriptivă spre un viitor *independent de acțiunile destinatarului,* orientarea *incitativă* presupune o raportare directă la acțiunile potențiale ale acestuia. Starea de lucruri prezentată în acest tip de texte e percepută ca inactuală *acum,* dar posibilă sau iminentă în viitor. Autorul poate urmări efectul perlocuționar al *sugestiei, convingerii, persuadării, seducerii* etc. Starea de lucruri poate fi valorizată pozitiv sau negativ; în cazul unei situații valorizate pozitiv, autorul îndeamnă la realizarea ei de către cititor, ca în cazul manifestelor; în cazul uneia valorizate negativ – la evitarea sau prevenirea ei. Aici ar intra genuri precum *rugăciunea, demersul, cererea* etc. Toate acestea pot include pasaje descriptive, explicative și narative.

Prezentăm drept exemplu un fragment dintr-o listă cu „tehnici de relaxare”:

> (7) Încercați tehnici de automasaj. – Când mușchii sunt tensionați și nu aveți timp să vizitați un profesionist pentru a vă deconecta, poate fi încercată pentru obținerea relaxării o tehnică simplă de automasaj:
> - Se vor așeza ambele mâini în zona umerilor și gâtului;
> - Presați cu degetele și palmele;
> - Masați riguros, păstrând umerii relaxați;
> - Așezați una dintre mâini pe antebrațul celeilalte;

- Strângeți și frământați mușchii cu toate degetele mâinii;
- Masați în acest fel toată zona de sus în jos și invers, de la cot către palmă;
- Repetați cu celălalt braț[26].

Felul în care este identificat autorul acestui pasaj este unul impersonal: în poziția de autor apare „Sfatul medicului". Modul dominant al pasajului este cel imperativ: textul se prezintă drept o serie de acțiuni fizice, pe care o instanță impersonală le adresează *cuiva ai cărui mușchi sunt tensionați, care vrea să se deconecteze și nu are timp să viziteze un profesionist.* Destinatarul acestui text se poate recunoaște în această descriere și, dacă își asumă intenția proiectată asupra lui de autor, se constituie pe sine însuși drept *potențial beneficiar al tehnicii de automasaj* – drept cel care își poate așeza mâinile în zona umerilor și a gâtului și continua cu seria de acțiuni descrisă/propusă.

Și în cazul acestui text este prezentă o relație de *justificare* sau *explicare*, similară cu cea prezentă în pasajul citat din Evanghelia după Ioan. Drept motivație pentru o serie de acțiuni *sugerate* destinatarului apare „obținerea relaxării", prezentată drept scop al seriei de acțiuni numite „tehnică simplă de automasaj". Dorința de a „obține relaxare" este atribuită destinatarului, într-un mod similar celui în care dorința de a „găti loc" era auto-atribuită locutorului. În cazul textelor de orientare futurală, această structură explicativă pare să ancoreze descrierea acțiunilor.

Concluzii. Abordarea prezentată aici se bazează pe o inspirație dublă, fenomenologică și pragmatică. Am încercat să demonstrăm posibilitățile unei asemenea abordări în explorarea textualității și a tipurilor de texte.

Rezumând seria de observații prezentate în studiul de față, orice comunicare este ancorată în structurile percepției. Atunci când suntem într-o situație de comunicare cu cineva, îi prezentăm, în expresii verbale, o stare de lucruri, pe care destinatarul o percepe prin intermediul discursului nostru. În același timp, performând aceste acte, îi sugerăm / indicăm procesele mentale pe care le efectuăm, direcționate spre starea de lucruri la care ne referim. Fenomenul primordial în acest context

26. *10 tehnici de relaxare care actioneaza rapid impotriva stresului,* https://www.sfatulmedicului.ro/Terapii-complementare/10-tehnici-de-relaxare-care-actioneaza-rapid-impotriva-stresului_8710

este orientarea celuilalt spre stările de lucruri pe care le avem în vedere. În afară de aceste două mari categorii de acte mentale, sunt *performate* o serie de acte de vorbire. În plus, comunicarea este o acțiune *colaborativă,* orientată spre scopul comun de „a ne face înțeleși unul altuia". Ea se manifestă ca o întrețesere între un „flux de sunete" și un „flux de gânduri"; atunci când înțelegem, nu ne orientăm spre „sunete", ci spre „gândurile" la care trimit acestea sau pe care le exprimă.

Textul scris derivă din această situație de comunicare și se caracterizează prin faptul că e fixat pe un suport și, de regulă, autorul lui este absent la momentul lecturii, dar perceput pasiv de către lector ca locutor implicit, textul fiind un obiect cultural elaborat în baza unor convenții. Citind, lectorul se comportă *ca și cum* ar avea în față un locutor care îi vorbește, într-un mod asemănător cu cel în care ar face-o dacă ambii ar fi co-prezenți. Expresia scrisă motivează credința într-o persoană care a avut, la momentul scrierii, o serie de acte mentale orientate spre starea de lucruri la care se face referire și pe care lectorul o contemplă la rândul său.

În funcție de starea de lucruri la care trimite un text, dacă aceasta e percepută ca actuală, putem identifica trei tipuri esențiale de texte: descrieri, explicații, narațiuni. Descrierile sunt orientate direct spre obiecte sau stări de lucruri; explicațiile – spre relații cauzale sau de motivare dintre acestea; narațiunile – spre relațiile temporale. Textele orientate spre stări de lucruri inactuale pot fi și ele categoriazate în trei tipuri esențiale: textele ficționale, orientate spre o stare de lucruri inactuală dar prezentată *ca și cum* ar fi actuală, textele *predictive,* care prezintă o stare de lucruri viitoare drept (potențial) actuală și textele *sugestive,* orientate spre actualizarea sau prevenirea de către destinatar a unei stări de lucruri.

Bibliografie

Austin, John. *Cum să faci lucruri cu vorbe*. Pitești-București: Paralela 45, 2003.

Avram, Mioara. *Gramatica pentru toţi*. București: Humanitas, 1997.

Bally, Charles. *Linguistique générale et liguistique française* (2e éd.). Berne: A. Francke S. A., 1944.

Bărbuţă, Ion. *Semnificația lexicală și categoriile gramaticale ale cuvintelor în limba română*, Chișinău: CEP USM, 2002.

Bărbuță, Ion. *Verbele performative în limba română*. În: Buletin de lingvistică, 2017, nr. 18, p. 22-34.

Benveniste, Emile. *Probleme de lingvistică generală*, vol. 2. București: Teora, 2000.

Boboc, Alexandru. *„Pragmatic turn" în gândirea contemporană.* Disponibil: http://cogito.ucdc.ro/en/nr_2/4%20-%20Alexandru%20Boboc%20-%20PRAGMATIC%20TURN%20IN%20GANDIREA%20CONTEMPORANA.pdf

Bonta, Elena. *Mărci ilocuţionare în conversaţia de zi cu zi.* În: ROSLIR, Revista Română de Semio-Logică, nr.2, 2006, p. 43-66. Disponibil: http://www.roslir.goldenideashome.com/archiv/2006_2/13%20%20Roslir%202%202006.pdf

Botnaru, Olesea. *Analiza semantico-pragmatică a verbelor performative declarative în limba română*. În: Revista de lingvistică și știință literară, nr. 3-4, 2006, p. 101-105.

Constantinescu, Doina. *Aspecte ale conceptului de normă în teoria coşeriană*. În: Revista Transilvania, nr. 10, 2006, p. 58 – 60.

Constantinovici, Elena. *Teoria actelor de vorbire – constituire și evoluţie*. În: Filologia modernă: realizări și perspective în context european. Spiridon Vangheli: scriitorul copilului universal. Ediția a VI-a, 11-12 octombrie 2012, Chișinău, 2016, p. 44-50.

Constantinovici, Elena. *Actele de vorbire directive: forţa ilocuţionară şi mărcile lor de codificare în limba română*. În: Akademos, 3 (54), 2019, p. 107-111.

Coşeriu, Eugen. *Principii de sintaxă funcțională*. În: Coşeriu, Eugen. Prelegeri și conferinţe (1992 – 1993), Supliment al publicaţiei Anuar de lingvistică și istorie literară, T. XXXIII (1992 – 1993). Seria A. Lingvistica. Iași, 1994, p. 65 – 82.

DEP = Moeschler, Jacques, Reboul, Anne. *Dicţionar enciclopedic de pragmatică*. Cluj-Napoca: Echinox, 1996.

DSL = Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaş, Mihaela, Pană-Dindelegan, Gabriela. *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, București: Nemira, 2001.

Eco, Umberto. *Limitele interpretării*. Constanța: Pontica, 1996.

Fârte, Gheorghe-Ilie. *Comunicarea. O abordare praxiologică*. Iași: Casa Editorială Demiurg, 2004.

Gancz, Andrei, Franchon, Marie-Claude, Gancz, Margareta. *Ghid român-francez al actelor de vorbire*. Bucuresti: Corint, 1999.

GALR, I, 2005 = Gramatica limbii române. Vol. I: Cuvântul. București: Editura Academiei Române, 2005.

GALR, II, 2005 = Gramatica limbii române. Vol. II: Enunțul. București: Editura Academiei Române, 2005.

Gaşpar, Cristian. *Despre salut*. În: Observatorul, 5 (20), 2006. Disponibil: http://www.observatorul.com/articles_main.asp?action=articleviewdetail&ID=3447

Huang Y. *Speech Acts*. In: Jacob L. Mey, Concise encyclopedia of pragmatics. Second edition. University of Southern Denmark. Elsevier Ltd., 2009, p. 1000-1006.

Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana. *Limbaj și comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*. București: All Educational, 2003.

Kerbrat-Orecchioni, Caterine. Les interactions verbales. Tome 1. Paris: Armand Colin, 1999.

Kerbrat-Orecchioni, Catherine. Les actes de langage dans le discours. Paris: Armand Colin, 2012.

Lakoff G. Linguistics and natural logic. In: Synthese, v. 22, 1970, nr. 1/2, p. 151-271.

Lambrecht, Knud. Information structure and sentence form: Topic, focus, and the mental representations of discourse referents. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

McCawley J.D. Semantic representation. In: Garvin, P. Cognition. A Multiple Wiew, New York, 1970, p. 227 - 247

Manolescu, Gorun. *Wittgenstein și jocurile de limbaj*. Disponibil: https://www.poezie.ro/index.php/essay/1741141/Wittgenstein_%C8%99i_Jocurile_de_limbaj

Moeshler, Jacques, Aushlin, Antoin. *Introducere în lingvistica contemporană.* Cluj: Echinox, 2005.

Moldovan, Victoria, Pop, Liana, Lucia, Uricaru. *Nivel prag pentru învăţarea limbii române ca limbă străină*. Strasbourg, Council of Europe, 2001.

Moldovanu, Mona. *Limba și actele de vorbire*. În: Observator cultural, nr.226, iunie, 2004. Disponibil: https://www.observatorcultural.ro/articol/limba-si-actele-de-vorbire-2/

Pană Dindelegan, Gabriela. *Teorie și analiză gramaticală*. București: Coresi, 1992.

Pană Dindelegan, Gabriela. *Elemente de gramatică. Dificultăţi, controverse, noi interpretări*. Bucureşti: Humanitas Educaţional, 2003.

Păduraru, Carmen. Eugen Coşeriu. *Contribuții la pragmatica lingvistică*. Iași: Lumen, 2009.

Pătrunjel, Alina. *Aspecte privind clasificarea actelor de vorbire din limba română*. În: Buletin de lingvistică, 2014–2015, nr. 15–16, p. 24-29.

Proost, K. *Speech act verbs*. In: Iakob L. Mey. Concise encyclopedia of pragmatics. Second edition. University of Southern Denmark. Elsevier Ltd., 2009, p. 995-1000.

Reboul, Anne, Moeschler, Jacques. *Pragmatica, azi. O nouă știință a comunicării*, Cluj: Echinox, 2001.

Ross J.R. *On declarative sentences*. In: Readings in English Transformational Grammar. Waltham, 1970, p. 222-272.

Rovența-Frumușani, Daniela. *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*. București: Tritonic 2005.

Searle, John. *Speech acts. An Essay in a Philosophy of Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.

Searle, John. *Les actes de langage. Essai de philosophie du langage*, Paris: Hermann, 1972.

Sîmboteanu, Tatiana. *Mijloace de exprimare a actelor de vorbire în limba română*. În: Philologia, 2019, nr. 1-2, p. 178-184.

Stan, Camelia. *Categoria cazului*. București: Editura Universității din București, 2007.

Velea, Adina. *Acte de vorbire directive în mediul academic românesc: strategii discursive și lingvistice.* Disponibil: https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V947/pdf

Wittgenstein, Ludvig. *Cercetări filosofice*. București: Humanitas, 2004.

Вежбицка Анна. *Речевые акты*. În: Новое в зарубежной лингвистике. Москва: Прогресс, 1985. Вып. 16. С. 251 - 275.